ACCADEMIA DI MEDICINA
DI TORINO

CONSPECTUS MEDICINÆ THEORETICÆ, AD USUM ACADEMICUM.

AUCTORE

JACOBO GREGORY, M.D.

MED. THEORETH. IN ACAD. EDIM. PROF., REG. SOCIET. EDIM. ET COLL. REG. MED. EDIM. SOC., SOCIET. REG. MED. EDIM. SOD. HONOR., REG. MATRIT. ACAD. MED. SOD. ET C.

EDITIO SECUNDA VENETA

Post Tertiam Edimburgensem anni 1788 auctiorem & emendatiorem.

VOL. II.

VENETIIS,

Apud LAURENTIUM BASILIUM.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

MDCCXCIV.

CV26

CONSPECTUS MEDICINÆ THEORETICÆ

PARS ALTERA.

In qua de THERAPEIA agitur.

CAP. XXIV.

De medendi ratione; de natura remediorum; de consiliis medendi, ad sanandos, aut mitigandos, aut præcavendos, morbos.

950. INnumera, quæ vel provida Natura suggesserit vel humana industria comparaverit, remedia, quamvis admodum inter se diversa, tum quod ad cæteras & magis manifestas dotes, tum maxime quod ad vires suas medicinales, tamen haud inepte ad pauca genera referri possunt, secundum effectus generales atque manifestos, viresque simplicissimas (71. 4.) quibus in corpore humano pollent.

951. Nullus enim aut modus aut ordo, aut vera & utilis medicamentorum facultatum scientia foret, si remedia nominata atque ordinata essent, ut olim apud medicos solebant, & adhuc apud populum solent nominari, secundum eorum vires & facultates occultas, eorumque usus in variis morbis compositis sanandis, aut demum secundum varia organa corporis, quibus maxime prodesse, & quasi dicata esse, videbantur. Medicos tandem tædet & pudet, diutius garrire de remediis *specificis*, & *alexipharmacis*, & *febrifugis*, & *cephalicis*, & *ophthalmicis*, & *cardiacis*, & *stomachicis*, & *restorativis*, aut de *anti-phthisicis*, aut *anti-hydropicis*, aut *anti-paralyticis*, nisi eorum

rum naturam & modum quo prosint, quodammodo ostendere & explanare possint.

952. Neque profecto sat medico est scire quædam remedia adversus quosdam morbos prodesse solere, nisi simul intelligat qua ratione id boni efficiant, & cuinam simplicissimorum morborum, qui manifestum atque compositum morbum faciunt, potissimum occurrant: sin minus, eorum etiam remediorum quæ optima sunt usus & administrationis incertus, neque diversis ægris, aliter atque aliter se habentibus, sua remedia accommodare poterit, neque idonea seligere, neque in uno quovis ægro quæ maxime idonea sunt tuto & efficaciter dare. Nam in administrandis remediis memoria semper tenere oportet, non nominis morbi solum, neque sane generalis ejus naturæ, rationem esse habendam, sed multas vel minutissimas sæpe res esse respiciendas, tum quæ ad morbi originem & causas, & indiciorum varietatem & conjunctionem, tum quæ ad ægri statum, & vires, & peculiarem fortasse corporis constitutionem, attinent.

953. Præterea, si remedia ordinata essent vel secundum partes corporis quibus opem ferrent, vel secundum morbos compositos quos viderentur sanare, perspicuum est, confusionem nunquam expediendam in materia medica esse orituram, multaque remedia sub variis & diversissimis generibus comprehensum iri; quoniam, secundum varios morbos qui corpus infestent, variasque horum causas, & ægrotantium status & constitutiones, eadem res nunc capiti nunc ventri prodesse potest; interdum adversus febrem, interdum adversus paralysin, interdum adversus hydropem valere; modo lippitudinem, modo podagram, modo alvi fluxum, lenire vel sanare.

954. Igitur remedia nominari & ordinari debent, ex effectibus eorum constantissimis & simplicissimis. Hinc porro sequitur, quo melius perspectæ & intellectæ fuerint medicamentorum facultates, & quo perfectior & accuratior fuerit scientia & ars medica, eo simpliciorem factum iri materiam medicam, eoque pauciora nomina seu genera remediorum medicos in ore esse habituros. Quamvis enim

enim hæc medicinæ pars nuper adeo exculta sit, &, rejectis multis medicamentorum generibus, majorum ignorantiæ & credulitatis præclaris monumentis, in formam perspicuam & elegantem redacta, tamen non dubium est, quibusdam remediorum generibus quæ medicis adhuc in ore sunt, eam facile & sine damno esse cariturum; nimirum si nomina quæ facultatibus remediorum danda essent, tantum ab effectibus illorum simplicissimis fuissent derivata.

955. Singula porro remedia, quæ sub unoquoque nomine vel titulo generali comprehenduntur, quatenus a se invicem differant, simili modo ordinari & distingui possunt; sive tantum magnitudine, & quasi gradibus, ejusdem effectus generalis discrepent, sive, præter generalem & communem effectum, quædam ex iis alias possideant & sibi proprias vires.

956. Remedium vero est omne auxilium, quod mutationem salutarem in corpore humano efficere potest.

957. Talia auxilia ad tria capita generalia referri solent; chirurgiam scilicet, medicamenta, & vitæ genus, seu regimen, ut vocatur; sub quo comprehenduntur non modo victus, variarumque corporis, quatenus a nobis regantur, functionum regimen, sed animi quoque administratio.

958. Remediorum virium, & modi quo corpori humano prosunt, scientia, *Therapeia* generalis vocari solet.

959. Explanatis jam quatenus facultas fuerit sani corporis muneribus, morborumque simpliciorum indiciis & causis, proximum est ostendere, secundum instituta medicinæ rationalis (72.), qua ratione remedia sunt ita accommodanda morbis, ut, causis eorum correctis vel sublatis, ægrotantes iterum integra fruantur valetudine.

960. Medicinæ vero rationalis principiis imbutus, perspecto probe ægri statu, tum quod ad morbi signa, tum simul quod ad res non morbosas, judicat quid sibi faciendum; quid nimirum in ægro corpore mutandum, ut sublata vel totius morbi vel partis aut signi ejus cujusvis causa, vel in integrum sanetur morbus, vel mitior saltem, & tutior, & tolerabilior fiat.

961. Tale judicium vocatur *consilium medendi*, seu *indicatio curatoria:* res ipsa, qualiscunque sit, in ægro, quæ istud judicium medico suggerit, vocatur *indicans:* mutatio vero quam medicus necessariam factu credit, *indicatum* dicitur: mutatio ista demum efficitur, & *medendi consilium* absolvitur, ope remediorum.

962. Plurimum profecto inter medicos disputatum est, unde sumenda essent *consilia medendi*. — Si medicina prorsus perfecta esset, omniumque morborum causæ proximæ cognitæ, (secundum notionem illam vulgo apud medicos receptam (46. 7.) de causa proxima morbi), & remedia ad quamlibet mutationem efficiendam idonea cognita & in promptu essent, tum perspicuum foret, a proxima causa (posthabita remotiorum consideratione) in omni morbo *consilia medendi* sumenda esse, adque eam fere solam respiciendum; quippe qua sublata, tota simul tolleretur signorum morbosorum caterva. — Tantum vero abest ut ars salutifera talem hactenus attigerit perfectionem, ut raro ad causam morbi proximam remedia accommodandi facultas sit, neque alias res, tum causas remotiores, tum quoque signa præsentia morborum, negligere liceat.

963. Sunt tamen quatuor res quibus maxime nititur medicina rationalis, & unde, omnium medicorum consensu, *consilia medendi* recte deduci possunt: causæ imprimis remotissimæ, quæ corpus tantum morbo opportunum reddunt; causæ remotæ excitantes, quæ corpori sic opportuno existenti admotæ, morbum inducunt; causa proxima, (ubicunque hæc detegi & definiri potest), concursu priorum effecta, ipsaque morbum efficiens; & demum singula morbi signa vel indicia, variæque ægrotantis conditiones, vel præsentia, vel præterita, vel etiam futura, siquando signis quibusdam præsentibus, fortasse satis levibus, de aliis & gravioribus mox venturis quodammodo monemur.

964. Nonnulli autem, neque profecto parvi nominis auctores, contendunt, *consilia medendi* sæpe sumenda esse ab experientia rerum juvantium & lædentium, & a vi-

ri-

ribus seu conatibus Naturæ ipsius in aliis exemplis cum similibus morbis confli&tantis (65. & seqq.), & interdum etiam a variis appetentiis aut desideriis insolitis ægris contingentibus, quibus, tanquam instinctu quodam, perducuntur & invitantur ad res salutares, & divertuntur a perniciosis (650.).

965. Alii vero negant *consilia medendi* ab his rebus recte deduci, talemque medendi rationem nomen medicinæ rationalis mereri. Vocabulum certe non meruit ut de eo disputetur; neque de re ipsa ulla existere potest controversia; nemo enim sanus negaverit, boni & sapientis esse medici (siquidem rationalis vocari nequeat) ad Naturæ conatus, & ægri desideria, & experientiam rerum quæ juvant vel lædunt, omni attentione respicere, & ab iis sæpe doceri, & in arte sua exercenda dirigi.

966. Sæpe revera disputarunt medici, quibus in exemplis Naturæ conatus adjuvandi promovendique essent, quibus sopiendi & compescendi. Neque sane de tali re præcepta ulla certa & fixa dari possunt; quippe quia curatio omnis accommodari debet singulari uniuscujusque ægri conditioni. Medici igitur erit, in singulis morborum exemplis, quid maxime profuturum sit ægro judicare, & Naturæ conatus, si tuti & utiles visi sint, secundare; sin minus, ipsos pro morbis, vel saltem pro signis morborum, habere, arte sua vel temperandis vel penitus sistendis.

967. Pari ratione, sagax medicus de utilitate aut periculo variorum appetituum in morbis accedentium judicabit, & quando & quousque iis indulgere conveniat. Et de singulis hujusmodi conatuum seu instinctuum, non secus ac de remediis arte comparatis, caute & sedulo considerabit, quid morbus postulet, quid ægri conditio sinat, quid præ omnibus vires ejus ferant, quidque demum ferre recusent.

968. Quin & omnes boni medici ad ea remedia semper confugient, (sive modus quo prosunt intellectus fuerit necne), quæ certa experientia prodesse comprobaverit; & ab iis abstinebunt, quæ eadem experientia, nocere, aut nil prodesse, ostenderit. Tantum enim prodest

scientia medica, quantum ad bona remedia bonamque curationem perducat; neque profecto aut leges philosophandi, aut quidam sensus communis, sinunt fidem adhibere ulli ratiocinationi, utcunque speciosæ, cui experientia adversatur.

969. Quoniam plurimæ sæpe & admodum diversæ in eodem ægro simul existere possunt morbosæ conditiones, variaque morborum signa eodem tempore urgere, quorum nonnulla quam ipse primarius morbus plus molestiæ facessant, forsan etiam plus periculi afferant; satis perspicuum est, multa simul *medendi consilia* (960. & seqq.) interdum esse oritura, quibus vel omnibus eodem tempore, vel aliis post alia, prout res postulaverit, vel ipsis facultas fuerit, medicus satisfacere debet.

970. Variæ aliquando res in eodem ægro simul observatæ, idem remedium requirere possunt, vel, ut auctores loqui amant, idem indicare. Sæpe autem res adeo diversæ observantur, ut remedia non modo differentia, sed prorsus contraria, & sibimet invicem opposita, postulent. Hinc quæ vocantur *co-indicantia* & *contra-indicantia*, de quibus tantum disseruerunt medici.

971. Priora nullam afferunt difficultatem, posteriora sæpe maximam, vixque, aut ne vix quidem, semper expediendam. Datur autem (quo simplicius esse nequit aut certius præceptum) plana illa & utilissima regula, majori necessitati, quæque magis urget, satisfacere primo, posthabita minoris cura; summoto enim, vel sublevato tantum, graviore periculo, tempus datur ad leviora mala respiciendi; vel hæc forsitan, solis Naturæ viribus, ad suum opus jam propter levamen melius valentis, brevi quoque submovebuntur. — Juvat tamen monuisse, plerasque istiusmodi difficultatum quæ medicos tantum solitæ fuerant morari, imaginarias esse; scilicet quæ a solis morbi signis observatis, nulla illorum causarum ratione habita, oriebantur.

972. Nemini vero latere potest qui ad morborum causas & signa animum attenderit, plurima & admodum diversa mala ab eadem causa, puta morbo vel vitio quovis sim-

simplicissimo in corpore hærente, suam originem trahere. Neque sane aut negandum est hoc aut ridendum, tanquam diversi vel contrarii effectus eidem causæ imputarentur; præterquam enim quod corporis conditio admodum variat, & vix unquam in diversis hominibus, ne quidem in iisdem, diversis temporibus, prorsus eadem est; & sic varii ab eadem causa effectus profluunt; unusquisque fere istorum affectuum seu indiciorum morbidorum pro alia causa morbida haberi potest, unde, veluti a nova radice, novi morbi, nova vitia, nova morborum indicia, continuata serie pullulant.

973. Igitur in tali statu bene perspicuum est, a contemplatione uniuscujusque signi morbi compositi, novum *medendi consilium* esse oriturum; totque ideo remediis fere opus futurum ad morbum quemlibet sanandum, quot in singulis ægris præter naturam res observatæ essent: & pari ratione, non modo innumera fere medicamenta eodem tempore, vel brevissimis intervallis, ab ægris esse devoranda, sed hæc qooque diversissimæ naturæ, fortasse etiam penitus contrariæ; ita ut siquid singula valerent remedia sibimet adeo adversantia, suos mutuo effectus turbare & impedire oporteret, non sine gravi ægrotantium incommodo, vel forsitan periculo.

974. Quin & ratio pariter docet, & multa experientia demonstravit, parum plerumque in curatione morborum profici ab iis qui talem curandi rationem instituerint; nimirum qui, neglecta origine & causa mali, in singulis sublevandis morborum signis toti semet occupaverint. Sæpe enim nullis aut tolli aut sublevari potest remediis molestissimum morbi signum, nisi prius sublata fuerit ejus morbi causa. Vel si forte fortuna remediis quibusdam validissimis suspensa fuerit ejus molestia, deleto scilicet vel superato ejus sensu, tamen multum abest ut cum hac molestia periculum quoque morbi submoveatur.

975. Plerumque sane, mitigatis quibusdam vel omnibus morbi signis, totus simul sublevatur morbus, & non solum mitior, sed tutior quoque, & sanatu facilior evadit,

dit; fortasse etiam Naturæ viribus interdum sanatur penitus: quod tamen non constans esse, plurima experientia comprobatum est. Nec major aut frequentior fere in arte medica reperitur difficultas, quam ut sciat clinicus quando & quousque mitiganda sint molestiora morbi signa, posthabita generali curatione mali, quæ sublatis ipsius causis absolvi debet.

976. Facile igitur ex jam dictis intelligetur differentia inter *indicationes curatorias* & *indicationes palliativas* auctorum medicorum; quarum hæ in mitigandis, illæ in sanandis morbis, locum habent. Ratio quoque in aprico erit, qua utriusque generis, præsertim posterioris, *medendi consilia* alteri proposito interdum inservire queant. — Quin & exempla nimis frequenter occurrunt, in quibus perfectæ curationi non est locus, sive sua natura morbus insanabilis existit, sive tantum imperfecta medicinæ conditio idonea & efficacia adversus eum remedia non suggerit. Et profecto in omnibus morbis, quum jam ad extrema ventum est, & instantis mortis indicia spem nullam curationis relinquunt, aliquid adhuc solerti medico faciendum superest: erit enim quoddam, in tali miserrimo & desperato statu, lenire mala quæ summovere nequeat, & εὐθανασίαν saltem moribundo moliri, si quidem vitam ejus neque conservare possit, neque amplius producere.

977. Aliud denique neque leve neque inutile opus medici suscipere voluerunt, & arte sua non modo morbos jam præsentes sanare, si sanabiles existerent, vel lenire saltem, si spes nulla sanationis data esset, sed sanitatem quoque tueri, morbosque ita arcere, ut quicunque eorum instituta rite servassent, nunquam ægri forent, sed sani semper viventes extremam vitæ humanæ metam facile attingerent. Multa sane, & quædam bona, de his rebus præcepta a medicis dari solent, quorum notitia in multis occasionibus egregio usu non carebit, quamvis multum absit ut omnia bona sint, vel ut ipsum de sanitate tuenda propositum sit adeo facile ac sibimet persuaserint. Neque profecto multum profecerunt hactenus, qui ad normam

medi-

medicam vivendi rationem semper accommodare tentaverint; & minus adhuc qui ope remediorum prosperam valetudinem firmare & conservare conati sint.

978. Omnis autem tuendæ sanitatis cura, omnisque morborum arcendorum spes & fiducia, hoc solo cardine versantur, nempe, ut a causis morborum remotis, cum ab iis quæ proclivitatem faciunt, tum quoque ab iis quæ in corpore sic proclivi facto morbum quemlibet excitent, quantum fieri possit, præcaveatur, & hæ omni cura evitentur, illæ corrigantur; nam nisi utrisque concurrentibus (42.), nullus fieri potest morbus. Sæpe vero vel ab altero vel ab utroque genere causarum morbosarum homines defendere aut liberare possumus, & sic vel infirmissimos & maxime valetudinarios nonnunquam diu præstare incolumes. Interdum mala ad quosdam morbos proclivitas in constitutione inhærens, nullis potest aut tolli aut corrigi modis: in hoc statu, evitando noxas externas res peragetur. Interdum vero ab alia magis parte difficultas premit; scilicet cum istæ noxæ, propter suam frequentiam atque constantiam, & vitæ genus parum idoneum quod multi degere coguntur, vix possunt penitus evitari: tum ad proclivitatem ipsam corrigendam & minuendam, vel, si facultas fuerit, prorsus eradicandam, summa ope niti oportet. Neque obscura ratio, qua eadem remedia, eodemque consilio data, quæ adversus morbos jam formatos prodesse solent, huic quoque proposito inservire queant. Talis enim proclivitas ad morbum pro leviore quasi morbo (43.) haberi potest, a quo magnitudine tantum, non genere differt, iisdemque igitur modis atque remediis ac gravior morbus submovebitur.

CAP.

CAP. XXV.

De diæta ægrotantium.

979. Argumentum, idque profecto haud levis momenti, prius sese considerandum offert, quam ad varia medicamentorum genera enumeranda, eorumque vires & administrationem explanandas, progredi fas sit; qualis nempe diæta ægris conveniat, & qua ratione hæc prout res postulaverit varianda sit, diversisque morbis quibus homines plectuntur accommodanda.

980. Quantum in hac re fiduciæ olim posuissent medici, nemo potest ignorare qui veterum libros vel semel inspexerit. Tanta enim cura & diligentia hanc medicinæ partem excoluere, ut bene perspicuum sit, plerosque eorum diætæ multo magis quam remediis fuisse confisos. Quin & secta medicorum apud veteres aliquamdiu floruit, quibus persuasum erat omnes morbos iisdem rebus esse sanandos quibus sani quotidie utimur, sed tantum pro mutata corporis conditione mutatis, variisque morborum causis atque naturis rite accommodatis. Probe etiam noverant, ex gymnasiis, & athletis in iis educatis, quanta vi in corpore humano polleret diæta, & tota vivendi ratio. Hinc factum est, ut de singulis fere morbis sanandis, & de prospera valetudine tuenda, innumera, & quæ videantur accuratissima, præcepta ab antiquis acceperimus, quorum nonnulla bona atque idonea sunt, scilicet quæ ipsi vel multa experientia vel sana ratiocinatione didicerant; longe vero plura futilia, inepta, & pene absurda reperiuntur, nimirum quæ præjudicia a longa consuetudine, aut experientia vaga, & parum accurata, & male intellecta, aut prorsus imaginaria, aut demum falsæ opiniones de natura & causis morborum, & de effectibus variorum generum diætæ, iis suggesserant.

981. Hujusmodi veterum commentis, post multa secula, vix aut ne vix quidem, deletis, novi accesserunt &

vix

vix minus graves errores, ex opinionibus *chemico-medicorum* superioris seculi plerumque derivati, variisque quæ tunc & nuperius receptæ sunt de causis morborum conjecturis, pro more medicorum, accommodati. Sic, dum medici credebant unumquemque fere morbum in corrupta aliqua humorum conditione maxime consistere, omnia fere de diæta ægrotantium præcepta hoc præsertim cardine versabantur, ut cibi potusque assumerentur contrariæ naturæ isti humorum conditioni quam morbum facere credebant, quamque per mixturam & vim *chemicam* alimentorum correctum iri sperabant.

982. Quantum vero cunque his de rebus aut veteres aut recentes scriptores medici erraverint, tamen nemo qui naturam corporis humani morborumque quibus obnoxium est vel minimum intellexerit, unquam dubitaverit, ingens sæpe & certissimum adversæ valetudinis præsidium, interdum fortasse solum auxilium, in idonea diæta esse positum. Imprimis, quia, ut jam (55. *646*. & seqq. *948*.) dictum est, multi & quidem graves morbi a natura diætæ qua homines utuntur plane suam originem ducunt, sive hæc, vel qualitate, vel quantitate, vel demum utraque, minus idonea fuerit assumpta; & in hoc statu, ut malus effectus tollatur, prius tollenda est ejus causa: tum porro, quia multa alimentorum genera in aliis atque aliis morbis aut perniciosa fiunt aut salutaria, quamvis morbus ab alia prorsus causa ortus sit, prout ipsa alimenta sua natura vel faveant vel adversentur isti morbosæ corporis conditioni in qua malum maxime consistit, sive hoc in humoribus sive in partibus solidis insederit: tum denique, quia in omni fere morbo, acuto pariter atque vetusto, ipsa alimenta, quæ sua natura optima sunt, & sano homini saluberrima, sæpe minus idonea fiunt, non magis propter generalem infirmitatem corporis, quam propter debilitatem specialem organorum & virium quæ cibi concoctioni, & partium quæ superfluentes & noxiæ in corpore factæ sunt expulsioni, inserviunt; ita ut quicquid fere alimenti assumptum fuerit segnius & tardius concoquatur, vel forsan nunquam in idoneum nutrimentum

convertatur, & sic corpus non modo non reficiat, sed multum gravet, ventriculumque imprimis & intestina ita opprimat, ut ægrius in posterum sua fungantur officia: rebus vero sic se habentibus, non mirum erit, si primis morbi indiciis haud parum auctis nova insuper & graviora accedant mala; neque profecto dubium est, alimenta notissima atque tutissima, quæque in usu quotidiano sunt, ægrotantibus intempestive concessa, pessimos sæpe habuisse effectus, neque semper morte caruisse.

983. Igitur bene perspicuum erit, curam atque attentionem haud leves dandas esse diætæ ægrotantium; & multa peritia sæpe opus esse, ut sciat medicus qualia alimenta & quo tempore singulis ægris sint permittenda. Quoniam vero neque limites neque propositum hujus operis aut sinunt aut postulant, ut de cura singulorum morborum agatur, sat fuerit in hoc loco consilia & præcepta quædam quam maxime generalia tradidisse, de diæta quæ in duobus morborum generibus, acutis scilicet atque vetustis, conveniat. Hæc bina morborum genera, quum adeo diversa & fere contraria existunt, omnesque morbos quodammodo comprehendunt, doctrinam generalem de diætæ administratione satis illustrabunt, quam unusquisque singulis morbis (perspectis prius specialibus eorum naturis) facile noverit accommodare.

984. In plerisque morbis acutis, febribus scilicet, aliisque affectionibus ejusdem naturæ, talis fere existit appetituum naturalium status, ut ægri cibum non modo non appetant, sed multum fastidiant, sæpe etiam nullis argumentis, aut precibus inducantur, ut hanc repugnantiam ita vincant, ut vel unam bucceam cibi, quamvis delicatissimi, sumant.

985. In hoc igitur statu, absurdum certe foret multum cibum cujusvis generis ægrotanti præscribere; præsertim quum & ratio docet, & plurima experientia comprobavit, cibum quem repugnante natura, & deficiente appetitu, aut sani aut ægri, febricitantes imprimis, sumpserint, ægre concoqui, & corpus parum nutrire aut reficere, & nihil prodesse, & sæpe multum nocere, gravatis scilicet,

& ir-

& irritatis ventriculo & intestinis plurima materia corrupta, & acri, & putrida; nam parum omnino in talibus morbis nutrimenti ex iis resorbetur in sanguinem ut decet deferendi, & ideo multo plus stercoris quam in sanis ex eadem cibi quantitate in intestinis congeritur, ejusque multum corrupti; præsertim si alvus, ut fere accidit, diu astricta fuerit; unde sæpe calor auctus, propter nimium stimulum corpori jam præter naturam calenti admotum, & infirmitas augescens, & anxietas ingravescens, & dolor capitis, & sitis, & nausea, & vomitus, & tormina, & haud raro ingens alvi fluxus difficillime sistendus; quæ omnia & molestissima ægro sunt, eumque miserrime agitant, & revera sua natura perniciosa sunt, & quædam ex iis valde periculosa.

986. Cibus igitur acutis morbis decumbentibus quam parcissime dandus est; & potius concedendus petentibus quam imperandus repugnantibus; quoniam hac de re plus fere periculi est in excessu quam in defectu; natura enim in talibus morbis tenuissimo victu contenta est, & validiore facile opprimitur, & sæpe nihil fere præter potum idoneum requirit. Non tamen idcirco cibus febricitantibus, vel ab ipso morbi initio, omnino denegandus est, præsertim si æger quicquam appetit, sed magis adhuc quum malum jam inveteravit, aliquantum idonei cibi convenit; tunc enim & vires multum collabuntur, & corpus mirum in modum marcescit, & sæpe humores, ut videtur, multum putrescunt. Cibo igitur in hoc statu plane opus fuerit, qui, dummodo ut decet concoctus sit, optimum remedium fiet, & corpus simul reficiet aletque, & vires sustinebit, & putridam corruptionem humorum, siqua fuerit, quam optime corriget.

987. Quod qualitatem vero cibi acutis morbis decumbentibus permittendi attinet, Natura ipsa usque monet, eum ex frugibus & oleribus, non ex carnibus, esse desumendum. Rarissime observantur exempla febricitantium, qui carnes, cibosque ex iis confectos, quamvis delicatissimos, appetunt, aut sine fastidio contemplantur; iidem

ve-

vero ægri, poma, aut legumina, aut demum panem communem, avidissime interdum devorabunt.

988. Quin & ratio docet, fruges in talibus morbis pro alimento carnibus longe præstare: imprimis quia hæ, si modo recte concoquuntur, plerumque nimis nutriunt, & nisi concoquuntur, perspicuum est nocituras esse; tum quoque quia corpus nimis excitant & calefaciunt, & sitim inducunt vel augent, & febrem sæpe intendunt; tum porro, quia ipsæ facile & sponte putrescunt, & forsitan humores corporis, ad istum statum jam nimis vergentes, velocius in putredinem rapiunt; & demum, quia difficilius & tardius in ventriculo solvuntur & concoquuntur quam fruges, & ideo diutius in eo commorantur. Fruges vero facile solutæ, & brevi concoctæ, statim ex ventriculo in intestina transeunt, & alvum laxam faciunt, & corpus modice alunt, sed non onerant, neque saginant; idem refrigerant potius quam calefaciunt, & sitim sedant, & febrem temperant, & putredini fortiter occurrunt.

989. Omnes igitur, vel saltem pleræque fruges quæ in communi usu sunt, poma matura, radices esculentæ, olera, legumina, & far omne, hordeum, avena, triticum, oryza, &c. & glutinosa quædam alimenta ex plantis derivata, veluti gluten radicis orchis, aut *sago*, ut vocatur, variis modis cocta & præparata, acutis morbis laborantibus tuto possunt concedi. Neque res levis momenti est, tot prodigam Naturam suggerere alimenta idonea, eaque tam facile variari posse, quoniam ægri fere semper omne cibi genus, utcunque idoneum & primo gratum fuisset, cui aliquamdiu assueverint, fastidiunt, & alium cibum, vel eundem aliter coctum, magis appetunt.

990. Ex cibis (989.) enumeratis, poma atque olera tenuissimum alimentum præbent; legumina atque radices (præsertim quæ farinam habent, veluti *battata*) paulo validius, far vero omnium frugum longe validissimum, triticum imprimis atque oryza, quæ multo magis nutrire dicuntur quam hordeum vel avena. Ex omnibus vero nullum fortasse cibi genus sua natura melius est, aut ægrotan-

tan-

experientia comprobavit, cibum quem repugnante natura, & deficiente appetitu, aut sani aut ægri, febricitantes imprimis, sumpserint, ægre concoqui, & corpus parum nutrire aut reficere, & nihil prodesse, & sæpe multum nocere, gravatis scilicet, & irritatis ventriculo & intestinis plurima materia corrupta, & acri, & putrida; nam parum omnino in talibus morbis nutrimenti ex iis resorbetur in sanguinem ut decet deferendi, & ideo multo plus stercoris quam in sanis ex eadem cibi quantitate in intestinis congeritur, ejusque multum corrupti; præsertim si alvus, ut fere accidit, diu astricta fuerit; unde sæpe calor auctus, propter nimium stimulum corpori jam præter naturam calenti admotum, & infirmitas augescens, & anxietas ingravescens, & dolor capitis, & sitis, & nausea, & vomitus, & tormina, & haud raro ingens alvi fluxus difficillime sistendus; quæ omnia & molestissima ægro sunt, eumque miserrime agitant, & revera sua natura perniciosa sunt, & quædam ex iis valde periculosa.

986. Cibus igitur acutis morbis decumbentibus quam parcissime dandus est; & potius concedendus petentibus quam imperandus repugnantibus; quoniam hac de re plus fere periculi est in excessu quam in defectu; natura enim in talibus morbis tenuissimo victu contenta est, & validiore facile opprimitur, & sæpe nihil fere præter potum idoneum requirit. Non tamen idcirco cibus febricitantibus, vel ab ipso morbi initio, omnino denegandus est, præsertim si æger quicquam appetit, sed magis adhuc quum malum jam inveteravit, aliquantum idonei cibi convenit; tunc enim & vires multum collabuntur, & corpus mirum in modum marcescit, & sæpe humores, ut videtur, multum putrescunt. Cibo igitur in hoc statu plane opus fuerit, qui, dummodo ut decet concoctus sit, optimum remedium fiet, & corpus simul reficiet aletque, & vires sustinebit, & putridam corruptionem humorum, sique fuerit, quam optime corriget.

987. Quod qualitatem vero cibi acutis morbis

decumbentibus permittendi attinet, Natura ipsa usque monet, cum ex frugibus & oleribus, non ex carnibus, esse desumendum. Rarissime observantur exempla febricitantium, qui carnes, cibosque ex iis confectos, quamvis delicatissimos, appetunt, aut sine fastidio contemplantur; iidem vero ægri, poma, aut legumina, aut demum panem communem, avidissime interdum devorabunt.

988. Quin & ratio docet, fruges in talibus morbis pro alimento carnibus longe præstare: imprimis quia hæ, si modo recte concoquuntur, plerumque nimis nutriunt, & nisi concoquuntur, perspicuum est nocituras esse; tum quoque quia corpus nimis excitant & calefaciunt, & sitim induunt vel augent, & febrem sæpe intendunt; tum porro, quia ipsæ facile & sponte putrescunt, & forsitan humores corporis, ad istum statum jam nimis vergentes, velocius in putredinem rapiunt; & demum, quia difficilius & tardius in ventriculo solvuntur & concoquuntur quam fruges, & ideo diutius in eo commorantur. Fruges vero facile solutæ, & brevi concoctæ, statim ex ventriculo in intestina transeunt, & alvum laxam faciunt, & corpus modice alunt, sed non onerant, neque saginant; idem refrigerant potius quam calefaciunt, & sitim sedant, & febrem temperant, & putredini fortiter occurrunt.

989. Omnes igitur, vel saltem pleræque fruges quæ in communi usu sunt, poma matura, radices esculentæ, olera, legumina, & far omne, hordeum, avena, triticum, oryza, &c. & glutinosa quædam alimenta ex plantis derivata, veluti gluten radicis orchis, aut *sago*, ut vocatur, variis modis cocta & præparata, acutis morbis laborantibus tuto possunt concedi. Neque res levis momenti est, tot prodigam Naturam suggerere alimenta idonea, eaque tam facile variari posse, quoniam ægri fere semper omne cibi genus, utcunque idoneum & primo gratum fuisset, cui aliquamdiu assueverint, fastidiunt, & alium cibum, vel eundem aliter coctum, magis appetunt.

990.

990. Ex cibis (989.) enumeratis, poma atque olera tenuissimum alimentum præbent; legumina atque radices (præsertim quæ farinam habent, veluti *battata*) paulo validius, far vero omnium frugum longe validissimum, triticum imprimis atque oryza, quæ multo magis nutrire dicuntur quam hordeum vel avena. Ex omnibus vero nullum fortasse cibi genus sua natura melius est, aut ægrotantibus accommodatius, quam bonus panis fermentatus, quippe quo nihil fere, solutu & concoctu, facilius sit, aut magis nutriens, aut plerisque ægrotantibus jucundius. Panis itaque fermentatus, aut mollis, sed non nimis recens, aut cum aqua coctus, & in massam tenuem & mollissimam redactus, quæ *panado* dicta est, aut demum tostus, siquando æger sicciorem aliquem cibum appetit, quod sæpe accidit, monente nimirum ipsa Natura fluidum prorsus cibum non convenire (624.), idoneo febricitantibus alimento erit.

991. Hordeum vero, præ omnibus aliis cibi generibus, ab antiquissimis etiam temporibus in morbis acutis præscriptum fuit atque laudatum, multaque de eo rite coquendo, & variis modis præparando, tradita sunt præcepta ab ipso medicinæ patre. Sic ptisana variæ crassitudinis, vel aqua hordeacea, ut nunc vocari solet, pro cibo pariter atque potu in febribus a medicis præscribitur. Quin & hordeum ipsum probe coctum & mollitum, aut purum, aut cum uvis passis, aut pauxillo sacchari, aut vini, mixtum, bonum & tutum in acutis morbis alimentum est.

992. Ex avena quoque aliqui comparantur cibi, febricitantibus satis idonei. Pulmentum ipsum avenaceum haud malus cibus est; frequentius vero datur tenuissimum pulmentum, seu decoctum avenaceum, quod potus simul atque cibus esse potest. Nostrates quoque, præsertim rustici, optimum & febricitantibus accommodatissimum cibum ex furfure avenaceo præparare norunt, cui multam aquam calidam affundunt, & agitant ut probe misceantur: deinde post aliquot dies, subsidente fur-

sure, liquorem qui supernatat jam spissescentem & acescentem effundunt, & coquunt donec coeat in pulmentum, vel potius gluten tenue, concoctu facillimum, & leniter acidum.

993. Radices esculentæ, & legumina, & olera, febricitantibus rarius dantur; nec quicquam peculiaris commodi habere videntur: præterea, quædam ex iis difficilius concoquuntur, & ideo corrumpuntur, & nimis diu retinentur in ventriculo aut intestinis. Nihil vero obstat, quo minus, petente ægro, aut deficiente magis idoneo cibo, febricitanti pleraque eorum concedantur.

994. Poma vero mitia, & omnes fructus maturi, in acutis morbis nunc ægris libere plerumque permittuntur, nisi aliquid præter solitum, veluti ventriculi affectio vehemens, aut gravior alvi fluxus, usum eorum prohibeat; neque tamen semper etiam in hoc statu nocent, quoniam alvi fluxus, & aliæ ventris affectiones, in febribus, sæpe a putredine, non ab acore, oriri videntur; & tum verisimile est pomorum omne genus profuturum potius quam nociturum esse.

995. Neque demum carnes ipsæ, cibique ex iis conflati, febricitantibus semper sunt deneganda, imprimis sub finem longarum febrium, cum sæpe mera debilitas plus quam vera febris signa urget, & plus periculi minitatur; tum forsan alimento quod æger concoquere possit validissimo & maxime nutriente opus erit, ad alendas corporis vires.

996. Quin & ægri in hoc statu nonnunquam tales cibos ultro appetunt, & avide sumunt, & postea melius se habent; & plurima & valde mira decantantur exempla ægrotantium, qui, postquam omnia remediorum auxilia frustra tentata fuissent, & diæta tenuis, quæ fere imperatur, potius nocuisse visa esset, ope multæ carnis avide assumptæ, vel potius devoratæ, a morbo quo conflictabant penitus fuerint liberati.

997. Hujusmodi vero exemplis non nimis fidendum est; præterquam enim quod talia in re medica miracula suspicione quadam raro careant, satis probabile est, istiusmodi morbos acutos, qui

solo

solo carnium usu sublati esse videbantur, alia prorsus ratione, sive solis naturæ viribus, sive auxilio remediorum, fuisse sanatos, neque tantum carnium appetitum prius accidisse quam malum jam levatum esset, & ægri redeuntis sanitatis vires atque beneficia experiri inciperent; ita ut talis voracitas signum potius & effectus quam causa sublevatæ aut decedentis febris haberi debuisset. Certe nemo sanus talibus historiis, utcunque veræ fuerint, ita confidet, ut prandium ex carnibus pro remedio præscribat febricitanti jam forsitan nauseanti, omnemque vel delicatissimum cibum prorsus fastidienti.

998. Carnes igitur, cibique ex iis parati, febricitantibus semper caute atque parce, & tum maxime permittenda sunt, cum neque febris vehemens, neque calor magnus, neque sitis immodica, neque signa multæ putredinis, adsunt, sed ingens debilitas, a longo morbo, & diuturna inedia, valde urgent, & ægri ipsi carnes appetunt; quod profecto raro accidet nisi profuturæ sint: vel si forte, propter delirium, aut tædium tantum diætæ vulgo præscriptæ, carnes flagitaverint, quum hæ, propter naturam morbi & statum corporis, minus idoneæ sunt, tum ipsas quas adeo cupiverant quamprimum gustaverint, statim fere fastidiunt, neque tantum plerumque earum sumunt quantum corpori multum possit nocere.

999. Quod formam vero attinet qua tales cibi febricitantibus concedi debeant, id maxime observandum est, ut ita coquantur & præparentur, ut concoctu sint quam facillimi, & ventriculum quam minime onerent, & corpus quam minime excitent aut calefaciant; quocirca rarius puræ & solidæ carnes, sive assæ sive elixæ, in acutis morbis permittuntur ægris, nimirum ad quas solvendas & concoquendas ventriculus & intestina, ob infirmitatem, minus valent; & decocta vel juscula tenuia ex carnibus, vel juscula gelata, quibus paululum vini, & sacchari, & succi citrei, adjici solet, sæpius præscribuntur. Hæc profecto satis idonea sunt, & quantum opus fuerit

 rit

pit alunt, fortasse etiam plus quam solidæ carnes in statu adeo debili, & facile plerumque concoquuntur, neque calefaciunt corpus, neque sitim augent, neque putredini favent, sed potius obsistunt, & ægris sæpe gratissima sunt.

1000. Cavendum autem, ne aut nimis fortia aut nimia copia dentur juscula ex carnibus parata, ne plus æquo alendo, corpus gravent, vel proprio stimulo calefaciant. Præterea, talia juscula, imprimis fortiora, nonnunquam ægrius digeruntur quam solidæ carnes modica quantitate assumptæ, & magis nutriunt, & ideo plus calefaciunt. Ventriculus quoque interdum tenuem fluidumque cibum male concoquit, tum propter fastidium talis cibi, quod sæpe accidit (624.), tum propter defectum soliti stimuli, quem crassior vel solidior cibus ventriculo solet impertire: Quapropter & licet & oportet nonnunquam, cum propter statum corporis cibus ex carnibus idoneus videtur, solidas carnes ægris, quamvis, adhuc febricitantibus, permittere, (quæ interdum melius quam juscula tenuia concoquuntur), vel saltem cum jusculis tenuibus panem tostum dare, ut aliquid solidi in ventriculo sit; interdum etiam stimulantia seu condimenta quædam, veluti cyathus meri, aut paululum salis communis, (quamvis sua natura parum idonei), necessaria fiunt, quippe sine quibus ægri cibum aut nolint sumere, aut, si sumpserint, nequeant concoquere.

1001. Medium denique locum inter carnes & fruges tenet lac, cibique nonnulli ex lacte parati. Lac autem & satis nutriens est, & parum stimuli habet, & natura acescens, non modo non putrescit ipsum, sed corporis putredini obstat: igitur febricitantibus pro cibo & potu simul concedi potest, aut purum, (modo non nimia copia detur), aut, quod melius est, quia purum lac & nimis alit, & ventriculo valde debili oneri esse potest, multa aqua dilutum, aut extracto suo oleo, seu butyro, tenuius & magis acescens factum; aut demum, quod optimum est, pro lacte ipso, serum ejus, sublata & rejecta parte coagula-

gulata, maxime convenit, scilicet quod aliquantum alit, & multum reficit, & sitim temperat, & corpus refrigerat, & putredinem arcet, & alvum leniter solvit.

1002. Quod potum vero attinet, tenuissimus fere debet esse in morbis acutis, & subacidus, & frigidus, (nisi in nonnullis raris exemplis, in quibus, propter affectionem quandam singularem aut ventriculi ipsius aut alius cujusvis organi, frigus tolerari nequeat), & qualis ægris ipsis haud insuavis sit; quapropter nunquam medicatus esse debet, sicut olim mos erat, & etiam nunc est apud multas gentes. Quicquid medicamenti ægris conveniat, detur iis ut medicamentum, & modo & forma quam minimum insuavibus: procul vero absint infusiones & decocta medicamentorum pro potu communi usurpanda, quippe quæ sitim plerumque non modo non sedant, sed multum augent, & anxietatem intendunt, & nauseam & vomitum aliquando movent, & vires frangunt, & alvi fluxum interdum inducunt; nimirum aut propter fastidium quod creant, ægros a bibendo terrent, quum potus apprime necessarius esset, aut si, imperante medico, copiose bibantur, tum ventriculo jam fastidiente & nauseante non concoquuntur, neque per vasa resorbentia *lactea* ex intestinis hauriuntur, in sanguinem deferenda; sed hæc & ventriculum distendunt retenta, vel calore & humore suo laxant, & solvunt, & infirmant, eorumque ideo munera impediunt, & generalem debilitatem mirum in modum augent.

1003. Potus vero tenues, qualibus sani ad corpus quivis modo calens reficiendum & sitim restinguendam utuntur, febricitantibus quoque, & sine periculo, & cum omni commodo quod a medicata potione expectari potuisset, permittuntur; aqua scilicet pura & gelida, vel quæ super panem tostum infusa est, vel cui paululum vini aut succi citrei mistum est, vel cerevisia nostra tenuis, vel liquor ille quem *Russi* coquunt, & *Quas* vocant, omnia bona sunt contra calorem, sitim,

putredinem, alvi duritiem, debilitatem, cunctaque demum febris peculiaria indicia; nisi forte siquando, propter acorem in ventriculo, aut alvi fluxum vehementem, acida & acescentia, qualia sunt vinum mixtum, & cerevisia, & omnes liquores fermentati, minus conveniunt. Tum aliis jam dictis potionibus, aut decocto avenaceo, aut hordeaceo, quæ nonnulli ægri amant magis & ultro petunt, uti oportet. Observandum quoque est, potus tenues fermentatos, vel vini paululum cum aqua mistum, vel demum nonnunquam cyathum meri, ægris gratiora esse, & sitim melius & certius restinguere, quam ullus potus aquosus; nimirum, quæ putredini fortiter occurrunt, & vires reficiunt; neque vinum semper calefacere corpus, sed nonnunquam plane refrigerare; neque, demum, potus acescentes alvi fluxum semper augere, sed eundem haud raro reprimere (994.).

1004. Denique, potus febricitantium plurimum variari, &, aut ipsis petentibus, aut tantum quem primo habuerant nauseantibus, mutari debet, ut ad libere bibendum quodammodo invitentur, suavitate potus, & recreatione quam ex eo sentiunt; neque imperentur bibere ad arbitrium medici, ne nimis sumere cogantur, (quod gravi incommodo, vel interdum periculo, non carebit), nisi propter delirium, aut stuporem, neque sentire, neque petere quicquam possint; tum quidem de bibendo eos monere decet (217. 652.).

1005. Hæc præsertim de cibo potuque ægrotantium in morbis acutis observanda. Quod vetustos vero attinet, quique febre vel prorsus carent, vel ex alio atque primario malo febriculam quandam oriundam habent, hi sæpe aliam longe curam postulant, quamvis sane multa de diæta monita utrique morborum generi communia existent, neque hic igitur repetenda.

1006. Imprimis igitur insigne eos inter discrimen intercedit, quod dum in acutis cibi appetitus adeo deficit, ut metus aliquando sit, ne ægri, quibus morbus pepercisset, inedia absumantur;

tur; in quibusdam vetustis contra, appetitus adeo valet, ut periculum sæpe haud leve a nimia corporis plenitudine sit; scilicet quum propter naturam morbi ventriculus aut non laborat, aut quum ita afficitur ut appetitus minus infirmetur quam potestas concoquendi cibum, & sic inutili & nocituro onere gravatur, aut demum, cum appetitus pariter atque concoctio ciborum bene se habent, & sic, instigante præsertim prava luxus consuetudine, tantum alimenti sumitur & concoquitur a debili & morbido homine, quantum sanissimo & validissimo cuiquam, plurimaque corporis exercitatione utenti, plus quam suffecisset; dum ille, propter morbum, atque infirmitatem, tali vitæ genere, corporisque imprimis exercitatione, uti nequit, qualis sola tantum cibi onus exhalasse potuit, aut constitutionem ab ejus noxa defendisse. In tali igitur statu & vivendi modo, nil mirum si primus morbus ingravescat, aut novi & graviores morbi accedant.

1007. In multis morbis vetustis, veluti in sanguinis nimia abundantia, aut sanguinis profluviis, phthisi, paralysi, podagra, alvi fluxu, hydrope, *hysteria*, *dyspepsia*, insania, carcinomate, melancholia, *epilepsia*, strumis, *scorbuto*, &c. curatio vel omnis, vel magna ex parte, diætæ committitur; & innumera, & valde peculiaria, quæ medici de ea ægrotantibus dare solent præcepta, ad varias res, tum morbi naturam & originem, tum quoque ægri statum, spectare oportet.

1108. Oportet imprimis cibus natura & copia talis sit, qualis & aptus sit alendo & reficiendo corpori, & simul non nimis nutrimenti præbeat, & concoctu facilis sit, & nulla morbi indicia augeat, nec nova mala inducat, sed morbosæ corporis conditioni quantum fieri possit adversetur, & quasi remedio sit. Neque profecto levis momenti est, ut diæta præscripta ægris ipsis non nimis ingrata sit; sin minus metuendum erit, ne medici de ea præcepta aut prorsus negligantur, aut parum accurate observentur; pauci enim tantam vim atque constantiam animi habent, ut in

his

his rebus quamdiu opus fuerit sibi imperent, morbique sanationem tam dura lege accipiant.

1009. Quod copiam cibi attinet, vix aut ne vix quidem definiri potest; præterquam enim quod copia quæ necessaria prorsus fuerit variat quam maxime in diversis hominibus, aut in iisdem, diversis temporibus, multo difficilius est in quantitate quam in qualitate escæ sibimet temperare. Multi a voluptatibus splendidæ mensæ, quas nocituras sciunt, lubentes abstinuerint, qui tamen famem quotidie importunam ægrius toleraverint; quapropter, nisi periculum aliquid gravius urgeat & instet, aut ipsi ægri incommodum suæ voracitatis jam experti sint, vix opus erit quantitatem alimenti præscribere; tum quidem diæta parcissima & tenuissima necessaria esse potest, forsan etiam inedia ipsa per aliquod tempus haud inutilis.

1010. Quoniam vero adeo difficile atque ingratum est quantitatem cibi præscribere, medici sæpe conantur qualitatem ejus ita determinare, ut æger, dum appetitui suo indulget, tantumque cibi assumit quantum huic satisfaciat, neque nimis alimenti accipiat, nec quicquam edat quod ventriculus concoquere nequeat; & sic neque hunc oneret, neque totum corpus plus æquo impleat.

1011. Carnes vero, cibique ex iis parati, multo plus nutriunt quam fruges aut lac, & ideo sæpe prohibentur, dum hæc fere ad libitum permittuntur ægris. Hoc præceptum in plerisque forsitan exemplis sat fuerit ad determinandam nutrimenti copiam, ita saltem ut corpus non nimis impleatur. Sæpe autem cavere oportet, ne victus ex lacte & frugibus, veluti pane communi, propter quantitatem assumptam nimis plenus fiat. Quod si libræ duæ boni panis fermentati, cum tribus libris lactis vaccini in die, sat erit ad alendum hominem sanum & validum, & multum se exercentem, perspicuum est, dimidiam, vel fortasse tertiam partem istius quantitatis, nimium futuram pro ægro, debili, ignavo, & lecto quasi affixo; tamen tantum & amplius sæpe assumitur

tur ab ægris, qui credunt se victu tenuissimo uti.

1012. Multum quoque nocuit præceptum illud commune atque plausibile, quamvis revera ineptum prorsus, & sæpe periculosum, de victu valetudinariorum; nempe, ut sæpe in die edant, & parum assumant uno quovis tempore; præ metu scilicet ne ventriculus nimio onere simul accepto opprimatur. Sed dum ab hoc præcavetur, in aliud vitium curritur; nam multi hoc modo, quamvis ægri & debiles, plus nutrimenti spatio unius diei devorabunt, quam sani sumere solebant; sic etiam ventriculus multum infirmabitur, nunquam fere ut debet evacuatus; nam nihil magis ad ejus vires conservandas, aut reficiendas si defecerint, confert, quam tempestiva exinanitio, & interdum etiam inedia aliqua, per spatium saltem solito longius (621. 3.).

1013. Non minimum certe commodum diætæ ex lacte & frugibus comparatæ in hoc consistit, quod cibi forma satis simplice & naturali fere sumuntur, neque condimentis corrupti neque arte coqui mutati, ut ad ingluviem invitent. Pari ratione carnes æque ac fruges, quum, propter naturam mali aut statum ægri, in longis morbis permittuntur, quam simplicissime coctæ, assæ scilicet, vel elixæ, esse debent; cavendumque a condimentis, cavendumque a varietate alimentorum, quæ ambo famem quandam aliter non esurienti conciliant, & sic ad voracitatem invitant (642.).

1014. Non tamen sat est cibum ægris vetustis morbis laborantibus concessum eos satis nutrire, neque nimium alimenti præbere; oportet quoque concoctu facilis sit, neque ventriculum gravet, aut male afficiat; res sane eo majoris momenti, quod nonnulli morbi vetusti a morboso ventriculi statu plane oriuntur, multique alii cum ventriculi affectionibus arctissimo nexu conjunguntur, ita ut maxima eorum sanationis spes in restitutis ventriculi viribus posita sit. Difficillimum vero est præcepta ulla certa aut fixa dare de re adeo incerta ut facilitas concoctionis alimentorum,

quæ-

quæque a tot variis rebus pendet, imprimis autem a constitutione ægri, & statu præsente ventriculi, & natura morbi, & vi consuetudinis, & vitæ genere quam ille degit, ejusque interdum fastidio & repugnantia, vel cupiditate aut amore, quorundam ciborum. Multi enim & optimi cibi, sua natura neque faciles neque difficiles concoctu, dici possunt; sed tantum prout ventriculus se habuerit, aut bene digeruntur in eo aut corrumpuntur.

1015. Tuto vero dici potest, omnes cibos, carnes pariter ac fruges, crudos quam coctos difficiliores esse concoctu (642.).

1016. Carnes quoque plurimum assæ vel elixæ, quam modice tantum aut leviter coctæ, duriores sunt concoctu, nisi hæ fastidium moveant, quod concoctionem omnis cibi impedit.

1017. Omnia oleosa, adeps, butyrum, olea, fere semper ægrius concoquuntur quam alii cibi; præsertim usta vel fricta; quapropter ab ægris semper evitanda sunt, vel saltem parcissime utenda, sive pro cibo, sive pro condimento ad alios cibos; quorum concoctionem, aliter bonam & facilem futuram, aliquando corrumpunt. Hæc ratio est cur carnes sæpe ægris hac tantum lege permittantur, ut cum nullo alio condimento quam proprio succo aut jure istas comedant. Ob eandem quoque causam ægri semper monendi sunt, ne cum frugibus, veluti oleribus aut radicibus esculentis, multum butyrum vel oleum sumant, sicut mos est apud multas gentes.

1018. Carnes salitæ, vel fumo vel aromatis conditæ, vel siccæ, & duræ, & tenaces, difficillime concoquuntur, & ideo ægris fere semper prohibendæ sunt, nisi forte siquando vehementi cupiditati obtemperare oporteat, vel, propter infirmitatem ventriculi, cibo præter solitum acri & gustui grato opus sit, qui eum, sui muneris aliter impotentem, stimulet, & ad justam actionem incitet.

1019. Inter carnes terrestrium animalium quæ mensis imponi solent, haud magnum discrimen

existit. Carnes juniorum quam adultorum, carnesque avium quam quadrupedium, contra vulgarem notionem, nonnihil difficiliores videntur esse concoctu. Feræ, quam cicures, magis salutares & faciliores concoctu habentur, scilicet quæ minus quam hæc saginantur, & sanius & magis naturaliter vivunt. Carnes vero avium quarundam aquatilium, veluti anatum, anserum, & similium, validiorem & fere graviorem cibum quam carnes aliorum alitum præbent.

1020. Majus autem discrimen intercedit inter carnes piscium. Omnes sane plurimum nutrimenti suggerunt; quidam vero, si modo simpliciter cocti fuerint, facillime digeruntur, alii contra difficillime; omnes vero fricti, aut cum multo oleo vel butyro assumpti, ægerrime concoquuntur. Pisces imprimis maritimi, quorum carnes albæ sunt, cibum præbent bonum & levem. Idem dici potest de ostreis, canceribus, astacis, cæterisque fere conchyliis. Pisces vero quorum carnes subrubræ sunt, cum fluviatiles, tum quoque maritimi, veluti salmo, halec, scomber, &c. nutrimentum validissimum præbent, sed difficiles plerumque concoctu existunt, partim fortasse propter naturam carnium, partim quoque propter plurimum oleum quod habent.

1021. Lac ipsum vaccinum, quamvis plerumque optimus atque levissimus cibus, nonnunquam ægre concoquitur, ventriculumque multum gravat; scilicet postquam semel coactum est (638.), haud facile iterum solvitur, propter duritiem & tenacitatem quam adipiscitur. In hoc statu, lac naturæ tenuius, veluti asininum, melius respondebit, vel etiam lac vaccinum aqua dilutum & saccharo commistum. Flos lactis, cujus magna pars merum oleum est, fere semper difficilis concoctu reperitur: pressum vero lac ex omnibus fere quibus vulgo utimur cibis difficillime concoquitur, præsertim tostum, cum propter insignem tenacitatem, tum quoque propter oleum suum ustum & frictum. Vetustior quidem caseus, & jam pæne corruptus, a multis concoctu satis facilis reperitur;

tur; quin & multi putant, eum non modo ipsum facile concoqui, sed aliorum quoque alimentorum concoctionem promovere, præsertim quæ naturaliter ad acorem vergunt. Hoc autem, ut videtur, beneficium; potius tribuendum est stimulo quem infirmiori ventriculo impertit, quam putridæ ejus naturæ, quæ ut vulgo creditur acori adeo adversatur.

1022. Far omne priusquam fermentatum fuerit, concoctu difficile est, & ideo validioribus tantum ventriculis accomodatum; probe autem fermentatum facillime concoquitur, ita ut delicatissimis ægrotis conveniat. Pari ratione radices esculentæ, veluti *battata*, quæ multam farinam habent, ægrotantibus parum accommodatæ sunt. Quin & ob eandem causam legumina multa, veluti pisa, fabæ, & similia, quæ dum tenera & viridia adhuc sunt adeo facile concoquuntur, quamprimum maturescunt, & farracea fiunt, difficiliora concoctu evadunt.

1023. Pleræque radices esculentæ, atque olera, veluti rapum, aut pastinaca, aut brassica, aut *spinacea*, quo ipsa teneriora sunt, eo facilius fere ab infirmo ventriculo concoquuntur. Neque tantum ad genus plantæ quam ad teneritudinem ejus spectare oportet; brassica enim communis pro cibo assumpta, robustissimis interdum oneri est, dum *cauliflorem* aut *brocoli*, infirmissimi sæpe impune edunt, & bene concoquunt.

1024. Poma mitia plerumque admodum salutaria sunt, & a multis morbis aliquando defendunt, & quosdam præsentes summovent, & brevi solvuntur & facile concoquuntur in ventriculo, modo neque nimia copia devorata fuerint, neque tempore minus idoneo. Tutissima sunt vel pro jentaculo vel pro cœna assumpta, vel aliquamdiu ante vel aliquamdiu post prandium; nam statim a prandio, pleno scilicet ventriculo, vel forsitan nimis jam onerato, si fuerint assumpta, perspicuum est haud parum esse nocitura. Quod si ventriculus valde infirmus est, & acori imprimis obnoxius, tum poma, quamvis maturissima, aut omnino denegan-

da sunt ægro, aut caute & parce admodum concedenda.

1025. Plurimi ægri, diætæ ex carnibus pro maxima parte diu assueti, frugibus, siquando hæ propter varias causas magis aptæ creditæ sunt, atque has sine fastidio sumere, aut sumptas sine magno tumultu in ventriculo concoquere, possunt. Tamen prudentia atque perseverantia, subducta vel minuta paulatim carnium quantitate, auctaque pro rata parte frugum copia, omnes fere homines eo perduci queunt, ut has & satis appetant, & sine incommodo assumant, & vel solis frugibus, (si opus fuerit), vel iis saltem pro maxima cibi parte vescantur, idque non modo sine periculo aut incommodo, sed cum magno beneficio.

1026. Ex iis rebus quibus pro jentaculo uti solemus, *thea*, *coffea*, *cacao*, hæc sola aliquid nutrimenti suggerit; priores enim duæ res nihil nutriunt, nisi ope lactis & sacchari quæ cum iis commiscentur. Præterea vi quadam sedante & solvente in ventriculo pollent, præsertim quum calidæ bibuntur, & ideo parum salutares fiunt; quapropter omnibus fere ægris vetustis morbis laborantibus prohibendæ sunt, vel parcissime permittendæ. *Cacao* vero, multum olei & quasi farinæ continens, valde nutriens est; potusque ex eo confectus, dummodo bene coctus sit, & non nimis crassus factus, & fabæ in pollen tenuissimum tritæ fuissent, neque cum aromatis mixtæ, a multis hominibus bene concoquitur, & iis igitur satis aptus cibus est.

1027. Ova demum recentia atque sorbilia, & multum nutrimenti præbent, & concoctu facilia sunt, & ideo bonus & salutaris cibus plerumque fiunt, & sæpe cum insigni beneficio in locum aliarum rerum pro jentaculo aut cœna sufficiuntur.

1028. Delectus denique cibi haud levis momenti in morbis vetustis fieri debet, ratione habita naturæ morbi, cui cibus ita accommodari debet, ut ei quam maxime adversetur, & morbosum corporis statum aliquatenus corrigat: sic, in morbis hy-

hydropicis, ſicca & ſolida diæta ex carnibus aſſis & ſimilibus rebus; in morbis putridis vero diæta tenuis ex frugibus, pomis, &c. maxime idonea erit. Sed de his rebus fuſius poſtea agendum erit, sub variis titulis remediorum quæ adversus ſingulos morboſos corporis ſtatus valent.

1029. Potui quoque ægrotantium in longis morbis cura non levis danda eſt, ſcilicet qui vel solum ventriculum vel totum corpus pari ratione ac cibus afficere poteſt. Potus omnis, origine, & natura etiam pro maxima parte, aqua eſt; quæ quidem pura, ſive fontana ſive fluviatilis, nihil mali in se habent, & omnibus ægris & omnibus ventriculis, utcunque delicatis atque infirmis, (niſi prava consuetudine aliquid meraci neceſſarium factum fuerit), apta & accommodata eſt. Sunt profecto multæ aquæ quæ alia atque alia ratione corpori nocere poſſunt; sunt quoque multæ medicinales aquæ in variis morbis saluberrimæ. Sed de his non hic eſt locus agendi.

1030. Pura autem aqua fontana, præsertim recens & frigida, optimus, & saluberrimus, & fere gratiſſimus ſitientibus, ſive sanis ſive ægris, potus eſt; nimirum qui ſitim reſtinguit, corpus refrigerat, acria diluit & ſic obtundit, urinam, & sæpe sudorem, movet, noxia expellit, putredini obſtat, concoctioni opitulatur, & demum ventriculum roborat.

1031. Sunt tamen, quamvis pauciſſimi, quibus frigida, propter inſignem vel totius corporis vel ventriculi tantum infirmitatem, suo frigore nocere videtur. His interdum eadem aqua, vel leviſſime tepefacta, vel cocta & iterum frigescens, & ſic quaſi mollita, satis conveniet.

1032. Homines vero semper & ubique in liquoribus quibusdam fermentatis & inebriantibus ſibimet comparandis solertes fuere; & tenuioribus saltem hujusmodi liquorum pro potu communi, ſicut meracioribus, luxuriæ causa sæpe utuntur; ita ut multi per plures annos, aquam, quæ sola fere naturalis potus dici queat, ne semel qui-

CAP. XXVI.

De remediis astringentibus.

1041. QUoniam, ut suo loco jam dictum est (84. & seqq.), partes solidæ humani corporis, vel per totam compaginem vel in parte tantum singulari, sive natura, sive prava consuetudine & vivendi ratione, sive variis causis morbosis, sive demum vi morborum quorundam præcedentium, sæpe relaxantur ultra modum, & debiles & flaccidæ fiunt, ad vitæ munera parum valentes; remediis quibusdam plane opus est, quæ talem debilitatem & laxitatem corrigant, partesque nostras solidas ad pristinam & sanam firmitatem reducant. Hujusmodi remedia, Astringentia apud medicos vocantur.

1042. Talem vim partes solidas animalium corporum densandi, & firmandi, & roborandi, res quasdam possidere multa docent, & præsertim ars illa communis & bene nota corii cortice querno aliisque similibus rebus depsendi & præparandi, donec insignem duritiem & firmitatem acquirat.

1043. Plurimas quoque res simili quodammodo vi in corpore vivo pollere, & ratio docuit, & experientia satis demonstravit. Modus vero quo hunc effectum præstant, parum hactenus intellectus est; sive, ut quidam opinantur, novas particulas inter pristinas interponendo, quæ has fortius annectant, totamque ideo compagem firmiorem reddant; sive, ut aliis magis placet, parum vel nihil novæ materiæ adjecto, vincula tantum adhæsionis priorum particularum constringendo quæ sic ad propiorem contactum perductæ, materiam duriorem reddant. Præstat certe de re adeo obscura atque incerta nihil conjectare, quam variis opinionibus, ipsisque parum accuratis, neque ad rem bene explanandam idoneis, neque usui medico accommodatis, nosmet irretire. Tamen satis certum est, materiam solidam animalium corporum, interdum ductis

tantum particulis ex quibus constat in arctiorem contactum, citra ullam vel minimam compositionis mutationem, & interdum etiam dissipatis particulis humidioribus quæ eam mollem fecissent, firmiorem reddi. Medicamenta vero astringentia, num simili quovis modo, an alia prorsus ratione, suum effectum præstent, parum constat; nec multum refert, dummodo effectus ipse certus sit, eorumque natura & administratio satis perspecta.

1044. Multa sane, & quidem diversissimæ naturæ medicamenta, inter astringentia merito recensentur. Omnia vero medicamenta quæ hac facultate pollent, vel ex frugibus, vel ex fossilibus corporibus sunt derivata.

1045. Innumeris fere in frugibus, inque variis earum partibus, inest vis astringens; veluti in radicibus, corticibus, lignis, foliis, floribus, fructibus, & demum in succis propriis spissatis: quorum omnium exempla esse possunt, quercus, *bistorta*, *tormentilla*, lignum *Campechense*, *uva ursi*, rosa, *balaustia*, mala Cydonia, pruna sylvestria, granata, terra *Japonica*, ut vocatur, gummi *kino*, &c. Maxima autem vis astringens in corticibus frugum fere reperitur: quin & in radicibus astringentibus, & in fructibus quibusdam similem vim habentibus, veluti in granato, maxima vis in cortice eorum plane insidet.

1046. Balsama quoque, ut vocantur, succi scilicet frugum quarundam resinosi, inter astringentia medicamenta annumerantur, & in quibusdam morbis pro astringentibus remediis præscribuntur, neque inutiliter, quamvis veram & puram vim astringentem plane non habeant, multaque ostendant, ea longe alia ratione in istis morbis prodesse.

1047. Vis demum astringens haud exigua inest in succis quarundam frugum, cum in iis qui natura acidi sunt, veluti succus citrei, tum quoque in iis qui natura dulces & blandi existentes, tantum postquam fermentati fuerint, acorem & vim astringentem adipiscuntur. Sic multa vina, præsertim rubra, quamvis recentia, & sua natura optima, vim quandam astringentem habent, omnia vero vina, omnesque liquores fermentati, cerevisia, &c. jam acida facta, haud parum astringentia existunt.

1048. Observatu dignum est, plerasque fruges quibus radices amaræ sunt, cortices plus minus astringentes habere. Præterea, omnes fere fruges amaræ nonnihil facultatis astringentis possidere videntur, & revera pro astringentibus remediis a medicis sæpe præscribuntur. Vis demum astringens, siqua herbæ cuiquam inest, facile detegitur, non modo sapore illo aspero atque ingrato qui omnibus substantiis astringentibus communis & constans est, sed facilius & certius adhuc, nigro colore, qui statim fere effici solet, ut herba ipsa, vel infusio tantum ejus commista fuerit cum *sale Martis* in aqua soluto.

1049. Omnia medicamenta astringentia quæ ex frugibus desumuntur adeo mitia & tuta sunt, ut facile, & sine periculo, vel largius vel parcius, secundum ipsorum facultates, ab ægris devorari possint, eorumque usus diu continuari.

1050. Ex fossilibus quoque rebus plurima derivantur medicamenta astringentia. Hæc vero sunt vel terræ, vel metalla, vel demum sales, sive puri, sive terrei, sive metallici.

1051. Ex terris puris, quamvis multæ olim pro astringentibus remediis usurpatæ fuerint, & a nonnullis haud parum laudatæ, tamen adhuc valde dubium est num ullæ earum talem vim habeant, Boli, ut vocari solebant, non sunt astringentes, nisi forte propter mixturam quandam aliarum rerum. Calx vero aliquid istiusmodi vis possidere videtur, quocunque demum modo explicanda sit, quoniam non modo in vivo corpore effectum aliquem astringentem præstat, velpti in *fluore albo*, in quo morbo aqua calcis prodesse visa est, (cujus fortasse rei alia prorsus ratio reddi possit), verum etiam ad depsendum & indurandum corium apprime utilis est; nisi hoc quoque ad effectum ejus in cortice querno totum referre placeat.

1052. Ex metallis, quatuor, cuprum scilicet, plumbum, *zincum*, & ferrum, pro astringentibus remediis usurpantur; quorum priora duo adeo periculosa & fere venenata existunt, ut nunquam ab ægris devorari debeant, nisi minutissima quantitate, & maxima prudentia & circumspe-

ctione. Ferrum vero, & copia haud exigua, & cum insigni beneficio, sæpe devorari potest, vel in particulas minutas limando tritum, vel ad formam rubiginis per humorem & trituram redactum. *Zincum* quoque aliquando satis large assumptum est, sub forma *florum*; quorum vires & usus, utcunque laudati fuerint, adhuc parum certa videntur.

1053. Ex salibus demum, nonnulli magna vi astringente pollent. Sales imprimis acidi, puri, ad unum omnes talem vim habent, ut ex effectibus eorum manifestissimis, cum in vivo corpore, tum quoque in corio præparando, satis constat. Non omnes vero sales acidi vim hanc æque fortem habent. *Acidum vitrioli* omnium fortissimum est, quod ad vim astringentem, cum in medicina, tum quoque in aliis artibus. Proximum fortasse huic locum tenet *acidum muriaticum*; deinde *nitrosum*; quæ ambo, pura saltem, raro usurpantur. Acetum demum, aut succi frugum acidi, aut vina subacida (1047.), similem vim, sed debiliorem adhuc, habent. Hæc vero multo magis & multo facilius in nostris corporibus subiguntur & permutantur quam illa, pristina dum fermentantur (570. 632.), fere deposita, novaque induta natura, ita ut brevi neque acida amplius neque forsitan astringentia existant. Fossilia autem *acida*, propriam naturam, ut videtur, diutius servant, & corpori igitur pro astringentibus remediis magis & certius prosunt.

1054. Ex salibus terreis, alumen longe optimum remedium astringens videtur, & fere solum nunc in usu est: validissimum profecto remedium, & simul minime periculosum aut nocens; satis libere adhiberi potest, vel forma sicca & solida, vel in idoneo liquore solutum. Vim suam astringentem alumen habere videtur, maxima saltem ex parte, ab *acido vitriolico* quod continet.

1055. Ex salibus vero metallicis, ii fere soli qui ex cupro, aut *zinco*, aut plumbo, aut demum ferro, formantur, pro astringentibus remediis usurpari solent; eorumque igitur facultates ex jam dictis (1052,) facile intelligentur.

1056.

1056. Sal *Martis*, ut vocatur, validissimum, & simul satis tutum & idoneum medicamentum astringens est; sed partim ob stimulum quem ventriculo dare solet, interdum ad nauseam usque & vomitum, non tanta copia ac pura rubigo ferri (1051.) devorari potest: minore vero copia assumptus, eosdem salutares effectus in corpore habet. Verisimile quoque est ferrum ipsum, forma rubiginis devoratum, universo corpori tum maxime prodesse, cum ab acido humore in ventriculo & intestinis solutum fuerit, & in salem quendam, sali *Martis* haud dissimilem, versum; qui per vasa resorbentia *lactea* haustus, & in sanguinem delatus, cum eo totam corporis compaginem pervadat.

1057. *Vitriolum* vero album, quod ex *zinco* constat, multo validius medicamentum astringens existit, sed ad devorandum minime idoneum, propter vehementem & subitum vomitum, quem statim fere ut in ventriculum receptus fuerit excitat. Partibus autem externis pro astringente admotum, eximium omnino remedium est.

1058. *Saccharum Saturni*, aliaque quotquot ex plumbo præparantur medicamenta astringentia, quamvis bona & valida remedia, gravius adhuc incommodum in se habent: nam copia vel minima in corpus recepta, ei fere veneno sunt, & largius sumpta, certissimo exitio. Quapropter, etiam cum partibus externis admoventur, prudentia aliqua in eorum usu non inutilis erit.

1059. Quod sales demum ex cupro paratos attinet, princeps, ex iis, *vitriolum* cæruleum, & periculosissimum est, propter naturam suam venenatam, & adhibitu difficillimum, propter insignem qua pollet acrimoniam, ita ut ne quidem partibus externis facile admoveri, multo minus in ventriculum tuto recipi, pro remedio astringente queat. Cuprum quidem *ammoniacum* ex hoc præparatum multo mitius remedium est, sed non adeo ut large devorari possit, propter nauseam & vomitum quem solet excitare; & parca copia assumptum parum efficax videtur.

1060. Ex iisdem porro metallis *tincturæ* quædam parantur, ex ferro imprimis, ope *acidi* salis communis, & ex

plumbo, ope *spiritus vini* & aceti; quarum pleræque easdem vires eademque incommoda habent ac metalla ipsa, aut sales metallici (1052. & seqq.), unde parantur. *Tinctura Martis* sane, & satis efficax remedium est, & ventriculo gratius aut tolerabilius quam aut ipsum ferrum aut sal ejus, fortasse etiam magis idoneum ut in sanguinem recipiatur, per totum corpus deferendum. *Tinctura Saturnina* raro & parce sorbenda datur, propter venenatam plumbi naturam (1058.), partibus vero externis libere & feliciter sæpe admovetur. In hujusmodi *tincturis*, & medicamentum quod solvitur, & liquor ipse qui id solvit, prodesse possunt.

1061. Præter vero omnia medicamenta, ut in corpus recipienda, aut eidem extrinsecus admovenda, sunt & alia remedia (*956. 7.*) quæ sæpe pro astringentibus cum insigni beneficio præscribuntur, interdum etiam medicamentis jam recensitis multum præstant; ut ex causis quæ corpora nostra laxant (*86.* & seqq.), & nimis flaccida reddunt, bene intellectis, satis perspicuum erit. Sic, ut cibus tenuis & aquosus, potus nimis largus, vitæ genus ignavum & sedentarium, & nimis constans calor corpori admotus, variis modis omnes solidas ejus partes solvunt & laxant, facile constabit, contrarium vitæ & victus genus, & plurimam corporis exercitationem, & cibum siccum & nutrientem, & potum parcum, & frigus demum cum prudentia admotum, ista mala correctura esse, & justam & naturalem firmitatem ægrotantium corporibus efficacissime conciliatura. Neque rei quam ratio adeo plane docuit adversatur experientia, sed eandem sine dubio comprobat atque confirmat. De hujusmodi vero remediis fusius postea dicendum erit, quum de roborantibus sermo erit, quoniam non modo partes nostrorum corporum, quæ, distinctionis causa, mortuæ vocantur (76. & seqq.), afficiunt, verum etiam in *solidis vivis* (113. & seqq.), magna vi pollent, eorumque vigorem, simul cum firmitate aliarum partium, plurimum augent.

1062. Effectus primus & simplicissimus remediorum astringentium est, partes solidas nostrorum corporum firmare,

mare, densare, indurare; idque satis certe & efficaciter in iis partibus quibus proxime admoventur, sed multo minus efficaciter in aliis & remotis partibus, aut demum in universo corpore, siquando hoc præter naturam totum solutum fuerit; quamvis admodum verisimile sit, multa eorum in sanguinem parum mutata, pristinisque viribus adhuc pollentia recipi, & ideo totum corpus pervadere, & effectum in eo quam maxime generalem habere.

1063. Neque sane aut solæ fibræ simplicissimæ, aut minuta tantum solidarum partium elementa, qualiacunque hæc fuerint (99.), sed tela quoque reticulata, & organa omnia ex iis formata, ab astringentibus remediis afficiuntur. Vasa imprimis quæ sanguinem vehunt, cum arteriæ tum quoque venæ, vires eorum probe experiuntur, & multum, & sæpe subito, constringuntur: quin & *solida viva* (113.) pariter ab iis afficiuntur, & propter nexum insignem qui inter dotes eorum proprias, (sensum scilicet & mobilitatem,) & dotes *mechanicas*, quas cum aliis solidis partibus communes habent (377. 83.), intercedit, dum hæ mutantur, & major firmitas atque rigiditas omnibus corporis partibus accedit, sensus atque mobilitas pro rata fere parte minuuntur, & torpor quidam inducitur.

1064. Hinc facillime intelligetur remediorum astringentium usus in omnibus fere morbis in quibus præscribi solent; & simul perspicuum erit, ea in multis egregie esse profutura.

1065. Imprimis igitur, in laxitate partium solidarum, sivæ universæ corporis compaginis, sive in loco tantum singulari, necessaria fiunt, aut parti maxime affectæ proxime admota, veluti oculis post inflammationem, aut faucibus & gutturi post anginam; aut in ventriculum recepta, aut toti corpori admota, veluti in hydropicis, vel jam ex hoc aut aliis morbis convalescentibus, vel in iis quorum corpora malum vitæ genus aliæque causæ nimis laxarunt atque solverunt.

1066. Præterea, ex effectibus quos in vasis sanguinem vehentibus (1063.) habent, plurimum sæpe prosunt in

compescendis sanguinis profluviis, cum sponte accidentibus, tum quoque vi externa aut arte inductis. Pari insuper ratione, profluvia quædam alia, voluti *fluorem album*, cui mulieres adeo obnoxiæ sunt (826. & seqq.), aut fluxum istum mucosum ex *urethra* qui diu sæpe post sanatam *gonorrhœam* virulentam manere solet molestissimus & pertinacissimus, optime reprimunt, nimirum qui, magna saltem ex parte, pendent a laxitate & infirmitate vasorum.

1067. Porro, utilissima sæpe reperiuntur in cohibendis secretionibus aut excretionibus quibusnam præter modum auctis, veluti sudore aut urina, quorum excessus sæpe vel oritur, vel saltem augetur, aut generali corporis infirmitate, aut peculiari relaxatione partium, & præsertim vasorum, quæ iis maxime inserviunt.

1068. Denique, in alvi fluxu, cujus mali tot tamque varia existunt genera (*666.* & seqq.), molestissima sæpe, & periculosissima, & sanatu aliquando difficillima, astringentia remedia haud raro plurimum prosunt, morbumque vel prorsus depellunt, vel saltem minuunt & temperant, etiam ubi, propter causam ejus sua natura immedicabilem, perfectæ sanationis neque spes neque locus existit. Pari ratione, in provectiore statu *dysenteriæ* (*672.*), purgatis jam ut decet intestinis, sed manente adhuc importunissimo alvi fluxu, perutilia fiunt; partim ob confirmatas aliquantum omnes solidas partes intestinorum, vi morbi haud parum solutas; partim ob minuta vasa atque foramina in intestina hiantia, suosque humores nimis large fundentia, constricta atque coarctata; partim demum ob minutam aut sublatam morbosam illam mobilitatem viscerum (375. & seqq.), quæ vel causa & origo morbi extitisset, vel morbo diu perstante & recrudescente inducta fuisset (*667.*).

1069. Postremo, quamvis remedia astringentia partes solidas quas mortuas vocamus, primo, & proxime, & maxime, afficiant, tamen & *solida viva* aliquando multum afficiunt, eorumque vigorem augent; mobilitatem vero minuunt (375. 82.), & in humoribus etiam vi haud

exi-

exigua pollent, & putredinem vel arcent, vel aliquando jam præsentem corrigunt. Quapropter, & in nimia mobilitate *generis nervosi*, & in ejus debilitate, & in putredine, aut generali (539. & seqq.), aut partis cujusvis singularis, sæpe utilissima fiunt. De hujusmodi vero astringentium remediorum effectibus postea fusius agendum erit.

C A P. XXVII.

De remediis emollientibus.

1070. Quoniam duplice modo vitiari possunt partes solidæ humani corporis, & vel nimis duræ & rigidæ, vel nimis molles & flaccidæ, fieri (85.), remediis emollientibus pariter ac astringentibus opus est, ut illæ, præter naturam rigidæ & duræ factæ, ad justam, & sanitatis legibus consentaneam, mollitiem iterum reducantur.

1071. Res quasdam tali vi in materia illa ex qua corpora animalium constant (76. & seqq.), jam mortua, & a corpore separata, pollere, notissimum est. Nonnulla etiam remedia in corpore vivo eundem effectum habere, multa & certissima experimenta & observationes satis demonstrarunt.

1072. Minor vero horum medicaminum copia, minor saltem eorum varietas, quam astringentium, a Natura suppeditata est. Haud pauca sane remedia quæ pro emollientibus usurpantur atque laudantur, & variis frugibus atque animalibus desumuntur; omnia vero ad duo genera facile referuntur; oleosa scilicet, & mucosa, seu *mucilaginosa*, ut solent vocari.

1073. Talem mucum, mollem, & aliquantum tenacem, variæ fruges ubertim suggerunt; idem in variis earum partibus, veluti in radicibus, & foliis, & seminibus inest; cujus rei exempla esse possunt, lilium album, cepe, althæa, malva, linum, &c.

1074. Olea vero blanda & mollia, plurima animalia,

pari-

pariter ac fruges, magna copia suggerunt. Quamvis multa olim credulitas, & fere superstitio, apud populum, & etiam apud medicos, invaluisset, de singularibus & miris viribus & excellentiis oleorum seu adipum variorum animalium; nunc satis constat, facultates vel prorsus easdem, vel parum diversas, in omnibus inesse.

1075. Proximum vero animalium adipi locum tenet butyrum, oleum scilicet, quod lac satis magna copia præbet. Lac quoque ipsum, cum ob aquosam suam naturam, tum etiam ob oleum quod continet, remedium emolliens jure habetur.

1076. Naturæ demum haud multum ab his alienæ videntur esse olea frugum mitia & crassa, qualia per pressuram ex quibusdam fructibus aut seminibus copiose derivantur; veluti ex olivis aut amygdalis, &c.; & hæc igitur inter remedia emollientia merito recensentur.

1077. Omnium vero hujus generis remediorum longe validissimum atque certissimum est pura aqua, præsertim calida; innumera enim decocta, & fomenta, & infusiones, quæ tam sæpe præscribuntur, tantumque propter vires suas emollientes laudantur, nihil aliud fere sunt, neque alias vires habent, quam pura aqua calida. Et profecto, multa experimenta de industria instituta ad hanc rem investigandam satis ostenderunt, pleraque ex oleis, & succis, aliisque rebus quæ vulgo adeo pro viribus suis emollientibus laudari solent, multo minorem vim possidere quam aqua ipsa. Non tamen idcirco concludere æquum est, substantias illas oleosas & mucosas, quibus uti solemus, nihil prodesse. Certissimum enim est, eas solidas partes animalium corporum molliores & magis flexiles reddere, scilicet ob has quodammodo humectatas, vel fortasse oleo illitas, quod motum particularum in se mutuo faciliorem reddit, minuta nimirum, vel fere sublata, frictione illa quæ motum impediebat. Præterea, pura calida, & etiam plurimi liquores aquosi, sive calidi sive frigidi admoti fuerint, per vaporationem brevi dissipantur, partesque ideo externas quas fovebant & emolliebant aridas & rigescentes relinquunt. Oleosa vero & mucosa medi-

dicamina ab hoc incommodo fere immunia sunt; saltem multo tardius dissipantur. Merito igitur cum omnibus fomentis, ad emolliendas partes nostrorum corporum externas, miscentur.

1078. Quod rationem vero attinet, qua vel pura aqua vel plurimi aquosi liquores prosunt in emolliendis partibus solidis humani corporis quæ nimis rigidæ factæ sint, explanatu minime difficilis est. Hæ enim, ut suo loco jam expositum est (86.), aut duriores aut molliores fiunt, secundum copiam variorum elementorum quæ iis insunt; & rigescunt ob defectum, & molliuntur propter abundantiam, humidæ materiæ in earum compositione. Aqua vero, aut aquosi liquores, corpori admota, aut in id recepta, omnes ejus partes pervadunt, vel per minuta vasa hausta atque delata, vel per foramina invisibilia penetrantia, seque cum siccioribus quibus occurrant particulis conjungentia.

1079. Præter vero medicamenta emollientia, aut devoranda, aut corpori variis modis pro fomentis, &c. admovenda, sunt & alia remedia, quæ simili vi, eaque haud exigua, in corpore humano pollent.

1080. Calor imprimis, præsertim cum humore junctus, partes solidas nostrorum corporum mirum in modum solvit atque emollit. Calor profecto siccus, similem, quamvis haud tantum, vim habet. Præterea, corpora nostra natura haud parum humida existunt, & ideo facilius & magis a calore afficiuntur. Partes quidem corporis internæ, calorem suum proprium & naturalem parum mutatum fere solent servare; partes vero externæ calore plurimum affici possunt, & molliri, & flexiles reddi, quamvis antea valde rigidæ factæ essent. Quod si calor insolitus parti internæ admotus fuerit; veluti ventriculo aut pulmoni, quorum in utrumque res calidæ quædam satis facile & tuto recipi possunt, hæ quoque partes similem effectum, aliquando salutarem, aliquando valde perniciosum, experiuntur.

1081. Porro, quoniam partes solidæ nostrorum corporum natura molles, magna & insolita distentione valde ri-

rigescunt (94.), & relaxatione iterum flaccescunt & molliuntur, perspicuum est, hanc aliquando pro remedio emolliente utilem futuram. De hujus vero remedii viribus atque effectibus, alibi locus erit dicendi.

1082. Crebra & valida corporis exercitatio, ut suo jam loco (92. 3.) dictum est, vel totum corpus, vel partes tantum ejus quæ maxime exercentur, efficacissime firmat, sæpe etiam nimis rigida facit, cum ob dissipatas ultra modum humidas partes; tum ob solidas particulas plus æquo compressas atque densatas; & modo igitur noxæ, modo remedio, corpori est. Longa vero requies, & ignavia, contraria prorsus ratione, corpora nostra solvunt atque emolliunt. Sed multa vetant ut hæ pro remediis sæpe præscribantur.

1083. Postremo, quoniam rigiditas aliqua longa requie sæpe inducitur (*96.*), ratio ipsa docet, motum & exercitationem, quatenus facultas fuerit, partibus sic rigescentibus, idoneo aliquando remedio emollienti fore; quin & partes jam aliquantum rigidæ factæ, qualiscunque fuerit prima ejus mali causa, eo facilius rigidiores fiunt, quod, ad solitos motus parum valentes, fere quiescere coguntur. Quapropter, in omni fere morbosa rigiditate, cum partium quæ alias movent (115. 308. & seqq.), tum partium quæ ab aliis moventur, veluti artuum, & omnium juncturarum, ad motum crebrum, sed levem, & facile tolerabilem, & postea, cum aliquatenus jam superata est rigiditas, ad vehementiorem exercitationem, tanquam certissimum auxilium atque præsidium, properandum est. Vel si forte talis exercitatio prorsus impossibilis fuerit, motusque levissimus non sine magno dolore perficiendus, tum ad frictionem crebram & validam (quæ fere exercitationis munere fungatur), confugere oportet. Hæc quoque facilior & efficacior sæpe fit, si partes quibus adhibenda est, oleo, aut oleosis quibusdam remediis (1074. & seqq.), prius inunctæ fuerint.

1084. Quod effectus vero attinet remediorum emollientium in corpore humano, simplicissimi sunt, & facillimi intellectu. Partes scilicet solidæ, ab eorum usu molliores,

mi-

minus resilientes aut renitentes, magis vero flexiles fiunt; & ideo quædam partes, antea ægre movendæ, postea multo facilius moventur.

1085. Hi autem effectus prius & magis manifeste in partibus quibus remedia proxime admoventur, puta in artu quodam, aut per totam cutem, quam in remotis partibus, aut in universo corpore, observantur. Partim vero, propter consensum seu nexum istum generalem (360.) quo omnes corporis partes conjunguntur, partim propter quædam ex remediis emollientibus in corpus recepta, & per totam compaginem delata, remotissimæ aliquando ejus partes, vel forsan omnes, similiter quodammodo afficiuntur. Quod profecto eo minus mirum videbitur, & facilius intelligetur, siquis secum reputaverit, non modo simplicissima & minutissima solidarum partium elementa atque particulas molliri & solvi, sed organa omnia, & imprimis vasa, ex iis formata, eundem effectum participare. Neque obscura ratio, qua, mollita atque laxata aliqua parte vasorum quæ sanguinem vehunt, omnia brevi laxentur, sublata nimirum, vel minuta saltem, distentione illa (94. 325. & seqq.), qua firmitas eorum, & sane omnes fere vires, magna ex parte nitebantur.

1086. Porro, ob arctissimum illum nexum qui inter dotes *mechanicas* & vires vitales *generis nervosi* intercedit, fieri non potest, quin, dum omnes partes solidæ totius compaginis ope remediorum emolliuntur & laxantur, facultates *generis nervosi* peculiares simul afficiantur & perturbentur. Præterea, quoniam, ut modo dictum est (1085.), vasa sanguinem vehentia plurimum afficiuntur & laxantur actione remediorum emollientium, perspicuum est, ex hac mutatione totum *genus nervosum* magis adhuc & citius affectum iri; nam motus sanguinis & vires nervorum & musculorum tam arcto vinculo copulantur (415.), ut sæpe, dicto citius, affectio alterius functiones alterius valde afficiat. — Igitur non difficile explanatu erit, quo pacto ab actione horum remediorum, relaxatio omnium musculorum, & infirmitas aliqua generalis, & mobilitas aucta, & alii ejusdem generis effectus, inducantur.

1087. Ex his variis effectibus remediorum emollientium facile patebit, plurima eorum, in aliis atque aliis morborum generibus, variis modis, esse profutura; scilicet quæ non modo primo suo & primario effectu in partibus solidis simplicissimis prodesse possunt, verum etiam magis adhuc viribus suis in mutando statu vel partium quæ sanguinem movent, vel *generis nervosi*, aut in parte aliqua præ cæteris, aut per totum corpus.

1088. Imprimis igitur in rigiditate morbosa generali, remediis emollientibus plane opus est, propter effectum eorum primarium & simplicissimum. Talis profecto nostrorum corporum conditio rarum vitium est; nisi in senibus, quibus omnes partes solidæ nimis rigidæ fieri solent, propter varias causas jam expositas (*86.* & seqq. *872.*); unde ipsi haud parum sæpe patiuntur incommodi, deficientibus viribus, hebescentibus sensibus, motuque omni difficiliore facto. Quamvis hujusmodi rigiditatis nulla existant remedia, tamen in hoc ipso statu, certissimum est remedia quædam emollientia, levamen (*976.*) aliquando haud exiguum attulisse, vitamque ideo jam fere deficientem quasi renovasse, & sæpe per plures menses, interdum etiam per aliquot annos, protraxisse. Sic æstas calidior post longam & duram hyemem accedens, aut migratio in regionem fervidiore sole calentem, aut frequens usus balnei calidi, aut vestitus tantum plenior & calidior, & diæta tenuis, & exercitatio modica, & frictio cutis crebra, senibus haud raro utilissima fuerunt.

1089. Frequentius vero, rigiditas quarundam tantum partium, veluti unius artus, vel unius juncturæ, observatur. Ad hanc autem minuendam aut tollendam emollientibus remediis opus est, sed partibus affectis maxime adhibendis. In hoc igitur statu, varia fomenta calida, ex oleosis & mucosis rebus, & balneum, & aqua calida in partem rigidam ex alto cadens, & frictio crebra & valida cum oleo, & exercitatio modica, sed frequens, &c. optima remedia sunt.

1090. Porro, cum partes quædam multum tensæ, rigidæ factæ sunt, veluti arteriæ in inflammatione partis

cujusvis, emollientia bona sunt loco inflammato pro fomentis admota, easque laxant, partesque vicinas solvunt & molliunt; & inflammationem temperant, & effusioni humorum qui debent effundi, & benignæ suppurationi, favent. Pari fere ratione, post inflammationem peractam, ulcusque factum, ad hujus sanationem plurimum sæpe conducunt; præsertim si labia ulceris callent, & vasa humorem fundentia durescunt, & humor parcus & acer, & suppuratio maligna, fiunt.

1091. Simili quoque modo, in inflammatione magis generali, & in febribus varii generis, emollientia remedia prosunt; cum ob arterias, simul cum reliquis solidis partibus corporis, laxatas, & impetum sanguinis sic temperatum, tum maxime ob cutem solutam, ejusque minuta foramina laxata & patefacta; unde facilis & libera per eam exhalatio, vel forsitan sudor, quæ ægri molestiam plurimum solent levare, febremque ipsam haud raro penitus solvere.

1092. Alias porro secretiones aut excretiones, vel nimia firmitate, vel saltem nimis rigida contractione, vasorum aliarumque partium quæ iis inserviunt, deficientes aut impeditas, remedia emollientia sæpe expediunt & promovent, & sic, verbi gratia, urinam vel salivam aliquando movent. In alvo autem solvenda, si hæc præter naturam astricta fuerit, plurimum valent; interdum per os assumpta, quod rarius tentatur, & vix nisi alia simul remedia ad alvum movendam data fuerint; maxime autem pro lotionibus per anum infusa.

1093. Denique, ex effectibus suis in *genere nervoso*, quæcunque horum ratio fuerit (1086.), interdum utilia fiunt: veluti in nimio & morboso vigore, vel generali, qualis in insania aliquando observatur, vel partium quarundam præ aliis (380.), qualis in *diathesi phlogistica*, aut febre vehemente, aut inflammatione, accidit; aut in nimia *generis nervosi* excitatione, somnum repudiante (304.), solitisque remediis vix, & ne vix quidem, sopienda, qualis mente captis sæpe contingit. In his igitur & similibus exemplis, remedia emollientia, laxato & soluto corpore,

genus

genus nervosum infirmabunt, vigoremque ejus morbosum minuent, & somnum diu vigilanti conciliabunt. De his vero & hujusmodi emollientium remediorum effectibus, sub alio capite, postea plenius erit agendum.

CAP. XXVIII.

De remediis roborantibus.

1094. PRoximum iis remediis, quæ universas solidas partes humani corporis afficiunt, locum tenent illa quæ partes solidas vitales, cerebrum scilicet, & nervos, & musculos, afficiunt, earumque vires aut deficientes excitant atque intendunt, aut nimias minuunt & reprimunt.

1095. Utcunque vero obscuræ & incomprehensibiles sint harum partium facultates (121. & seqq.) atque actiones, vitia saltem earum neque pauca neque levia (374. & seqq.) satis manifesta sunt, quamvis profecto nondum bene intellecta. Hæc quoque vitia remedia valida & efficacia eo magis postulant, quod & ipsa frequentissima sint, & innumerorum fere & gravissimorum quorundam morborum origo & pars; quoniam in omnibus quotquot corpus humanum fungitur officiis, nervi & musculi primas sibi partes vindicant. His igitur læsis, & alia atque alia ratione male se habentibus, perspicuum est, functiones corporis, vel quasdam, vel omnes, prout vitium plus minus generale fuerit, necessario impeditum iri.

1096. Ex vitiis autem *generis nervosi*, quorum naturæ, & effectus, & noxæ, & remedia, quodammodo intelliguntur, quatuor primaria evidentissima & frequentissima existunt; defectus scilicet vigoris, sive debilitas; excessus ejusdem, seu nimius vigor; defectus mobilitatis & sensus, seu torpor & stupor; & demum, excessus sensus mobilitatisque, sive mobilitas morbosa. — De horum malorum naturis, & causis, & noxis, jam suo loco (374. & seqq.)

& seqq.) dictum; de singulorum remediis nunc ordine dicendum est.

1097. Remedia imprimis quæ adversus debilitatem valent, roborantia non inepte vocantur; sæpe autem apud medicos *tonica* appellantur, quasi omnis eorum actio & virtus consisteret in augenda tensione, seu *tono* (ut multi vocant), fibrarum musculosarum (325. & seqq.). Vires musculorum pendere multum a tensione fibrarum ex quibus constant, & hac minuta vel sublata, minui vel tolli; eadem vero aucta, intra certos limites (327. 8.) augeri, certissimum est: quædam etiam ex remediis roborantibus, tensionem fibrarum musculosarum, vel in parte qualibet, vel in universo corpore, augere, admodum verisimile est. Omnia vero eodem modo prodesse minime probabile videtur; quod profecto de nonnullis vix credibile est. Præstat igitur, semperque præstabit, ubi fieri potest, vocabulum evitare quod aliquid conjecturæ in se continet, quæ minus cautos in errorem duceret, nomenque in hoc, sicut in aliis exemplis, remediis imponere, ex effectibus eorum certis & manifestis.

1098. Primum inter roborantia locum remedia astringentia (1041. & seqq.) merito sibi vindicant. Omnia enim medicamenta aliaque remedia quæ corpora nostra firmant, eorumque carnes quodammodo indurant, vires fibrarum musculosarum intendere, & sic debilitati occurrere possunt.

1099. Primo statim aspectu, inutile videbitur, distinctionem ullam facere astringentia inter & roborantia remedia, diversaque iis nomina dare, diversasque vires diversaque loca in Conspectu Medicinæ *Theoreticæ* iis assignare; præsertim quum pleraque remedia quæ alteri proposito inserviunt, alteri quoque haud male accommodata existunt.

1100. Verum enimvero differentia satis certa, neque profecto exigua, inter illa videtur intercedere. Vires enim musculorum deficiunt, & magna aliquando debilitas urget, cum nulla præter solitum carnium mollities adest, neque ideo astringentibus remediis opus est; immo etiam cum nimia potius rigiditas universæ compaginis adest, ingens

 debi-

debilitas accidere potest. Præterea, quamvis omnia astringentia remedia roborantia interdum fieri possint, non omnia pariter roborantia vim astringentem habent; quin & quædam ex iis sunt, quæ partes solidas mortuas nullo modo afficiunt. Neque demum in ipsis verissimis remediis astringentibus, vis roborans pro rata parte cum altera viget, sed sæpe magna observatur cum hæc exigua est, & contra, parva interdum, saltem minime notabilis reperitur, cum vis astringens maxima existit. — Minime ergo absurda est distinctio illa medicorum inter roborantia & astringentia remedia.

1101. Vis roborans, quam pleraque medicamenta astringentia habent, facile intelligetur, ex nexu illo insigni qui dotes *mechanicas* inter & dotes vitales solidarum partium humani corporis intercedit, & de quo jam sat superque dictum est. Nam si mollities nimia debilitatem facit, manifestum & certum est, medicamenta quæ illam corrigant, huic simul opem esse latura.

1102. Ex medicamentis autem vere astringentibus, quædam præ cæteris insigni vi roborante in fibris musculosis, vel fortasse in toto *genere nervoso*, pollere videntur. Sic cortex *Peruvianus*, quamvis non validissimum astringens remedium, inter efficacissima roborantium merito habetur, & siqua scriptis medicis fides, multo magis roborat corpus quam medicamenta astringentia haud parum fortiora. Idem quoque de ferro, variisque medicaminibus ex eo præparatis (1052. 6. 9.), verum est, quæ sæpe pro roborantibus remediis usurpata egregie prosunt, quamvis etiam copia tam exigua devorata, ut vix credibile sit per mixturam aut appositionem particularum ex quibus constant, solidas partes humani corporis densari & firmari, ut ab astringentibus remediis solent. — Observandum tamen est, parum adhuc inter medicos constare num mera hac vi roborante, num alia prorsus & minus intellecta ratione, cortex ille *Peruvianus*, per multos jam annos adeo laudatus, inque tot morbis præscriptus, tam salutares effectus edat. Et facile patebit, quocunque modo remedium illud morbosæ cuiquam corporis conditioni occurrat,

currat, vim aliquam roborantem simul esse habiturum; quoniam omnes fere morbi, utcunque natura, & origine, & effectibus, inter se diversi, hoc saltem commune & constans habent, ut corpus, vel totum, vel partes ejus quasdam præ reliquis, plus minus infirment.

1103. Cuncta demum fere amara, præsertim quæ ex frugibus derivantur, quorum vis astringens exigua sæpe, & extra corpus fere nulla videtur, vim aliquam roborantem possidere videntur, & hoc consilio, multum, & sæpe nimis, usurpantur. Multa enim ex iis, forsitan omnia, large assumpta, corpori nocent, neque suspicione vis alicujus venenatæ omnino carent. Nonnullis saltem animalibus plane veneno sunt. Actio eorum in corpore vivo, & modus quo fibras musculosas, præterquam vi sua astringente, roborant, parum intellecta sunt.

1104. Vina quædam, præsertim rubra & astringentia (1047.), inter optima & efficacissima remedia roborantia jure habentur; & profecto omnia bona vina, aliique liquores validi, sive astringentia existent sive non, vim aliquam roborantem plane habent; quæ forsan stimulo eorum maxima ex parte tribuenda est.

1105. Alia enim stimulantia remedia varii generis pro roborantibus sæpe præscribuntur, & nonnunquam egregie prosunt; neque obscura ratio, qua remedium quodvis stimulans, excitato universo *genere nervoso*, fibras musculosas ad validiorem contractionem cieat, & sic totum corpus quodammodo roboret.

1106. Quædam vero ex remediis inter astringentia jam enumerata, multo majore vi roborante pollent quam ulla medicamenta astringentia, aut sane ulla medicamenta quæ ægris devoranda dantur. Cujusmodi exempla sunt, idonea corporis exercitatio, frigus rite adhibitum, apta diæta, & demum, nonnulli animi affectus.

1107. Quod idoneam corporis exercitationem attinet, pro remedio roborante omni laude major est, cum ad tuendam sanitatem, si hæc natura bona est, tum ad reficiendas aut renovandas vires, si hæ, vel morbo, vel pravo vitæ genere, vel aliis fortasse minus manifestis

causis, fractæ & exhaustæ fuerint, tum quoque ad sanandos plurimos morbos qui a debilitate, vel generali vel speciali, suam originem ducunt, vel quorum saltem debilitas pars magna est.

1108. Plurimis quoque & admodum variis modis prodesse videtur, & effectum suum roborantem præstare; & imprimis ut astringens remedium nonnihil valet, firmatis scilicet atque densatis partibus musculosis, unde hæ auctum vigorem adipiscuntur. Magis vero proficere videtur corporis exercitatio, robore illo quod omnes musculi, justa, & crebra, & modica actione acquirunt (342.), & auxilio quod sanguinis motui (431. 2.), & quotquot ex eo pendent functionibus, impertit, & stimulo illo saluberrimo quem cerebro, & nervis, & musculis dat, & bono appetitu quem solet etiam infirmissimis conciliare, & sana alimentorum concoctione quam efficit, & idoneo corporis nutrimento, cui multum favet, & libera per cutem exhalatione quam adeo promovet, & omnibus fere secretionibus & excretionibus expeditis atque promotis, & animo demum ipso, forti, & æquo, & hilari, facto. Neque obscura ratio, qua, dum istis functionibus aut singulis aut universis adeo efficaciter opitulatur, reliquas simul juvet, totumque ideo corpus roboret. Neque dubium est, utcunque obscurum videatur, omnes partes musculosas vigorem quem aliquæ earum sibimet nactæ sint, quodammodo participare, & sic, dum quidam musculi voluntarii motus, idonea exercitatione, multo validiores fiunt quam antea fuissent, reliquos, quamvis parum exercitos, simul cum iis roborari. Neque demum dubium est, exercitationem corporis, & prosperam ejus valetudinem quam efficit, animo prodesse, & firmitatem, & vim, & hilaritatem, huic conciliare; & vicissim animum lætum & hilarem multis corporis functionibus plurimum favere, adque ejus generalem vigorem tantum tamque manifeste conducere, ut optimo jure egregium remedium roborans habeatur.

1109. Inter varia autem exercitationum genera, optima fere sunt (dummodo corpus ad ea valeat) quæ maxime

xime generalia sunt, & in quibus plurimi musculi exercentur. Sic omnium exercitationum, ambulatio & maxime naturalis est, & sanis saluberrima, &, in quibusdam morbis, ægrotantibus etiam haud male accommodata. Plerisque vero ægris minus convenit, cum propter suam vehementiam, quæ vires musculorum cito exhaurit corpusque infirmat, tum quoque propter impetum sanguinis, crebra & valida tot musculorum contractione (432.), nimis auctum; unde incommodum, & sæpe periculum non leve, oriri potest in variis morbis, veluti in plerisque sanguinis profluviis, & in omnibus malis in quibus pulmones laborant, aut respiratio, quacunque de causa (595. & seqq.), impeditur. Per ambulationem enim, similesve exercitationes, plus brevi sanguinis in pulmones congeritur quam hi, sic impediti, transmittere queant; unde cito anhelatio, palpitatio, suffocatio, &c.

1110. Ob easdem causas (1109.) omnes vehementiores corporis exercitationes, veluti gladiatoria, aut cursus, aut saltatio violenta, & similia, utcunque sanis & validis conveniant, ægrotis raro præscribenda sunt, & vix quidem permittenda, & nunquam sine maxima prudentia & circumspectione, ut ægri iis paulatim assuescant; qua sane cura, infirmissimi aliquando athleticam vim & robur sibimet compararunt, & ad exercitationes facile valuerunt, quales primo ne quidem tentare ausi essent, quæque, si tentaverant, primo fere conatu eos oppressissent.

1111. Hoc vehementiorum corporis exercitationum incommodo bene perspecto, medici solent mitiores ægrotis suadere, & sæpe pro exarcitatione gestationem præscribere; quas inter hoc interest, quod hæc alienis atque externis, illa vero propriis atque internis corporis viribus, perficitur. Facile igitur patebit, quantum idonea gestatio exercitationi actuosæ sæpe præstet, in iis præsertim exemplis, in quibus maxima infirmitas actionem musculorum difficilem aut nimis laboriosam reddidit, vel in quibus infirmitas pulmonum, aut respiratio impedita & imperfecta, velociorem sanguinis motum periculosum fecit.

1112. Differentia vero exercitationem inter & gestatio-

 nem

nem non ita intelligenda est, quasi in hac nulla prorsus fieret musculorum nostrorum actio. In omnibus enim quædam musculorum actio fit, & plane necessaria est, sed levis omnino, si cum illa comparetur quæ in vera exercitatione perficitur, & minus laboriosa, & qualis igitur diutius possit continuari citra lassitudinem vel defatigationem.

1113. Ut inter exercitationes ambulatio sic inter gestationes equitatio, cæteris omnibus longe præstat; actio enim musculorum haud exigua in ea requiritur, sed adeo levis, & ita variata, ut etiam valde infirmis, iisque qui plane ambulare non possent, tolerabilis, & grata, & valde salutaris fiat. Neque minima equitationis excellentia est, quod cursum sanguinis leniter omnino expedit, neque pulsus nimis festinat, neque tantum sanguinis in pulmones conjiciat quantum eos opprimere possit, aut respirationem laboriosam aut difficilem facere. Est quoddam etiam, inter equitandum, non corpus modo leniter excerceri, sed mentem etiam aliquantum, neque injucunde, occupari; tantum enim animi attentionis regendo aut compescendo equi cursui requiritur, quantum & eam leniter excitet, & a solitis curis, aut studiis, aut cogitationibus, sæpe haud parum nocentibus, forsitan clam homine ipso, subducat.

1114. Ægro vero, neque ad ullam exercitationem, neque ad hanc optimam gestationem valenti, mitiora præscribenda sunt gestationis genera, & maxime gestatio in curru, cujus effectus & usus ex jam dictis de equitatione facile intelligentur, quæque revera sæpe quam optime profuit. Hujusmodi gestatio commodum non leve habet, nempe ut per eam ægrotantes valde infirmi aliquid exercitationis tentare possint, & etiam itinera satis longa, quamvis intempesto cœlo, tuto & facile emetiri.

1115. Navigatio insuper, tanquam levissima gestationis species, & infirmissimis ægris optime accommodata, a multis medicis, iisque haud parvi nominis, plurimum laudata est; neque dubium est, hanc aliqua demum ratione, utcunque obscura, nonnullis ægrotantibus jam pene despera-

ra-

gatis mirabiliter profuisse. Insigne hujus gestationis commodum & excellentia est, quod infirmissimos quosque non opprimat, & quod per multos dies, vel per totos menses, si opus fuerit, diu noctuque continuari possit. Nausea ipsa quam movere solet, a quibusdam egregie interdum profuisse dicta est; quin & multis persuasum est, aera maritimum, qui inter navigandum trahitur, suis usibus non carere.

1116. In omnibus demum exercitationibus & gestationibus quas pro roborantibus remediis præscribere cupimus, hoc præ omnibus usque observandum est, ut ægrotantium viribus ita accommodentur, cum quod ad vehementiam, sive naturam, tum quod ad tempus, seu continuationem, earum attinet, ut neque multum sudorem eliciant, neque magnam defatigationem relinquant. Quantum enim cunque idonea exercitatio corpori prosit, & musculos roboret, certissimum est, nimiam haud parum nocere etiam sanissimis & robustissimis, sed multo magis ægris atque infirmis; quorum corpora exhaurit, viresque mirum in modum convellit, interdum etiam novos & graves morbos inducit. Signum plerumque satis certum erit valetudinarios semet quantum iis profuturum sit exercuisse, cum lassitudo aliqua obrepit, & corpus calescit, & frons sudore madet, & sudor levis per totam cutem profluere incipit. Sistere autem oportet, & paulisper quiescere, citra copiosum sudorem aut defatigationem, quæ musculos, & sane totum corpus, adeo debilitat (344.). Hæc præcepta incipientibus maxime observanda sunt; nam festinando lente, homines, utcunque infirmi & valetudinarii, sæpe eo usque pervenire possunt, ut ad vehementissimas excercitationes probe valeant, & in palæstra, & sub sole fervido, se exerceant & sudent, nec quicquam mali a tanto labore sentiant; quod tamen non omnibus esse tentandum, satis perspicuum est.

1117. Denique omnis exercitatio atque gestatio, sub pleno Jove, & in aere puro, & sicco, & frigidulo, fieri debet. Bonus enim aer (1037. & seqq.) ipse inter efficacissima roborantia remedia jure habetur. Siccus quo-

que & frigidulus aer corporis vires auget atque conservat, & sudorem inter exercendum reprimit. Nihil vero obstat, quo minus, secundum ægrotantis vires & constitutionem, & morbi quo tentatur naturam, exercitatio sub sole quamvis fervido, & multo cum sudore, aut permittatur aut etiam imperetur.

1118. Posrremo, cum neque exercitationi locus est neque gestationi, tum ad frictionem confugiendum est, quæ aut sicca, nimirum strigili, aut panno laneo, aut manu calida, aut demum cum oleis, aut vaporibus medicatis, (ad satisfaciendum ægrotantium animis), remedium roborans haud contemnendum fiet. Viribus musculorum opitulari videtur; & certe sanguinis cursum juvat (431. 2.), & actionem vasorum resorbentium multum promovet 442.), & exhalationi per cutem favet, & generalem ideo vigorem corpori conciliat.

1119. Frigus quoque inter præstantissima remedia roborantia optimo jure recensetur, quippe cujus effectus satis certi & manifesti sunt, quamvis ratio eorum admodum obscura sit.

1120. Imprimis, ut videtur, tanquam astringens remedium nonnihil proficit; sed magis adhuc ex effectibus suis in *genere nervoso*. Parum certe conveniret, argumentum inire de re adeo obscura atque difficili, ut actio caloris aut frigoris est, & modus quo tot miros & graves effectus in corpore humano præstent. Neque profecto istiusmodi arcana tantum ad usum medicum spectant, quantum scientia rei factæ & veræ de ipsis mutationibus quas in corpore humano efficiunt.

1121. Hoc autem certum atque idoneum calorem in se habet, quem plerumque parum mutatum conservat, quamvis temperies aeris externi ambientis quod ad calorem aut frigus admodum varia fuerit (577.). Sunt tamen certi fines quos ultra neque calorem neque frigus facile aut sine damno toleremus, neque ita quin corpora nostra præter solitum vel caleant vel frigescant. Erit igitur gradus seu punctum quoddam caloris externi, internæ nostræ caloris gignendi (576.) facultati ita respondens & accommo-

modatum, ut illo existente, hæc ad caloris corporis jacturam reparandum quam accuratissime sufficiat, neque hoc ideo aut calidius aut frigidius fiat. Perspicuum quoque est, gradum istum non ita certum aut fixum fore, quin variet aliquantum secundum hominis vestitum, aut exercitationem qua utitur; nam hæc facultatem gignendi caloris plane intendit & auget, & ille, licet nullum gignat calorem, tamen illum qui genitus est conservat & retinet, neque eum per aera, tam facile ut aliter fieret, dissipari sinit. Porro, verisimile est consuetudinem, cujus in aliis rebus tanta vis est, in hac etiam nonnihil valere; hominesque sic variis caloris gradibus ita assuescere, & quasi accommodari, ut alii alios facile tolerent, qui minus assuetos aut nimis calefacerent aut refrigerarent.

1122. Quicunque vero gradus ille caloris fuerit qui hominibus leviter vestitis & quiescentibus ita accommodatus est, ut suus corpori calor constet, augmentum vel imminutio ejus hoc variis & fere contrariis modis afficit. Major enim calor sensum & mobilitatem auget, sed vigorem simul minuit (375. & seqq.); ita ut tandem exercitatio omnis, vel lenissima, difficilis & laboriosa fiat, & labores graves (quamvis sub frigido Jove tolerandi) fere impossibiles, vel si tentati fuerint, in summam debilitatem, & animi defectionem, vel forsan subitam mortem, desituri. Neque tanta infirmitas musculis voluntarii motus solis incumbit, sed omnes fibras musculosas plane pervadit. Frigus vero, hoc est calor minor, corpori admotum, intra certos, eosque satis arctos limites, contrarium effectum habet: nimirum quod sensum & mobilitatem aliquatenus minuit, & simul vigorem auget, & musculos roborat, & exercitationem omnem facilem reddit, & labores tolerabiles. Neque hoc in magnis tantum voluntarii motus musculis fit, sed in omnibus quodammodo accidit.

1123. Hinc facile intelligetur, frigus satis modicum, puta frigidulum aera, remedium roborans haud levis momenti interdum fore, in variis morbis, cum vetustis tum acutis, præsertim in iis ubi morbosa debilitas (quod mi-

ni-

nime rarum est) a nimio calore oriri vel ingravescere visa est.

1124. Neque solus aer frigidulus, aut universæ cuti admotus, aut in pulmones per spiritum receptus, talem vim roborantem habet, & hoc consilio a medicis præscribitur; aqua etiam frigida simili facultate, sed sæpe haud parum validiore, pollet, & merito in magno usu & æstimatione est.

1125. Aqua imprimis frigida pro potu hausta, vel potio quælibet tenuis & frigidula in ventriculum recepta, vi sua roborante & refrigerante simul prodesse potest; & revera haud raro profuit in variis morbis, cum acutis tum vetustis. Verisimile etiam videtur, vires & usum frigoris hoc modo adhibiti, nondum satis cognita & explorata esse.

1126. Sæpius vero, & majore cum beneficio, usus balnei frigidi pro roborante remedio præscriptus est; ejusque saluberrimi effectus in plurimis morbis tam bene jam sunt noti, ut nemo medicorum de iis dubitare possit.

1127. Frigus autem per aquam corpori admotum, aut in ventriculum receptum, eo majore vi pollet quam aer æque frigidus, quod per materiam tanto densiorem calor corporis multo promptius aufertur, & omnes igitur effectus frigoris, tam boni quam mali, citius & fortius inducuntur. Quapropter id semper omni cura cavendum est, quandocunque lavatio frigida utenda est, ne frigus vel nimium sit, vel æger in eo nimis diu maneat; sin minus pro robore infirmitatem sibi comparabit (1122.): nam frigus, ut nimia experientia & sanorum & ægrotantium jam probe compertum est, si valde intensum fuerit, vel diu continuatum, quamvis haud adeo intensum, corpus mirum in modum debilitat, & sæpe tremores, & aliquando paralysin, & nonnunquam demum mortem, inducit. Pari ratione, idem sedulo observaudum est de potione frigida; nonnunquam enim debilitare, & sic haud parum nocere, visa est (1031.); neque profecto defuerunt exempla hominum, qui, quamvis sani, & quidem robusti, brevissimo tempore post haustam multam frigidam subito exanimes corruerint.

1128. Nullum vero frigoris punctum gradusve definiri potest, quod omnibus ægris aptum sit qui lavatione in aqua frigida uti debent; nimirum quod multum variat in diversis hominibus, & in iisdem, diversis temporibus; quodque pendet a constitutione corporis, & natura morbi, & statu præsente, & demum a consuetudine singulorum ægrotantium.

1129. Scire tamen juvat, id frigus non nimium esse, neque nimis diu continuatum, quod brevissimus tantum artuum tremor, & brevi rubor, & postea calor, & humor, aut mollities saltem, cutis, & vigor musculorum, & bonus cibi appetitus, bonaque concoctio, & animi hilaritas, excipiunt; contra, nimium esse frigus, vel saltem nimis diu adhibitum, quod magnus & diuturnus membrorum tremor, & vultus & cutis pallor, & frigus, & siccitas, & artuum imbecillitas, & spiritus demissi, & ventriculus male affectus, veluti nausea aut appetitus defectu, consequuntur.

1130. Sæpe etiam cum ægri balneum frigidum solitæ temperiei, puta graduum quinquaginta, propter hæc incommoda (1129.), primo cum tentant tolerare nequeunt, si aliquantum calidæ cum frigida aqua balnei commistum fuerit, id tum bene tolerabunt, & consuetudine (1121.) vel paucorum dierum, subducta paulatim calidæ copia, eo usque pervenient, ut balneo quam frigidissimo non modo sine incommodo aut periculo, sed cum insigni beneficio utantur.

1131. Verisimile est balneum frigidum pro roborante remedio prodesse aliqua saltem ex parte, per stimulum illum vehementem quem subitus descensus in piscinam gelidam universo corpori dat, quique & *genus nervosum* probe excitat, & vasa quæ sanguinem vehunt, & una cum iis cor ipsum, ad validum motum incitat; unde expeditior sanguinis motus, & excretio per cutem liberior, & quotquot ex his beneficia accipiuntur (1108.)

1132. Quod si ita res se habet, tum satis perspicuum erit, lavationem frigidam iis maxime profuturam esse qui parum diu in aqua manent, neque in ea natant, sed vel

semel

semel tantum sese in eam præcipites dant, vel iterum iterumque, prout vires tulerint, id repetunt, nam sic quicquid boni a stimulo tanti frigoris sperari possit obtinebitur, neque vis ejus sedans atque infirmans (1117.) corpori nocere poterit.

1133. Quod victum vero attinet, haud verbis opus est, ut probe constet, idoneum cibum, tempestive assumptum, & bene concoctum, corpus humanum præ omnibus aliis rebus roborare. A natura enim ita fabricata & constituta sunt corpora nostra, ut propriis actionibus, cum voluntariis, tum quoque invitis, quæque ad vitam ipsam retinendam prorsus necessariæ sunt, brevi exhauriantur & infirmentur; neque aliud fere tantæ debilitatis remedium a natura suggeritur, quam bonus & nutriens cibus; neque alio fere opus est. Sæpe etiam quum corpus, aut longa inedia, aut gravibus laboribus, aut vehementioribus morbis, sive acutis sive vetustis, aut magnis exinanitionibus, præter modum exaustum fuerit, adque summam & periculosissimam debilitatem redactum, brevissimo post tempore, ope tantum idonei cibi, quam plenissime convalescit; & in tali statu, alia remedia, saltem omnia medicamenta roborantia, utcunque bona & efficacia, parum omnino proficere potuissent. Præterea, experientia athletarum satis compertum est, homines certo victus genere robur præter naturam ingens, & vix credibile, & quasi morbosum, sibimet posse comparare; quod non verisimile est validissima quæque medicamenta roborantia unquam fuisse effectura, quamvis vivendi ratio quod ad omnes alias res prorsus eadem fuisset. Iste autem corporis vigor & robur quem athletæ acquirunt, adeo pendet ab ejus plenitudine & tempestivo alimenti subsidio, ut si hoc strenuissimo cuiquam pugili per duos tresve dies fuerit negatum, solutis lacertis, viribusque subductis, membra sua ægre trahens, non modo non ad palæstram, sed ne quidem ad levissimam corporis exercitationem, neque ad communia vitæ officia, valebit. Qualis autem victus ægris exhaustis atque debilitatis pro roborante remedio sit præscribendus, ex jam (979. & seqq.) dictis perspicuum erit;

rit;

rit; præsertim si memoria tenemus, id genus victus corpus maxime roborare, quod simul partes ejus solidas, musculosque imprimis, optime nutrit & firmat, & vasa sanguinem vehentia bono & denso cruore implet.

1134. Pari fere ratione ac bonus victus, satis large assumptus, & bene concoctus, ad corporis vigorem & robur conducit, aliæ quædam ejus functiones variis modis ad eundem effectum conducere possunt; nimirum quarum nullæ non ad sanitatem, & ideo ad vigorem, vel necessariæ vel saltem utiles existant, nullæque fere lædi aut impediri possint, quin brevi vires corporis plus minus collabantur. Hic autem sat fuerit unam ex iis (siquidem functio vocari possit) memorare, quæ proxime post subsidium idonei alimenti ad robur corporis maxime necessaria est, forsan etiam vix minus necessaria quam nutrimentum ipsum, quæque si fuerit impedita, vires musculorum mirum in modum attenuat, somnum scilicet, vigiliæ justa per intervalla succedentem. Inter vigiliam enim, quamvis parum actuosa vita fuerit, vires satis subito exhauriuntur, ut sanissimi & robustissimi in se ipsis probe possunt experiri; ægrotis vero, & jam imbecillis, longa vigilia ita nocet, & corpora ita debilitat, ut nihil magis; eosdemque sæpe somnus præter omnem spem & fidem, nisi minime rara res esset, reficit roboratque. Reputandum quoque est, vires, forsan antea labefactas, per somnum renovari, & in sanis quasi integrari; & etiam magnum illud dispendium quod longa vigilia effecisset non accidere, somnumque igitur in morbis duplice ratione prodesse, & conservando quod virium superesset, & reparando quod defuerat atque decesserat. Quapropter eo minus mirum erit, varia remedia quæ somnum in variis morbis alia atque alia ratione invitant atque conciliant, ad corporis robur quodammodo, vel egregie fortasse, conducere, quamvis proximus & generalis eorum effectus sit, id haud parum infirmare; qualia sunt, remedia quædam emollientia & laxantia, nonnullæ exinanitiones, & demum medicamenta aliqua quæ vocantur *narcotica*, veluti opium, & similia.

1135.

1135. Denique, ex animi affectibus (349.) nonnulli tanta vi roborante pollent, ut merito inter præstantissima hujus generis remedia recenseantur: & maxime quidem dolendum est, eorum regimen & administrationem tam parum in manibus nostris esse, ut raro quum tali auxilio maxime opus esset, animi affectus qui convenirent, pro remediis ad arbitrium nostrum excitare aut adhibere possimus.

1136. Omnes animi affectus excitantes vim quandam roborantem plane possident, & quidam eorum vim insolitam & vix credibilem hominibus valde infirmis & vere paralyticis subito aliquando dederunt. Bene quoque notum est, multos istiusmodi affectuum, vires omnium musculorum, cum voluntarii tum quoque inviti motus, prompte & efficacissime reficere atque augere.

1137. Vehementiores autem affectuum vere excitantium, veluti ira gravis, aut gaudium subitum & effrænatum, quamvis insignem vim musculis nostris statim concilient, tamen hæc ipsa vis adeo subito inducta, brevi solet disperire, succedente sæpe mira debilitate atque languore, quæ corpori multo plus noceant quam vigor adeo fugax compensare potuisset. Igitur, nisi in quibusdam & sane rarissimis exemplis summæ & diuturnæ debilitatis nullis aliis remediis summovendæ, neque decet neque licet remedium adeo ambiguum experiri; utcunque decantentur exempla, ubi gravissimis, & qui fere insanabiles haberentur morbis, vehementes & subiti animi affectus remedio fuissent.

1138. Leviores vero istius generis affectus, gaudium scilicet non nimis subitum aut vehemens, & spes, & hilaritas, optimos semper effectus præstant, in reficiendis viribus, cunctisque ideo corporis functionibus rite promovendis juvandisque, neque ullam post se relinquunt debilitatem, neque ullo modo corpori nocent. Quoniam vero rarissime penes medicum est, hilaritatem mœrenti, aut spem infelici, aut gaudium tristi & misero conciliare, oportet ad ea niti quæ proxima sunt, magisque in potestate nostra posita; & ærumnis & mœstitiis ægrotantium, quantum in nobis facultas sit, opem & solatium præbere,

re,

re, eosque, verbi gratia, de sua salute desperantes firmare atque erigere, & hortari ut sint bono animo, neque tam tristia de se augurentur. Rara enim exempla ægrotantium quibus non prodest tali spe & fiducia, utcunque vana, erigi, & magnitudinem & periculum morbi quo laborant nescire; & rariora adhuc exempla ægrotantium, quibus non plurimum nocet periculum omne quo versantur novisse. Neque profecto aut dubium aut rarum est, ægrotantes ex variis & gravissimis aliquando morbis convalescere tali ignorantia, & spe, & fiducia; nullis scilicet adhibitis, nullis saltem juvantibus medicamentis aliisve remediis: neque sane alia ratio est multarum sanationum quæ vulgo multum jactantur, & fere pro miraculis habentur, & remediis quibusdam tribuuntur secretis atque ignotis; hæc autem quamprimum deteguntur, pristinas excellentias haud raro amittunt, & sæpe inutilia, interdum etiam nocentia reperiuntur; ita ut minime credibile sit ea unquam ægrotantibus profuisse, quantumvis ipsorum spes & fiducia profuisset.

1139. Animi vero lætitia atque hilaritas, & magis adhuc spes aut gaudium, ægrotantibus non semper sunt aut concilianda aut conservanda. Proxima autem animi lætitiæ est idonea ejus occupatio & exercitatio, quæ multo magis a nobis pendet, quæque & similes bonos effectus in corpore præstat, & revera animum ipsum plerumque lætum & hilarem reddit. Talis igitur animi pariter & corporis exercitatio, qualis non nimia fuerit, neque alterutrius vires attenuaverit, plurimis ægris atque infirmis, præsertim qui morbis *nervosi generis*, veluti *dyspepsia*, *hysteria*, *hypochondriasi*, melancholia, &c. laborant, præ omnibus persuadenda est. Non enim sat est corpus ut decet exerceri, si mens suis curis, & ærumnis, & solicitudinibus, anxia & fixa inhæret. Quicunque enim sibi suæque valetudini plus æquo animum attendit, ille aliquid mali in se aut inveniet, aut finget, aut revera tandem faciet. Quapropter, multis ægrotis aliquid negotii aut occupationis quod animum detineat necessarium est, non modo cum corpora aut nequeunt aut nolunt exercere, ve-

rum

rum etiam apprime utile cum semet maxime exercent, veluti ambulando, equitando, &c. Non verbis opus est, ut quisque qui naturam humanam vel minimum intellexerit, probe perspiciat, exercitationem quamlibet, puta ambulationem quotidianam, aut longum iter, longe aliter homini esse profuturam, quem venatus amor, aut herbarum studium, ducit per campos, & montes, & sylvas, & littora, indefessum a mane ad vesperem usque, & quem pulchra naturæ facies, & mirabilis ordo, delectat atque exhilarat, ac tristi & misero ægrotanti, cui nihil aliud coram oculis aut in animo versatur, quam morbus quo laborat, & periculum & mors quæ credit sibi instare.

1140. Cum vero, propter summam infirmitatem, aliasque causas, exercitationi corporis locus plane nullus est, tum eo magis ad idoneam animi occupationem attendere oportet, quæ fere alterius vice fungi possit. Sæpe enim cum medicamenta sua natura optima parum vel nihil valent in reficiendis jam labefactis viribus, lectio jucunda, vel forsitan studia non adeo levia, aut spectacula, aut ludi, aut convivia læta, eximia remedia fiunt. Hujusmodi autem occupationibus solis confidere parum convenit, quippe quia hæ citius fere delectare desinunt quam negotia magis seria, & animum quoque minus fortiter detinent. Quin & in iis etiam exemplis, quæ quidem minime rara sunt, ubi curæ graviores, & negotia non satis intermissa aut variata, animum pariter ac corpus infirmaverint, quamvis ægrum tanto oneri subducere oporteat, merum otium haud idoneum est, & magis prodest varia negotia, gratiora, & leviora, in locum priorum quæ nocuissent, sufficere.

1141. Ex jam dictis de viribus roborantibus exercitionis omnis, cum corporis tum animi, & affectuum grate excitantium, facillime intelligetur quanta pars beneficii quod multi ægri a variis aquis medicinalibus, aut aere quorundam locorum, a longo itinere, aut lavatione maritima, se accepisse credant, tribuenda sit exercitationi corporis, aut occupationi & delectationi animi a tot novis & gratis rebus, & conviviis fere perpetuis, quæ maxime

xime

xime tristes & melancholicos quasi a se ipsis surripiant. Multæ enim ex laudatissimis etiam aquis medicinalibus, parum medicamenti cujusvis in se continent; & medicamenta quæ in aliis insunt longe majore copia quam per aquas ipsas tuto dari possunt; sed revera frustra plerumque ægrotis dantur.

1142. Postremo, quamvis debilitas aliquando adeo purum & simplex vitium sit, ut nullum aliud prius aut simplicius vitium, unde illa penderet, in corpore adfuisse videatur, & sic roborantia remedia inter simplicissima jure recenseantur; tamen revera frequentius multo non primum aut primarium existit, sed ab alio, & priore, & fortasse simpliciore quodam vitio pendet. Hinc tot fere debilitatis medicamina, seu roborantia remedia, quot morbi simpliciores aliæque causæ illam effecerint. Quod profecto adeo verum est, ut non modo remedia astringentia, & nutrientia, & stimulantia, & exercitatio corporis, & frigus, & animi affectus excitantes, debilitati occurrant; sed interdum etiam remedia quædam, quorum communis & quasi naturalis effectus est, corpus plurimum infirmare. Sic, cum propter nimiam sanguinis abundantiam, aut febrem vehementem, totum corpus languet & debilitatur, male omnino, ad integrandas ejus vires, medicus victum nutrientem, & vinum, & corticem *Peruvianum*, tentaret, scilicet quæ omnia debilitatem augerent. In tali statu, victus tenuissimus, & requies, & sanguinis detractio, & aliæ exinanitiones, debilitati remedio forent.

1143. Ad summam igitur, ut videtur, idoneum corpori humano vigorem & robur Natura ipsa, per varia quibus illud fungitur officia, dat conservatque. Homines autem, Naturæ vestigia quam arctissime persequendo, veluti ope plurimi & valde nutrientis cibi, & crebræ & validæ exercitationis, vires suas haud parum augere possunt; quod tamen parum ad usum medicum pertinet; nam vires sic præter naturam intensæ vix non morbosæ sunt, & talis corporis conditio ad multos morbos viam sternit. Quod si vires deficiunt, tum aliquando per facultates parum intellectas quorundam remediorum istud vitium corrige-

figere possumus; sæpius vero ad varias causas remotiores talis vitii respicere oportet, iisque, quantum in nobis facultas sit, per idonea remedia, singulisque rite accommodata, obviam ire.

CAP. XXIX.

De remediis infirmantibus.

1144. REmedia infirmantia dicuntur illa, quæ vires fibrarum musculosarum minuunt, earumque ideo actionem minus validam efficiunt. Multas res tali vi in corpore humano pollere, satis certum & manifestum est; hasque inter remedia enumerare, & sæpe pro remediis adhibere, haud adeo inutile aut absurdum est ac primo aspectu videbitur; nimirum quia vigor ipse, ut jam (379. & seqq.) expositum est, nimius, & igitur morbidus, interdum etiam valde periculosus, esse potest. Remediis igitur aliquando opus erit, qualia istud vitium corrigere possint, fibrasque musculosas, jam nimia vi pollentes, quodammodo debilitare, & sic ad statum sanum & naturalem reducere.

1145. Hujusmodi remedia a nonnullis vocantur *atonica*, quasi non aliter prodessent quam minuendo tensionem, seu *tonum*, fibrarum moventium. Hoc autem nomen, utpote opinionem, eamque parum certam, in se continens, propter rationes jam dictas (1097.), potius evitandum videtur, nomenque his remediis imponendum ex effectu eorum generali, & certo, & manifesto. Quamvis enim pleraque, & quidem efficacissima, remediorum infirmantium, talem effectum plane habeant, tamen alia, neque pauca eorum, aliis, & sane longe diversis, modis effectum suum præstare videntur.

1146. Nimius autem & morbidus vigor, vel magnis musculis voluntarii motus, vel minutis tantum fibris partium quæ voluntatis imperium non agnoscunt, accidere potest.

1147. Quod illos attinet, nimius eorum vigor, quamvis

vis revera morbosus, parum nocet, neque sane aut periculi aut incommodi multum in se habet, neque fere remediis eget; medicorum igitur attentionem & curam tantum sibi vindicat, quantum aliud, & gravius, & minus intellectum vitium *genus nervosum* infestans probe commonstret, veluti in phrenitide, aut insania, quorum morborum aliquando pars & indicium, sed minime causa, existit.

1148. Quod nimis validam vero contractionem attinet fibrarum musculosarum inviti motus, puta cordis & arteriarum, & frequentius multo & majoris momenti vitium est; scilicet quæ non modo multorum morborum pars & indicium, sed quorundam etiam causa existit, ipsaque suo, & quidem gravi incommodo et periculo non caret, remediis igitur validis & efficacibus sæpe eget.

1149. Quoniam autem excessus vigoris sive contractio nimis vehemens in utroque genere musculorum a variis causis oriri potest, veluti a nimia fibrarum tensione, forsitan etiam & nimia firmitate, aut a stimulo solito validiore, aut novis stimulis & irritationibus corpori admotis, aut demum a statu cerebri nervorumque pene vel penitus ignoto (nisi per suos effectus), qualis furentibus aliquando contingit, perspicuum est plurima & admodum diversa medicamenta, aliaque remedia, vim infirmantem esse habitura. Imprimis igitur, omnia remedia emollientia, fomenta, balneum, calor, requies, &c. de quibus satis jam dictum est, infirmantia quoque fiunt, & actionem fibrarum moventium fere semper debiliorem reddunt, qualescunque causæ eam præter naturam intenderint, ob nexum illum insignem inter dotes *mechanicas* viresque vitales musculorum.

1150. Porro, remedia quæ vocantur *narcotica*, opium scilicet, & similia, actionem fibrarum musculosarum sæpe temperant & reprimunt, minuendo sensum & mobilitatem corporis, idque sic a vi multarum irritationum quasi tuendo, quæ aliter vehementem musculorum, vel omnium, vel quorundam saltem, actionem effecissent. Pari quoque ratione, evitando, vel minuendo, si prorsus evitari nequeant, plerasque vel omnes irritationes quæ

corpus excitarent, haud parum sæpe proficitur in debilitanda multorum musculorum actione, siquando hæc nimis valida facta fuerit. De hac vero administratione, & etiam de *narcoticis* remediis, & eorum variis effectibus, postea locus erit fusius dicendi.

1151. Omnium vero remediorum infirmantium longe efficacissima, & communi usui accommodatissima, sunt variæ exinanitiones, præsertim copiosæ, aut sæpe repetitæ; sanguinis imprimis detractio, aut valida alvi purgatio, aut frequens vomitio, aut magnus sudor, fortasse etiam ingens urinæ vel salive excretio.

1152. De variis autem effectibus uniuscujusque generis exinanitionis, postea nominatim agere oportebit. Hic igitur sat fuerit indicasse, varias exinanitiones corpus plurimum infirmare, non modo detracto multo humore ex vasis quæ sanguinem vehunt, horumque sic tensione simul & vigore, cum ipsorum, tum quoque aliorum musculorum, sublatis, vel saltem minutis, verum etiam nonnullas earum alia prorsus ratione *genus nervosum* statim afficere, & plurimum sæpe debilitare; nimirum in quibus non mera arte externa humor aliquis detrahitur, sed vehemente aut abnormi actione partium quarundam internarum e corpore expellitur. Talis autem actio abnormis, vel saltem vehemens, veluti intestinorum, aut ventriculi, aut vasorum quæ sanguinem movent & sudorem fundunt, arte excitata, fibras musculosas istarum partium mirum in modum infirmat; &, partim ob consensum generalem quo omnes corporis partes conjunguntur, partim ob functiones quasdam segnius exinde procedentes, aut plane impeditas, totum corpus talem infirmitatem brevi participat.

1153. Pro infirmante quoque remedio sæpe & cum insigni beneficio præscribitur diæta præter solitum tenuis & parca, & interdum, cum res urget, inedia absoluta. Neque profecto obscura ratio est, qua, per talem diætam, aut inediam, omnes corporis musculi, cum voluntarii tum pariter inviti motus, brevi infirmentur, exhaustis nimirum & dissipatis magna ex parte humoribus, qui ple-

nitudinem, & tensionem, & vigorem, vasis sanguinem vehentibus, & sane omnibus musculis, dabant, labefactis ideo viribus cerebri ipsius nervorumque, quæ a tensione & actione arteriarum & motu sanguinis multum pendent, musculisque fortasse ipsis ob defectum nutrimenti haud parum debilitatis.

1154. Frigus etiam, quod nuper inter roborantia remedia, neque sane immerito, recensitum fuit, pro infirmante aliquando usurpari potest, & revera haud parum sæpe profuit; nimirum si satis intensum fuerit, & diu adhibitum. Effectus vero frigoris infirmans pendere videtur partim a vi ejus sedante, (de qua fusius postea dicendum erit), unde sensus & mobilitas ita minuuntur, ut plurimi stimuli, qui corpus aliter multum afficerent, vehementissimamque musculorum actionem excitarent (1149.), nihil fere valeant; partim quoque ab alia ejus actione in cerebro, & nervis, & musculis, unde, in sanissimis etiam & robustissimis, brevi debilitas insignis (1127.), & tremor, & paralysis.

1155. Hujusmodi remedia infirmantia (1149.&seqq.), in variis morbis in quibus nimis valida fibrarum musculosarum contractio accidit, veluti in insania, aut febribus violentis, aut inflammationibus, tuto & facile, & cum magno beneficio, adhiberi possunt. In his quidem morbis primæ origini mali fortiter occurrunt, & igitur vel sola, vel saltem efficacissima ejus remedia fiunt. Et in ipsa insania, quamvis vigor morbosus qui adest, effectus morbi & minime causa ejus sit, tamen observatu dignum est, eadem remedia sæpe haud parum prodesse: ita ut satis verisimile sit, ea (quamvis ratione admodum obscura) ignoto isti cerebri nervorumque statui occurrere, unde tantus vigor, pariter ac cætera morbi indicia, penderet.

1156. Supersunt tamen quædam res, quæ tanta vi infirmante in corpore humano pollent, ut aliquando pro remediis utiliter adhiberi possint; magna scilicet corporis exercitatio, sive labor gravis & diuturnus, & animi affectus deprimentes.

1157. Quod ingentem & diu continuatam corporis exercitationem attinet, effectus ejus in infirmandis omnibus corporis musculis satis notus & certus est: multa autem vetant tale remedium in febribus violentis, aut inflammationibus, & similibus morbis tentare; in insania vero aliquando tentatum est, &, ut fertur, haud raro egregie profuit.

1158. Deprimentes autem animi affectus (quamvis vires eorum infirmantes neque dubiæ neque exiguæ sint) difficillime pro remediis adhibentur, & profecto rarissime, si unquam, licet remedium adeo anceps tentare. Certe ægrotis acutis morbis decumbentibus nunquam convenire possunt. Sunt tamen qui credunt mente captis aliquando multum prodesse mœrorem illum, quem longa solitudo, & dura coercitio, forsan in cellula obscura, inducere solent, & metum quem custodum cura, vel interdum sævitia, & vincula, & verbera incutiunt. Hæc res vero non adeo certa est quin adhuc suspicari liceat, talia experimenta talesque animi affectus etiam maxime furiosis multo magis nocuisse quam profuisse. Non temere igitur ad remedium adeo anceps confugere licet.

CAP. XXX.

De remediis stimulantibus.

1159. Remedia stimulantia vocantur illa, quæ vel sensum in partibus sentientibus, vel motum in partibus musculosis excitant. Pleraque sane remedia stimulantia, sed non omnia, utrumque pariter effectum præstant; conjunctissimæ enim sunt, quamvis naturæ diversæ, istæ binæ dotes nervorum musculorumque, ita ut quod in illis sensum excitat, hos quoque ad contractionem cieat. Quin & sensus ipse vehemens, qualiscunque fuerit ejus causa, vim aliquam stimulantem sæpe habet, partesque musculosas ad novos & validos motus incitat. Non tamen id-

circo

circo temere concludendum est, nullum in partibus musculosis motum per stimulantia remedia excitari posse, nisi hæc prius sensum aliquem effecerint.

1160. Plurima medicamenta, aliaque remedia, talem stimulandi facultatem possidere, satis certum & manifestum est: nec minus notum est, alia remedia, & alia medicamenta, contrarium prorsus effectum præstare, & non modo non stimulare corpus, sensumve motumve efficere, sed sensum omnem obtundere atque sopire, motumque reprimere, corpusque demum ita afficere, ut segnius in posterum (dum illorum effectus durat) veris stimulantibus remediis excitetur.

1161. Quamvis vero hæ res adeo certæ sint ut nihil magis, tamen ratio earum valde obscura & difficilis est. Imprimis, quia multa medicamenta, aliæque res, naturæ si non prorsus ejusdem saltem simillimæ, contrarios penitus effectus habent; dum alia bene multa, quamvis diversissimæ naturæ, eosdem vel simillimos saltem effectus præstant. Maxima autem difficultas atque obscuritas hujus rei in hoc consistit, quod magnitudo effectus talium remediorum minime respondet magnitudini causæ; ita ut hanc intendendo non semper effectum pro rata parte augere possimus. Tam longe aliter enim res se habet, ut sæpe primus & quasi naturalis remedii vel stimulantis vel sedantis effectus, si hoc multum intendimus, brevi desinat, & tandem veluti in contrarium transeat: quin & secundum varias corporis, & præsertim *generis nervosi* conditiones, quæ plurimæ & admodum diversæ existunt, cum in diversis hominibus, tum quoque in iisdem variis temporibus, actio horum remediorum sæpe aut impeditur, aut mirum in modum turbatur: ita ut effectus ab iis haud raro observentur a solitis, & quæ ideo creduntur naturales & proprii, omnino diversi.

1162. Hinc iis qui verbis pugnare amant egregia occasio disputandi, &, ut vocant, philosophandi, plurimasque, & subtilissimas, & ab omni usu medico alienissimas doctrinas ædificandi, de viribus & actione remediorum stimulantium & sedantium, quorum effectum primum & natu-

naturalem, simplicissimum & constantissimum, semper esse contendunt, variasque quas revera in corpore humano ab eorum usu spectamus mutationes, oriri, non a diversis remediorum in eo effectibus, sed ab ejus actione in se, sive renixu, ut quidam vocant, per vires suas insitas & salutares, de quibus jamdudum satis dictum fuit, (65. 70. 368. 73.).

1163. Sic nonnulli sibimet persuadent, nullum existere, aut posse existere, remedium per se vere stimulans, quale scilicet corpori admotum, statim, & prima sua actione, sensum motumque excitet; omniaque potius remedia quæ corpus stimulare videntur, id efficere per vim suam sedantem, quæ corpori noceret idque debilitaret, hocque demum viribus suis salutaribus contra talem debilitatem reniti, eandemque brevi superare, contrariumque aliquando statum inducere. Dum alii simili fere & vix minore ratione (siquidem ratio vocari possit talis λογομαχια) contendunt, multa ex remediis quæ vulgo sedantia habentur, natura sua primaque in corpore actione stimulantia esse, & tantum per excessum vis & effectus stimulantis, vel per vim quandam minus adhuc intellectam, sedantia fieri.

1164. Parum certe conveniret de talibus commentis disputare, scilicet quæ non modo nihil ad usum medicum pertineant, nec unquam, quamvis verissima fuerint, conferre possint, sed ne quidem nodum istum qui multos adeo solet morari ullo modo solvant. Nam nisi contenderint aliquid voluntariæ vis istis salutaribus corporis viribus inesse, (quod nemo sanus crediderit,) nihil omnino proficitur; eadem enim difficultas redit, semperque redibit, quamdiu effectus adeo diversi ab iisdem remediis observantur. Nil refert sive unus tantum sive mille gradus intercedant inter remedium corpori admotum & effectum ultimum & manifestum qui in eo spectatur; quorum scilicet graduum, quotquot fuerint, unusquisque effectus ejus qui antecedit & causa ejus qui consequitur habendus est, ita ut pari ratione ac nexus inter primum & proximum certus & constans esse debet; omnium continuatio

tinuatio & quasi catena fixa & immutabilis foret. Præterea, neque per hæc neque per alia commenta hactenus prolata, ulla aut explicatio redditur, aut sana conjectura proponitur, de modo quo remedia de quibus agitur corpus afficiant, qualiscunque prima eorum actio fuerit. Neque profecto hanc primam, & obscuram, & vix detegendam remediorum actionem, siqua fuerit, medici interest novisse, (scilicet quæ adeo levis & fugax est, ut neque prodesse multum neque nocere possit), sed effectum ultimum, & validum, & manifestum, & durabilem scire, in quo vis & usus eorum plane consistunt, & rationem intelligere hunc utilem effectum seu salutarem in corpore mutationem inducendi. Quamvis vero talia de his & multis aliis remediis commenta nullius medici, neque profecto ullius sani attentionem mereantur, tamen & decet & oportet a philosophia adeo vana & fallace, scientiam nostram pessime corrumpente, nihil utilis in se continente, neque ad ullam utilitatem tendentte, sed medicorum, & præsertim tironum, animos ab aliis & seriis rebus avocante, quales & potuissent & meruissent intelligi, omni cura & diligentia cavere. Neque igitur temere confidat effatis illis de Naturæ ordine & philosophandi legibus quibus nonnulli se credentes philosophos semet circummunire tentant; nimirum quorum alia vaga & futilia, vel etiam prorsus falsa existunt, alia fortasse quodam sensu vera & utilia, sed neque adeo generalia ac quidam sibi persuadent, neque adeo certa & fixa ut adversante etiam experientia pro veris sumenda sint.

1165. Minime enim licet medico, aut in experientiam aut sanam ratiocinationem incumbenti, hujusmodi effatis, quæ multis semper in ore sunt, & ab iis pro veris fixis & immutabilibus habentur, semet impedire: " Eandem ,, causam eundem semper præstare effectum; " " eosdem ,, vel similes effectus, ab iisdem vel similibus causis sem- ,, per oriri; " " magnitudinem effectus semper pro rata ,, parte respondere magnitudini causæ ", &c. Ex his enim effatis, posteriora duo manifestissime falsa & futilia sunt, & primum adeo vagum & generale, ut quamvis sano sen-

su

su verissimum sit, tamen temere receptum ad gravissimos errores perducat. Non enim verum est eandem causam eundem semper habere effectum; nam hic multum pendet a conditione rei quæ causa quavis affici debet, & etiam multarum rerum quæ primo aspectu nihil fere ad effectum manifestum conferre visæ essent. Has vero varias conditiones, sæpe neque intelligere, neque prævidere, neque præsentes scire, possumus. Verisimile est, (siquidem certum dici nequit), & omnis scientiæ naturæ principium & fundamentum, Naturæ cursum & ordinem constantem & immutabilem esse, eandemque igitur causam eundem semper præstare effectum, dummodo & ipsa prorsus eadem sit, aliæque res similiter omnino se habeant; sin minus, & in medicina pariter & in omnibus aliis rebus, diversissimi aliquando effectus ab eadem manifesta causa observantur; quod profecto nil mirum, cum hæc non plena sit causa, sed pars tantum causæ, mutationis quæ consequitur. Certissimum quoque est, eosdem, vel simillimos saltem, effectus, sæpe a causis valde diversis, nonnunquam plane contrariis oriri; tantumque abesse ut effectus semper pro rata parte respondeat magnitudini causæ, ut sæpe a majore causa effectus minor, interdum novus, nonnunquam demum solito contrarius fiat.

1166. Missis igitur hujusmodi ambagibus, de re adeo obscura atque inutili ac modus est, quo remedia stimulantia corpus excitent, magis e re nostra erit ad effectus quos manifeste præstant animos attendere.

1167. Principio igitur observandum est, multas res, cum medicamenta tum quoque & alia remedia, vi tam manifeste stimulante pollere, ut vel sano & integro corpori, vel musculo cuivis jam separato, sed vitam & vim suam contrahendi adhuc retinenti, admota, contractionem aliquam in partibus quas contingunt statim excitent. Quin & eadem remedia nervo qui musculum quemvis adit admota, hunc ad motum cient (116. & seqq.); & nonnulla eorum neque musculo neque nervo ejus admota, sed tantum in cerebro agentia, plerosque, vel omnes forsan, corporis musculos similiter afficiunt. *Hujusmodi* res, ex pri-

prima sua, ut videtur, actione, remedia vere stimulantia non immerito haberi possunt; quamvis etiam majore quam par esset copia data, aut corpori præter solitum quodammodo se habenti admota, contrariam vim possidere videantur, motusque sensusque reprimere atque sopire.

1168. Aliæ vero res, quarum natura & communis effectus est vel sensum sopire motumque reprimere, vel quæ saltem musculo cuivis admotæ, blandæ, & omni stimulo & acrimonia vacuæ, videntur, tamen haud raro (utcunque obscura ratio talis rei videatur) motus novos & satis vividos excitant.

1169. Aliæ demum res ancipitis & quasi mixtæ naturæ sunt, & duplicem vim in se habent, stimulantem scilicet & sedantem; unde varii aliquando, & miri, & vix non contrarii effectus, alii aliis vel statim vel brevissimo post intervallo succedentes.

1170. Remediorum autem vere stimulantium (1167.) effectus hujusmodi fere sunt: sensus aliquis, nunc levior nunc acrior, secundum vim remedii admoti tempusque per quod admovetur, in parte quam stimulus contingit, hæcque pars, partesque sæpe vicinæ, vel fortasse omnes corporis partes, magis quam antea fuerant sentientes factæ; & motus aliquis fibrarum musculosarum, cum majorum, quæ forsitan afficiantur stimulo quovis iis aut partibus vicinis admoto, tum quoque minutissimarum, veluti in arteriis, aut organis secernentibus, quæ necessario afficiuntur, ubicunque remedium stimulans fuerit admotum; unde auctus partem stimulatam versus sanguinis impetus, majorque hujus ad illam, & minor igitur ad alias delata copia, & rubor, & calor, & sæpe tumor & dolor, & aliquando vera inflammatio partis stimulatæ, & nonnunquam secretio vel excretio per eam plurimum aucta vel perturbata. Neque profecto solæ partes quibus remedia stimulantia adhibentur partesque iis vicinæ ita afficiuntur; Partes sæpe valde remotæ, sed per consensum cum prioribus conjunctæ, ad vehementes motus incitantur, & interdum etiam totum corpus, per consensum illum generalem de quo suo jam loco (360. 1.) dictum

est,

est, partium quarundam affectionem brevi participat, & manifestissime excitatur; & omnes ideo corporis partes, tum quæ ipsæ stimulatæ fuerint, tum quoque reliquæ, novam sæpe alacritatem, & sane vigorem & mobilitatem, & mens ipsa haud raro novam & insignem hilaritatem adipiscuntur.

1171. Non omnia vero remedia stimulantia æque idonea sunt ad stimulum istiusmodi generalem per partem aliquam universo corpori impertiendum: neque sane omnes corporis partes tantum cum tota compagine consensum & quasi commercium habent, ut quævis earum affectio cum reliquis brevi & facile communicetur.

1172. Stimulantium igitur remediorum alia magis, alia minus diffusilia dici possunt; aliorum quoque effectus magis durabiles, aliorum magis fugaces reperiuntur: omnibus autem hoc vitium est, quod effectus eorum excitans plerumque nimis fugax sit, &, quod pejus est, sæpe in contrarium effectum desinat; ita ut gratissimam illam alacritatem, & mobilitatem, & vigorem corporis, & suavissimam animi hilaritatem, quæ certa remedia stimulantia efficere solent, insignis languor, & debilitas, & hebetudo, & mœstitia, brevi excipiant.

1173. Hinc facillime intelligetur cur tot remedia vere stimulantia luxuriæ causa vulgo usurpentur; qua ratione & grata, & nonnunquam hominibus, quamvis sanis, non inutilia fiant; quo pacto per multum usum aut longam consuetudinem nocentia simul & necessaria assuetis fiant; quanta solertia a tali consuetudine & incommodo præcavendum sit, quantaque cura & prudentia opus sit ut talis prava consuetudo jam inveterata tuto abrumpatur.

1174. Quod varias corporis partes attinet quarum affectiones a remediis stimulantibus promptius vel segnius cum reliquis communicantur, nulla fere pars sentiens & mobilis multum affici potest quin inde totum *genus nervosum*, & ideo totum corpus, quodammodo afficiatur, eandemque conditionem participet. Quo magis vero sentiens & mobilis pars quælibet fuerit, eo promptius & ipsa hujusmodi remediis afficietur & reliquum corpus afficiet.

Sic

Sic multa remedia, aut naribus, aut cuti, (quibus plurimi nervi & acutissimus sensus sunt), aut musculis ipsis, aut vasis quæ sanguinem vehunt, aut organis quibusdam secernentibus admota, non modo has partes stimulant, sed totum simul corpus excitant. Nulla autem pars corporis consensu magis prompto aut generali cum toto *genere nervoso*, & ideo cum toto corpore pollet, nec ulla igitur magis idonea existit cui plurima remedia stimulantia, quæ totum corpus afficere cupimus, admoveantur, quam ventriculus, cum ob plurimos quibus instruitur nervos, ob insignem suam mobilitatem, tum quoque ob consensum illum egregium quem cum cerebro habere videtur. Interdum quoque cum propter devorandi difficultatem aliasque causas, idonea remedia vix in ventriculum recipi aut in eo retineri possent, eadem remedia per anum in intestina infundere optime profuit: scilicet quia his non secus ac ventriculo plurimi sunt nervi, & insignis mobilitas, & egregius cum universo *genere nervoso* consensus.

1175. Sæpe etiam, ut fertur, egregie profuit stimulantia remedia neque partibus male affectis admovere, neque ita adhibere ut totum corpus fere pariter afficerent, sed eadem prope originem nervorum partium laborantium admovere, veluti cervici & inter scapulas cum brachia male se habent, aut lumbis & ossi sacro cum crura vel vesica afficiuntur. Interdum quoque, ut clarus auctor testatur, cum vitium quarundam partium a malo aliarum & remotarum quasi per consensum aliquem oritur, veluti brachiorum & crurum a *colica Pictonum*, oportet remedia stimulantia partibus primo affectis, vel quam proxime, adhibere, quæ tum omnem suum usum præstabunt, quamvis partibus ipsis jam laborantibus adhibita parum omnino valuissent.

1176. Ex variis remediorum stimulantium in corpore humano effectibus jam (1170.) recensitis, perspicuum est, ea in plurimis & quidem satis diversis morborum generibus interdum esse profutura, variisque ideo consiliis a medicis sæpe præscriptum iri.

1177. Im-

1177. Imprimis igitur ad excitandas partes quasdam natura sentientes sub morbo torpentes, vel ad integrandum & quasi acuendum universi corporis sensum siquando hic præter naturam defecerit; veluti in *Anæsthesia* generali, aut stupore membri cujusvis (177. 8.), aut in cæcitate illa quæ a minuto vel amisso nervi sensu, non a vitiis humorum oculi, oritur, & quæ *Amaurosis* (260.) vocatur, sæpe usurpantur, & haud raro utilissima fiunt. Scilicet nervis aliquando sentiendi facultas plane deficit, fabrica eorum adhuc integra atque intacta, propter causas valde obscuras vel penitus ignotas, quæ tamen non adeo fixæ aut validæ sunt, quin, ope idonei stimuli finibus nervorum tenuissimis admoti, ipsæ vel prorsus submoveantur, vel sensus saltem iis nervis redeat. Maxime vero dolendum est hoc non perpetuum esse, sensumque sæpe vel deficere vel penitus deleri causis adeo validis & fixis, veluti compressione aliqua, aut læsa fabrica cerebri nervorumque, ut neque dum hæ causæ adsunt per hæc aut ulla remedia sensus in partibus affectis ut decet renovetur, neque ipsæ per stimulantia remedia nervis admota tollantur.

1178. Porro, ad renovandam aut reficiendam movendi facultatem fibrarum musculosarum, quæ sæpe deficit, cum in iis musculis qui voluntatis imperio subjiciuntur, tum quoque in iis partibus quæ hujus imperium non agnoscunt, veluti in paralysi, aut generali aut quarundam tantum partium, stimulantia remedia cum prudentia adhibita, & satis diu continuata, sæpe multum prosunt, & aliquando morbum penitus tollunt. Hoc autem non constans aut perpetuum esse satis superque notum est: quod profecto nil mirum, quum paralysis, non secus ac defectus sensus, tam sæpe oritur a causis vel prorsus fixis & immedicabilibus, vel quæ saltem per stimulantia remedia nullo modo tolli possunt.

1179. Citra vero paralysin vel generalem vel specialem, actiones multarum partium (quæ omnes forsitan magna saltem ex parte per motum musculorum fiunt) languent aut plane deficiunt, non sine magno incommodo

do aut periculo. Tale vitium haud raro oritur vel a torpore aliquo partis ipsius, vel a defectu soliti & naturalis stimuli, ideoque per remedia stimulantia optime & efficacissime corrigitur, nimirum quæ per suum effectum generalem totum corpus aliquantum excitant, & mobilitatem aliquam partibus etiam maxime torpentibus conciliant, & his partibus admota naturalis stimuli quacunque de causa deficientis vice funguntur.

1180. Hoc modo omnes fere secretiones & excretiones aut deficientes promovere & restituere, aut ad libitum excitare & augere possumus, per stimulantia remedia rite adhibita. Pari etiam ratione idonea remedia stimulantia certis partibus admota novos & minime naturales, sed sæpe necessarios & saluberrimos motus in iis efficiunt. Hoc fundamento nititur administratio multorum remediorum evacuantium, veluti quæ vomitum, aut alvum, aut urinam, aut sudorem, aut salivam, &c. movent, quod tamen hic indicasse sat fuerit, quippe de quibus nominatim postea agendum sit.

1181. Pari quoque ratione hujusmodi remedia haud raro præscribuntur & egregie possunt ad mutandum & quasi dirimendum sanguinis cursum, siquando hic præter naturam partes quasdam versus auctus fuit, quod minime rarum aut leve vitium est. Excitata autem per vim remediorum stimulantium actione arteriarum partis cujusvis, plus sanguinis ad eam necessario derivatur, & minus igitur pro rata parte ad alias defertur; unde sæpe multarum affectionum levamen subitum, & quidem præter omnem spem & fidem, nisi adeo manifestum esset, magnum atque durabile.

1182. Quin & remedia stimulantia sæpe utilissima reperiuntur, interdum omnino necessaria, in magna debilitate partium musculosarum, præsertim quarum actiones a voluntate nostra non pendent, sed ad vitam & sanitatem conservandam omnino necessaria sunt, veluti cordis, & arteriarum, & ventriculi. Sunt quidem remedia stimulantia quæ vires cordis & arteriarum adeo potenter excitant, & reficiunt, & augent, ut non immerito aliud & pecu-

lia-

liare nomen, omnium fere medicorum consensu, sibimet nacta sint, & *cardiaca* vocentur. Multa quoque medicamenta stimulantia ad excitandas aut augendas (si forte defecerint) ventriculi vires & actionem vulgo præscribuntur, & sæpe cum insigni & durabili beneficio. Hæc ideo a multis *stomachica* vocantur. Hujusmodi stimulantia remedia, *cardiaca* scilicet, & *stomachica*, & quidem multa alia, roborantia quoque fiunt (1104. 5.): neque mirum erit cuiquam, effectus eorum in augendis musculorum viribus aliquando satis esse durabiles, si modo secum perpenderit quam arctus inter varias corporis functiones intercedat nexus, & quam mirum in modum omnes ad generalem vigorem sustinendum conducant, & quam prompte beneficium quod partes quædam ab idoneis remediis stimulantibus acceperint cum reliquis communicetur.

1183. Tanta etiam vis est remediorum quorundam stimulantium, tantusque inter varias partes & varias functiones corporis nexus atque consensus, ut vita jam pene extincta per eas denuo integretur: neque dubium est, multos tam prope exanimes ut sibi relicti nunquam revixissent, ope idoneorum remediorum stimulantis generis, veluti ab ipso sepulchro fuisse ereptos, & ad vitam reductos, & plures adhuc simile beneficium esse accepturos, si modo remedia satis prompte & perseveranter fuerint adhibita.

1184. Ex effectibus remediorum stimulantium in excitanda vel augenda arteriarum actione, sæpe præscribuntur, neque inepte, ad solvendas obstructiones quales haud raro in variis partibus corporis, & præsertim in organis secernentibus (755.), accidunt, & vel impedita partis affectæ functione toti corpori nocent, vel in alios & graviores morbos desinunt. Dolendum magis est quam mirandum, optima & efficacissima horum remediorum (quamvis nonnunquam mirabiliter prosint) adversus tales obstructiones non semper valere.

1185. Quædam ex iis olim credita fuerunt multum prodesse in attenuandis variis corporis humoribus præter naturam spissescentibus, & ideo ægre movendis. Tale autem

tem vitium, præsertim in sanguine, multo rarius est quam auctores medici sibimet persuadebant. Et quamvis certum sit remedia stimulantia haud parum prodesse in multis morbis qui ab isto vitio pendere credebantur, tamen alia & magis verisimilis ratio tanti beneficii reddi potest. Non dubium vero est humores quosdam secretos præter naturam aliquando spissescere, & hoc vitium per hujusmodi remedia interdum corrigi; cujus quidem rei ratio minime obscura est.

1186. Nonnulla demum ex iis, partim, ut videtur, ob vim suam stimulantem, partim, & magis fortasse, propter alias vires medicinales quas una cum illa possident, utilissima sunt ad corrigendam aut præcavendam corporis putredinem (539.42.) cum generalem, tum partium quarundam præ aliis; quamvis pleraque eorum calefaciendo corpus putredini plane faveant, eandemque, ut videtur, sæpe inducant vel augeant.

1187. Denique, multa remedia manifestissime stimulantia sæpe haud parum valent adversus motus illos abnormes qui *spasmi* dicuntur, quos interdum præsentes solvunt, & ideo non immerito inter remedia *antispasmodica* recensentur, quamvis hæc ad contrarium genus, sedantium nimirum, revera pertineant. Hoc efficere videntur partim vi sua roborante, quæ corpus minus mobile reddat, partim validiore stimulo corpori dato, qui sensum vel actionem prioris superet ejusque effectum impediat, partim forsitan mutato sanguinis cursu, & simul cum hoc vis nervorum fluxu, qui per actionem stimuli a partibus prius laborantibus ad alias deriventur.

1188. Postremo, ex effectibus suis in mente ipsa, quam adeo reficiunt atque exhilarant, remedia quædam stimulantia, præsertim quæ vocantur *cardiaca*, interdum idonea fiunt, cum animus hebes, & languidus, & tristis, & spiritus demissi facti fuerint, vi morbi, & citra justam quamlibet causam moralem. Maxima autem prudentia & cura hic opus est; talis enim bonus atque exhilarans effectus, utcunque certus, fugax omnino est, & sæpe haud parum nocivus, animumque hebetiorem & tristiorem, corpusque

languidius quam antea relinquit. Neque frequentior aut certior existit causa talis animi corporisque conditionis morbidæ, quam abusus ipsarum rerum quæ prudenter usurpatæ eidem quodammodo remedio fieri solet.

1189. Remediorum quæ tot tantisque usibus inservire debent copia ingens est & varietas magna: omnia vero stimulantia remedia hic nominatim recensere omnino supervacaneum foret; sat erit præcipua eorum genera enumerasse.

1190. Imprimis igitur, quod medicamenta stimulantia attinet, diversissima eorum genera existunt, & animalibus, & frugibus, & fossilibus rebus derivata.

1191. Diversissimæ quoque vires variis medicamentis stimulantibus contingunt; ita ut dum alia tanta acrimonia in corpore pollent, ut vel minima quantitate in id recepta violentissimos effectus præstent, neque profecto periculo aliquo unquam penitus careant, alia adeo tuta & mitia sint, ut delicatissimis etiam sine periculo dari possint, nec quicquam aut boni aut mali efficiant nisi magna copia assumpta fuerint.

1192. Res fere omnes quæ gustui acres & quasi pungentes videntur, mulræque res quæ acrimoniam vel nullam vel admodum exiguam atque obscuram habent, aliis atque aliis musculis stimulo sunt; nam multum abest ut omnes stimuli omnes pariter musculos afficiant. (322.)

1193. Hinc facile intelligetur, plerosque vel omnes forsitan sales, puros, *neutros*, terreos, & metallicos, aliquid vis stimulantis in se habere, si modo rite fuerint adhibiti: cujusmodi exempla esse possunt, *alcali* fixum fossile, *alcali* volatile, *acidum vitriolicum* & *muriaticum*, sal marinus, sal *Glauberi*, sal ammoniacus, *Tartarus vitriolatus*, *Mercurius sublimatus corrosivus*, vel *præcipitatus ruber*, vel *turpethum minerale*, *Tartarus emeticus*, *vitriolum* album, aut cæruleum, aut viride, alumen, sal *catharticus* amarus, &c. — Neque hæ res minus vere stimulantia remedia sunt, quod multæ ex iis (secundum ipsarum usum & administrationem, variasque corporis aut singularum ejus partium conditiones) contrarium aliquando

do effectum præstent, & quidem optima sedantia remedia fiant.

1194. Fruges quoque quæ vocantur *acres*, vim stimulantem habent satis manifestam. Harum vero plurima sunt genera, seu familiæ, ut dicuntur: *siliquosæ* imprimis, vel *cruciformes*, ut a variis auctoribus nominatæ sunt; cujus exempla esse possunt, sinapi, raphanus rusticanus, *cochlearia*, nasturtium, &c.; scilla quoque, & omne genus alii, porrum, cepa, allium, &c.; *umbelliferæ* etiam, *carvi*, *angelica*, anethum, &c. multæque aliæ herbæ acres quæ ægre ad certam quamvis familiam seu commune genus referri possint, veluti ranunculus, urtica, arum, asarum, *colchicum*, *nicotiana*, *digitalis*, *ipecacoanha*, *jalappa*, *rheum*, rhamnus, helleborus, *mezereon*, & similia fere innumera, quæ vel universo corpori vel quibusdam saltem ejus partibus præ cæteris stimulo sunt. Variis quoque harum herbarum partibus, veluti radicibus, aut foliis, aut seminibus, constat vis stimulans, neque in aliis ejusdem herbæ, partibus pariter reperitur.

1195. Aromaticæ quoque fruges, numerosissima quidem familia, ad unam omnes vim aliquam stimulantem habent, & quædam ex iis validissima & simul gratissima remedia stimulania fiunt: cujusmodi exempla esse possunt, piper omne, commune, album, longum, *pimento*, cinnamomum, *canella*, cassia, *caryophyllum* aromaticum, nux *moschata*, *macis*, cortex *Winterianus*, zingiber, &c.; quibus adjungere oportet herbas quasdam aromaticas minores, qnales frigidiores nostræ regiones ubertim ferunt, mentham, verbi causa, cum vulgarem tum piperitidem, pulegium, thymum, sabinam, *lavendulam*, rorem marinum, & similia. Vis autem stimulans quæ omnibus herbis aromaticis contingit, quamvis in variis earum partibus degatur, fere tota pendet ex oleo illarum proprio, seu *essentiali*, ut vocatur, quale per vim ignis elici potest; & igitur ubicunque hoc maxime abundat, ibi potissimum reperitur.

1196. Aquæ igitur istorum medicamentorum *destillatæ*, sive tenues sive *spirituosæ*, ut vocantur, veluti men-

thæ piperitidis, aut cinnamomi, aut nucis *moschatæ*, iisdem viribus in corpore humano pollent ac medicamenta ipsa unde derivantur, sed sæpe haud parum gratiores sunt, & ad usum medicum melius accommodatæ; scilicet quæ copiam non exiguam olei aromatici in se solutam contineant, in quo vis stimulans (1195.) maxime inest, quamvis hoc oleum plurima aqua vel alio humore dilutum, utcunque sua natura acre, adeo mitescat, ut facile & tuto hauriri possit.

1197. Olea demum aromatica ipsa sincera, per vim caloris educta, validissima stimulantia remedia fiunt, sed plerumque adeo calida & acria ut parum ægrotis conveniant.

1198. Naturæ non multum ab his alienæ sunt medicamenta illa quæ vocantur balsama vel resinæ; veluti balsamum *Canadense*, *Copaibæ*, *Peruvianum*, *Tolutanum*, terebinthinæ variæ, &c.

1199. Post hæc memorari debent medicamenta plurima stimulantia, quæ vulgo gummi resinæ vocantur, succi scilicet quarundam frugum proprii spissati, quos illæ vel sponte fundunt, vel largius præbent si idoneo tempore punctæ vel incisæ fuerint: cujusmodi exempla sunt, *asa* fœtida, gummi ammoniacum, galbanum, sagapenum, *gambogia*, aloe, &c. quæ ad stimulandum vel totum corpus, vel partes quasdam præ cæteris, sæpe præcribuntur.

1200. Omnes demum herbæ amaræ, quamvis cæteroquin satia mites, aliquid stimuli in se habent, quantum scilicet sat fuerit ad partes quasdam corporis delicatiores & mobiliores afficiendas, vel forsan ad novas & insolitas actiones excitandas. Sic folia cardui benedicti, & flores chamæmeli, & radix gentianæ, vel leves tantum illorum infusiones largius vel parcius haustæ, ventriculum vel ad validiorem actionem stimulant, vel etiam vomitum movent. Proxime quoque post hujusmodi amara medicamenta recenseri debet fel, nimirum quod & parem amaritiem & similem vim stimulantem habere videtur, quamvis hoc ex animalibus, illa ex frugibus, deriventur. Fel autem raro pro medicamento præscribitur.

1201. Omne denique genus vini, sive ex uvis, sive ex pomis, sive ex aliis fructibus paratum, & cerevisia omnis; & omnis liquor fermentatus, & magis adhuc meraciores illi latices, *spiritus destillati* dicti, qui ex talibus liquoribus per ignem eliciuntur, corpori stimulo sunt certissimo, & gratissimo, & sæpe saluberrimo, & satis durabili. Hoc in omni fere debilitate atque languore, sive a nimio labore, sive e magna exinanitione, sive a gravi animi affectu, sive a longa inedia, sive a gravi febre malignioris generis, satis perspicuum est: & istiusmodi jam remedia (ubicunque stimulo interno & generali opus est) a medicis multo largius præscribuntur ægrotantium commodo.

1202. Ex animalibus (1190.) paucissima derivantur stimulantia medicamenta. Cantharides sane insigni vi stimulante pollent; sed propter nimiam suam acrimoniam, raro, & parce, & caute omnino devorandæ præscribuntur: cuti autem extrinsecus admotæ forma emplastri vel unguenti, omni fere periculo carent, & hoc modo quotidie præscribuntur, & partim suo stimulo, partim aliis effectibus, qui tamen ex hoc primario manifeste pendent, in variis morbis egregie prosunt. Millepedæ quoque (quæ olim in tanta æstimatione erant) huc forsitan referri debent; illarum enim vires medicinales, si quæ iis competant, stimulantis generis esse videntur; hæ autem neque adeo certæ neque tantæ sunt, ut medicorum, quibus tot alia & efficaciora ejusdem generis medicamenta suppetant, attentionem mereantur.

1203. Præter vero omina medicamenta stimulantia, sunt & alia quædam remedia quæ corpus satis efficaciter stimulare solent; & hoc consilio in nonnullis morbis adhiberi:

1204. Hoc inter imptimis memorari debet subtilissima illa atque mobilissima aura quæ per aliquot jam annos philosophis & medicis tam bene nota est sub nomine *fluidi electrici*, quæque multa corpora mirabiliter pervadit, & vel rapidissimo suo motu, vel alia minusque intellecta ratione, variis modis afficit. Animalium autem

corpora non modo velocissime pervadit, sed simul validissime stimulat, sensumque in partibus sentientibus, motumque in partibus musculosis, excitat, adeo subito & certe ut nihil magis. Immo musculo cuivis e corpore jam execto, sed vim suam adhuc retinenti, ubi nullus ideo fieri potest sensus, admota, hunc, quamvis jam torpentem, neque alii cuiquam stimulo parentem, illico ad contractionem ciet. Quin & tanta est vis stimulans hujus auræ, ut integro & quidem valido corpori nimis large admota, vitam ipsam statim extinguat. Hanc perniciem alii ad solam vim stimulantem plus æquo intensam, alii ad subitam illam atque ingentem debilitatem quæ nimio stimulo succedere solet, referendam esse censent. Constat enim per inspectionem cadaverum hoc modo extinctorum, nullam sæpe posse detegi læsionem manifestam qualis mortis causa haberi potuisset. Parcius vero & cautius admota minime periculosa est, & vel totum corpus, vel partes quibus potissimum adhibetur, validissime stimulat; & sic in paralysi, in *amaurosi*, in suppressione mensium, felicissimo cum successu sæpe usurpatur; minutas enim fibras arteriarum, non secus ac majores corporis & artuum musculos, ad motum ciet, & sic impetum sanguinis expedit atque intendit.

1205. Duplice fere modo corpori adhiberi solet præstantissimum hoc remedium; per scintillas, nimirum, vel per ictus; quos inter parum omnino interest, præterquam quod illæ mitiores & tolerabiliores sint, hi vero graviores, ideoque delicatis & imbecillis minus accommodati, neque, propter dolorem summamque molestiam quam creant, quotidie repetendi quamdiu opus fuerit ad morbos quosdam sanandos in quibus prodesse videantur. Observandum enim est, hoc remedium, utcunque validum, parum sæpe prodesse, nisi large adhibitum fuerit, diuque continuatum; & male igitur clinicos quosdam de eo conqueri tanquam parum efficace, cum satis leviter perque paucos tantum dies id tentassent. Non defuere enim exempla ægrotantium qui hoc solo remedio penitus convaluerint, quamvis post aliquot menses & liberrimum reme-

medii usum parum boni ab eo accepissent. Administratio talis remedii per numerum atque mensuram vix definiri aut regi potest; tamen scire juvat, ictus satis fortes ad trecentos & amplius in horæ quadrante, vel scintillas plurimas, fere innumeras, non modo sine damno, sed cum insigni beneficio, per longum tempus quotidie fuisse adhibita. Hoc vero non ita intelligendum est quasi remedium adeo validum semper conveniret, vel semper periculo careret, in iis etiam morbis qui aliquid stimuli maxime postulare videantur, veluti in *apoplexia*, aut paralysi, &c.; sæpe enim nocuit, semperque igitur cum prudentia adhiberi debet, vel interdum omnino prohiberi, quum multum febris, aut ingens sanguinis abundantia, aut distributio, aut congestio ejus abnormis, aut demum summa debilitas, adsunt, ne vel priora mala augeat, vel nova, forsitan graviora, efficiat.

1206. Idem fere monendum est de calore, qui omnium fere qui hactenus cogniti fuerint stimulorum & maxime generalis & efficacissimus esse videtur; scilicet qui non modo musculos animalis jam vegeti & mobilis ad contractionem ciet, sed languentia, & torpida, & pene exanimia, ad motum & vitam excitat; qui multis animalibus alter vitæ fons est, ovumque, aliter nunquam victurum, ad vitam brevi perducit; qui omnibus animalibus necessarius est ad varias excitandas propriisque muneribus aptandas partes, præsertim cerebrum, quique ex eo pendent nervos atque musculos; qui denique tantum in corpus humanum imperium habet, ut auctus, sensum & mobilitatem mirum in modum augeat, minutus, minuat, ad torporem usque & paralysin.

1207. Nil mirum igitur calorem interdum pro stimulante remedio in quibusdam morbis fuisse adhibitum, & aliquando multum profuisse. Levis enim præter solitum calor levi stimulo est, qualis sæpe & tutus & utilis corpori esse potest; major calor validiorem præbet stimulum, & *generi nervoso*, & partibus quæ sanguinem movent, & ideo universo corpori; ingens demum calor, qualis inter urendam partem quamlibet adhibetur, vehementem & inte-

tolerabilem stimulum dat, non parti modo quæ uritur, sed reliquo etiam corpori. Hujusmodi vero stimulus (quamvis suis interdum usibus non careat) non verbis opus est ut probe constet quam parum accommodatus sit communi medicorum usui. Quin & calor multo lenior, qualis non modo sine dolore, sed sine magna molestia tolerari possit, vel qui forsan multis ægrotis jucundus foret, gravia quædam incommoda in se habet, neqne ideo semper pro stimulante remedio adhiberi debet; imprimis quia ex effectibus suis in universo *genere nervoso* generalem mobilitatem plus æquo auget; tum quia impetum sanguinis nimis intendit, quod sæpe valde periculosum erit; tum porro quia cutem, & sane totum corpus multum laxat & solvit, & sic debilitando sæpe plus nocet quam stimulando compensare possit; tum denique quia petredini humorum multum favet, qua nihil fere existit corpori perniciosius.

1208. Proxime post calorem frigus enumerare oportet, scilicet quod, secundum rationem qua adhibetur, corpori interdum validissimo stimulo est, quamvis aliter adhibitum efficacissimum sedans remedium fiat, ut suo loco plenius explicandum erit.

1209. Frigus igitur corpori tantum stimulo est, cum satis intensum est, & subito & per breve spatium adhibitum, veluti siquis in aquam frigidam descenderit, (quod genus remedii satis diu continuatum nonnullos paralyticos sanasse fertur), vel si frigida hausta fuerit instante animi defectione, quæ tum istud malum sæpe arcet, vel si vultus tantum hominis cui animus jam defecisset, aqua gelida sparsus fuerit, quod sæpe vires motusque corporis renovat. Subitum igitur frigus non immerito inter stimulantia remedia recensetur; partim fortasse propter vehementem sensum quem efficit, (nam omnis sensus vehementior corpori stimulo est), partim quoque propter vim suam propriam qua musculos etiam sine sensu afficit, veluti si cordi animalis frigidi sanguinis e corpore jam execto subito admotum fuerit. — Diuturnum vero frigus, quamvis non nimis intensum, remedium roborans fit haud

contemnendum, tamen minime stimulat corpus, sed potius sedat, sensumque minuit, motusque omnes reprimit.

1210. Corporis quoque exercitatio, ratione haud obscura, stimulum ei impertit satis validum, & in quibusdam morbis utilissimum, aliisque omnibus quotquot cogniti fuerint stimulis plane anteponendum. Hoc imprimis verum est siquando motus sanguinis variis de causis præter naturam languet (473.), & functiones quædam ab illo pendentes, secretio præsertim atque excretio per cutem (733.), & interdum per renes, simul deficiunt. Neque profecto defuere exempla, ubi postquam istud vitium eo usque processisset, ut hydrops (476.) plane instaret, vel jam ingravesceret, omnisque igitur valetudo in summo versaretur discrimine, per stimulum idoneæ & crebræ exercitationis, sanguinis motu rite expedito (431. 2. 3.), hydrops fugatus fuerit, & ægri penitus convaluerint. Hinc etiam, magna saltem ex parte, pendet beneficium istud insigne, & (siquid de viribus remediorum certum dici potest) certum atque constans, quod multi ægri morbis vetustis laborantes a justa corporis exercitatione accipiunt. (1107. & seqq.)

1211. Hæc autem non modo incitato sanguinis motu vel totum corpus vel partes & functiones quasdam præ reliquis stimulat, verum insuper per effectum suum in *genere nervoso*, minus quidem intellectum, sed non minus certum, totum corpus excitat; & sic in nonnullis morbis ab aliis plane causis quam languidiore sanguinis motu pendentibus, veluti in torpore, aut paralysi plus minusve perfecta, aliquando plurimum prodest. Ipsorum forsitan musculorum contractio corpori stimulo est; & vis illa ignota seu conatus (331.) qui musculos voluntarii motus ad actionem ciet, id manifestius stimulat. Nam omnis sensus multique animi affectus (1213. 14.), omnisque demum voluntatis actio, corpus aliquantum excitant, eo magis & certius, quo ipsa graviora fuerint.

1212. Stimulus hic, quem corporis exercitatio dare solet, quamvis sæpe saluberrimus fiat; haud raro tamen magno incommodo atque periculo non vacat; neque ideo omni-

omnibus pariter ægrotis convenit quibus stimulo aliquo opus est; scilicet, quia interdum dum corpus multum excitat vires simul ejus mirum in modum exhaurit, hominemque quasi opprimit, quod imprimis notabile est in valde imbecillis; nam semper memoria tenendum est, corporis exercitationem eo graviorem fieri stimulum, eoque plus incommodi atque periculi afferre, quo æger, sive natura sive vi morbi, debilior factus fuerit. Quod sane minime mirum est, cum (præter effectum suum debilitantem (344.) in genere nervoso) motum sanguinis adeo festinat, & sic novum auctumque laborem, ad quem parum valent, viribus sanguinem moventibus imponit. Quapropter caute omnino debilibus atque exhaustis pro stimulante remedio præscribenda est. Hæc autem de bonis atque malis exercitationis effectibus hic quam levissime memorasse sat erit; quoniam fusius jam alio sub capite (xxviii.) de iis dictum est.

1213. Quod sensum vero attinet, omnis plane sensus aliquid stimuli in se habet, qualis, si modo satis validus fuerit, somnum vel arcere (400.), vel jam præsentem rumpere possit, vel varias demum corporis partes ad motum aliquem ciere. Varii autem sensus corpus plus minusve excitant secundum ipsorum vehementiam, quæ a præcedente aut præsente statu corporis, & consuetudine (147.), multisque aliis rebus pendet. Sic, dum multi sensus corpus vix aut ne vix quidem ita excitant ut somnum arceant, graviores sensus, vel dolor (182.) magnus, non modo excitant corpus, sed idem plurimum perturbant atque convellunt. Quin & sensus quidam sua natura minime vehementes, & qui sanum hominem parum afficerent, veluti lucis, strepitus, caloris modici, secundum varias conditiones corporis, veluti in febricitantibus, aut *hystericis*, aut puerperis, aut valde mobilibus, idem multum stimulare possunt. In hujusmodi quidem exemplis plane nocent; in aliis vero, ubi sopor aliquis vel torpor urget, haud parum prosunt.

1214. Animi autem affectibus, non sane omnibus pariter, sed iis qui, distinctionis causa, excitantes (349.)

vo-

vocantur, quales sunt, ira, gaudium, spes, hilaritas, &c. vis stimulans major & certior constat, quæ, ut suo jam loco (350.) dictum est, propter vehementiam suam corpori aliquando nocet, sæpe vero per generalem atque gratissimum suum stimulum mirabiliter prodest. Naturæ non multum ab his alienæ videtur esse animi exercitatio, modica scilicet, variisque constitutionibus atque ingeniis rite accommodata. Sed de his non opus est hic fusius disserere, cum præcepta maxime generalia & necessaria huc pertinentia alio jam loco (1135.) tradita sunt.

CAP. XXXI.

De remediis sedantibus.

1215. Remedia sedantia dicuntur illa quæ sensum obtundunt motumque reprimunt.

1216. Plurima medicamenaa aliaque remedia, naturæ non modo diversæ sed plane contrariæ, alia atque alia ratione hujusmodi vi in corpore humano pollere, manifestum & certum est; quamvis difficillimum sit explanatu quo pacto multa eorum corpus ita afficiant; præsertim cum alia & quidem simillima medicamenta, vel eadem alio tempore & aliter adhibita (1161.), corpori plane stimulo sunt.

1217. Sedantia remedia, non secus ac stimulantia, partes corporis quibus proxime admoventur primo & maxime afficiunt; sæpe autem, si rite adhibita fuerint, aliæ & satis remotæ partes, & demum totum corpus, eundem effectum quodammodo participant.

1218. Hujusmodi remediis in variis morbis, cum generalibus tum quoque partium quarundam, variis de causis sæpe opus est. Non omnia vero sedantia remedia in omnibus morbis qui tali auxilio egent, pariter idonea sunt; scilicet quæ non modo magnitudine & quasi gradibus

bus communis effectus differunt, sed multum quoque variant aliis effectibus quos in corpore humano præstent.

1219. Innumera fere & diversissima remedia variis in morbis, secundum horum causas & corporis conditionem, sensum motumque minuere atque sopire possunt, & sic quodam sensu sedantia remedia fieri. Omnis nimirum motus (neque aliter res se habet de sensu) a variis rebus pendet; cerebri imprimis, & nervorum, & fibrarum musculosarum certa quadam conditione, qua apta fiunt ut quibusdam causis, puta variis stimulis, certa ratione afficiantur; & natura & vehementia stimuli qui admovetur. Motus igitur qui excitantur aliquatenus respondebunt pro rata parte his variis causis simul sumptis. Sic pulsus arteriarum sæpe aut nimis validi aut nimis frequentes fiunt, propter causas valde diversas; veluti nimiam arteriarum tensionem, aut nimiam, fortasse generalem, mobilitatem, aut magnam debilitatem, aut vehementem stimulum universo corpori admotum, puta per calorem magnum vel remedia calefacientia. Igitur perspicuum est, interdum omnia remedia relaxantia, veluti exinanitiones varias, aut emollientia medicamenta, interdum vero astringentia & roborantia, nunc exercitationem, nunc quietem, nunc calorem, nunc frigus, nunc opium, nunc aromata vel vinum, in tali statu vim sedantem esse habitura. Quod si conditio cerebri, & nervorum, & fibrarum moventium quibus arteriæ instruuntur, ne minimum quidem mutata fuerit, variæ stimuli ipsius conditiones, veluti nimia sanguinis abundantia, aut nimia acrimonia, aut nimius impetus, puta ab exercitatione vehemente, pulsus aut nimis validos aut nimis celeres facere possunt; tum vero, sanguinis detractio; & remedia diluentia; & *demulcentia*, & *antiseptica*, &c. sedantem effectum præstabunt. Pari quoque ratione, multi dolores, multique motus abnormes, febris, alvi fluxus, vomitus, convulsio, inflammatio, a diversissimis sæpe causis oriuntur, & diversissimis aliquando remediis compescuntur; quæ tamen omnia, si ultimum tantum eorum effectum spectamus, sedantia dici possunt.

1220. Mis-

1220. Missis vero omnibus quæ per alium & magis proprium & simpliciorem effectum vim sedantem possidere videantur, de iis tantum hic agendum erit, quæ prima & simplicissima sua in corpore humano actione (sive hæc perspecta & explorata fuerit necne) sensum motumque jam præsentes sopiunt & reprimunt, & corpus in posterum (dum ipsorum effectus durat) minus sentiens & mobile reddunt.

1221. Medicamentorum autem quæ hoc faciunt copia haud parca existit: optima vero & efficacissima eorum ad duo genera facile referri possunt; *narcotica* nimirum, & refrigerantia; quæ quidem non magnitudine modo, sed natura etiam suarum virium haud parum differunt.

1222. *Narcotica* imprimis (cujusmodi exempla esse possunt opium, hyosciamus, cicuta, &c. refrigerantibus multo validiora & certiora sunt, verum, ut creditum est, in multis morbis, variis de causis, minus idonea.

1223. Effectus *narcotici* remedii, & præsertim opii, quod omnium forsan optimum est & longe usitatissimum si modica quantitate sumptum fuerit, hi fere sunt: placida quædam animi pariter & corporis quies atque tranquillitas, hebetudo aliqua omnium sensuum cum externorum tum internorum, stupor demum & sopor naturali somno simillimus; pulsus simul arteriarum plerumque tardiores & pleniores fiunt, & spiritus lentior, & calor minor, & alvus astricta, & ventriculus infirmior, & cibi appetitus parvus, aliquando non sine nausea, & omnes fere secretiones & excretiones multum imminutæ, præter sudorem, qui (soluta cutis compage, partim per consensum ejus cum ventriculo, partim per tranquillitatem & quietum somnum quem opium solet conciliare) nonnihil augeri videtur; unde alvus tardior, & reliquæ secretiones & excretiones minutæ. Interdum vero, etiam in sanis, vel leviter ægrotantibus, sed frequentius multo in iis qui magno dolore aut gravi febre laborant, præsertim si nimis parva quantitas opii devorata fuerit, pro quieto somno dira fit quies cum horrificis somniis, vel fortasse delirium non leve citra ullum soporem. Hi quidem effectus a modica

dica aut parva quantitate opii observantur; a majore autem, vel nimia, ingens sæpe oritur nausea, & tandem vomitus, & nisi hoc modo medicamentum ejicitur, brevi altus somnus, fere inexcitabilis, & in convulsionea & mortem cito desiturus.

1224. Alii quoque interdum in quibusdam hominibus ab opio observantur effectus, secundum varias ipsorum conditiones cum medicamentum istud adhibetur.

1225. Sæpe etiam nocere videtur propter metum ægrotantium & repugnantiam qua illud sumunt, nimirum quod valde noxium & periculosum credant; quocirea & licet & oportet nonnunquam ægros hac de re decipere, & remedium non modo tutum & efficax, sed saluberrimum, forsitan etiam penitus necessarium, clam ipsis adhibere.

1226. Haud raro etiam ægris plurimum nocuit, & pro somno quieto & salutari, qualis vires eorum reficere potuisset, somnum male sanum & imperfectum, horridisque somniis terrificum, vel demum citra ullum soporem, delirum (301.) non leve effecit, in ipsis ægrotis qui tali remedio maxime egere visi essent, cum nimis parce adhibitum fuisset: neque dubium est, utcunque periculosus videatur usus talis medicamenti vix non venenati, ægros plus fere incommodi & damni percepisse a nimis parva quam a nimia ejus quantitate. Madici igitur est, medicamentum adeo validum sæpe perniciosum caute & prudenter adhibere, & in illis tantum morbis ad id confugere qui aliquid istiusmodi plane requirunt, ubi vero talis necessitas urget, oportet remedium libere & cum fiducia præscribere; tunc enim non sperare modo potest, sed fere polliceri, se effectum illum salutarem quem cupit per suum medicamentum esse præstiturum. Quod si timide & nimis parce datum fuerit, longe alium affectum habebit, & iisdem ægrotis haud parum nocebit, quibus largius datum multum profuisset.

1227. Alii autem ab aliis remediis vere *narcoticis*, veluti hyosciamo, cicuta, solano, sæpe oriuntur effectus; magna imprimis vertigo, & dolor, & gravitas capitis & oculo-

oculorum, & sensus interdum angustiæ in gutture, &c. Imo sunt ex iis, quæ, utcunque sedantia sint, intestina quodammodo stimulant, & sic, non sane omnibus ægris pariter, sed multis quibus adhibentur, alvum satis efficaciter solvunt. — Quapropter verisimile videtur, quædam ex iis gravibus nonnullis opii incommodis esse caritura, (scilicet quod alvum adeo solet astrictam reddere, & sic ventriculo, & capiti, & quidem toti corpori plurimum nocere), & igitur cum magno beneficio, in variis morbis, saltem in multis ægris, in locum ejus suffectum iri.

1228. Aliud genus medicamentorum sedantium, refrigerantia nimirum, longe aliter ac *narcotica* corpus afficit; & quamvis effectus eorum neque incerti neque obscuri sint, tamen multum abest ut tanta vi ac *narcotica* medicamenta in corpore humano pelleant.

1229. Non est dubitandum quin refrigerantia medicamenta, aliorum instar sedantium, *genus nervosum* primo afficiant: vix autem, ac ne vix quidem, per primam & naturalem suam actionem, aut sensum multum obtundunt aut soporem inducunt (1223.), quamvis nonnunquam occurrendo variis causis morbosis, quæ vel sensum nimium vel dolorem faciebant, vel quæ somnum impediebant, utrumque istorum effectuum præstare videantur.

1230. Dicuntur præcipue partes quæ sanguinem movent afficere, ejusque motum temperare, & sic (quoniam tam arctus inter motum sanguinis & calorem corporis intercedit nexus) hoc frigidius reddere; unde nomen suum habent. Sitim quoque restinguunt, & putredini aliquantum obstant; scilicet quæ ambæ multum pendeant ab impetu sanguinis & calore corporis.

1231. Observandum est & dolendum, pleraque medicamentorum refrigerantium, fortasse omnia, multo minus efficacia existere quam auctores medici crediderunt, neque ideo iis solis fidendum esse, utcunque laudatis, cum magnus sanguinis impetus aut ingens corporis calor urget.

1232. Efficacissima autem medicamenta refrigerantis gene-

generis sunt sales quidam, tum acidi tum *neutri*; nam omnes sales *alkalini*, & præsertim *alcali* volatile, contrarium prorsus effectum habent, & corpus plane stimulant et calefaciunt.

1233. Neque huic sententiæ objiciendum est omnes fere sales, acidos & *neutros* pariter atque *alcalinos* vim stimulantem (1193.) habere; docet enim experientia certissima, multos sales variorum generum, qui largius sumpti ventriculum, & intestina, & varia organa secernentia & excernentia stimulare solent, parcius sumptos partes illas parum afficere, & vim sedantem & refrigerantem (1230.) plane habere. Imo sæpe perspicuum est, nonnullos eorum tanta copia sumptos ut partes quasdam, veluti intestina aut renes, satis acriter stimulent, rsliquum corpus eodem tempore longe aliter afficere, & non modo non stimulare alias partes, sed earum actiones reprimere atque compescere, & sic, verbi gratia, motum sanguinis temperare, & ideo totum corpus frigidius reddere.

1234. Ex acidis vero salibus, (quamvis omnes forsan vim aliquam refrigerantem possideant), *acida* fossilia validissima sunt. Ex his quoque *acidum vitriolicum* longe optimum est, & fere solum jam nunc a medicis adhibetur. Plurima aqua dilutum, & melius & facilius adhuc si aliquid gummi aut sacchari admistum fuerit, quod medicamentum adeo acre involvat atque obtundat, tuto & libere dari potest, & sæpe cum insigni beneficio datum est. Potui quoque communi ægrotantium, ad gratum usque acorem admistum, haud raro egregie profuit. Observandum autem est, hoc medicamentum non modo insigni vi sedante et refrigerante pollere, sed astringente quoque, & roborante, & *antiseptica*; neque ideo omne quod ab eo percipitur beneficium solis effectibus ejus refrigerantibus esse tribuendum.

1235. Hic quoque memorari debet sal ille acidus singularis, qui vocatur, quasi κατ᾽ ἐξοχὴν, sal *sedativus*. Salem hunc pro sedante & refrigerante remedio nonnihil valere, minime dubium & minime mirum est; nondum

vero

vero constitit eum, utcumque a nonnullis laudatum, aliquid peculiaris commodi in se habere, aut aliis *acidis*, sive fossilibus sive *vegetabilibus*, aut nonnullis salibus *neutris*, esse anteponendum.

1236. Varia autem *acida vegetabilia*, quamvis multum debiliora & mitiora quam *acidum vitriolicum*, vim tamen refrigerantem non exiguam plane possident, & hoc consilio frequenter & libere præscribuntur, & utilissima reperiuntur, & plerisque ægris quibus tali auxilio opus est, tuta & grata remedia.

1237. Cum puris quoque *acidis vegetabilibus*, tum nativis, tum quæ tantum postquam fermentata fuerint suum acorem adipiscuntur, recenseri debent multi fructus esculenti, qui scilicet, quamvis maturissimi, aliquid semper acoris una cum grata dulcedine retineant. Hujusmodi enim fructus præstantissima medicamenta refrigerantia fiunt, & propter naturam suam mitem, & saporis suavitatem, magna copia, non modo non repugnanter, sed sæpe avidissime ab ægris devorantur, & sic efficaciores aliquando sunt pro cibo simul & remedio adhibiti quam medicamenta haud parum fortiora, quæ, ob acrimoniam suam, & saporem insuavem, vel nauseam aut vomitum quem solent excitare, ad paucas tantum guttulas, vel parcam omnino quantitatem, adhibere oportet.

1238. Proxime post tales fructus annumerari possunt omnes fere fruges esculentæ (988. & seqq.), cibique varii ex iis parati, quibus pro alimenris vulgo utimur. Hujusmodi enim alimenta, quamvis recentia nullum habeant acorem, tamen inter concoquendum in ventriculo & intestinis quodammodo acescunt (632.), & partim hoc acore quem sibimet nacta sint, partim natura sua miti & blanda, corpus, vel sine cibo ullo, vel usu carnium ciborumque ex iis paratorum, haud parum caliturum, satis efficaciter refrigerant. — Sed de variis ciborum generibus, eorumque in corpore humano effectibus, alio jam loco (cap. XXV.) satis dictum est.

1239. Post hæc recenseri possunt semina quarundam frugum, veluti melonis, cucumeris, cucurbitæ, portula-

cæ, lactucæ, cichorii, &c. quam olim insignem vim refrigerandi habere credita erant, unde vocabantur semina frigida. Siquid vis refrigerantis habent, quod parum hactenus constitit, nam certe minime efficacia sunt, neque medici jam iis multum confidunt, eadem ejus ratio erit, ac similis vis, quæ in tot frugibus inque tot tenuibus alimentis aut potibus ab iis derivatis (1237. 8.) reperitur.

1240. Quod sales vero *neutros* (1232.) attinet, quidam tantum ex iis vim refrigerantem possident; multi enim, veluti sal communis, vix ac ne vix quidem ita adhiberi possunt, quin corpus plane stimulent & calefaciant, & sitim adaugeant, & putredini faveant. Alii vero, veluti nitrum, vim sedantem & refrigerantem plane habent. Ratio tam insignis differentiæ inter varios sales *neutros*, nulla hactenus reddita est.

1241. Ex iis vero salibus *neutris* qui vim refrigerandi possident; nitrum fortasse optimum est & validissimum medicamentum, & sæpe & cum insigni beneficio adhibetur. Alii vero sales *neutri* eodem concilio haud raro usurpantur; præsertim qui ex *alcali* & *acido vegetabili*, vel ex hoc & *alcali* volatili, constant, veluti sal *diureticus*, vel haustus *salinus* communis, qui a *Riverio* nomen habet, vel mixtura illa quæ spiritus *Mindereri* vocatur. Sales omnes *neutri* qui ex *acido vitriolico* vel *vegetabili* & variis salibus *alcalinis* formantur, majorem & certiorem vim refrigerantem habere videntur, quam illi qui ex *acido* marino cum iisdem salibus alcalinis fiunt; quamvis nonnullis persuasum sit unum ex his, salem nempe communem ammoniacum, tali vi pollere, & in febribus quibusdam, præsertim intermittentibus, plurimum valere, imprimis ubi propter magnum calorem, & ingentem sanguinis impetum, solita & efficacissima remedia roborantia & stimulantia vel inutilia vel perniciosa visa essent.

1242. *Tartarum* quoque, utpote quod salibus *neutris* admodum affine est, hic recenseri debet. Vi sua sedante & refrigerante, qua haud exigua pollet, in febribus, aliisque morbis ubi tali auxilio opus erat, sæpe multum pro-

profuit: solet etiam magis adhuc prodesse, alvum atque urinam movendo. Quin & *tartarum* solubile, non secus ac alii sales *neutri* jam (1241.) enumerati, bonum refrigerans medicamentum est.

1243. Medicorum experientia satis jam comprobatum est, quosdam ex salibus *neutris* tum maxime pro sedantibus medicamentis prodesse, præsertim in compescendo vomitu; forsitan etiam in refrigerando corpore, cum inter effervescendum sumuntur. Hoc beneficium ut videtur, magna saltem ex parte, pendet ab aere fixo inter effervescendum ab *alcalino* sale extricato; & facile & tutto obtineri potest vel hausta mixtura statim ut sales oppositi infusi fuerint & affervescere incipiant, vel altero prius sale puro sumpto, & statim postea altero hausto, ita ut in ventriculo solo effervescant.

1244. Proxime fortasse post medicamenta refrigerantia enumerari debent multa medicamenta valde odora, vel plane fœtida, quæ nuper & olim in variis morbis pro sedantibus remediis multum fuerunt laudata, & credita præsertim plurimum valere adversus motus illos abnormes fibrarum musculosarum qui *spasmi* (387. 91.) vocantur; unde, communi fere medicorum consensu, *Antispasmodica* dicta sunt.

1245. Hujusmodi exempla esse possunt, castoreum, *moschus*, *zibethum*, oleum animale, sal cornu cervi, ex animalibus derivata; & varia *petrolea* vel bitumina, *ambragrisea*, succinum ejusque sal & oleum, ex fossilibus rebus desumpta; & plurimæ fruges medicamentaque ex iis parata, veluti pœonia, atriplex fœtida, *valeriana* sylvestris, *asa* fœtida, galbanum, *camphora*, fuligo, *æther vitriolicus*, & similia fere innumera.

1246. De his vero & similibus medicamentis odoris vel fœtidis observandum est, haud pauca ex efficacissimis eorum manifesta vi stimulante pollere, & merito igitur inter stimulantia remedia jam esse recensita (1192. 1201.). Et satis verisimile videtur ea per hanc vim potius quam per ullum effectum vere sedantem adversus *spasmos* prodesse; cujus rei ratio alibi (1187.) jam reddita est.

1247. Illa autem quæ mere odora vel fœtida sunt, nec quicquam stimuli in se habent, quamvis minime negandum sit nonnulla eorum mirabiliter interdum prodesse, non modo adversus *spasmos*, sed alias quoque affectiones morbosas quæ sedantia remedia postulant, veluti delirium, pervigilium, &c. tamen fatendum est plerumque parum efficacia, &, quod pejus est, parum certa remedia existere.

1248. Quod actionem vero eorum attinet, ubi revera pro sedantibus vel *antispasmodicis* remediis prodesse observantur, illa explanatu difficillima est; nam nullum fere effectum simplicem, & manifestum, atque constantem (940. 4.), in corpore sano præstare solent. Nonnihil ad effectus eorum salutares conferre potest odor ipse quem habent, scilicet qui non modo cerebrum & quæ inde pendent partes atque functiones plurimum afficiat, sed imaginationem quoque vehementissime feriat, cujus imperium in *genus nervosum* tantum tamque manifestum est, ut minime mirum sit illius affectiones adversus multos hujus morbos plurimum valere. Et profecto donec morbosæ *generis nervosi* conditiones, plurimæque earum causæ, pene vel penitus ignotæ sunt, vix ac ne vix quidem expectandum est, omnium per quæ iis occurrendum sit remediorum actionem intellectum iri. Quod si talis de actione istorum medicamentorum ignorantia multum dolenda sit, certe multo magis erit dolendum, tamquam pejus medicorum opprobrium, vix melius apud eos de effectibus & usibus quam de ratione illorum hactenus constare.

1249. Hic quoque recensenda sunt (siquidem ullum in rationali *Therapeia* locum occupare mereantur) varia medicamenta, neque vi stimulante, neque sedante, neque odore, neque gustu, neque ulla demum qualitate manifesta insignia, quæ tamen pro *antispasmodicis* sæpe fuerunt adhibita, & multum laudata; veluti cinnabaris, cum nativa cum factitia, lichen cinereus terrestris, viscus quernus, *flores zinci*, (nisi hi aliquid facultatis astringentis & roborantis possidere existimentur (1045. 52.), & sic aliquando adversus spasmos (1069.), multaque alia similia;

lia, & nonnulla prorsus absurda atque ridicula, quæ majorum superstitio aut ignorantia, aut recentiorum auctorum errores invexerunt, quæque medicorum pariter atque populi credulitas diu retinuit.

1250. Quamvis certissimum sit talia medicamenta sua natura nihil valere, tamen non defuere exempla, neque pauca neque dubia, (siqua scriptoribus medicis fides,) ubi plurimum valuisse visa sint: cujus rei ratio hæc forsan est; quod multi morbi *spasmorum* generis sæpe sua sponte desinunt, fortasse nunquam, vel saltem post longa intervalla, redituri, ita ut quicquid medicamenti proxime ante decessum morbi fuisset devoratum, ab ægro, ejusque amicis, forsitan etiam a medico minus cauto atque sagace, pro remedio ejus haberetur. Præterea, multa istorum medicamentorum una cum aliis & efficacioribus remediis, veluti astringentibus, aut roborantibus, aut variis exinanitionibus, sæpe fuerunt adhibita, & per errorem ægrotis satis naturalem, sed medicis minime decorum, & sane vix condonandum, pro bonis effectibus laudata, quibus nihil omnino contulissent. Multa demum ex iis quæ ne minimum quidem in corpora ægrotantium valere potuissent, in animos eorum plurimum sæpe valuerunt; & quantum animi in corpus imperium sit, cum in faciendis tum quoque in tollendis morbis, non hic est locus dicendi. Multos certe sola fides sua penitus sanavit. Denique, haud pauci morbi *spasmorum* generis ab imaginatione magna ex parte pendent: neque profecto rarum est morbos prorsus imaginarios spectare atque tractare, quibus igitur remedia vel prorsus imaginaria, vel quæ saltem imaginationem maxime afficiunt, quam optime conveniant; ratio enim vetat in tali statu ad validiora remedia confugere, scilicet quæ malum magis serium, quod non invenirent, facere possent.

1251. Proxime post varia medicamenta sedantia, recensenda sunt & alia remedia quæ eidem consilio inservire possunt.

1252. Hæc inter imprimis enumerandum est frigus, quo nihil certe majore aut certiore vi sedante in corpore hu-

mano pollet; scilicet quod, dummodo rite admotum sit, & sentiendi facultatem manifestissime obtundit (147. 178.), motusque omnes reprimit, & mobilitatem minuit (383.), & soporem vel somnum altissimum, & brevi mortiferum (400.), inducit.

1253. Quoniam vero tot jam, variis in locis, de frigore ejusque in corpore humano effectibus prolata sunt, hic sat fuerit memorasse, vires ejus sedantes tum maxime apparere, cum diu atque constanter admovetur; nam si satis intensum est, & subito perque breve spatium adhibitum, satis acriter stimulare (1209.) solet. Diutius vero atque constantius admotum, omni stimulo, & nisi nimis intensum fuerit, omni periculo atque incommodo, caret, & saluberrimum sæpe fit & efficacissimum remedium sedans, multisque morbis variis de causis accommodatissimum.

1254. Calor quoque, de cujus variis effectibus & in corpore humano viribus (1206.) stimulantibus tot jam tradita sunt, inter sedantia remedia non immerito recenseri potest, utpote qui haud raro motus minuere, atque abnormes reprimere, & dolores sopire, & sentiendi facultatem hebetare, & soporem demum inducere, (400.) observetur.

1255. Hujusmodi vero caloris effectus non primæ atque simplici ejus in corpore actioni, (quæ sane longe alia & pene contraria esse videtur), neque excessui virium ejus stimulantium (1163.), sunt tribuendi; manifestissime enim pendent a vi ejus emolliente & relaxante, qua solutis imprimis cute partibusque externis, omnes fere corporis partes, & præsertim fibræ musculosæ, cum grandium lacertorum, tum quoque cordis & arteriarum, aliquantum solvuntur & debilitantur; unde minor impetus sanguinis per totum corpus, ideoque per cerebrum, & vis cerebri nervorumque multum imminuta, interdum ad summam debilitatem, vel fortasse ad animi defectionem. Hinc facillime intelligetur, calorem pro sedante remedio tum maxime esse profuturum, cum ita regitur ut hunc emollientem & solventem effectum quam certissime præstet; veluti

luti si una cum aliis remediis emollientibus (1072. 7.) adhibetur, qualia sunt aqua tepida, vel vapores aquæ calidæ, vel varia fomenta, quæ in plurimis morbis ubi sedante remedio plane opus erat, veluti in febribus vel cum vel sine delirio, & inflammationibus, & insania, & convulsionibus nonnullis, sæpe utilissima fuerunt reperta.

1256. Porro, nonnulli animi affectus, quales scilicet deprimentes a medicis dicti sunt, veluti mœror, metus, anxietas aut sollicitudo gravis, vi sedante tam manifesta tamque insigni pollent, ut minime dubitandum sit eos quoque pro sedantibus, non secus ac alterum genus (1214.) pro excitantibus remediis interdum esse profuturos, si modo regimen & administratio eorum magis penes medicos essent. Neque profecto defuere exempla haud pauca, ubi tales animi affectus, sive casu sive consilio excitati, in variis morbis saluberrimum effectum sedantem præstiterint; veluti in febribus intermittentibus, in insania, in morbo comitiali, & in morbo *hysterico*, &c. Fertur etiam nonnullos morbos a nimia *generis nervosi* mobilitate pendentes, ideoque aliquid remedii sedantis requirentes, inter æstus belli civilis rarius accidere, vel si prius incubuissent, tum fere cessare & quasi tolli, cum civium animi gravibus curis & sollicitudinibus sive publicis sive privatis occupati & lacerati essent; & magis certum est, nonnollos talibus morbis laborantes, sub gravissimis ærumnis domesticis, quales forsitan validiores homines oppressissent, interdum præter omnem spem convaluisse.

1257. Non tamen dissimulandum est pleraque hujusmodi exemplorum dubio & suspicione quadam non penitus carere; scilicet ne gravi illi animi affectui qui manifeste adest beneficium istud tribuamus, quod a contrario prorsus affectu, magis obscuro, sed non minus præsente, derivetur. Spes enim meliorum, quæ pectora infelicium raro deserit, & sæpe in rebus adversis maxime viget, & perpetua occupatio animi magnis seu publicis seu privatis rebus intenti, & conamina, quamvis parum fausta, fortis animi cum rebus adversis conflictantis, lon-

ge alia & magis certa ratione in multis morbis prodesse possunt.

1258. Superest & una alia res, quæ inter remedia sedantia plurimum valet, & in multis morbis, cum magna sollicitudine & cura, & sæpe cum insigni ægrotantium beneficio, a medicis adhibetur; illa nimirum administratio, seu regimen qua cavetur ab omni stimulo atque irritatione quæ ægrum male excitaret aut calefaceret.

1259. Multiplex profecto hæc & minime facilis administratio, quippe quia sani etiam, & magis adhuc ægroti, innumeris fere irritationibus semper objicimur, quarum multæ nullo sunt studio aut cura vel evitandæ vel tollendæ. Memoria quoque semper tenere oportet, minutissimas sæpe harum rerum non impune negligi, quoniam mulra irritamenta quæ sano homini ne minimum quidem nocuissent, vel quæ corpus rite excitando ad sanitatem potius conducere viderentur, debili & ægroto plurimum aliquando nocebunt. Eo enim gravior a plerisque stimulis fit irritatio corporis, quo hoc debilius jam & irritabilius factum fuerit (1213.); quod imprimis notabile est in plerisque morbis acutis, cum puris febribus, tum quoque aliis quorum febris pars magna est, veluti in variis inflammationibus, aut eruptionibus super cutem, aut sanguinis profluviis, &c. in quibus scilicet morbis corpus multum infirmatur, & vi mali præter solitum irritatur & alias igitur irritationes, utcumque leves, ægerrime tolerat.

1260. Regimen itaque illud quo conamur irritationes omnes, quantum fieri possit, amovere, in febribus aliisque morbis acutis maxime necessarium est, & non inepte apud medicos regimen *Antiphlogisticum* vocatur.

1261. Multas & valde diversas res complectitur, quæ tamen sub certis capitibus, quo facilior & promptior fiat earum recordario, ordinari possunt.

1262. Omnis imprimis corporis exercitatio, interdum etiam actio vel levissima musculorum voluntarii motus, omni cura sunt evitandæ; quoniam, ut jam expositum est

(1210.),

(1210.), stimulus non levis universo corpori, & præsertim partibus quæ sanguinem movent, inde oritur, non modo propter expeditum sanguinis per venas reditum (429. 32.), sed simul propter conanen illud vix definiendum quo musculi voluntarii motus ad actionem cientur. Quapropter non sat est acutis morbis ægrotantes ab omnibus laboribus solitisque corporis exercitationibus abstinere; oportet omnino quiescant, & in lecto se recipiant, scilicet quia decumbentibus actio musculorum quam minima est; sedentibus enim, & magis adhuc stantibus, actio haud exigua musculorum semper fit, & prorsus necessaria est, qualis nimirum sanissimos etiam & validissimos serius ocyus fatigaret atque opprimeret, & febricitantibus plerumque multum noceret.

1263. Irritationes quoque a variis sensibus cum externis tum internis oriundas sedulo evitare, vel si penitus evitari nequeunt, tunc quantum fieri possit minuere oportet. Abstinendum igitur a studio, aut negotiis, aut multa cogitatione, aut colloquiis, (quæ sane duplice modo nocent, & actione mentis & actione musculorum qui vocem & loquelam faciunt,) & omnibus rebus quæ animum multum afficere possint. Cavendum a luce nimis vivida, aut magno strepitu, aut multo calore, (qui, sive ab aere, sive a nimio onere stragulorum, sive a culcita plumea nimis molli oriatur, plurimum & variis modis solet nocere,) & in quibusdam morbis a multo frigore, (quod sæpe vel universo corpori vel partibus ejus quibusdam stimulo esse potest), & ab omni demum molestia, veluti a situ corporis minus opportuno, aut lectulo inæquali, aut duriore, aut male strato, quæ sensum tactus afficeret.

1264. Cavendum quoque ab irritatione illa (quæ certe haud exigua est) quam aer minus purus, vel respiratione vel exhalatione per cutem impedita, & vestimenta & stragula sordida, retenta & corpori denuo admota materia illa corrupta & noxia quæ jam expulsa est, efficere solent. Quapropter aer purus, & subinde renovatus, & plerumque frigidulus, utilissima res est; utpote qui non modo ipse egregiis usibus (1037. 8.) inservit, sed

gra-

gravem simul & perniciosissimam irritationem tollit: oportet quoque, simili de causa, vestimenta ægri, & stragula, cum lintea, cum lanea, & culcitam ipsam plumeam lecti, sæpe mutare.

1265. Cavendum quoque a variis irritationibus quæ a functionibus, & magis adhuc a vitiis ventriculi & intestinorum oriuntur; concoctio enim alimenti, quamvis sanissima, corpus aliquantum excitat, & pulsus ateriarum nonnihil festinat; prava autem concoctio, qualis fere accidit in morbis acutis (647.), multo magis stimulat, distento nimirum, & irritato, & gravato ventriculo, onere corrupto & acri, quod anxietatem, & vertiginem, & dolorem capitis, & nauseam, & vomitum, & tormina, & alvi fluxum inducere possit. Ventriculi igitur ratio remper habenda est, cibusque eligendus parcus, refrigerans, tenuissimus, concoctu facillimus; de quo plene jam dictum est (987. & seqq.) Quod si nihilominus ventriculus male se habuerit, & alimentis, utcunque tenuibus, gravatus fuerit, tum ejus affectionibus statim occurrendum est, per medicamenta diluentia, *demulcentia*, *antiseptica*, vomitoria, &c.

1266. Oportet etiam medicum ad molestissimam illam sitim (653.) quæ plerosque morbos acutos comitari solet attendere, scilicet quæ gravissimam irritationem efficit, illamque vel idoneis remediis tollere, vel si hoc fieri nequit, saltem molto potu diluente, subacido, & grato, ad libitum ægris concesso, sedare atque restinguere.

1267. Ad alvi quoque statum sedulo respicere oportet, quæ in plerisque morbis acutis præter naturam tarda, sæpe etiam mirabiliter astricta est; unde perpetua & perniciosissima irritatio, quæ pulsus arteriarum multum festinat, corpus calefacit, delirium aliquando inducit vel auget, & putredini (partim ob hunc morbosum calorem, partim ob retentam in intestinis materiam corruptam & acrem quæ debuisset excerni) multum favet. — Alvus igitur vel idonea diæta aut lenioribus medicamentis solvenda est vel lotionibus emollientibus frequenter ducenda.

1268. Neque demum urinæ status in morbis acutis negli-

gligendus est, quæ interdum parce, & cum dolore & molestia redditur, & haud raro prorsus supprimitur; unde brevi magna irritatio, & sane summum periculum, propter rationes jam (744.) expositas. His vero incommodis quam primum occurrendum est medicamentis diluentibus, aut leniter *diureticis*, aut fomentis, aut lotionibus in intestina infusis; vel si hæc minus ad vota cesserint, tum educenda est urina fistula in vesicam immissa.

1269. Aliæ denique haud raro in corpore existunt morbosæ irritationes, sed vasiæ secundum naturam variorum morborum qui forte adsint: quales sunt variæ humorum acrimoniæ (534. & seqq.), & præsertim, ut vulgo receptum est, putrida; quibus igitur, per remedia diluentia, & *demulcentia*, & *antiseptica*, obviam ire oportet.

1270. Postremo, utcunque in plerisque morbis acutis necessarium sit regimen hoc *antiflogisticum*, scire oportet, in nonnullis exemplis ab eo aliquantum esse decedendum; scilicet cum gravior irritatio (quod certe interdum plane observatum, & medlcorum attentione non indignum set,) a remedio quam a morbo oriri visa est. Sic verbi gratia, quamvis in lecto decumbere febricitantibus plerumque conveniat, & gratum sit, & sæpe omnino necessarium, aliquando tamen deliranti haud parum prodest, surgere, & situm erectum paulisper experiri; præsertim cum auctus sanguinis caput versus impetus delirium induxerit vel auxerit; & certe plurimum sæpe nocuit, & gravissimum aliquando delirium effecit, febricitantem, aut leviter delirantem, in lectulo per vim continere. Pari ratione, irritationes illæ plerumque haud parum nocivæ quæ a visu, atque auditu, atque colloquiis oriuntur, interdum non prorsus sunt arcendæ; scilicet quæ delirium, gravissimum futurum si æger in tenebris, & silentio, & solitudine teneretur, minuere (302.), vel omnino depellere possint. Neque profecto desunt exempla, ubi febricitantibus, vel etiam phthisicis lenta febre tabescentibus, diætam validiorem ex carnibus cum pauxillo vini permittere oporteat; quamvis notissimum sit ta-

lem

lem diætam, propter stimulum suum, omnibus febricitantibus, & præsertim phthisicis, plerumque nocere: cujus forsan rei hæc erit ratio; quod propter debilitatem suam ægrotantes (1213. 59.) valde læduntur a multis aliis irritationibus quæ tolli nequeunt, quamvis diæta tenuissima omnique fere stimulo vacua fuerit; per validiorem autem diætam, corporumque conditioni rite accommodatam, refectis suis viribus, ægri & hujus stimulum & aliarum irritationum vires & noxas facilius tolerant.

1271. Varia medicamenta aliaque remedia sedantia (1219. & seqq.), non secus ac stimulantia (1176. & seqq.), variis usibus sive propositis in corpore humano inservire possunt, inque plurimis admodum diversis morborum generibus alia atque alia ratione multum prodesse. Quoniam vero omnes eorum effectus omnesque morbos in quibus utilia reperta sint nominatim recensere fere impossibile foret; hic sat fuerit præcipuas affectiones morbosas, in quibus adhiberi solent, enumerare, unde usus & effectus eorum in aliis & similibus affectionibus facile intelligentur.

1272. Imprimis igitur, ex effectibus suis in cerebro, & nervis, & musculis, seu *genere nervoso*, ut a medicis vocatur, ubicunque hoc præter naturam excitatum fuerit, veluti in insania, aut longo tantum pervigilio, utilia vel necessaria fiunt. In hujusmodi vero malis, præter *narcotica* & refrigerantia medicamenta, multæ aliæ res bona sedantia remedia fiunt; variæ præsertim exinanitiones, omnia fere emollientia & infirmantia remedia, & frigus, vel universo corpori vel capiti maxime admotum; neque profecto calor rite adhibitus suis usibus caret.

1273. Ratione non multum aliena, ubicunque gravis irritatio adest, præsertim dolor fere omnigenus, aut tussis frequens & vehemens, aut tenesmus, aut stranguria, sedantibus remediis opus est, ad tollendam, vel potius ad impediendam, irritationem illam corpori alioquin multum nocituram; hujus vero sensu & mobilitate per vim idonei sedantis remedii minutis & hebetatis, stimulus qui

fuit

fuit admotus effectu suo magna ex parte vel penitus, si remedium satis validum fuerit adhibitum, carebit. In hujusmodi malis *narcotica* medicamenta optima remedia sunt, & sæpe adeo necessaria reperiuntur, ut multi & magni nominis medici non dubitaverint profiteri, se artem suam aut nolle aut nequire exercere, si talibus remediis privarentur. Optimi nimirum & peritissimi medici satis superque norunt, non semper penes eos esse, sublatis illorum causis, mala quæ maxime urgent statim & penitus tollere; neque levis momenti est, ægrum cruciatibus forsitan brevi mortiferis futuris, & morte ipsa terribilioribus, per idonea remedia surripere. — Hæc vero non ita intelligenda sunt, quasi omni graviore corporis irritatione, neglecta natura & causa ejus, ad *narcotica*, vel anodyna, ut vocantur, medicamenta protinus confugiendum esset. Docet enim ratio, quod & multa experientia satis comprobavit, ad causam mali, ubicunque hæc detegi possit, respiciendum esse, quo facilius, & certius. & tutius, malum ipsum aut corrigatur aut eradicetur, Et profecto haud paucæ ex gravissimis irritationibus quibus corpus in variis morbis obnoxium est, saluberrimæ, & quidem necessariæ sunt ad tollendam pejorem perniciem. Medici igitur erit, istas tantum irritationes aut compescere aut temperare, quæ vel inutiles, vel perniciosæ, vel nimiæ visæ sint; & cum fieri potest, hoc tentare per remedia quæ causas earum summovere vel minuere queant, cum autem hæ vel ignotæ vel immedicabiles fuerint, tum anodynis medicamentis uti licebit.

1274. De his vero medicamentis scire oportet, quo gravior irritatio fuerit, eo fere ipsa minus valere, nisi magna quantitate ab ægris devorata fuerint; ita interdum ad summovendum dolorem unius dentis, & somnum ægro conciliandum, decupla fere quantitas opii quæ sanum hominem sopivisset necessaria fuerit.

1275. Oportet quoque scire, opium & similia medicamenta sæpius repetita, longo usu & consuetudine vires suas magna ex parte amittere, nec quicqam fere prodesse nisi ingenti copia sumantur, corpusque iis ita assuescere

cere ut incredibilem eorum vim, qualis non assueto veneno fuisset, facile atque impune ferat, & post hujusmodi consuetudinem aliquamdiu stabilitam, solito medicamento ægre (*919.*) neque impune carere, ina ut lente & caute admodum idem detrahere oporteat.

1276. Aliud denique, idque non leve incommodum opium in se habet, nempe, quod ventriculo sæpe valde ingratum sit, & nauseam vel vomitum meveat, &, quod pejus est, ventriculum fere semper (1223.) aliquantum infirmet, & intestina torpida, & alvum ideo valde astrictam reddat. His igitur incommodis sedulo occurrere oportet, vel medicamento aliquo grato stimulante cum opio juncto, vel si nullo modo ventriculus id tolerare potest, opio per clysterem in intestina immisso; vel diæta tenui, subacida; qualis alvum leniter solvere possit, vel levi alvi purgatione, vel demum, (quæ melior est & usitatior), frequente & modica alvi ductione per idoneas lotiones emollientes.

1277. In nimia quoque aut abnormi actione fibrarum musculosarum, qualis *spasmus* vocatur, sedantia remedia, propter effectus suos in *genere nervoso*, utilia fiunt: in hoc statu adhibita, *antispamodica* (1244.) dicuntur.

1278. Multa sane, ut jam expositum est, medicamenta (1246.) aliaque remedia adversus *spasmos* interdum prosunt; & quidem non sedantia modo, sed stimulantia sæpe, & roborantia, & variæ exinanitiones, & remedia haud raro quorum effectus in corpore humano alioquin valde obscuri atque incerti sunt.

1279. De variis autem remediis *antispasmodicis* hæc fere observanda sunt; beneficium maxime certum atque durabile obtineri ab iis quæ causæ mali fortiter occurrunt; qualia sunt roborantia, & idonea diæta, & nonnunquum quædam exinanitiones; quamvis remedia mere sedantia veluti *narcotica*, vel stimulantia etiam, quædam *spasmorum* genera aliquando penitus summoveant.

1280. *Narcotica* vero remedia, & stimulantia quoque, ad perfectam & durabilem sanationem multorum *spasmorum* haud parum conferunt, sistendo, & quasi obrum-

pen-

pendo pravam illam consuetudinem qua omnes fere *spasmi* mirum in modum (390.) inveterascunt, ita ut qui natura & origine levissimi fuerant, sæpe repetiti gravissimi fiant, & vix non immedicabiles.

1281. Tum remedia *antispasmodica*, sedantia pariter ac stimulantia, hoc consilio sunt adhibenda, oportet instante jam malo, vel brevissimo intervallo ante ejus accessum, (siquando reditus mali prænosci possit), sumantur; sic enim, ut multa experientia satis docuit, maxime prosunt. Quod si eadem medicamenta diu ante morbi accessum data fuerint, perque longum tempus continuata, tantum abest ut morbum certius & facilius depellant, ut eundem sæpe, infirmato & debiliore facto corpore, haud parum augeant, ut multi satis superque sunt experti.

1282. Roborantia vero, quæ certe efficacissima remedia *antispasmodica* reperiuntur, longe aliter sunt adhibenda, per longum nempe tempus continuanda, & per intervalla tantum morbi sumenda; quoniam urgente morbo nihil valent, ut contraria prorsus remedia, veluti emollientia, & infirmantia, & imprimis exinanitiones, tunc sæpe prosunt. — Neque dubium est, utcunque mirum videatur, remedia quæ adversus præsentes aut instantes *spasmos* maxime valent, adversus futuros sed remotiores non pariter prodesse; quæque futuris optime occurrunt, præsentes minime solvere. cujus rei ratio ex notitia variarum causarum quæ *spasmos* (393. 4.) inducunt petenda est.

1283. Ad reliqua vero medicamenta quod attinet quæ *antispasmodicorum* nomen sibimet nacta sint, quamvis neque sedante, neque stimulante, neque roborante facultate in corpore pollere videantur, fatendum est eorum administrationem, non secus ac vires, parum adhuc intelligi. Fertur nonnulla ex iis, veluti *muscum*, castoreum, &c. protinus ut sumpta fuerint, *spasmos* jam præsentes, vel plane instantes, arcere atque depellere; dum alia, veluti *valeriana*, *flores zinci*, &c. parum prosunt, nisi diu per intervalla morbi usurpata fuerint; & nonnulla multum jactata, veluti lichen, &c. quæ hydrophobiam arcere fereban-

rebantur, fatentibus ipsis auctoribus qui ea maxime laudabant, adversus morbum illum jam formatum nihil valuerunt. — Horum igitur medicamentorum administrationem, hactenus valde obscuram atque incertam, oportet plenior experientia doceat.

1284. Ex effectibus porro remediorum sedantium in temperando sanguinis motu, sæpe utilia fiunt ubicunque nimius ejus impetus acciderit; variaque eorum genera hoc consilio a medicis adhiberi solent; præsertim quæ vocantur refrigerantia (1228. 43.): *narcoticorum* vero usus in tali statu adeo periculosus diu creditus est, ut plerique medici parce, & caute, & timide iis usi sint. Sed quamvis minime dubium sit talia medicamenta in febribus vehementibus, & inflammationibus, multisque similibus morbis, ægrotis sæpe plurimum nocere; tamen observandum est, ea potius ab opinionibus mere conjecturalibus, & quidem prorsus falsis, de eorum actione, quam ab experientia eorum noxæ in istis morbis fuisse prohibita, & multorum & celebrium medicorum experientiam satis demonstrasse, ea in variis febribus, cum intermittentibus, tum continuis, & multis inflammationibus, & sanguinis profluviis, aliisque morbis qui auctum sanguinis impetum habent, plurimum sæpe prodesse, & non modo dolores, variasque molestias quales ab his morbis raro absunt, lenire aut tollere, & somnum ægroto alioquin non dormituro conciliare, sed ipsum sanguinis impetum plane minuere & temperare, totumque ideo morbum vel prorsus tollere, vel saltem mitiorem & sanatu faciliorem reddere.

1285. Nemo quidem sanus negaverit eorum administrationem in hujusmodi morbis multam prudentiam & circumspectionem requirere, propter rationes satis manifestas; & unusquisque facile intellexerit, ea nou omni pariter morbi tempore ægrotis esse profutura, sed secundum varias corporis conditiones, & naturam & gradum signorum quæ adsunt, in eodem morbo nunc prohibenda esse ægro, nunc imperanda. Longe enim aliter corpus se habet sub accessum, quam sub decessum, acuti morbi, & longe alia remedia postulat & tolerat.

1286. Alii demum usui sedantia remedia inserviunt, variasque exinanitiones morbosas, aut nimias, veluti alvi fluxum, aut urinæ profluvium, interdum etiam multa sanguinis profluvia, optime minuunt vel reprimunt.

1287. Quidam ex his morbis a nimia & abnormi actione fibrarum musculosarum partium, unde profluvium fit, ex toto pendent; alii partim ex hac, partim ex nimio & generali sanguinis impetu ejusque distributione abnormi, oriuntur. Ratio igitur minime obscura erit qua varia remediorum sedantium genera, refrigerantia imprimis, & *narcotica*, & regimen *Antiphlogisticum*, iis occurrere possint. Sæpe autem, præter illa quæ strictius sedantia vocantur, alia remedia, veluti astringentia, aut roborantia, in his morbis necessaria fiunt ad perfectam & durabilem eorum sanationem; de quorum administratione variisque effectibus salutaribus alibi jam dictum est.

C A P. XXXII.

De remediis quæ corrigunt varia humorum vitia; spissantibus nimirum, attenuantibus, demulcentibus, antacidis, antalkalinis, antisepticis.

1288. QUamvis pleraque commentorum de sanguinis aliorumque humorum corporis humani vitiis, quæ antiquioribus medicis, *Galenicis* pariter atque *Chemicis* & *Mathematicis*, diu in ore fuerant, jam pene obsoleverint, utpote quæ parum certa & parum utilia visa sint; non ideo concludendum est humorum vitia aut prorsus nulla existere, aut adeo rara atque levia ut neque remediis egeant, neque sani medici attentionem mereantur. Suis enim, neque paucis, neque levibus, neque dubiis, humores nostri obnoxii sunt vitiis, sanitati, & haud raro vitæ ipsi infestissimis; quamvis multum absit ut omnes morbi ex hoc fonte deriventur quos medicis olim huc re-

ferri placuit. De natura, & causis, & signis, & effectibus vitiorum quæ medici humoribus nostris interdum inesse crediderunt, suo jam loco (528. 548.) dictum est. Superest jam nunc, ut remediorum ratio reddatur quæ dversus unumquodque illorum valere solent.

1289. Quum morbosa humorum, & præsertim sanguinis, tenuitas (528. 31.) inter præcipua illorum vitia merito sit enumerata, remediis plane opus erit quæ istud vitium corrigere possint, & justam & naturalem crassitudinem humoribus nostris iterum conciliare. Hujusmodi igitur remedia non inepte Spissantia dicuntur.

1290. Medicamentorum vero quæ tali vi in corpore humano polleant copia haud parca existit, neque actio eorum explanatu difficilis est.

1291. Omnes imprimis boni cibi quibus vulgo utimur, præsertim qui maxime nutrientes & solidi sunt, veluti carnes variæ, alimentaque nonnulla ex iis parata, dummodo appetitus atque concoctio bona fuerint, corpus rite alendo, venas bono & denso cruore implent, & sic optima remedia spissantia fiunt. Nec verbis opus est ut unicuique bene perspicuum sit, quantum diæta sicca & solida, tenui & aquosæ, quamvis adhuc satis nutrienti, præstet, cum humores corporis spissare cupimus. Far igitur fere omne, quo variæ gentes maxime vescuntur, non minus quam carnes, hic recenseri potest.

1292. Præter vero illas res quæ cibi nomine assumi solent, multæ aliæ, (quarum par fere ratio videtur), inter spissantia remedia a nonnullis recensentur; veluti gluten istud ichthyocolla dictum, gummi varia frugum, cerasorum, tragacanthæ, Arabicum, multæque herbæ quæ aliquid *mucilaginis* continent; veluti althæa, tussilago, linum, orchis; quibus adjici possunt olea mitia frugum, veluti olivarum, aut amygdalarum; quæ scilicet res ad unam omnes aliquid nutrimenti blandi & crassi præbent, quod humores præter naturam tenues spisset, & acrimoniam, siqua iis insit, aliquantum obtundat atque corrigat.

1293. Aliud vero & prorsus diversum medicamentorum genus

genus inter spissantia recensetur, quod longe alia ratione ac jam enumerata videtur prodesse; multa nimirum medicamenta astringentia, vel roborantia, vel etiam stimulantia: cujusmodi exempla esse possunt, acacia, *kermes*, *sanguis draconis*, rosa rubra, *alcohol* seu *spiritus destillati*, & demum *acida* fossilia, *vitriolicum*, nitrosum, atque marinum.

1294. Quicunque secum reputaverit quam arctus inter varia humani corporis munera, interque statum fluidarum & solidarum partium (530), intercedat nexus, facile intellexerit hujusmodi remedia in spissandis humoribus multum esse profutura, cum vitia quædam solidarum partium, & ideo variarum functionum, corrigant, quæ vel sinerent humores nimis attenuari, vel saltem causa essent cur hi minus facile ad sanum statum redirent. Quamvis enim nonnulla ex iis sanguinem humanum spissandi, & revera coagulandi, potestatem habeant, minime credibile est ea unquam in vivo corpore hoc efficere; roborando vero corpus, & promovendo concoctionem cibi, & præparationem sanguinis, & varias excretiones, in corrigenda morbosa humorum tenuitate haud parum valebunt.

1295. Neque obscurior neque multum ab hac aliena est ratio remediorum quorundam quæ in spissandis humoribus nostris vix minus prosint quam medicamenta jam enumerata; qualia sunt, crebra corporis exercitatio, copiosus sudor arte excitatus, & omne quidem auxilium quod tenues excretiones adaugeat, dum simul parce bibendo, vel a potu omnino abstinendo, & cibo solidissimo vescendo, cavetur ne plus æquo humoris tenuis in venas ægri recipiatur.

1296. Contrarium sanguinis aliorumque humorum vitium, nimia scilicet spissitas, cui tot tantaqoe mala medicis placuit imputare, quamvis revera rarissime accidere videatur (532. 3.), sua quoque remedia habet, quæ recte dicuntur attenuantia vel resolventia; quæque multi & magni nominis auctores testantur in variis sæpe morbis egregie profuisse; ita ut minime dubium sit, opiniones satis futiles atque ineptas de causis quorumdam morborum,

rum, medicos in hoc, ut in aliis exemplis haud raro accidit, ad bona remedia perduxisse. Hujus vero ratio petenda est ex notitia naturæ illorum remediorum, variorumque effectuum quos revera in corpore humano præstent; unde facile constabit, ea variis modis in variis morbis, præter spissitatem humorum, multum esse profutura.

1297. Diluentia imprimis medicamenta, aqua scilicet, & omnes potus tenues, quorum aqua longe maxima pars est, humores nostros, præter naturam spissescentes, efficacissime attenuant, modo largius hausta fuerint, & per vasa lactea in sanguinem delata. Non aliter enim quam talibus liquoribus modica copia haustis, a spissitate illa quæ sanissimo cuique per solita munera vitæ brevi (6.) accideret, usque præcavetur.

1298. Medici autem crediderunt morbosæ humorum spissitati sæpe esse occurrendum, non modo hujusmodi liquoribus tenuibus, qui crassiores illorum partes diluerent, vel etiam aliquatenus solverent, verum insuper aliis assumptis medicamentis, quæ vim solventem aquæ augerent, vel quæ ipsa vim aliquam solventem possiderent.

1299. Quamvis vero minime negandum sit quædam ex medicamentis attenuantibus vulgo laudatis, veluti sales *alcalinos*, aut sapones varios, miram & plane morbosam humorum tenuitatem aliquando effecisse; non tamen idcirco credendum est novam istam tenuitatem tali vi solventi esse tribuendam, & multo minus omnia alia attenuantia medicamenta simili vi pollere; præsertim quum alia & magis verisimilis ratio, cum istius tenuitatis, tum quoque effectuum aliorum ejusdem generis remediorum, satis in promptu sit.

1300. Sales enim *alcalini* putredinem illam ad quam nostri humores natura satis proni sunt (539.), multum adaugent: idem fere dici potest de sapone, qui in ventriculo humano, ubi acor aliquis raro deest, vix potest non in sua elementa resolvi. Verisimile igitur videtur, insignem illam tenuitatem humorum quam hæ res effecerunt, viribus eorum septicis esse imputandam. Neque dubi-

bitandum est, res omnes quæ putredinem augent, tenuitatem aliquam humorum simul esse effecturas, quamvis variis & satis manifestis de causis pro remediis parum conveniant.

1301. Alii vero sales, præsertim *neutri* veluti sal ammoniacus, sal *Glauberi*, sal *catharticus* amarus, *borax*, nitrum, *tartarum*, sal marinus, vel saltem aqua marina, &c. dicuntur vi quadam attenuante pollere, & hoc consilio a nonnullis medicis præscribi solent. Vis autem ista attenuans quæ iis inesse fertur, num a vi aliqua solvente, an ab alio prorsus fonte derivetur, dubitari potest; nam vix credibile est a sola illa vi septica quam multi opinantur omnibus salibus parce adhibitis contingere, salutares eorum vires attenuantes pendere.

1302. Omnes præterea sales isti vim aliquam stimulantem habent (1193.), multaque alia medicamenta vere stimulantia, inter resolventia vulgo annumerantur; veluti scilla, allium, aloe, sinapi, *mezereon*, argentum vivum, stibium, & innumera fere medicamenta ex his parata. Et satis verisimile videtur hæc, pariter atque sales illos jam (1301.) enumeratos, in variis morbis qui spissitudini humorum imputari solebant, per solum suum stimulum, potius quam per vires septicas, aut solventes, aut ullo modo attenuantes, sæpe profuisse. Stimulantia enim medicamenta motum sanguinis variis de causis præter naturam languentem incitare atque intendere poterunt, & simul varias secretiones & excretiones, fortasse deficientes, & vix non obstructas, augere vel restituere.

1303. Hinc porro facillime intelligetur, omne genus medicamentorum attenuantium, saltem diluentia & stimulantia, sæpe utilissima futura in variis morbis, quamvis nulla adsit morbosa humorum spissitudo; veluti in febribus, tum puris, tum quæ inflammationes aut eruptiones super cutem comitantur, aut in multis obstructionibus, morbisque qui ex illis proveniunt; vel demum, quæcunque morbi natura fuerit, utilia esse possunt ad motum sanguinis expediendum, & varias excretiones promovendas. Et multi certe existunt morbi præter humorum spissita-

sitatem, in quibus proderit alimenta & quidem sanguinem ipsum diluere, vel vasa blando & tenui humore probe implere, vel corpus refrigerare, idemque relaxare, vel demum urinam vel sudorem movere; quæ omnia, medicamenta quæ dicuntur attenuantia, prudenter adhibita, efficere possunt.

1304. Quoniam medici olim tantum tribuerunt variis, & sæpe parum intellectis humorum acrimoniis, medicamentis quibusdam multum usi sunt, qualia idonea crederent ad corrigendam, vel minuendam saltem omnem fere acrimoniam, partesque nostrorum corporum solidas defendendas a vi & noxa humorum præter naturam acrium. Hujusmodi medicamenta nomen *Demulcentium* sibimet nacta sunt: deque his observandum est, utcunque futiles fuerint multæ medicorum opiniones de morbosis acrimoniis quas putabant humoribus nostris inesse, ea interdum utilissima fieri. Minime enim negari potest, humores corporis humani, natura aliquantum acres (536.), variis de causis interdum majorem atque nocivam adipisci acrimoniam, &, quod eodem fere redit, varias partes per quas acres humores transire debent, interdum male se habere, & vel suo muco, qui eas defenderet, privari, vel hunc saltem ita vitiari ut pro tutamine non amplius sufficiat.

1305. In hoc igitur statu perspicuum est, omnes potus tenues & blandos, variasque res oleosas & mucosas, opem esse latura. Omnis enim acrimonia multum diluta, debilior, & tandem iners omnino fit; & acerrimæ res, admistis blandioribus, veluti oleis mitibus, aut variis gummis, ita mitescunt, ut pristinam suam naturam fere deposuisse videantur: quin & eædem mucosæ aut oleosæ res, partes nostras solidas oblinendo, eas a viribus acriorum multum defendent. Et profecto *demulcentia* generalia de quibus hic agitur, nihil aliud sunt quam diluentia, & mucosa, & oleosa medicamenta, quorum igitur usus & administratio facile intelligentur; & simul constabit, ea non modo in generali humorum acrimonia, verum etiam in morbosis singularum secretionum aut excretionum acrimoniis, & in variis demum morbis ventriculi & intesti-

testi-

testinorum, & partium quæ urinæ excernendæ, vel quæ spiritui inserviunt, plurimum esse profutura.

1306. Sunt tamen acrimoniæ quædam speciales & definitæ, quarum naturæ satis cognitæ atque perspectæ sunt, quæque ideo specialia remedia requirunt & habent.

1307. Has inter acrimonia acida semper annumeratur, quæ, quamvis sanguini humano, & quidem variis humoribus secretis rarissime accidat (545,), tamen in ventriculo saltem & intestinis, & satis frequenter & satis manifeste observatur, & multorum, neque sane levium, morborum origo & causa existit. — Remedia vero quæ illam vel arcent, vel tollunt, vel corrigunt, *Antacida* recte vocantur.

1308. Primum inter *antacida* medicamenta locum merito occupant sales *alcalini* & terræ *absorbentes*, cum quæ vocantur calcariæ, veluti calx, creta, coralium, testæ ovorum variorumque conchyliorum, tum quoque non calcariæ, veluti *magnesia*, terra aluminosa, ossa animalium *calcinata*; quæ scilicet res, ut principia *chemica* docent, & quotidiana experientia satis demonstrat, vim specialem & certam habent, acorem omnem absorbendi & corrigendi.

1309. Vires autem longe diversæ singulis illarum terum contingunt; sic sales *alcalini*, terræ calcariæ, atque *magnesia*, validissima medicamenta reperiuntur, ita ut reliqua fere negligantur.

1310. Hæc quoque (1309.) haud parum interest, non modo quod ad vires suas *antacidas*, verum etiam quod ad alias vires quibus in corpore humano pollent. Sales imprimis *alcalini*, ob insignem suum stimulum, sæpe minus commode adhibentur, quoniam si plus justo eorum assumitur, vix poterit non nocere. Terræ vero *absorbentes*, utpote satis mites, communi usui multo accommodatiores existunt; neque valde nocere possunt, quamvis etiam majore copia assumptæ quam ad acorem morbosum corrigendum suffecisset. Has quoque multum interest, ita ut nunc terra calcaria, nunc rursus *magnesia* magis conveniat: hæc enim alvum (si modo acoris aliquid adest) satis efficaciter solvit; dum illa contra eandem prius so-

lutam sæpe haud parum firmat. Uterque effectus interdum nimius observatur; ita ut prudentia aliqua opus sit in his terris administrandis.

1311. Sales quidam *neutri*, scilicet quotquot ex *tartaro* pro parte acida constant, veluti *tartarum* solubile, & *borax*, qui ex sale acido *sedativo* componitur, inter *antacida* medicamenta a nonnullis sunt recensiti, quamvis parum apta remedia videantur. Acor quidem ventriculi partem eorum *alcalinam* prehendet, & ab ea corrigetur, sed simul novum, quamvis mitiorem & minus nocivum acorem ventriculus ab iis accipiet, qui vix utilis esse poterit.

1312. Sapo autem, qui sæpe pro *antacido* medicamento datus est, & multum laudatus, pejus incommodum in se habet, scilicet qui, dum acorem ventriculi corrigit, multum oleum crassum, & fortasse rancidum, in eo relinquit. Quapropter ab usu ejus pro medicamento *antacido* melius abstinebitur.

1313. Post hæc enumerari debent medicamenta quædam gummosa aut mucosa, qualia sæpe pro *antacidis* laudantur; veluti gummi Arabicum, aut glycyrrhiza, & similia, quæ quamvis acorem non bene corrigant[5], eundem tamen aliquantum obtundunt, & ventriculum saltem, & inferiorem partem gulæ & intestina, ab eo quodammodo defendunt. Horum autem vires & usus ex jam dictis (1305.) facile intelligentur.

1314. Præter vero has res quæ strictius *antacidæ* vocari possunt, utpote quæ acorem jam existentem statim corrigant, sunt & multa alia medicamenta quæ *antacida* quodammodo dici queunt, nimirum quæ acorem in ventriculo nasci impediunt. Qualia sunt multa medicamenta astringentia, roborantia, stimulantia. Sunt qui opinantur nonnulla ex astringentibus medicamentis, scilicet quæ ex frugibus derivantur, adversus acorem valere per vim aliquam specialem qua acidam materiam sibimet attrahunt, & detinent, & corrigunt, simili fere modo ac sales *alcalini* facerent: quod tamen minus certum est; & quoniam certum omnino est tot alias res, quæ ventriculum

ipsum

ipsum vel totum corpus roborant, concoctionem alimenti promovendo, acorem arcere, verisimilius est astringentia illa medicamenta eodem modo prodesse. Sic crebra corporis exercitatio, lavatio frigida, &c. multos a morboso & molestissimo ventriculi acore penitus liberantur; multi etiam ope cyathi meri, aut *spiritus destillati*, aut pauxilli salis communis, aut piperis, &c. eum cibo, vel post prandium, vel ante prandium assumpti, bene concoquunt, & ab acore alioquin molestissimo futuro prorsus defenduntur. Immo certum est ipsum *acidum vitrioli*, prudenter adhibitum, adversus morbosum ventriculi acorem sæpe haud parum valuisse: nonnulli etiam testantur se simile beneficium ab usu succi limonum interdum accepisse. Multis quoque varia amara medicamenta plurimum profuerunt.

1315. Hinc medicis quibusdam persuasum est, multa istiusmodi (1314.) medicamenta non tantum viribus suis astringentibus, aut roborantibus, aut stimulantibus, adversus acorem valere, quam sistendo vel temperando *fermentationem* illam ad quam alimenta nostra adeo proclivia (*632. 3.*) sunt, quæque in acorem brevi desineret. Quamvis vero non sit negandum medicamenta ista magna copia alimentis nostris admista hoc posse efficere, & fel hoc modo in corpore utilissimum esse, & acorem (*636.*) corrigere & *fermentationem* compescere, vix credibile est copiam tam exiguam eorum ac ægri assumere solent, in tanta cibi massa aliquid valere, quamvis ventriculum multum roborare aut excitare, aut liberam humorum ejus secretionem promovere possit.

1316. Non tamen levis momenti est ut cibi ab acore vel *fermentatione* alienissimi sumantur, carnes, verbi gratia, alimentaque ex iis parata, præ frugibus, & præ omnibus, alimenta (cujuscunque sint generis) concoctu quam facillima. Quo difficilius enim & tardius alimentum quodvis concoquitur, eo diutius in ventriculo retinetur, hujusque actionem magis impedit, & sic, quavis forsitan sua natura minime acescens, alia alimenta simul assum-

pta

pta nimis fermentari facit (634.), donec hæc tandem prorsus acescant.

1317. Multum quoque prodest, & nunquam negligi debet, in sanando ventriculi acore, ut materia omnis corrupta & acida quæ in eo adsit, per idonea medicamenta, vel sursum vel deorsum purgetur. Talis enim materia in ventriculo relicta pro fermento est, omniaque alimenta, alioquin rite concoquenda, in acorem trahit; præterea ventriculum mulum infirmat, & sic quoque acori favet.

1318. Quamvis primarius *antacidorum* remediorum usus sit acorem ubicunque existentem corrigere, tamen aliis quoque usibus interdum inservire possunt. Ratio enim docet, & experientia ostendit, ea variis in morbis prodesse, qui vel oriuntur ab acore, vel cum eo conjunguntur; cujus rei ratio a natura illorum morborum petenda est. Sic in variis morbis infantum, in *dyspepsia*, & *hysteria*, in podagra, & in calculo vesicæ, vel saltem renum, sæpe utilissima reperiuntur. Quin & nonnulla eorum, dum acorem corrigunt, alvum solvunt, alia urinam, alia exhalationem per cutem, vel etiam sudorem aliquantum movent: sed de hujusmodi illorum viribus non hic est locus agendi.

1319. Quædam denique ex iis, sales imprimis *alcalini*, & terræ *absorbentes*, diu & large adhibita, incommodo, & interdum forsan periculo quodam non carent, nimirum si non modo morbosum qui adfuerit acorem correxerint, sed omnem acorem absorpserint. Sic enim putredinem aliquam, non modo in ventricolo & intestinis, sed in omnibus humoribus, & universo corpore inducere possunt. Acida enim alimentorum natura, intra certos limites, suos usus habet, corpusque imprimis a putredine tuetur.

1320. Quoniam *alcalina* humorum acrimonia medicis tandiu in ore fuerat, non mirum est eos remedia quæsivisse, & sæpe adhibuisse, quibus tali vitio obviam iretur. Istiusmodi remedia *Antalcalina* dixerunt: & certum est multa ex remediis quæ huc referebant, & ita nomina-

nabant, quotidie feliciter adhiberi, quamvis, ut suo jam loco (546.) expositum est, *alcalina* acrimonia in vivo homine vix unquam observetur. Eadem scilicet remedia quæ adversus *alcalinam* acrimoniam valuissent, siqua in corpore extitisset, adversus putredinem, vel saltem conditionem corporis valde morbosam quæ vulgo putredo dicta est, quæ & manifestum, & frequens, & gravissimum vitium est, & *alcalinæ* corruptioni aliquantum affine, non minus valent. Remedia vero adversus putredinem adhibita *Antiseptica* vocantur.

1321. Horum magna copia atque varietas est, neque omnia in omnibus exemplis morbosæ putredinis pariter conveniunt; quod profecto nil mirum, cum varia, a variisque causis provenientia (541. 4.), existunt putredinis genera.

1322. Cavendum quoque ab errore satis naturali de medicamentis *antisepticis*, neque temere credendum res omnes, quæ extra corpus, & magna copia adhibitæ, putredinem arcent, vel corrigunt, eosdem vel similes effectus intra corpus, & minuta copia adhibitas esse præstituras. Quamvis emim pleraque & optima medicamentorum quibus pro *antisepticis* utimur, & intra & extra corpus; & in omni genere putredinis, & qua copia cunque adhibita fuerint, similes effectus habeant; tamen experientia satis demonstravit hoc de omnibus non pariter verum essse.

1323. Singula vero medicamenta *antiseptica* quod attinet, diversissima eorum existunt genera, quæ tam variis modis prodesse videntur, ut ægre omnino ordinentur.

1324. Imprimis igitur observandum est maximum sæpe morbosæ putredinis subsidium in idonea diæta esse positum, neque profecto verbis opus est ut probe perspicuum sit, res, veluti cibum & potum, quæ magna copia quotidie & sine incommodo sumantur, in corrigendo totius massæ humorum vitio multo magis esse profuturas, quam medicamenta etiam validissima, quæ ob hanc ipsam causam non nisi minutissima quantitate, fortasse ad pauca tantum grana, assumi possint. Et quidem

omnes

omnes boni & nutrientes cibi, carnes pariter atque fruges, adversus putredinem haud parum valent, ut in famelicis, aut *scorbuticis*, aut in iis qui victu tantum nimis parco & tenui diu usi sint, manifeste observatum est. — Putrescit enim, ut videtur, sua sponte corpus quamvis sanissimum, saltem haud parum corrumpitur, neque fere aliud neque melius existit istiusmodi corruptionis remedium, quam bonus cibus atque potus, qualem provida Natura ubique seggerit. Fruges vero multo plus valent in corrigenda putredine quam carnes, partim, ut videtur, proprer aera suum fixum seu *mephiticum* quem nostris humoribus copiosissime impertiant, partim quoque propter naturam suam acescentem, & a putredine alienissimam.

1325. Ob easdem causas, fruges recentes & teneræ, & succi plenæ, veluti poma, radices, olera, &c. siccis & duris, veulti farribus, multum præstant, quamvis hæc quoque magis quam vulgo creditum est adversus putredinem valeant. — Distinctio illa inter herbas acescentes & *alcalescentes* quæ medicis olim in ore esse solebat, parum utilis recentioribus visa est, & nunc fere negligitur. Experientia enim satis demonstravit ipsas quæ olim maxime *alcalescentes* crederentur fruges, veluti brassicam, cepam, porrum, &c. dum fermentantur, prius acescere quam in putredinem & *alcalinam* naturam abeant; ita ut vix dubitandum sit illas eadem ratione ac aliæ fruges adversus putredinem valere. Neque sane videntur præ aliis frugibus nomen *antiscorbuticorum* merere, quoniam multæ aliæ fruges, præsertim quæ maxime acescentes sunt, adversus *scorbutum* tanrum & amplius valent.

1326. Proxime post fruges recentes & succi plenas, veniunt panis recens fermentatus, & pro potu, cerevisia mustea, vel cerevisia jam cocta & fermentata, & vinum omne, quippe quæ natura, & principiis seu elementis *chemicis*, & viribus quibus in corpore humano pollent, recentes fruges multum referunt.

1327. Hic quoque non immerito recenseri potest aer fixus seu *mephiticus*, qualis a liquoribus inter fermentan-

dum,

dum, vel a creta & similibus rebus affuso *acido* aliquo forti, magna copia expellitur. Aer hicce, quamvis in pulmonem copiose receptus, certissimo exitio foret, tamen aquæ admistus in ventriculum recipi, aut per anum in intestina infundi potest, non modo sine periculo aut incommodo, sed sæpe cum insigni beneficio. Egregiis viribus *antisepticis* extra corpus pollet; ita ut non modo carnes a putredine defendisse, sed eandem jam inceptam, & quidem haud parum provectam, correxisse, resque jam putridas ad firmitatem, & quasi integritatem, restituisse visus sit. Eundem intra corpus, in morbis putridis, & in ægris pene desperatis, multum profuisse, idonei auctores testantur. — Observandum est aera fixum aquæ immistum non modo vim *chemicam antisepticam* habere, sed corpus plane refrigerare & roborare, ut ex effectibus aquarum quarundam medicinalium satis manifestum est, & satis verisimile est has quoque vires in variis morbis, qui valgo putridi dicuntur, non inutiles esse.

1328. Post hæc enumerari debent varia *acida*, cum nativa, veluti succus citreorum aliorumque fructuum; tum quoque arte facta, veluti acetum omne; tum demum fossilia, & præsertim *vitriolicum*, quod omnium forsitan optimum est. Observandum est omnia *acida* non modo per mixturam *chemicam* putredini obesse, sed etiam per vires suas astringentes (1053.) & refrigerantes (1234.) in multis morbis putridis utilia fieri; & *acida vegetabilia* fortasse alio adhuc modo opem ferre, scilicet si in corpore similiter ac fruges recentes fermentata fuerint.

1329. Sales vero *alcalinos* quod attinet, & quidem omnes alios sales, *neutros*, terreos, & metallicos, quamvis plerique eorum, vel forsan omnes, extra corpus ita adhiberi possint, cumque variis rebus putrescentibus ita misceri, ut putredinem earum satis efficaciter impediant, parum apta remedia videntur, ut hoc consilio in vivo corpore adhibeantur. Imprimis quia tantum eorum assumi nequit, quantum per mixturam *chemicam* cum tanta mole ac corpus humanum est id præstaret; tum quia nonnulli

nulli ex efficacissimis eorum, parce admisti, videntur potius putredinem promovere; tum demum quia multi eorum corpus nimis excitant, & calefaciunt, & sitim iatendunt; & omnes fortasse sanguinem aliosque humores nimis attenuant & nimis acres reddunt. Certissimum est non modo sales *alcalinos*, sed salem quoque marinum, (qui in carnibus condiendis adeo efficax reperitur), vivum corpus a putredine minime defendere, & potius hoc vitium gravius & infestius reddere, ita ut nonnullis medicis persuasum sit, *scorbutum* vix aut ne vix quidem accidere, nisi in iis qui hoc sale usi essent.

1330. Sunt & alia quædam medicamenta, quæ in vivo corpore pro *antisepticis* parum valent, & raro conveniunt, quamvis inter ea a nunnullis recenseantur, & revera res putrescentes extra corpus a putredine optime defendant. Hujusmodi sunt multa stimulantia, aromata præsertim (1195.), & *spiritus destillati*, quæ quidem corpus nimis excitando & calefaciendo putredinem sæpe augerent: interdum vero cum putredo a debilitate oritur, vel cum insigni debilitate conjungitur, veluti in febribus nonnullis putridis, haud incredibile est ea per suum stimulum aliquantum esse profutura: quin & vinum ipsum, similesque liquores, eodem fere modo nonnihil prodesse videntur.

1331. Astringentia quoque & roborantia remedia, pro *antisepticis* sæpe multum valent; cujus rei cortex *Peruvianus* certissimum exemplum extat. Neque dubium est hunc per vim suam astringentem, vel potius roborantem, & non per mixturam *chemicam*, putredini humorum obesse. Quamvis enim rei cuivis putrescenti large admistus eam quasi condiret & conservaret, minime credibile est copiam ejum adeo exiguam ac ægri solent aut possunt assumere, in vivo & integro corpore similiter prodesse: Præterea, in iis fere putredinis generibus quæ a statu solidarum partium multum pendent, veluti febres putridæ, aut gangrænæ, utilissimus reperitur, & in *scorbuto*, qui a statu humorum magis pendet, multo minus efficax existit. — Verisimile est multa alia medicamenta ejusdem ge-

generis, & imprimis quædam ex amaris, (quæ nonnulli medici inter *antiseptica* enumerare solent), similes vires possidere; sed de his per experientiam nondum satis constitit.

1332. Sedantia quoque remedia inter *antiseptica* interdum sunt enumerata: neque profecto immerito, cum non modo quædam ex refrigerantibus, ut jam expositum (1328.) est, adversus putredinem plane valent, sed opium etiam, quod ad alterum genus sedantium, *narcotica* scilicet, pertinet, in peculiari illa gangræna pedum in qua omnia alia antiseptica remedia parum prodesse solent, miros & saluberrimos effectus habuisse visum est. Qua ratione in ista gangræna adeo prosit parum constat; sed observandum est illam fere valde dolentem esse, & opium ad leniendum dolorem adhibitum, majus & insperatum beneficium simul præstitisse; ita ut satis verisimile sit usum ejus in isto morbo in tollenda aut minuenda morbosa quæ adest irritatione maxime consistere.

1333. Hactenus de usu generali & interno medicamentorum *antisepticorum* dictum est, scire tamen oportet sæpe non inutile esse quædam ex iis paritibus corporis singularibus variis de causis putrescentibus adhibere. Sic ulceribus *scorbuticis*, & quidem aliis ulceribus valde putridis & fœtidis, haud parum sæpe prodest fomenta imponere ex frugibus recentibus & succi plenis, aliisque rebus acescentibus, multumque aera fixum continentibus, scilicet quæ fœtorem ulcerum brevi corrigunt, eorumque sanationem multum promovent, simili fere ratione ac putredini corporis generali occurrunt. Et in gangræna fere omni, medici solent partibus affectis adhibere medicamenta quædam *antiseptica*; præsertim varia stimulantia, veluti *spiritus destillatos*, aut *spiritum* terebinthinæ, quæ videntur sæpe multum prodesse. Nondum vero constitit num solis suis viribus *antisepticis* in tali statu prosint, an potius (quod multo magis verisimile videtur) per vires suas stimulantes, quæ vel actionem jam deficientem vasorum quæ sanguinem vehunt renovet atque intendat, vel inflammationem & bonam suppurationem ad marginem sanæ carnis afficiat, quæ partes jam putridas atque

cor-

corruptas a sanis separet, morbumque ulterius serpere impediat.

1334. Præter vero omnia medicamenta jam recensita, sunt & alia quædam remedia quæ optimo jure inter *antiseptica* enumerentur, scilicet quæ putredini adeo fortiter obstent, ut sæpe ad illam arcendam fere sufficiant, quamvis nulla adhibita fuerint medicamenta, & medicamentorum quæ data fuerint effectus & actionem multum juvent atque promoveant, nec unquam in præcavenda aut corrigenda putredine negligi debeant.

1335. Frigus imprimis adversus putredinem plurimum valet, præsertim in febribus putridis, aliisque similibus morbis, in quibus tutum, & saluberrimum, & fere necessarium remedium est. Satis enim constitit, tales morbos natura atque origine leves, & benignos, & minime putridos, calore sæpe mirum in modum ingravescere, & malignos prorsus & putridos fieri; & alios contra, jam graves, & malignos, & putridos, idoneo frigore adhibito, brevi mitescere, & pristina fere exuta, novam quasi naturam induere. Quoniam vero tot jam res variis in locis de frigoris viribus dictæ sunt, hic sat fuerit memorasse, id non modo viribus suis *chemicis* putredinem arcere, aut jam inceptam reprimere, sed viribus suis sedantibus & roborantibus corpori plurimum prodesse, variaque hujus vitia, veluti debilitatem, aut nimium sanguinis impetum, optime corrigere, quæ alirer in putredinem brevi desinerent. Quapropter in talibus morbis non modo omnem calorem præter solitum evitare oportet, sed frigus quantum ægri tolerare possint, per aera, & potum, & omnes demum modos, adhibere.

1336. Munditia quoque in arcenda aut corrigenda putredine incredibiliter fere prodest: ita ut idonea hujus ratione habita, multi homines pessimis morbis putridis alioquin laboraturi, sani atque incolumes diu vixerint. Neque minus certum est, immunditiam plurimum nocere, gravissimosque morbos putridos, præsertim febres, inter sanissimos etiam brevi producere. Quod profecto minime mirum est, cum corpus, ut suo jam loco expositum est, quam-

quamvis sanissimum, non aliter se sanum purumque conservat, quam expellendo particulas quæ jam corruptæ & noxiæ factæ sunt: hæ vero, si non bene expulsæ fuerint, aut corpori iterum admotæ, vel in id receptæ, nequeunt non nocere. Et experientia compertum est, immunditiam exhalationem per cutem multum impedire. Quod si ita res habet in sanis, facile constabit immunditiam ægrotis, quorum corpora jam aliquatenus putrida atque corrupta sint, multo magis fore perniciosam; quod sane experientia jam satis superque demonstravit. Quapropter, in omnibus morbis putredinis, & præsertim in iis qui febrim habent, ad munditiam omni cura attendendum est; & non modo ad corpora & vestimenta ægrotantium respiciendum, sed ad eorum lectulos atque cubicula, & præ omnibus ad aera quem spirant, qui purus, optimum remedium, impurus, pessimum fere venenum, reperietur. Cavendumque etiam ne quid putrescentis, quod aera eorum corrumperet, in cubiculis ægrotantium sit; & non modo, eorum sed medicorum etiam atque adstantium, plurimum interesse ut munditiæ quam maxime colantur; sic enim simul occurritur morbo, & præcavetur ab ejus contagione.

1337. Prodest quoque haud parum & in arcenda & in corrigenda putredine, functiones illas aliis modis promovere, per quas res putrescentes e corpore natura excerni debent. His enim languentibus aut impeditis, corpus citius & magis putrescit; rite vero procedentibus, idem corruptioni illi alioquin brevi accessuræ diu resistit. Sic, verbi gratia, crebra corporis exercitatio, exhalationem per cutem rite promovendo, homines a *scorbuto*, quem pravus cibus aliæque causæ effecturæ essent, aliquandiu defendit, dum idem morbus ignavos brevi prehendit. Et in *scorbuto*, & magis adhuc in febribus putridis, multum prodest excretionem per alvum ita promovere, ut nulla in intestinis corrupta & putrida materia accumuletur; scilicet quæ non modo gravissima ibi incommoda efficere posset, sed generalem etiam corporis putredinem multum intendere.

1338. Postemo, in præcavenda pariter atque medenda

putredine, ad causas ejus, quæ sane variæ sunt, sedulo respicere oportet, singulisque, quantum facultas fuerit, obviam ire. Sic quum illa sæpe a debilitate oritur, vel saltem plurimum ingravescit, omnia fere remedia roborantia & stimulantia, ea etiam quæ animum ipsum afficiunt (1135. 9.), adversus putredinem utilia reperiuntur. Cum vero haud raro aut totum corpus aut partes quædam singulares putrescunt, vel a nimio calore, veluti in febribus, vel a nimia actione vasorum quæ sanguinem vehunt, ut in inflammatione gangrænam inducente, in tali statu stimulantia & roborantia remedia nocebunt, dum contraria prorsus remedia, veluti infirmantia, & sedantia, & imprimis refrigerantia, putredinem arcebunt & minuent.

CAP. XXXIII.

De remediis evacuantibus generatim.

1339. PRoxime post ista remediorum genera quæ corrigunt varia vel solidarum vel fluidarum partium vitia, consideranda sunt & illa quæ Evacuantia dicuntur, scilicet quæ exinanitiones aliquas præter solitum, sive per vias naturales, sive per novas & arte factas, efficiunt.

1340. Hujusmodi remediorum varietas haud exigua est, & cum tot tantisque usibus in tractandis morbis inserviunt, corpusque tam vehementer & tot variis modis afficiunt, de unoquoque eorum nominatim agere oportebit. Quoniam vero multa plerisque eorum vel forsitan omnibus communia sint, non inopportunum fore videtur monita & præcepta quædam generalia de eorum natura, & actione, & usibus, prædicere, priusquam de singulis sermo fiat.

1341. Imprimis autem observandum est remediorum evacuantium usum firmissimo fundamento niti; variæ enim

nim insignes atque insolitæ exinanitiones, veluti vomitus, aut alvi fluxus, aut ingens sudor, aut urinæ, aut sanguinis profluvium, sæpe sua sponte accidunt, & haud raro cum felicissimo eventu; ita ut minime dubium sit Naturam per tales exinanitiones variis morbis quibuscum prius conflictabat se quodammodo liberasse. Interdum etiam natura, interdum casu, veluti velneribus, aut ustionibus, ulcera in variis corporis partibus fiunt, quæ morbos quosdam olim familiares vel arceant, vel levent, vel tollant.

1342. Nil mirum igitur medicos, & quidem homines maxime rudes, talibus exemplis, quasi ab ipsa Natura edoctos, tentasse similes in similibus morbis exinanitiones arte efficere, cum plurima idonea medicamenta ubique suppeterent, quorum vires & facultates casus pene quotidiani, & interdum valde felices, iis ostendissent.

1343. Talem quoque in multis morbis medendi rationem arte institutam experientia sæpe comprobaret, & ratio amplius adhuc firmaret, simul ac illorum naturæ & causæ aliquatenus exploratæ & cognitæ essent. Sæpe vero medici de variarum exinanitionum in morbis sanandis usu atque effectibus male omnino sunt ratiocinati; nimirum cum crederent, (ut olim apud omnes fere medicos opinio fuit, & adhuc apud vulgus & sane multos medicos est), eas non aliter prodesse quam detracta aut expulsa e corpore materia aliqua morbida & noxia, qualem in plerisque morbis adesse, eosque efficere, putabant.

1344. Quasdam exinanitiones, vomitionem imprimis & alvi purgationem, materiam morbidam & noxiam, siqua in ventriculo & intestinis adsit, statim expellere, & sic in multis morbis egregie prodesse, certum & perspicuum est; quamvis hæ quoque aliis neque fortasse minoris momenti usibus in variis morbis inserviant. De his quidem facile est; de aliis vero exinanitionibus, veluti per urinam, aut sudorem aut sanguinis detractionem, &c. intellectu difficillimum, & sane prorsus incredibile, eas relicta sana, morbosam tantum humorum partem evacuare.

Neque ullum alium effectum ab earum usu in humoribus expectare par esset quam diminutionem plenitudinis, quæ diminutio interdum utilis interdum perniciosa foret. Non tamen idcirco credendum est, varias exinanitiones hac sola ratione prodesse, cum & ratio & experientia ostendant eas in multis morbis aliis & sane longe diversis modis utiles fieri. Quocirca oportet animum attendere ad varios quos revera in corpore humano præstent effectus, quo melius intelligantur earum usus & administratio.

1345. Imprimis igitur variæ exinanitiones diminuta humorum circumientium copia in plurimis morbis utiles sunt. Nonnulli enim morbi a nimia humorum abundantia (517. 19.) toti pendent; & multorum & quidem gravium talis plenitudo pars & magna saltem ex parte causa quoque existit. Sæpe etiam cum id vitium adsit, quamvis minime causa fuisset morbi qui urgeat, tamen vires naturæ conservatrices & salutares ita impedit & opprimit, ut ad solvendum morbum non valeant; & in hoc statu perspicuum est morbum per idoneas exinanitiones aut prorsus sanatum iri, aut saltem sublevatis & expeditis salutiferis illis naturæ viribus, leviorem factum iri, & sanatu faciliorem.

1346. Prosunt quoque variæ exinanitiones in multis morbis, majore sanguinis, forsan etiam & vis *nervosæ*, derivatione facta eas partes versus unde excretiones vel detractiones humorum fiunt; non modo propter solutas & patefactas in illis partibus vias quas humores legant, sed has quoque egregie simul stimulatas, adque novam & validiorem actionem excitatas, quæ majorem sanguinis ad illas partes quantitatem deferri (479. 92.), minorem ad alias efficiat: plurimæ enim exinanitiones ope stimulantium remediorum (1180. 81.), quædam vero ope emollientium & relaxantium (1099.), fiunt; & omnes quidem, qua ratione cunque fuerint inceptæ, nequeunt non vasa per quæ humores effunduntur laxare & patefacere. Hoc modo sæpe utiles esse possunt ad summovendos vel leniendos multos morbos aliarum partium, sive vicinarum, sive remota-

motarum ab illis unde exinanitio fit; sic morbosæ sanguinis ad partes quasdam derivationes, aut in iis congestiones, aut *spasmi*, forsitam etiam & obstructiones interdum, per idoneas exinanitiones a partibus remotis solvuntur. Hoc fundamento nititur doctrina *revulsionis*, quæ medicis diu in ore fuit, & sane nondum omnis obsolevit, & vis *antispasmodica* quoque remediorum evacuantium, magna saltem ex parte, eodem referenda est.

1347. Porro, multæ exinanitiones utilissimæ reperiuntur ad tollendas varias affectiones morbosas partium unde ipsæ fiunt, quod imprimis notabile est cum sanguinis a partibus inflammatis, sive, scalpello, sive cucurbitulis cruentis, detractus fuerit, vel cum *vesicatorium* iisdem fuerit impositum.

1348. Magnopere etiam prosunt varia remedia evacuantia in removendis impedimentis (sive ab obstructione sive a torpore natis), quæ actioni organi cujusdam secernentis obstent, & secretionem per id nimis parcam reddant Hoc beneficium fere totum tribuendum est stimulo remedii admoti, qui derivationem sanguinis & vis *nervosæ* eam partem versus adaugeat (479.); impedimento vero, quicquid demum fuerit, sic semel sublato, secretio postea justa & naturali copia perficietur. Eximium hujusmodi exemplum in hydropicis sæpe videre est, quibus urina fere parca contingit; eadem vero idoneis medicamentis semel mota ita ut coposius fluat, pergit haud raro libere fluere diu post medicamenta emissa.

1349. Sæpe etiam prosunt variæ exinanitiones arte concitatæ, suppressis nimirum vel minutis saltem aliis exinanitionibus morbosis, & prius valde molestis, fortasse etiam vix aliter sistendis. Hoc modo, ad firmandam alvum diu & pertinaciter fluentem, copiosus sudor sæpe utilis, interdum prorsus necessarius; & alvi purgatio, ad reprimendos bimios sudores, vel ingentem salivæ fluxum, aliquando bonum remedium.

1350. Utiles quoque fiunt multæ exinanitiones, siquando corpus, suppressis aliis quibusvis solitis sive naturalibus, sive casu, sive arte effectis, aliquid detrimenti pas-

sum est. Sæpe etiam, per longam consuetudinem, exinanitiones, vel sua natura atque origine morbosæ, vel saltem præter naturam primo insitutæ, veluti *hæmorrhois*, aut ulcera vetusta, aut alvi fluxus, aut copiosus sudor, aut frequens sanguinis detractio, purgationes potius salutares quam morbi fiunt, & tandem ad sanitatem adeo necessariæ, ut cum maximo hujus discrimine supprimantur. Neque obscura ratio, qua, novæ exinanitiones arte factæ, corpori, a veterum suppressione laboranti, efficacissime opitulentur, non modo obviam eundo nimiæ illi humorum abundantiæ quæ aliter fieret, vel hanc tollendo si jam facta sit, verum insuper præcavendo abnormes atque perniciosas illas humorum distributiones, (forsitan partes versus quæ eas male sustinerent), quæ in tali statu semper sunt metuendæ. Immo non desunt qui putant corpus, istiusmodi (1343.) exinanitionibus diu assuetum, per eas multis humoribus noxiis semet purgare, vi quadam haud facili explanatu; novisque ideo, illis suppressis, opus esse, quibus hi, alioquin plurimum nocituri, ut antea expurgentur.

1351. Multæ demum exinanitiones, urinæ imprimis magnus fluxus, aut copiosus sudor, aut valida alvi purgatio, fortasse etiam, & plena vomitio, mirabiliter sæpe prosunt augendo actionem vasorum absorbentium (442. 3.) quæ humores ubique corporis exhalatos vel effusos hauriunt, & in sanguinem iterum deferunt. Hoc interdum efficiunt, aliqua saltem ex parte, per suum stimulum, qui vasa illa, pariter ac omnes corporis partes (1170.), ad novam & validiorem actionem cieat; sæpius vero & magis, detracto vel dissipato plurimo humore tenui qui in venis adfuerat: unde brevi necessitas novi talis humoris subsidii; cui necessitati Natura quam optime satisfacit, hauriendo quantum opus fuerit ex illo penu qui maxime in promptu est. Bene enim notum est, in aliis etiam, neque morbosis, exemplis, quo major fuerit necessitas subsidii humoris tenuis ad diluendum sanguinem, eo plus talis humoris a ventriculo per vasa absorbentia lactea hauriri, & in venas recipi, veluti in iis qui a ca-

lore, aut valida corporis exercitatione, multum & diu sudaverint: homines vero, in hoc statu, importunissimæ siti, quæ fere oritur, parentes, incredibilem aliquando vim aquæ, aliusve potus tenuis, brevissimo tempore hauriunt, neque ab ea gravantur, aut stomachum distentum sentiunt, propterea quod adeo subito inde absorbetur, ut vix sentiri queat: quam longe autem aliter res se habeat in non sudantibus aut non sitientibus, unusquisque fere, siquando forte nimis biberit, in proprio corpore plus satis expertus est. Hinc facile intelligetur administratio & usus multorum remediorum evacuantium in sanandis variis morbis hydropicis, in quibus, ut bene notum est, plerumque insigniter prosunt.

1352. Nonnullæ exinanitiones, ratione valde obscura vel prorsus ignota, in quibusdam morbis utiles fiunt; quod profecto eo minus est, quod naturæ & causæ proximæ multorum morborum nondum exploratæ sint: Sic, verbi gratia, multæ febres, cum intermittentes, tum continuæ, variis exinanitionibus, sive arte factis, quam optime solvuntur, & interdum adeo subito ut vix credibile videretur, nisi frequens & manifestum esset. Hanc rem diversi auctores, diversis modis, magna industria torquere solent, ut ad varias de natura febrium opiniones quadret quas ipsi tuentur. Præstat vero argumentum adeo obscurum atque incertum in medio relinquere, quam ullam opinionem amplecti nondum penitus exploratam & stabilitam. Verisimile quidem est corpus febricitans per tales exinanitiones variis modis sublevari, viresque ejus conservatrices & salutares multum juvari, detracto quod nimium esset humorum, expulso fortasse quod plurimum noceret, multisque functionibus, prius languentibus, at pene obstructis, denuo expeditis, & rite in posterum procedentibus. Male vero expulsæ cuivis materiæ morbosæ, qualem tot in omni ævo medici pro causa febrium habuerunt, tribuitur beneficium istud insigne quod ab illis exinanitionibus obtineri solet; scilicet quia materia excreta plerumque neque morbosa apparet, nec quicquam morbosi continere videtur, cum maximo auxilio est; & sæ-

pe contra, cum valde morbosa est, ne minimum quidem prodest, & potius nocere videtur. Utcunque vero hæc se res habuerint, sapientis & solertis est medici, experientia freti, hujusmodi auxilia, quamvis parum intellecta, experiri in iis morbis in quibus toties & tam manifeste profuerunt.

1353. Observandum est plurima medicamenta evacuantia, non modo per exinanitiones quas efficiunt, sed per alias etiam quibus pollent vires, corpus multum afficere, inque variis igitur morbis prodesse. Sic multa eorum stimulantia sunt, & quidem validissima istius generis remedia; alia vero emollientia, aut sedantia, aut refrigerantia, aut *demulcentia*. Hinc facile constabit, non omnia medicamenta quæ ad idem genus evacuantium, veluti vomitoria, aut purgantia, aut urinam vel sudorem moventia, referuntur, in omni morbo ubi talibus exinanitionibus opus est, pariter convenire; & idoneum igitur eorum selectionem esse semper utilem, & aliquando prorsus necessariam: sæpe enim eidem ægro, ex duobus medicamentis purgantibus, alterum insigni auxilio, alterum fere exitio, foret.

1354. Ipsas vero exinanitiones quod attinet, quas varia medicamenta evacuantia faciunt, de omnibus, & præsertim de magnis aut diuturnis, certissimum est, eas vires vitales minuere, corpusque plurimum infirmare, eo magis & certius quo ipsæ copiosiores fuerint. Quod si contrarium aliquando effectum habere videantur, id sine dubio tribuendum est aliis earum viribus, quibus variis morbis, aliisque debilitatis causis, obviam eant: nam omnes fere morbi, utcunque cætera diversi, hoc commune habent (384.), quod debilitatem aliquam efficiant: cujusmodi eximium exemplum esse potest nimia sanguinis abundantia (518.). Nil mirum igitur, remedia quæ illam adeo efficaciter minuant, aliosque morbos sublevent vel summoveant, debilitati cujus non alia esset origo, optime occurrere, quamvis corpus alioquin multum infirmatura.

1355. Hinc porro sequitur exinanitiones, propter effe-

ctus

ctus suos debilitantes, forsan etiam & alios vix minoris momenti qui ab iis pendeant, nisi necessariæ fuerint, fere semper perniciosas fore, ita ut quod olim de uno genere earum *Celsus* optime monuit, de omnibus verissime prædicari possit, *Non semper ægris prodesse, semper sanis nocere*. Memoria igitur semper tenere oportet, remediis adeo validis non temere esse ludendum. Remedia, qualiacunque fuerint, ubi nullis opus est, adhibere, prava est, & plerumque perniciosa, consuetudo: Multa vero ex medicamentis jam sub variis capitibus enumeratis, adeo mitia & pene inertia sunt, ut diu sæpe sine magno incommodo aut periculo, vel ægris dari, vel a sanis usurpari, possint, quamvis etiam minime necessaria fuissent. Exinanitiones vero gravius & præsentius periculum secum afferunt; & majorem in administrando prudentiam requirunt; ægrotis caute præscribendæ, & sanis semper prohibendæ: scilicet quæ in variis morbis intempestive factæ, multis ægris tantum quasi puncto temporis inferre possint detrimentum, quantum neque medicorum peritia, neque medicamentorum vires, postea compensare poterint; & in sanis institutæ aliquid semper viribus salutaribus corpori insitis detrahant, hujusque functiones intendant, impediant, perturbent, ipsumque, deficientibus viribus suis conservatricibus, innumeris morbis opportunius reddant. Neque minimum earum incommodum est, quod frequente usu, aut longa consuetudine, ipsa vitia ad quæ præcavenda fuissent præscriptæ haud raro inducant vel augeant, & quod sæpe, quamvis revera perniciosæ, quodammodo necessariæ fiant, vel ad arcendam pejorem perniciem (1350.), vel ad promovendas functiones, quæ tali auxilio diu assuetæ, sine eo perfici nequeant.

1356. Hæc quicunque bene consideraverit, is facile perspiciet quam gravis & perniciosus illorum error fuisset, qui credebant non alio magis modo sanitatem esse tuendam morbosque arcendos, quam idoneis exinanitionibus certis temporibus factis. Talis autem apud veteres opinio communis & passim recepta fuit, ita ut nonnul-

lis

lis exinanitionibus, vomitionibus præsertim, & alvi purgationibus, multo magis uterentur pro præsidiis bonæ valetudinis quam pro remediis morborum. Præ omnibus autem, doctrina *stahliana*, quæ plerosque morbos nimiæ sanguinis abundantiæ imputabat, isti opinioni favebat; non mirum igitur errorem, antiquitate sua quasi consecratum, & magnorum nominum auctoritate ornatum & stabilitum, apud populum in multis gentibus adhuc valere, & nondum sane apud medicos quosdam penitus obsolevisse. — Neque profecto negandum est, talem quarundam exinanitionum usum, quamvis plerumque perniciosum, interdum non inutilem esse; scilicet in iis qui perpetuo luxu & ignavia vitam degunt, quippe quorum corpora lauto & copioso victu nimis implentur, nec unquam per idoneam exercitationem rite exinaniuntur; dum partes quædam, ventriculus præcipue & intestina, nimio & nocivo onere gravatæ atque oppressæ, & vitæ genere parum idoneo amplius debilitatæ, neque onus quod acceperint concoquere, neque ut debent excernere possint. In hoc igitur statu variæ exinanitiones, sanis inutiles atque nocivæ, ratione haud obscura, perutiles vel necessariæ prorsus fieri possunt hominibus qui vix sani haberi debeant; nimirum qui, si nondum ægrotarent, saltem mox essent ægrotaturi. Et profecto satis æquum est, & minime mirum, eos qui adeo contra naturam vivunt, auxiliis non minus præter naturam sæpe egere. Qui vero secundum naturam vivunt, iis vires ejus conservatrices (nisi causa aliqua gravior morbi accesserit) sanitatem satis tuebuntur: nullis enim remediis sana Natura potest egere: *Cujus quidem administratio* (si verba Ciceronis mutuati liceat) *nihil habet in se quod reprehendi potest; ex iis enim naturis quæ erant, quod effici potuit optimum, effectum est: doceat ergo aliquis potuisse melius: sed nemo unquam docebit: & si quis corrigere aliquid volet, aut deterius faciet, aut id, quod fieri non potest, desiderabit.*

1357. Exinanitiones demum, quamvis tot salutares effectus (1344. 56.) in corpore præstent, & in multis mor-

morbis non utiles modo, sed prorsus necessariæ sint, tamen non semper conveniunt, neque sane periculo carent, etiam cum variis de causis maxime requiri videantur: variæ scilicet sunt corporis conditiones, quibus existentibus, hoc omne fere genus remediorum evacuantium male tolerat. Hinc sæpe magna difficultas, cum vitium aliquod gravius hujusmodi remedium plane & vehementer requirit, & corpus simul hoc tolerare nequit. De hujusmodi vero difficultatibus, iisque expediendis, alibi (971.) jam satis dictum est. Hic igitur sat fuerit memorasse quænam corporis conditiones ab usu exinanitionum alienissimæ sint. Neque omnes sane ejus conditiones quæ unicuique exinanitioni specialiter videntur alienæ hic sunt enumerandæ, (nimirum quæ cum de singulis earum generibus sermo fiet, fusius erunt recensendæ); sed illæ tantum quæ omnes generatim male ferunt.

1358. Has inter imprimis recensese oportet debilitatem; cujus rei ratio satis in aprico est; neque profecto mirum remedia quæ corpus adeo debilitant huic jam multum debilitato non convenire. Notandum quoque debilitatem adeo multiplex esse vitium, & a tot causis & in tot morbis accidere, ut ob illam solam ab exinanitionibus sæpissime abstinendum sit.

1359. Morbosa quoque proclivitas ad putredinem, vel putredo jam in corpore existens, evacuantia remedia minus idonea reddit. Hujus rei ratio aliquanto obscurior videtur: ipsa autem certa est; & satis constat debilitatem atque putredinem conjunctissima esse vitia, ita ut alterum alteri semper faveat, & quasi viam sternat.

1360. Magna etiam corporis mobilitas ab exinanitionibus fere semper aliena est: non modo propter nexum illum & conjunctionem vix non perpetuam mobilitatem inter & debilitatem, sed quia remedia adeo valida corpora delicata atque mobilia sæpe mirum in modum perturbant atque convellunt.

1361. Strumosa demum corporis constitutio (sive malum istud sese aperte prodiderit necne) inter conditiones illas quæ id omnium fere exinanitionum minus patiens red-

reddunt, non immerito recensetur. Cujus forsitan rei non alia ratio est, quam quod strumosi corpore laxi & flaccidi & debiles existunt, & remedia igitur valde solventia & debilitantia male tolerant.

1362. Plurimæ denique res, præter signa præsentia morbi, in variis ægris observandæ, sæpe ostendunt quasdam exinanitiones parum idoneas esse, quasdam magis convenire, & cæteris omnibus facile esse anteponendas. Huc pertinent ætas, & magis adhuc peculiaris constitutio, interdum etiam forma corporis ægroti, cœlum sub quo vivit, vitæ genus quod degit, & demum generalis natura morbi qui adest.

1363. Sic pueri detractionem tenuium humorum per alvi purgationem, aut *epispastica* imposita, mirum in modum tolerare solent, sanguinis vero jacturam, ægrius; adulti autem hanc melius, illam difficilius.

1364. Sunt qui talem corporis constitutionem habent, qualis ad sudandum vix ullis cogi possit remediis; sunt contra qui facillime sudant, & per sudorem a multis levioribus morbis gravedinibus, febriculis, &c. convalescere solent. Sunt, ut fertur, qui vomere nequeunt; & multi certe nunquam vomere possunt sine magno dolore & immani nixu, & fere convulsione generali; dum alii bene multi facillime, & fere ad arbitrium suum, & sine medicamento vomunt. Nonnulli, alioquin sani & satis validi, valde minuta sanguinis jactura animo linquuntur; dum alii incredibilem vim sanguinis facile & sine ncommodo amittunt.

1365. Sub cœlo fervido qui vivunt sanguinis detractionem ægre tolerant; purgationes melius: frigidarum vero regionum maximas fere sanguinis detractiones tolerant.

1366. Qui laboriose & duriter vitam degunt, sanguinis jacturam optime ferunt; qui ignavam, & sedentariam, & mollem vitam agunt, neque illam, neque sane ullam validam exinanitionem bene tolerant, & sæpe dum ægrotant leniores purgationes ferunt atque requirunt.

1367.

1367. Variis morbis tam diversa facies pariter ac natura est, ut aliæ aliis primo statim aspectu exinanitiones convenire videantur. Sic in vehemente febre, aut valida inflammatione, toto sanguine, & quidem toto corpore, fervente & æstuante, ipsa morbi facies & natura usque docet sanguinem esse copiose detrahendum; dum in hydrope, vultus pallidus, corpusque exsangue, & aquoso humore obrutum, satis superque monent non tali opus esse auxilio, sed aliis, & longe diversis, quæ humores aquosos detrahant.

1368. Varias exinanitiones quibus medici solent uti, scriptores distinguere & ordinare voluerunt, vel secundum naturam humoris qui effunditur, scilicet prout hic crassus fuerit seu tenuis, & sic eas distinguunt in sanguineas & *serosas*; vel secundum vias per quas ille effunditur, nimirum prout hæ naturales fuerint, seu arte factæ; & sic ad unum genus referunt vomitoria, cathartica, & urinam, sudorem, salivam, menses, &c. moventia, & ad alterum genus, omnem sanguinis detractionem, & exinanitionem tenuis humoris vel puris, per *epispastica*, vel *fonticulos*, vel cauteria, &c.

1369. Hæc quidem scire decet, & scitu certe minime difficilia sunt; sed in singulis tractandis exinanitionibus, non alius videtur ordinis usus, quam ut illæ proxime considerentur quæ plurimum similitudinis aut convenientiæ inter se habent, veluti vomitio & alvi purgatio, copiosa sudoris excretio & magnus urinæ fluxus, &c. quo melius intelligatur quid unicuique earum proprium sit, quid pluribus commune.

CAP. XXXIV.

De remediis vomitoriis.

1370. REmedia Vomitoria vel *Emetica* dicuntur illa quæ vomitum movent. — Qualis sit actio vomendi, qua partium machinatione fiat, quibus causis frequentissime excitetur, & qua maxime ratione vel prodesse vel nocere soleat, suo jam loco (677. 82.) expositum est. Superest tantum nunc ut præcipua recenseantur medicamentorum genera quæ ad ciendum vomitum adhiberi solent, & ut singulorum vires & usus explanentur; & ut ordo aliquis sermonis fiat, non inutile erit a lenissimis incipere, postea ad validiora, deinde ad violentissima progredi. Scire enim oportet ventriculum adeo delicatum & irritabilem esse, tantumque cum aliis partibus consensum habere, ut non modo per plurima vehementiorum stimulantium, si in eum ingesta fuerint, sed sæpe per res mitissimas, omnique fere stimulo vacuas, interdum etiam per res vere sedantes & quidem *narcoticas*, ad vomitum cieatur. Memoria quoque tenere oportet insignem varios inter homines hac de re differentiam esse, ita ut aliis facillime, aliis ægerrime vomitus moveatur; &, quod magis mirum est, leniora interdum medicamenta efficere quod per validissima frustra fuisset tentatum.

1371. Imprimis igitur observandum est, omnem potum, utcunque blandum, & mitem, & gratum, ad ciendum vomitum nonnihil valere; tantum saltem ut vomitum, alioquin difficillimum, & laboriosum, & dolentem, & parcum, vel forsitan nihil præter inanes nixus, futurum, promptiorem, faciliorem, & copiosiorem, reddat. Quo magis bibitur, intra certos limites, de quibus postea (1406.) dicendum erit, eo citior & facilior vomitus; ita ut vix dubitari possit, distensionem ventriculi stimulum satis validum & efficacem fibris ejus musculosis impertire. Hanc enim omnibus partibus musculosis efficacissimo

simo esse stimulo, alibi (309. & seqq.) jam demonstratum est.

1372. Potus vero promptius adhuc vomitum movet, si ipse (quamvis adhuc mitissimus) nauseosus fuerit. Multæ nimirum res, quæ alioquin nullum stimulum habent, gustui ingratissimæ sunt, & per saporis sui insuavitatem, ut videtur, ventriculum vehementer afficiunt, sæpe etiam ad nauseam usque & vomitum, (unde nomen habent), quamvis ne buccea quidem rei ipsius fuissut devorata; magis vero & certius, si non modo gustatæ fuerint, sed in ventriculum receptæ. Pura aqua tepida, qua nihil blandius existit, vel tepida cum multo saccharo aut melle commista, vel oleum viride & mite, multis & præsertim inassuetis hoc faciunt, & cibus vel potus corruptus aut gustui ingratus, & longe maxima pars medicamentorum quæ in officina Pharmacopolæ reperiuntur. Nonnulli quidem aliam de aqua tepida nauseam movente rationem reddere volunt, credentes tepidam, infirmando fibras ventriculi musculosas, has ad motus abnormes, cujusmodi vomitus & fortasse nausea est, proclives reddere.

1373. Multæ vero res simul nauseosæ sunt, & aliquid stimuli in se habent, quæ ideo ad ciendum vel promovendum vomitum, si alio quovis medicamento excitatus fuerit, magis idoneæ sunt. Cujusmodi sunt infusiones multæ amaræ, veluti *thæe* viridis, aut florum chamæmeli, aut foliorum cardui benedicti, &c.]

1374. Alia quoque & haud parum fortiora medicamenta stimulantia ex herbis desumpta pro vomitoriis sæpe adhibentur.

1375. Horum certe princeps est radix *ipecacoanhæ*, medicamentum sane valde nauseosum, sed adeo mite, & simul adeo efficax, ut communi usui accommodatissimum videatur; scilicet quod parva quantitate, vel aqua aut vino infusum, infirmissimi fere quibus vomitorium medicamentum conveniat, tuto sumere possunt; dum validioribus aut difficilius vomentibus ad quadruplam quantitatem & amplius dari potest sine periculo aut incommodo.

do. Neque profecto aliud fere incommodum habere solet, si plus satis ejus sumptum fuerit, quam quod vomitionem citiorem, sed non eo graviorem, efficit. — Tale medicamentum vomitorium, tutum simul & efficax, omnibusque fere ægris accommodatum, veteribus defuit; & *Sydenhamus* noster, quo neque apud veteres neque recentes sanior aut sagacior extitit medicus, istum defectum satis perspexit & doluit.

1376. Nonnullæ etiam herbæ acres ex variis generibus jam (1194.) recensitis ad ciendum vomitum utiles sunt; veluti raphanus rusticanus, cujus radicis infusio hoc consilio interdum sola data est, sæpius vero ad promovendam actionem alius medicamenti; vel sinapi, cujus pollen aquæ admistum, & in ventriculum ingestum, efficax reperitur & tutum medicamentum, & paralyticis præsertim, vel interdum iis qui a stomacho laborant, creditum esse accommodatissimum, si forte his, quacunque de causa, vomitorio opus sit.

1377. Radix etiam scillæ (1194.), utpote quæ & valde amara, & nauseosa, & simul acerrima est, pro vomitorio medicamento sæpe data est, sed communi usui parum apta videtur; nam effectus ejus adeo incerti sunt, ut dum parva admodum quantitas huic vomitiones immanes civerit, decupla fortasse illi ne nauseam quidem moverit. — Existimatur a multis vim specialem habere sputum promovendi, & ideo iis ægris maxime convenire quibus pulmones, vel molto muco, vel aliis rebus quæ excreari debent, gravantur.

1378. Aliæ quoque bene multæ herbæ acres ad movendum vomitum interdum datæ sunt, & a nonnullis laudatæ, qualia sunt asarum vel erigerum, &c. quæ tamen nihil peculiaris commodi habere videntur, & nunc igitur a medicis fere negliguntur.

1379. Multæ demum herbæ vere *narcoticæ*, medicamentaque ex iis desumpta, veluti *nicotiana*, *digitalis*, cicuta, & quidem opium ipsum (1223.) aliquando, vomitum satis efficaciter movent, sed multa vetant ut hoc consilio frequenter adhibeantur, quamvis nonnullæ ex iis, *nico-*

nicotiana imprimis, inter vomitoria medicamenta sæpe recenseri soleat. Hæc quidem, siquid aliud, vim certam & specialem habet ventriculum afficiendi & vomitum excitandi; scilicet quæ non modo, si in ventriculum ingesta fuerit, horrendam nauseam, & vehementem vomitum, cum immanibus nixibus atque doloribus, & magna anxietate, efficit, sed idem fere facit, inassuetis saltem, si in ore tantum mansa fuerit, vel si fumus ejus in pulmonem receptus fuerit, vel si folia pro cataplasmate super ventriculum imposita, vel demum si decoctum vel infusio ejus in intestina pro clystere fuerit infusa. Hoc sane scire oportet, non ut tam horrendum medicamentum pro vomitorio præscribatur, sed ut ab ejus usu, metu tam certæ & crudelis vomitionis, abstineatur, siquando aliis modis profutura videretur, ubi tamen hujusmodi vomitus parum conveniret.

1380. Multi sales largius assumpti nauseam & vomitum cient: pauci vero hoc consilio adhiberi aut inter vomitoria recenseri solent.

1381. Sal marinus aquæ admistus, vel potius aqua marina, si forte hæc præsto esset, apud veteres pro leniore medicamento multum in usu fuit, & quidem satis idonea videtur ut adhibeatur cum usitatiora medicamenta (1373.) non sunt in promptu.

1382. *Alcali* volatile, *spiritus* scilicet cornu cervi, eodem consilio interdum, neque inepte, adhibetur, præsertim si validiore medicamento vel non est opus, vel si validius datum fuerit, sed propter varias causas non bene responderit, cujus ideo actionem *alcali* valatile juvare & promovere possit.

1383. Ex metallis, aliquot pro vomitoriis sæpe præscribuntur, & revera bona medicamenta fiunt; præsertim in formam salium per idonea *acida* redacta, quo facilius in aqua solvantur, & in minutissimas, qualibus sæpe opus est, quantitares dividantur. Non omnia vero metalla quæ vomitum cient pro remediis conveniunt, veluti cuprum, quod inter vomitoria recenseri solet, quamvis nulla peculiaria commoda habere videatur, & propter

insignem suam acrimoniam, & naturam vix non venenatam, nunquam dari debeat, nisi res valde urgeat, & nullum aliud tutius medicamentum in promptu sit.

1384. Varia quoque medicamenta ex argento vivo parata vomitum cient; sed unum tantum eorum, *turpethum* scilicet *minerale*, seu *Mercurius* flavus, inter vomitoria enumeratur: hoc quoque ob insignem suam acrimoniam, & violentissimos effectus quos in corpore habere solet, raro adhibetur, neque profecto communi usui omnino accommodatum est. Narratur in nonnullis morbis, veneris imprimis, & hydrophobia, mirabiliter interdum profuisse; & satis verisimile est id præter vomitum, magnum sæpe salivæ fluxum esse moturum. Sed hæc omnia beneficia a viribus ejus vomitoriis minime pendent.

1385. *Zincum* etiam medicamentum vomitorium præbet valde efficax, & quamvis generali usui minus idoneum, propter subitam & validam suam actionem, in multis exemplis utilissimum, *vitriolum* scilicet album, quod non adeo acre aut venenatum est quin satis tuto dari possit, & simul adeo validum est, ut quasi puncto temporis plenissimam vomitionem cieat, & ideo præ omnibus fere hujus generis remediis conveniat, si quid perniciosi aut venenati in ventriculum fuerit ingestum, vel si hunc, quacunque de causa, subito & plene exinanire cupimus.

1386. Ex omnibus vero metallis, forsan etiam & ex omnibus aliis rebus, stibium maximis viribus ad ciendum vomitum pollet, multaque medicamenta ex eo parata in usu quotidiano sunt, quæ existimantur, in multis saltem morbis, omnibus aliis vomitoriis facile præstare. — De singulis autem medicamentis ex stibio paratis hic verba facere minime opus est: omnibus enim similes facultates, his tantum mitiores, illis validiores, constant.

1387. Sæpe inter medicos controversia fuit, hujusmodi (1373. 8.) madicamenta, num vi quadam speciali qua in ventriculo pollebant, num stimulo suo generali

qui

qui ventriculo primum admotus hunc maxime afficiebat, vomitum cierent. Omnia fere, ut ex eorum enumeratione satis prespicuum est; medicamenta vere stimulantia sunt; multaque ex iis alias corporis partes præter ventriculum satis efficaciter stimulant; quod de intestinis imprimis verum & notabile est, ita ut omnia validiora medicamenta vomitoria parva quantitate data, qualis ventriculum ad abnormem & inversum motum qui ea ejiceret stimulare non posset, si per ostium ventriculi inferius transierint, & intestinis admota fuerint, hæc quoque multum stimulent, & haud raro vehementem alvi purgationem efficiant. Sic, verbi gratia, multa medicamenta ex stibio aut argento vivo parata, & *ipecacoanha*, quamvis merito inter vomitoria recenseantur, tamen ita adhiberi possunt, ut nullum vomitum moveant, & bona cathartica fiant. Horum quoque nonnulla, & etiam alia, veluti scilla, si minore adhuc copia sumpta fuerint, quam vel vomitum vel alvi purgationem cieri possit, alias sæpe partes stimulant, aliasque sic exinanitiones, veluti urinæ, aut sudoris, aut salivæ, efficiunt. Sæpe etiam medicamentum vomitorium nimis validum, & vomitum & alvum ciet: & pari fere ratione, catharticum nimis acre vomitionem una cum alvi purgatione efficit. Quin & omnia fere cathartica, si nimia copia data fuerint, vomitum movere solent, ita ut quodam sensu vomitoria dici possent. Hinc facile constabit, vires hujusmodi medicamentorum non adeo esse speciales ac quidam medici sibimet persuaserint. — Nihil ad rem pertinet quædam ex vomitoriis in venas infusa ventriculum plane afficere, vomitumque ciere: constat enim per experimenta, haud adeo felicia ut repeti mereantur, multa acria medicamenta, vomitoria pariter atque cathartica, & quidem multas alias res quæ lenissimæ viderentur, in sanguinem ita infusa, totum corpus sæpe mirum in modum convellere, & vomitionem imprimis & alvi fluxum efficere. — Non tamen idcirco negandum est ullam specialem convenientiam inter quædam medicamenta vomitoria & ventriculum intercedere. Perspicuum enim & certum est, ven-

triculum variis rebus multo magis & multo facilius affici quam intestina; & quædam ex medicamentis quæ utraque vehementissime afficiunt, veluti *tartarum emeticum*, aut *ipecacoanham*, alias partes, veluti cutem, aut linguam, aut oculum, quæ certe neque sensu neque mobilitate carent, vix, aut ne vix quidem stimulare. — Neque demum mirum est eadem remedia & ventriculum & intestina multum afficere, & sic vomitoria nunc alvum solvere, cathartica nunc vomitum ciere, cum fabrica iis partibus adeo similis est, ipsæque arctissimo conjunguntur nexu, non modo viciniæ & communis officii (360.), sed acutissimi sensus & consensus egregii.

1388. Præter vero hæc jam recensita, multaque alia similia medicamenta, sunt & alia quædam remedia quæ vomitum ciere possint. Sic certi motus, navigatio imprimis, vel gestatio in curru, vel rotatio capitis aut universi corporis, quales scilicet vertiginem anassuetis inducunt (271. 5.), nauseam & vomitum sæpe movent; conjunctissimæ enim sunt istæ affectiones, ita ut vertigo nauseam, nausea vertiginem, facillime creet, & utraque ideo iisdem causis sæpe inducatur. Sunt qui credunt navigationem, frequenter vomitione, & nausea fere perpetua, quam inassuetis per longum tempus sæpe efficit, in quibusdam morbis egregie prodesse. Et profecto, si talem medendi rationem experiri convenit, non alio modo tutius quam navigatione, diuturna nausea & crebra vomitio excitari potest: rarissima enim exempla sunt ubi nausea maritima, quamvis ingratissima & vehemens, corpori multum nocuerit; nemo vero similem & æque diuturnam nauseam, per medicamenta excitatam, aut experiri volet, aut, si voluerit, tolerare poterit.

1389. Irritatio quoque faucium, veluti immisso digito vel penna, propter consensum has partes inter & ventriculum & magnos musculus respirationis qui in vomitu (677.) convelluntur, nauseam, & ad vomendum nixum, sæpe etiam plenam vomitionem, efficit; hinc sæpe utilis ad promovendam actionem medicamenti in difficulter vomentibus, haud raro etiam nullo assumpto medica-

dica-

dicamento sufficit ad vomitum ciendum in iis qui facile vomunt, si modo ventriculus vel plenior (1371.) fuerit, vel cibis crudis aut corruptis gravatus, & nauseabundus.

1390. Vomitoria medicamenta plurimos salutares effectus præstant, non modo in ventriculo ipso, partibusque vicinis, aut conjunctis, aut conspirantibus; verum & in remotissimis sæpe, & quidem in toto corpore. Horum effectuum alii manifesti, & simplices, & intellectu facillimi sunt; alii satis obscuri & explanatu difficiles; omnes autem scire oportet quamvis ratio qua fiunt vel prorsus lateat, vel parum accurate intelligatur; nimirum quia hoc plane fundamento nititur eorum in morbis tractandis administratio.

1391. Imprimis igitur perspicuum est ea ventriculum efficaciter & subito exinanire. — Hinc plane utilia esse debent siquid venenati, vel insalubris saltem, in eum receptum fuerit, vel si ventriculus ipse cibi corrupti onere gravatus atque oppressus fuerit, quod sæpe accidit, & facile dignoscitur, vel ex causis præcedentibus mali, puta crapula aliqua; aut cibo minus idoneo, vel ex signis multis & manifestis ventriculi male se habentis, qualia sunt defectus cibi appetitus; multa sitis, frequens ructus, sive acidus sive putridus, nausea aut vomitus naturalis, inflatio & dolor ventriculi, anxietas, inquietudo, vertigo, gravitas vel dolor capitis, lingua sordida, pravus sapor oris, præsertim mane, &c. quæ omnia in febre pariter multisque aliis morbis passim observantur.

1392. Promovent quoque secretionem vel fluxum humorum ventriculi & intestinorum, partiumque vicinarum aut conspirantium, veluti oris, cujus saliva sub vomitionem (677.) copiosissime fluit, vel jecoris, unde sæpe inter vomendum, præsertim si vomitus vehemens & diuturnus est, plurimum fel elicitur. — Hinc igitur utilia in defectu istorum humorum, qualis interdum accidisse videtur, unde oris siccitas, tarda & prava cibi concoctio, & alvi duritia; vel in obstructo felle, quod minime ra-

rum vitium est, & morbum regium facit. In hujusmodi malis prodesse videntur, partim stimulo suo ventriculo admoto, perque consensum cum aliis partibus communicato, partim vehemente agitatione & inverso motu ventriculi & superioris partis intestini, partim demum ingente pressura, quæ, inter vomendum, a septo transverso musculisque abdominis valide contractis, omnibus quæ in abdomine continentur partibus datur.

1393. Pari fere ratione in aliis obstructionibus viscerum abdominis, præter illas quæ morbum regium faciunt, vomitiones dicuntur interdum utiles fieri, scilicet quæ motum sanguinis ibi sæpe languidum variis modis haud parum expediunt, partesque affectas probe agitant & excitant. Hinc quoque, aliqua saltem ex parte, pendere videtur beneficium istud quod multi ægri *dyspepsia* aut *hypochondriasi* laborantes ab iis acceperint. — De usu vomitionum ad rumpendos abscessus in gutture, aut pulmone, aut ventriculo &c. vix opus est verba facere; non quia dubium sit eas id sæpe esse effecturas, aut incredibile idem cum felice eventu interdum fuisse effectum, sed quia rarissima sint exempla ubi tali opus est auxilio, & rariora adhuc, in quibus remedium adeo asperum & periculosum experiri, aut convenit, aut licet; nimirum quod non modo abscessum qua non oporteret rumpere posset, sed ægrum forsitan, præsertim debiliorem, statim suffocare.

1394. Vomitiones autem non modo per abdomen sanguinis motum promovent ejusque viscera stimulant, sed totum *genus nervosum* quodammodo excitant, & partim hoc stimulo, pratim magnis nixibus & agitationibus quas efficiunt, pulsum festinant, motumque sanguinis per totum corpus accelerant, & simul æqualem ejus distributionem sæpe efficiunt, congestiones aut distributiones abnormes tollunt, variasque secretiones & excretiones, præsertim sudorem aut exhalationem per cutem, (235I.) intendunt: — hinc sæpe utiles in generali languore aut torpore, aut paralysi, aut insania, aut obstructione mensium,

sium, aut cohibita exhalatione per cutem, aut quibusdam sanguinis profluviis, aut *apoplexia*, aut hydrope vario, &c.

1395. Magnopere prosunt in omnibus fere febribus, præsertim primis diebus, quamvis nihil obstet quo minus omni earum tempore postulante ægrotantis conditione præscribantur. Tanta vomitionum utilitas in talibus morbis, neque stimulo quem *generi nervoso* impertiunt, neque incitato sanguinis motui, (jam forsan nimis vehementi), tribuenda est, neque sane hactenus bene explorata aut intellecta videtur. — Sunt quibus persuasum est causam proximam febris in *spasmo* seu contractione valida & ægre superanda vasorum extremorum, & præsertim cutis, maxime consistere, & vomitiones non alio fere modo in isto statu prodesse, quam solvendo illam contractionemi, motumque sanguinis per minuta & extrema vasa denuo expediendo. Et hoc facere existimantur per consensum aliquem mirabilem & manifestum, quamvis explanatu difficillimum, cutem inter & ventriculum, ita ut hujus affectio illius statum multum mutet, ipsamque solvat et laxet, & exhalationem per illam expediat, fortasse etiam sudorem eliciat, & actionem vasorum ejus intendat, majoremque demum sanguinis derivationem eo efficiat, & sic liberam, æqualem, naturalem, & lenem sanguinis motum per totum corpus restituat.

1396. Utcunque obscura atque incerta magna hujusmodi doctrinæ pars videatur, hoc saltem certum & manifestum est, in omni fere febre, præsertim primis diebus, cutem arescere, ita ut vix dubitari possit exhalationem per eam valde reprimi, eandemque postea, decedente febre, iterum humescere, & mollem fieri; & vomitoria medicamenta tempestive adhibita talem cutis statum sæpe efficere, cum insigni & subito totius morbi levamine; ita ut satis verisimile sit nauseam & vomitionem, magna saltem ex parte, tanti beneficii causam fuisse.

1397. Multum vero abest ut hac sola ratione vomitoria in febribus prosint, eorumque usus opinionibus de causis febrium nitatur: aliis enim neque dubiis modis sæ-

pe utilissima fiunt; ventriculum, rarissime non male affectum (659.), gravi & valde nocivo onere liberant, & sic naturalem nauseam & vomitum summovent (679.), & anxietatem (195.) minuunt, & dolorem capitis (661.) levant, & vires, alioquin plurimum exhauriendas, conservant (384.), & somnum aliquando conciliant (400. 5.), & ægrum a vehemente & perniciosissimo alvi fluxu (667.), qui in istiusmodi morbis sæpe accidit, plerumque tuentur.

1398. Observatu dignum est, vomitoria medicamenta adversus febres tam mirabiliter valere, ut vehementissimas etiam interdum quam citissime solvant, & nonnullas pessimi generis instantes, vel jam ingruentes, arceant vel depellant, & sæpe etiam multum prosint, quamvis tam exigua quantitate sumpta: hinc satis perspicuum est, ea non solum exinanito ventriculo, & quæ inde profluant beneficiis (1395.); sed aliis quoque modis, auxilio esse.

1399. Cavendum autem ab errore valde periculoso de usu vomitionum in tractandis febribus, in quem multi clinici incidisse videntur, qui eas fere promiscue in omnibus ægris movere solent, quasi semper convenirent, & omni periculo & incommodo carerent. Rem vero longe aliter se habere, experientia satis superque demonstravit; sua enim neque levia incommoda habent, & sæpe periculo non vacant, sive initio febris, cum nimia sanguinis abundantia, & ingens impetus, fortasse caput versus, adsunt, sive sub finem, cum vires ægri jam fractæ & pene exhaustæ sunt, tentatæ fuerint, sive demum per totum morbi decursum nimis frequenter repetitæ, vires ejus, quibus morbus pepercisset, plus æquo attenuaverint. Quapropter, neque in violenta febre prius vomitorium medicamentum dare convenit quam sat sanguinis detractum fuerit, neque in summa infirmitate tam vehemens remedium experiri, neque idem jam frustra tentatum sæpe repetere, nimirum quod non semper febrim discutere poterit, & non poterit non corpus multum infirmare.

1400. Potest etiam vomitio in multis affectionibus ventriculi & intestinorum, nausea, vomitu, singultu, alvi fluxu, *dysenteria*, &c. partim expulsa materia aliqua acri & morbosa, quæ morbum vel faciebat vel saltem intendebat, partim æquali sanguinis & vis *nervosæ* fluxu, & libera per cutim exhalatione quam efficit, & interdum fortasse inverso ventriculi & superioris partis intestini motu, qui nimium & acceleratum reliqui intestini motum reprimere saltem vel forsitan invertere poterit.

1401. Vomitiones a nonnullis existimantur vi aliqua *antispasmodica* pollere, non modo in omni genere febris, & in morbis intestinorum, verum insuper in veris convulsionibus magnorum musculorum trunci corporis aut artuum. His fortasse nonnunquam auxilio esse possunt, vel magno suo stimulo & agitatione corporis, vel nova & saniore sanguinis & vis *nervosæ* distributione, quam efficiunt; vel si tales convulsiones a vitiis aut irritationibus ventriculi originem ducerent, (quod minime rarum est), tum facile constabit quo pacto vomitiones essent profuturæ.

1402. Frequens vomitio corpori multum nocet: ventriculum imprimis valde infirmat, concoctionem ideo ciborum corrumpit, & sic quodammodo necessaria fit: vires quoque exhaurit; & nimiam sanguinis in capite congestionem, vel ad id forsitan derivationem, facit.

1403. Evitanda est (nisi res valde urgeat) non modo in valde debilibus aut mobilibus non secus ac aliæ exinanitiones, ed & in iis qui longum collum & guttur angustius habsent, (nimirum qui difficulter vomere solent), & in magna sanguinis abundantia, præsertim ubi congestio aliqua in capite vel auctus hoc versus impetus adest; vel si necesaria videtur, tum sanguis prius mittendus est: & in ventriculis aut intestinorum inflammatione, aut dolore colico, aut demum in diuturna & pertinace alvi duritia, satis manifestis de causis vomitio semper periculosa est.

1404. Tutior est multo quam primo aspectu videretur, in gravidis, & phthisicis, iisque qui sanguinis profluviis, ve-

veluti a naribus, aut pulmonibus, aut ventriculo, aut utero, laborant; & sæpe in gravissimo dolore capitis & tuta & necessaria, nimirum qui haud raro a statu ventriculi oritur.

1405. Facilius vomitur pleniore, ægrius vacuo ventriculo; hinc plerumque vespere, rarius mane tentatur; cum vero aliquid boni ab agitatione aut stimulo movendi expectamus, non alienum erit vacuo fere ventriculo, & tempore matutino, vomitionem ciere.

1407. Juvat, & plerumque oportet, (cum ventriculum probe exinanire cupimus), aliquantum bibere ad illum implendum vel distendendum (1371.), quo plenior, & facilior, & promptior, vomitus fiat. Cavendum autem ne plus æquo bibatur; quoniam tunc aliquando nullus fieri potest vomitus, & ingens oppressio, & anxietas, & dolor, & immanes & crudeles nixus, & sane periculum non leve, accidunt a ventriculo nimis distento, & simul fortasse circa sua ostia constricto, ita ut nihil ejicere possit. Adulti fere libram unam alteramve idonei potus (1407.) tuto & non inutiliter bibunt ad promovendum vomitum; raro autem tres libras vel ultra bibere convenit, nisi quod prius haustum erat, jam, aliqua saltem ex parte, rejectum fuerit. Infantes fere bibere nolunt, neque opus est ut cogantur, quoniam plerumque sine tali auxilio facillime vomunt.

1407. Præstat multo ad promovendum vomitum potus adhibere leniter stimulantes, veluti infusiones florum chamæmeli, aut cardui benedicti, aut raphani rusticani, aut aquam cui pauxillum pollinis sinapi vel *alcali* volatilis admistum fuerit, quam puram tepidam, quoniam plus hujus, utpote mitioris, requiritur, & ventriculus, & majore & diuturniore distentione, & vi solvente aquæ tepidæ, magis infirmatur & læditur.

1408. Raro necessarium est ulla medicamenta dare ad resolvendam, aut attenuandam, aut mobiliorem reddendam materiam quæ evomi debet; quamvis sane nonnunquam ventriculus materia adeo glutinosa & tenace gravetur, ut communia medicamenta parum respondeant, &

ideo

ideo validioribus plane opus sit, quibus, multo magis quam resolventibus, confidendum est.

1409. Præter vero istum similesque status materiæ quæ in ventriculo adest, sunt & quædam ipsius, & quidem universi corporis conditiones, quæ effectus medicamentorum hujusmodi valde incertos reddunt; quales sunt torpor, sive specialis sive generalis, & ignota ista conditio *generis nervosi* quæ in insania occurrit.

1410. Quamvis haud raro vomitionem aliquoties repetere conveniat, cavendum est ne quis eam repetere suscipiat donec nihil amplius morbosi in vomitu appareat; sæpe enim, veluti in iis qui glutine aut acore ventriculi, vel febre intermittente, laborant, multa materia morbosa reperietur, quamvis vomitus quotidie, vel sæpius in die, repetitus fuerit. Quin & vomitus nimis frequens, infirmato scilicet ventriculo, & læsa alimenti concoctione, talem morbosam materiam sæpe gignere videtur.

1411. Prodest sæpe, præsertim in valde infirmis, iisque qui multum agitati fuerint, post vomitum, anodynum dare, quod tantam agitationem componat, somnumque conciliet, viresque reficiat. Tale etiam medicamentum in hoc statu datum, sudori multum favet, quem vomitus solet elicere.

C A P. XXXV.

De remediis catharticis.

1412. REmedia Cathartica dicuntur illa quæ alvum cient. — Horum magna varietas in usu est, ex diversissimis rerum generibus derivata, variisque ægrotantium conditionibus optime accommodata. Quædam enim adeo mitia sunt, ut infirmissimis tantum & delicatissimis conveniant, neque fere validiores afficiant; alia vero adeo acria & vehementia, ut robustissimis etiam caute admodum & parce dari debeant; alia corpus multum excitant

& ca-

& calefaciunt, alia idem plane refrigerant, motusque abnormes reprimunt; alia igitur in vehemente febre aut gravi inflammatione, alia in paralysi aut hydrope, conveniunt; alia quoque in putridis morbis, alia in morboso acore, recte dantur; alia tarde, alia subito purgant; alia alvum astrictam relinquunt, alia existimantur eam potius solutam relinquere; alia cum magnis doloribus & ventris torminibus, alia facile & fere sine dolore, suo funguntur officio; alia cum magno stimulo & irritatione, parcam & sæpe incertam, alia cum exigua omnino irritatione, copiosissimam alvi purgationem, efficiunt; alia demum superiorem intestini partem, alia vero inferiorem, maxime stimulant.

1413. Mitissima hujusmodi remedia sunt, saccharum, multæque res quæ aliquid sacchari aut saccharo similis in se continent, serum lactis, cerevisia mustea, cerevisia mitis, multi fructus maturi & dulces, mel, *manna*; multa oleosa blanda & mitia, veluti oleum olivarum aut amygdalarum, aut jus pingue, aut oleum *ricini*, (cui tamen multo majores vires quam meris oleis contingunt), sapo quoque, & sulphur, multæque res acidæ vel acescentes, fructus subacidi, *tamarindi*, fruges pleræque esculentæ, lac *ebutyratum*, crystalla *tartari*, multi sales *neutri*, veluti sal *Glauberi*, &c. *magnesia*, (quæ forsitan prius in formam salis per acorem, qui in ventriculo sæpe adest, reducitur, quam cathartica fiat); multæque aquæ medicinales, ferratæ, sulphureæ, salsæ, marina; ita ut nonnulli auctores non dubitaverint aquam ipsam, quamvis puram & dulcem, inter leniora medicamenta cathartica recensere; & demum herbæ quædam; veluti rosa pallida aut viola: his tamen vires valde exiguæ atque incertæ contingunt.

1414. Validiora sunt, & magis calefacientia, (priora enim (1413.) refrigerantia habentur), sinapi, *rheum*, *senna*, *seneka*, aloe, *guaiacum*, *jalappa*, terebinthina, gummi quædam calida, ammoniacum, galbanum, &c. &, ut nonnulli volunt, fel spissatum, aliaque medicamenta amara; his tamen parum fidendum est. Quædam denique medi-

dicamenta inter vomitoria jam enumerata, veluti *ipecacoanha* aut *tartarum emeticum*, hic quoque annumerari possunt.

1415. Acriora adhuc sunt, rhamnus catharticus, helleborus niger, veratrum, colocynthis, scammonium, elaterium, *gambogia*, & similia bene multa, quæ vix opus est recensere. Cum his quoque acribus medicamentis ex herbis desumptis annumerari debent nonnulla ex metallis, argento vivo præsertim & stibio parata. Hæc omnia, quamvis admodum exigua quantitate assumpta, intestina fortiter irritant, alvumque cient, sæpe cum gravibus torminibus, nec raro cum vehemente vomitu (1387.); pulsus quoque sæpe festinant, & corpus haud parum calefaciunt, & interdum mirum in modum convellunt, & intestinis imprimis, partibusque vicinis, nonnunquam insigniter nocent, ita ut multa eorum haud immerito jam raro præscribantur, vel penitus obsoleverint. Nec verbis opus est, ut omnis medicus satis perspiciat quanta in iis adhibendis prudentia opus sit, siquando, urgente necessitate aliqua, ad talia medicamenta confugere oporteat.

1416. Effectus salutares medicamentorum catharticorum multiplices sunt; & ex his bene perspectis eorum usus in variis morbis facile intelligetur.

1417. Imprimis igitur intestina, & quodammodo ventriculum ipsum, subito & efficaciter exinaniunt; — hinc plane utilia, cum hæc, vel nimio onere gravata, vel acrioribus rebus, sive putridis sive acidis alimentis, sive stercore duro, sive corporibus extraneis, sive calculis in ipsis formatis, sive vermibus in ipsis genitis, læsa & irritata fuerint; cujusmodi aliquid subesse suspicari licet ab alvi duritia, ventris torminibus aut inflatione, frequente desidendi cupiditate, prava cibi concoctione, & sæpe in alvi fluxu naturali (*667.*), & certius adhuc in *dysenteria* (*672.*), & in *colica*.

1418. Alvi autem purgatio, plena saltem & valida si fuerit, non modo res omnes quæ in intestinis continerentur expellit, sed per stimulum medicamenti iis admoti, & motus validi qui excitatur, omnium humorum qui

in

in ea funduntur (quales sunt mucus, aliique succi ipso- rum, liquor *pancreatis*, & fel) secretionem & fluxum promovet & auget; & simul majorem sanguinis & *vis nervosæ* derivationem abdomen versus efficit; motumque sanguinis per omnia hujus viscera promovet & multum humorem tenuem ex sanguine detrahit, & sic exinanitio generalis fit; & tensionem vasorum quæ sanguinem ubi- que corporis vehunt, minuit, & sanguinis ideo impetum temperat; & alias secretiones & exinanitiones minuit, & actionem vasorum absorbentium excitat atque intendit, & corpus demum multum infirmat. Quod si acriora & cali- diora medicamenta data fuerint, non modo intestina, sed totum corpus satis valide stimulare possunt.

1419. Hinc facile constabit, alvi purgationem in in- numeris fere morbis, & quidem diversissimi generis, egre- gie esse profuturam, si modo rite & prudenter fuerit ad- hibita; & imprimis in variis obstructionibus viscerum ab- dominis, in morbo regio, in torpore intestinorum, & quidem in torpore generali, & in multis morbis remota- rum partium, veluti capitis, paralysi, *apoplexia*, morbo comitiali, insania, phrenitide, dolore capitis, (multipli- ce quidem malo, cujus in omni fere genere alvus liqui- dior juvat); in omni etiam morbo in quo nimia humo- rum abundantia nimiusque impetus accidunt, & ubi ma- gna & prompta exinanitione opus est, veluti in malis quæ a suppressis solitis exinanitionibus proveniunt, & in febribus variis, multisque inflammationibus, & sanguinis profluviis, & *variola*, & *rubeola*, &c. & in hydrope ad educendam aquam, aucta vasorum absorbentium actione, & in nimio & morboso sudore, aut urinæ aut salivæ flu- xu, ad reprimendas has exinanitiones. — In multis qui- dem hujusmodi morborum alvi purgatio caute tentanda est, nec raro potius evitanda, scilicet quæ neque in omni exemplo, neque omni morbi tempore, satis manifestis de causis, pariter conveniat.

142. Maxime solet prodesse corporibus plenis, crassis, obesis, iisque qui copioso utuntur victu & parum se exercent, aut quibus alvus natura liquidior, veluti infan- ti-

tibus, quacunque de causa astrictior facta fuerit; vel si hujusmodi ægris minus profuerit, saltem parum nocebit, quippe qui talem fere exinanitionem bene tolerant.

1421. Existimata fuit olim, & adhuc apud multos existimatur, utilissima esse, & vix non necessaria, primo vere, quo scilicet tempore, sanguinis nimia abundantia, siqua adsit, manifestissimis signis semet prodere solet. — Sed de tali medicamentorum usu satis jam dictum (1356.) est. — Rationi autem pariter atque rei factæ consentaneum est, leniorem alvi purgationem temporibus & regionibus calidis quam frigidis magis esse necessariam.

1422. Diu solenne fuit, (neque sane aut populus aut omnes medici hactenus istum morem prorsus abjecerunt), post multos morbos acutos catharticum medicamentum dare & idem interdum sæpius repetere; quo nihil fere inutilius excogitari potest, neque in plerisque exemplis perniciosius corpori jam plus satis purgato & valde infirmato. Quod si interdum, decedente morbo acuto, & gravioribus ejus signis sublatis, vel saltem sublevatis, quædam adhuc molesta sunt, & tali remedio egent, nihil sane obstat quo minus adhibeatur: veluti post *variolam*, aut *rubeolam*. Hujusmodi vero necessitas multo rarior est quam vulgo creditur, & longe aliam rationem habet.

1423. Periculosa est alvi purgatio infirmis, mobilibus, gracilibus, (ut fertur), phthisicis, gravidis, puerperis, fœminis (ut iis sanctissime persuasum est, non secus ac omnes aliæ exinanitiones) quibus menses vel fluunt vel instant, iisque demum qui vel laborant *hæmorrhoide* vel huic saltem morbo obnoxii sunt, præsertim si acrius sumptum fuerit medicamentum, veluti aloe, quæ solutu tardissima ad anum usque suam deducit acrimoniam: & caute admodum tentanda est, etiam per medicamenta lenissima, in ventriculi aut intestinorum inflammatione, aut in quavis horum teneritudine, veluti a *dysenteria*, aut alvi fluxu diuturniore.

1424. Nimis frequens alvi purgatio, quamvis primo ne-

necessaria, multum nocet, cum universo corpori, quod valde infirmat, tum maxime intestinis ipsis, quæ interdum præter naturam debilia, & tenera, & irritabilia reddit, sæpius vero torpida & tarda; unde alvi duritia, & necessitas alvi subinde per medicamenta ciendæ. — Sanguinem quoque ipsum, non aliter quam frequens illius detractio, tenuem & pallidum facere solet.

1425. In alvi purgationibus ratio non levis habenda est peculiaris constitutionis ægri, cum quod ad naturam medicamentorum attinet, tum quoque quod ad horum quantitatem, mixturam, præparationem, & demum tempus quo debent assumi.

1426. Commode sumuntur cathartica vel hora somni, vel bene mane, prout ipsa promptius vel tardius alvum moveant.

1427. Prodest sæpe medicamentum non omne simul exhaurire, sed divisis portionibus, per idonea intervalla, paulatim sumere; sic enim neque ventriculus plus æquo gravatur, neque vomitus accidit, neque fere plus satis sumitur, neque intestina nimis irritantur, & alvi purgatio multo facilior, & quidem certior fit.

1428. Medicamenta quæ fluida forma hauriuntur, scicet vel prorsus soluta, vel saltem plurima aqua diluta, promptius, facilius, & certius purgare solent, quam quæ dura, vel solida saltem, devorantur.

1429. Quapropter cum solidiora data fuerint, præsertim si simul acriora sunt, diluendum est multo potu tenui & leni, decocto avenaceo, sero lactis, jusculis levibus, & similibus. Hoc modo medicamentum vel solvitur, vel bene diffunditur in intestinis, & his minus nocet, & tormina vel nulla vel levia, & dejectiones copiosissimas efficit. Minime vero diluendum est cum aliquid beneficii a stimulo & irritatione medicamenti expectamus, veluti in hydrope, in quo non tantum ad purgandam alvum, quam ad excitandum corpus, & augendam actionem vasorum resorbentium, cathartica dari solent.

1430. In gravi & diuturna alvi duritia, non tantum me-

medicamentis per os haustis (quæ sane periculo suo (1423.) non carent) fidendum, ut alvi ductio per idoneas lotiones uegligatur, quæ nihil periculi in se habet, & actionem medicamentorum tutiorem & faciliorem reddit.

1431. Cum nausea vel vomitus urget, non modo per exiguas portiones medicamenta cathartica dare oportet, sed simul, vel brevi antea, aliquid anodyni tentare, vel (quod fere optime respondere solet) tale medicamentum per clysterem in intestina infundere, ad compescendum ventriculi tumultum, ut catharticum, alioquin mox rejiciendum, in eo retineatur.

1432. Sæpe etiam prodest, veluti in magno dolore, aut diuturna vigilia, anodynum una cum cathartico dare, scilicet quod hujus actionem non tantum impedit, quam tardiorem reddit.

1433. In valde debilibus & mobilibus, juvat sæpe post alvi purgationem, non secus ac post vomitum, & iisdem de causis, anodynum dare.

1434. Inter alvi purgationem ægri frigore facillime læduntur, non magis forsitan propter corpus tunc infirmatum, & solutum, & languens, quam propter cursum humorum præter solitum ab externis derivatum, & ad internas partes versum; neque ideo inutile est frigus tunc temporis diligenter evitare.

1435. Haud parum sæpe præstat alvum per lotiones seu clysteres ducere, quam medicamenta ore devoranda purgare.

1436. Alvi ductio enim promptius, & certius, & facilius, & mitius reperitur auxilium quam alvi purgatio, & ideo valde infirmis & irritabilibus magis convenit, præsertim cum alvum non tantum purgare, quam semel solvere cupimus, quod sæpe necessarium est cum copiosior purgatio perniciosissima foret. Effectus vero medicamenti per os sumpti adeo sunt incerti, ut dum huic alvum ne minimum quidem moverit, illum vehementissime purgaverit.

1437. Lotiones vero per anum infusæ, plenius intestinum

num satis efficaciter exinaniunt, partim stimulo suo, (si acriores fuerint,), qui id excitat, ejusque motum accelerat, & secretionem & fluxum humorum qui in id funduntur promovet, & desidendi cupiditatem inducit; partim quoque mollito aut diluto stercore duriore, viisque per quas excerni debet fotis, & madefactis, & quasi inunctis, quo facilior dejecto fiat.

1438. Ad hunc finem medici adhibere solent aquam tepidam, multaque decocta emollientia, & mucosa & oleosa medicamenta, & omnia fere cathartica, a lenissimis ad acerrima, prout leni aut acriore stimulo opus fuerit. Fumus *Nicotianæ* creditus est validissimum stimulum intestinis impertire, sed sua, neque sane levia, ut jam (1379.) expositum est, incommoda habet. Stimulus plerumque satis efficax & omnino tutus dari potest, lenissimis rebus ea quantitate infusis ut plenius intestinum aliquantum distendant. Tantum quidem aquæ per idoneum siphonem interdum infusum est, ut hæc non modo plenius intestinum impleret, sed, superato isto renixu qui ab imperfecta valva *coli* oriri posset, tenuius intraret, perque id ad ventriculum ascenderet, ex eo emovenda. Sed hoc satis manifestis de causis, non temere est tentandum. Non multum ab hoc alienum fuit vetus remedium, aere per follem immisso intestina distendere.

1439. Prosunt vero lotiones non modo exinanito pleniore intestino, sed hoc quoque partibusque vicinis quasi balneo quodam fotis atque solutis, & *spasmo*, siquis forte adesset, liberatis, & sanguinis motu per imum ventrem expedito. Hinc utiles in doloribus colicis, & calculosis, & in stranguria, &c. in inflammationibus aliisque morbis remotarum partium; veluti capitis, aut pectoris; & quidem in omnibus, vel plerisque saltem, morbis, ubi cathartica medicamenta per os sumpta prodesse solent.

1440. Hic quoque observari potest multa medicamenta, præter cathartica, aliasque res, eosdem fere in corpore effectus præstare si in intestina per anum infusa fuerint,

ac

ac solent habere per os devorata; ita ut clysteres medicati merito in magno usu sint. Hoc modo enim nutrientia, diluentia, refrigerantia, anodyna, roborantia, antiseptica, stimulantia, &c. commode sæpe dantur, cum aliter dari non possent. Multi enim nervi, sensusque valde acutus, inferiori non secus ac superiori intestini parti insunt, neque desunt vasa absorbentia & lactea.

1441. Ante Clysterem medicatum sæpe necesse est communem præmittere, ad exinaniendum plenius intestinum, quo reddito, alter infundendus est. Qui vero retinendi sunt, ad paucas tantum uncias infundi debent, ne distento & irritato intestino (1438) brevi rejiciantur.

1442. Lotiones plerumque tepidæ infunduntur, ut neque calore, neque frigore suo, intestino noceant: nihil vero obstat quo minus (ubi tali opus est auxilio) frigidissimæ infundantur.

1443. Nimis frequens lotionum usus, aut lotiones nimis acres, pari ratione nocent ac nimis frequens alvi purgatio (1424.), aut medicamenta nimis acria (1415.).

1444. Medicamenta cathartica interdum solida forma in anum immittuntur, & hoc modo adhibita, *suppositoria*, vel *glandes* dicuntur. Horum effectus boni pariter atque mali ex jam dictis (1436. 43.) facile intelligentur. Interdum adversus vermiculos illos *ascarides* dictos qui in imo intestino solent nidulari; interdum ad provocandam *hæmorrhoidem*, ubi hæc male suppressa fuerit, vel aliquid boni ab ipsa reduce expectatur, haud inutiliter adhibita sunt. Non minimum vero eorum incommodum est, acriora præsertim si fuerint, quod fluxum istum, non omnibus aut utilem aut tutum, intempestive nonnunquam inducant.

1445. Aliquando observatum est, odores, partesque volatiles medicamentorum quorundam catharticorum, nonnullis delicatioribus alvum brevi & satis valide solvere, & fertur populos quosdam rudes tali alvi purgatione vulgo uti. Medici vero huic nequent confidere: non desunt tamen qui testantur, quædam medicamenta infantes non-

 nun-

nunquam bene purgasse, cum parvulorum abdomina iis probe illita fuerant; & hoc fortasse interdum usui esse poterit.

1446. Haud parum sæpe prodest ad solvendam alvum, sive medicamentum antea datum tormina tantum citra dejectionem effecerit, sive tormina a statu intestinorum morboso sponte nata sint, abdomen, vel forsitan corpus, aqua aliisque rebus calidis fovere. Quod profecto minime mirum est, cum calor tantam vim habeat corpora nostra relaxandi, *spasmumque* resolvendi.

1447. Superest & alia ratio alvum solvendi, quæ quidem minime certa est, quamvis haud raro mirabiliter responderit, multosque ægros pene desperatos suo morbo liberaverit. Hæc autem nihil aliud est quam frigidam partibus inferioribus subito aspergere. Tantus enim inter pedes aliasque partes inferiores & intestina consensus intercedit, ut nonnullis, si pavimento tantum frigido aliquandiu institerint, vel si pedes madefactos, vel quacunque de causa frigidos habuerint, alvus statim fere fluat. Quod si frigus subito & inopinato pedibus & cruribus admotum fuerit efficacius adhuc alvum ciet, cum non modo consensus per nervos exrernas inter & internas partes, sanguinisque cursus mutatus, sed ingens simul & generalis stimulus juvare possit. Asperum quidem remedium videtur, neque leviter tentandum, sed minime periculosum, neque ideo negligendum ubi res plane urget, & usitatiora parum valuerunt.

CA-

CAP. XXXVI.

De remediis diureticis:

1448. Remedia *Diuretica* dicuntur illa quæ urinam movent. Plurima quidem medicamenta aliaque remedia tali facultate pollent, ut ex innumeris fere observationibus, nec paucis experimentis de industria factis, satis constat; neque dubium est multos a gravissimis aliquando morbis ope remediorum hujusmodi penitus convaluisse. Verissimum tamen est, & maxime dolendum, eorum effectus adeo esse incertos, ut nemo medicus polliceri possit se ægro cuiquam per ulla medicamenta urinam esse moturum, sæpe enim quæ jure validissima habentur, urinam ne minimum quidem movent.

1449. Quo facilius eorum actio intelligatur, recordandum est, multum tenuem humorem, & omnem fere salem qui alioquin nimius in sanguine inesset, multamque materiam corruptam & acrem varii generis, per renes excerni.

1450. Hinc non ægre cogi potest, multum potum tenuem, variosque sales, multaque acria medicamenta in corpus recepta, urinam esse citura. Et profecto omnia efficaciora medicamenta *diuretica* sunt vel potus diluentes, vel sales aliqui, vel varia acria, quæ cum sanguine ad renes delata hos stimulent, & ad secretionem solito copiosiorem excitent. Sunt quidem qui opinantur, stimulum idoneum aliis & satis remotis partibus, veluti intestinis aut cuti admotum, cum renibus ita posse communicari ut urinam moveat; & aliquid hujusmodi interdum accidere satis manifestum est.

1451. Actio quoque salium, & omnium acrium medicamentorum, valde promovetur bibendo multum potum diluentem: hoc autem in quibusdam morbis non semper convenit, & minus adhuc sæpe convenit diluentia sola dare ad provocandam urinam; quamvis enim hæc aliquando

do plus augeant urinam quam portione potus qui haustus fuerat, & sic vere *diuretica* fiant, id minime perpetuum est, & nisi fit nihil fere proficitur, neque sane tantum potus incommodo aut interdum periculo aliquo carebit.

1452. Observandum est actionem omnium *diureticorum*, diluentium pariter, & salium, & aliorum acrium, pendere multum a statu corporis quod ad calorem vel frigus, exercitationem vel quietem; omnis enim calor, & vehemens exercitatio, exhalationem per cutem & sudorem insigniter promovent & augent, & urinam pro rata parte cohibent; frigus vero, & lenior exercitatio in aere frigido, contrarium prorsus effectum habent; quo fit ut omnia fere *diuretica* medicamenta ita adhiberi possint, ut pro urina sudorem eliciant; omniaque fere ad sudorem eliciendum præscribi solita, urinam aliquando moveant.

1453. Singula vero medicamenta *diuretica* quod attinet, adeo numerosa sunt ut ægre recenseantur; quapropter sat fuerit præcipua eorum genera enumerasse. Hæc inter imprimis (1450.) venit aqua pura, & omnis fere potus, quamvis mitissimus, veluti serum lactis, multæ infusiones herbarum aliarumque frugum, multæque aquæ medicinales sua natura minime acres. Potus vero qui aliquid acrimoniæ in se habent prioribus plane efficaciores sunt; quales sunt cerevisia tenuis & acris, & omnis sane cerevisia vetustior & jam ad acorem vergens, & multa vina aspera, veluti *Rhenanum*, & potus noster *punch*, & similia.

1454. Salium omne genus ad ciendam urinam nonnihil valet; ex *acidis* vero, *vegetabile*, veluti acetum, aut succus citreorum, maxime in usu est, & fossilia raro præcipiuntur, quamvis non dubium sit unum saltem ex iis, nitrosum scilicet, simili vi pollere: sal quoque succini a nonnullis multum laudatus est; & crystalli *tartari* non immerito frequentissime adhibentur. Ex *alcalinis*, fixa pro *diureticis* sæpius præscribuntur, & præsertim fossile, cujus vires haud exiguæ creditæ sunt, sed parum certæ reperiuntur; volatile, utpote quod corpur

ni-

nimis excitet, & sudorem elicere soleat, ad movendam urinam raro datur. — Et *neutris* demum salibus, quamvis omnes nonnihil valeant, nitrum fortasse optimum est; sal ammoniacus vero, & sal *ploychrestus*, & *spiritus Mindereri*, & haustus *Riverii*, &c. suos laudatores habent. Huc quoque referri debent aquæ illæ medicinales quæ aliquid salis *neutrius* continent.

1455. Multæ herbæ acres varii generis inter *diuretica* recte enumerantur; veluti sinapi, raphanus rusticanus, allium, scilla, daucus, genista, *seneka*, *pareira brava*, *colchicum*, *digitalis*, *Nicotiana*, *Lactuca* virosa, &c. Multa quoque olea *essentialia* herbarum, vel balsama, similem vim habent, veluti terebinthina, oleum juniperi, &c. Herbæ etiam haud paucæ amaræ, & quidem vere astringentes, veluti *uva ursi*, huc a nonnullis relatæ sunt: sed de harum viribus parum constat.

1456. Stimulantia medicamenta ex animalibus derivata (1202.), *millepedes*, cantharides, &c. inter *diuretica* semper recensentur; & certum est cantharides omnes fere partes quæ urinæ secretioni & excretioni inserviunt acerrime stimulare, non sine gravi incommodo, vel etiam periculo, si incautius adhibitæ fuerint. Nihilominus vero plurimum abest ut urinam efficaciter moveant, & ideo hoc consilio raro præcipiuntur.

1457. Quamvis multa & satis acria medicamenta stimulantia ex metallis deriventur, quæ fortasse ita adhiberi possent ut urinam cierent, talia medicamenta vix inter *diuretica* enumerantur, & pauca eorum ad movendam urinam adhibentur. Argentum vero vivum hic optimo jure recenseri potest, non quod vim ullam specialem habeat renes irritandi & urinam movendi, (bene enim notum est id alias partes aliasque secretiones facilius & magis afficere), sed quia toti corpori, omnibusque præsertim partibus secernentibus stimulo est, qui haud difficulter ita dirigi queat, ut quasdam præ cæteris excitet. Raro quidem & parce, ut vulgo solet adhiberi, urinam movet; cujus rei non alia videtur esse ratio, quam quod omnes fere qui illo utuntur præter solitum calidi servantur, vel

saltem a frigore vel levissimo diligenter defenduntur, Quod si corpus modico frigori objicitur, vel nullus saltem præter solitum calor adhibetur inter argentum vivum sumendum, tum sæpe urinam insigniter movet. Hoc autem certius adhuc facit, si non solum datum fuerit, sed una cum alio medicamento, veluti scilla, quod id quasi ad renes dirigat. Hujusmodi compositio & conjunctio medicamentorum, remedium *diureticum* omnium fere quæ hactenus cognita fuerint efficacissimum præbet.

1458. Postremo, inter remedia *diuretica* recensere oportet oleum commune & mite, quod, ut idoneus auctor testatur, & experientia haud parca ostendit, ita adhiberi potest ut urinam insigniter moveat; nimirum, si abdomen eo inunctum fuerit & probe fricatum. Ratio hujus rei satis obscura est: oleum ipsum nullum stimulum, fricatio, exiguum omnino corpori dare potest; & vix credibile est oleum cuti admotum exhalationem per illam ita impedire ut urina inde copiosior fiat. Notum est frictiones, præsertim cum oleo, actionem vasorum resorbentium plurimum augere, & interdum tumores insignes artuum hydropicorum brevi discutere, & satis probabile videtur, magnum illum urinæ fluxum qui in solis fere hydropicis a fricationibus cum oleo observatus est, magna saltem ex parte fuisse effectum ab aquis denuo resumptis & ad renes delatis.

1459. Effectus *diureticorum* satis simplices sunt, & intellectu minime difficiles; varii autem, secundum naturam variorum medicamentorum quæ data fuerint; quorum scilicet alia (ut ex eorum enumeratione satis perspicuum est) plane calefacientia sunt, alia refrigerantia, alia urinæ acrimoniam haud parum augent, alia eandem minuunt atque obtundunt, ita ut probe constet, non omnia in omnibus morbis pariter idonea futura.

1460. Effectus vero maxime generales omnium hujusmodi medicamentorum, & ipsius exinanitionis quam efficiunt, hi fere sunt; impedimenta vel obstructiones qualiacunque urinæ secretioni & excretioni obessent, summovent; renes, & meatus & vesicam urinæ, aucta hu-

jus

jus quantitate, probe eluunt; tenuiores partes sanguine detrahunt, ipsumque ideo spissiorem reddunt; & quantitatem humorum circumeuntium minuunt, eorumque itaque impetum temperant; & majorem eorum ad renes, & minorem igitur ad alias partes derivationem faciunt; & alias secretiones & excritiones, veluti per cutem aut alvum, cohibent; & actionem demum vasorum resorbentium promovent atque intendunt.

1461. Hinc facile intelligetur *diuretica* remedia varii generis multum sæpe esse profutura hydropicis, calculosis, (præsertim cum calculi adhuc valde minuti sunt & in renibus tantum hærent), iisque qui urinam nimis parcam, ejusque secretionem aut excretionem variis de causis impeditam aut obstructam habent, iisque demum quibus sanguis nimis tenuis & aquosus est. Narrantur quoque, magis forsan ob rei verisimilitudinem quam ipsius experientiam, interdum prodesse in nimiis sudoribus, aut alvo nimis cita, aut sanguinis nimia abundantia, aut nimio impetu, veluti in febre vehemente, aut distributione abnormi, multisque morbis partium a renibus remotarum, veluti capitis, aut pectoris, qui forsitan a morbosa sanguinis in iis congestione, aut ad eas derivatione, quodammodo penderent. Dicuntur quoque iis ægris optime convenire, qui, propter infirmitatem aliasque causas, graviores exinanitiones non possint tolerare & tamen aliquid exinanitionis requirant. — Hæc omnia vero minus firma sunt; & quamvis minime dubium sit febres aliquando & inflammationes, fortasse & alios quosdam morbos cum insolito urinæ fluxu solvi; tamen minime certum est hunc esse causam soluti morbi, cujus sæpe effectus potius esse videtur, & minus adhuc constat num magnus urinæ fluxus arte excitatus similes in talibus morbis salutares effectus unquam præstiterit.

1462. Medicamenta quædam inter *diuretica* recensita, veluti diluentia, (scilicet quæ urinam simul copiosiorem & mitiorem faciunt) haud parum sæpe prosunt in variis irritationibus aut vitiis viarum per quas urina transit; veluti a calculo, inflammatione, ulcere, *gonorrhæa virulenta*;

lenta, defectu aut conditione morbosa muci naturalis. Hujusmodi vero beneficium viribus eorum *demulcentibus* (1305.), potius quam *diureticis* (1453.), plane tribuendum est.

1463. Quamvis *diuretica* rarius ita dentur ut corpori multum noceant, tamen satis perspicuum est prudentia aliqua in eorum administratione opus esse, scilicet quorum abusus haud parum periculosus esse poterit, ut nonnulli plus satis experti sunt, sive nimis acria data fuerint, sive nimis frequenter repetita. Sic enim totum corpus valde infirmatur, & renes imprimis ita læduntur, ut vel torpidi facti ægre in posterum ad suum munus valeant, vel laxati & soluti nimium humoris, ejusque a sana urina longe diversi, excernant; quod mali genus, *diabetis* dictum (737.), molestissimum aliquando reperitur, & sanatu difficillimum. Præterea, irritatio acriorum medicamentorum, meatibus urinæ, & vesicæ, multum nocere potest, eorumque mucum abradere; unde forsitan stranguria (745. 6.) & similia mala, præsertim in senibus, qui natura etiam ad istiusmodi mala admodum proclives fiunt.

CAP. XXXVII.

De remediis diaphoreticis & sudorificis.

1464. REmedia *diaphoretica* apud medicos dicuntur illa quæ exhalationem per cutem promovent; *sudorifica* vero quæ sudorem eliciunt. Conjunctissima autem sunt hæc bina genera remediorum, & vix, ac ne vix quidem, separanda aut distinguenda, cum eadem auxilia, secundum eorum administrationem, utrumque effectum præstare possint; qui sane specie & magnitudine magis quam natura diversus est.

2465. Illorum vero naturam & actionem quod attinet,

net, imprimis observandum est, adhuc valde dubium esse num ulla existant medicamenta vi aliqua speciali prædita cutem stimulandi, vasaque ejus, quæ vel tenuem vaporem exhalant, vel sudorem fundunt, ad actionem solito validiorem ciendi. Neque profecto stimulantia generalia in corpus recepta ad cutem natura ita diriguntur, ut hanc præ aliis partibus afficiant, quod de nonnullis ex *diureticis* (1450.) & renibus satis manifestum & certum est.

1466. Alia igitur & haud parum diversa ratione, excretio per cutem (quicum exhalatio per pulmonem comprehendi debet, utpote vel ejusdem, vel simillimæ saltem naturæ) per varia medicamenta promovetur, quorum usus & actio ex jam (713. 30.) dictis de sudore & halitu cutis facile intelligentur. Multus enim humor per cutem usque transit, (præsertim si hæc calida servatur), eo fere liberius & copiosius quo plus in sanguine abundaverit; sanguinis quoque motus incitatior, qualiscunque fere ejus causa fuerit, excretionem per cutem promovere solet, nisi aliquid præter solitum huic obstiterit; quicquid porro cutem solvit & laxat, ejusque foramina patefacit, sudori multum favet; & demum, propter consensum illum notabilem qui cutem inter & alias quasdam partes, ventriculum imprimis, intercedit, certæ hujus affectiones, veluti nausea aut vomitus, exhalationem promovent, & quidem sudorem sæpe eliciunt, partim forsitan aucta vasorum ejus actione, partim quoque soluta ejus compage, ita ut humoribus exhalandis minus resistat.

1467. Quin & experientia satis ostendit, medicamenta, quæ maxima & certissima vi pollent in hac excretione promovenda, esse vel diluentia, vel stimulantia, vel sedantia, vel emollientia, vel vomitoria, vel demum varias hujusmodi medicamentorum compositiones & conjunctiones, quales sæpe, variis de causis, plus solent in eliciendo sudore valere quam ulla medicamenta simplicia.

1468. Ex diluentibus, præter aquam, omnem fere potum tenuem adhibere possumus ad promovendum sudorem;

rem; veluti serum lactis, decoctum avenaceum aut hordeaceum, multaque herbarum decocta & infusiones.

1469. Potus vero tenues & simul aliquantum stimulantes, qualia sunt serum vinosum, potus ille *punch* dictus, omnis fere liquor fermentatus, vel cui pauxillum medicamenti cujusvis stimulantis admistum fuerit, magis adhuc quam priora (1468.) valere solent.

1470. Multi sales, non modo stimulantes qui habentur, sed ipsi etiam qui optima refrigerantia medicamenta (1232.) sunt, hic quoque enumerari debent; cujusmodi sunt *acidum vegetabile*, veluti acetum, aut succus citreorum, nitrum, mixtura *salina Riverii*, &c. Effectus vero *acidi vegetabilis* in sudore eliciendo sunt admodum exigui & incerti, ejusque usus plane tribuendus est opinioni parum certæ, sed olim apud medicos receptæ, de vi aliqua sanguinem solvendi & attenuandi, quam illi imputare placuit; nunc vero & opinio ista & medicamentum simul fere obsoluerunt. Nitrum vero a multis medicis, & mixtura *salina Riverii*, & *spiritus Mindereri*, &c. ab omnibus fere quotidie præscribuntur, & profecto nonnihil prodesse videntur, & in refrigerando corpore, & aliquando in promovendo sudore. Sed his etiam, & similibus, utcumque sub nomine *diaphoreticorum* refrigerantium decantentur, parum fidendum est, nisi multo largius sumantur quam vulgo solent.

1471. *Alcali* fixum raro ad sudorem eliciendum datur, neque omnino idoneum remedium videtur; volatile autem frequenter, & olim multo frequentius. Hoc autem, solida forma si fuerit devoratum, quamvis corpus multum stimulet & calefaciat, nullum sæpe elicit sudorem, nisi multus simul haustus fuerit potus tenuis; & melius fere sumitur jam multa aqua aliove potu idoneo dilutum.

1472. Ex herbis, omnes fere aromaticæ (1195.), aliæque bene multæ acres, veluti *contrayerva*, *guaiacum*, *seneka*, *serpentaria*, *sassafras*, &c. earumque olea *essentialia*, & *camphora*, & similia, in eliciendo sudore utilia reperiuntur, præsertim si cum multo potu tenui fuerint

rint

rint assumpta. Sic quoque *sarsaparilla*, quamvis natura admodum lenis, efficax sæpe fit medicamentum.

1473. Ex metallis, stibium & argentum vivum (quorum inter stimulantia & evacuantia medicamenta sæpius jam facta est mentio, & semel atque iterum posthac erit facienda) ad promovendam exhalationem per cutem haud raro adhibentur; & interdum non leniorem tantum exhalationem, sed copiosissimum sudorem efficiunt. Medicamenta ex stibio parata hoc sæpe faciunt, quamvis neque vomitum neque nauseam moverint, quapropter sudor quem eliciunt non solis eorum viribus (1466. 7. 75.) vomitoriis tribuendus est. Argentum quoque vivum, innumeris & quidem diversissimis formis in corpus receptum, (modo quantitas ejus idonea sit) excretionem per cutem plane auger, nisi aliquid præter solitum huic obstiterit. Fertur tamen quædam medicamenta ex eo parata, veluti *mercurium sublimatum corrosivum*, pro *diaphoreticis*, aliis multum præstare, quæ scilicet alias partes magis quam cutem afficere videntur.

1474. Ex sedantibus medicamentis, non modo refrigerantia quædam (1470.) ad eliciendum sudorem sæpe præcipiuntur, quorum sane vires ancipites (1169.), effectusque neque certi neque magni (1470.) sunt, sed *narcotica* etiam, & præsertim opium, quod pro *diaphoretico* aliquando insigniter prodest, partim fortasse (1223.) laxata cute, ejusque sic foraminibus patefactis, partim quoque somno, vel quiete saltem ægro conciliata, quæ sudori multum favet, & cutem solvit, per naturalem corporis calorem, & exhalationem perpetuam, quæ tunc circa id quasi accumulantur.

1475. Vomitoria medicamenta, præsertim ex stibio parata, vi haud exigua (sed minime certa aut perpetua) pollent excretionem per cutem promovendi, quamvis etiam minore quantitate sumpta quam quæ plenam vomitionem cieat. De hujus rei ratione, quæ quidem valde obscura videtur, alibi jam dictum est.

1476. Sunt quibus persuasum est similem virtutem in catharticis medicamentis inesse, & nonnulli non dubitarunt

runt ea generatim inter *diaphoretica* recensere. De nonnullis eorum, veluti *guaiaco*, aut terebinthina, aut argento vivo, &c. res satis certa est, scilicet quæ natura valde stimulantia & calefacientia, ita possunt adhiberi, ut alterutram exinanitionem efficiant; neque incredibile est, multa alia ex validioribus catharticis per suum stimulum duplicem quasi effectum, dejectionem nempe & sudorem, aliquando esse præstitura, ut sagax olim clinicus expertus fuisse videtur; quin & interdum sudorem solum efficere, alvumque ne minimum quidem movere possunt, nimirum si vel parcius data fuerint, vel cum aliis quibusdam remediis conjuncta, vel demum si corporis ipsius conditio variæque res externæ sudori favent, & alvi purgationi adversantur. Hæc etiam, quibuscunque remediis fuerit effecta, quamvis primo statim aspectu sudaturis alienissima videretur, interdum non inutilis esse potest, laxato scilicet toto corpore, ita ut facilior sudori per foramina cutis transitus concedatur. — Multum vero abest ut cathartica medicamenta, qualiscunque demum illorum actio fuerit, in promovendo sudore æque prosint ac vomitoria; & profecto hoc consilio rarissime adhibentur.

1477. Variæ medicamentorum quæ jam enumeraræ sunt conjunctiones, in eliciendo sudore plus solent valere quam eadem seorsum adhibita; cujus rei ratio aliquatenus saltem intelligetur, si recordamur quot diversis modis (1466.) exinanitio ista promoveri possit. Effectus vero quorundam ex hujusmodi compositis medicamentis, multo majores sunt quam a viribus simplicium ex quibus constant, sagacissimi medici potuissent sperare.

1478. Sic vomitorium medicamentum cum opio junctum, sudorem multo efficacius elicit quam alterutrum solum faceret. Et medicamentum omnium fere quæ ad movendum sudorem adhibentur efficacissimum, constat ex opio & *ipecacoanha*, quibus quadruplum & amplius *salis neutrius* adjectum est. Hoc modo neque somnus a satis ampla opii portione, neque vomitus ab *ipecacoanha* plerumque efficitur; & ingens fere sudor prorumpit. Et compositio ipsa, quam multi medici tanquam absurdam

&ri-

& ridiculam olim aspernabantur & repudiabant, nunc omnium consentu utilissima habetur. — Fertur cathartica similiter cum opio juncta, in eliciendo sudore haud parum aliquando prodesse.

1479. Stimulantia quoque cum opio juncta sudorem haud male eliciunt, neque alio magis remedio quam tali compositione per multa secula medici usi sunt, ubi illis sudorem provocare videbatur. Hujusmodi sunt Mithridaticum antidotum, & theriaca *Andromachi*, & alia quædam ejusdem generis remedia; quæ quidem, numero rerum ex quibus constant, ridicula videntur, & non immerito medicinæ dedecus & medicorum opprobrium habita sunt; natura vero earum, minime sunt absurda; quamvis enim multæ res inutiles & parum idoneæ in iis insint, aromatica aliaque stimulantia medicamenta, & opium, semper eminent, & junctis viribus bonum remedium efficiunt.

1480. Haud parum sæpe prodest, veluti in hydrope, vires argenti vivi cum aliis remediis conjungere quæ ad eliciendum sudorem præcipiuntur. Hoc optime fit si id per aliquot dies prius datum fuerit quam alia remedia adhibeantur, ut corpus probe pervadat, & eos aliquantulum afficiat.

1481. Diluentia demum medicamenta (siquidem medicamenta vocari debeant tales res) cum omnibus fere aliis ad promovendum sudorem, in plerisque saltem morbis, recte dantur, præsertim cum sudor jam proruperit, vel aliquandiu fortasse manaverit.

1482. Præter vero hæc & similia bene multa medicamenta, sunt & alia quædam auxilia in sudore eliciendo efficacissima; qualia sunt varia remedia emollientia, veluti balneum calidum, fomenta, vapores calidi aquæ vel *spiritus* vini, & calor denique, quocunque fere modo adhibitus fuerit*. Hæc profecto, utpote quæ summam cutem mirabiliter relaxant, interdum ad copiosissimum provocandum sudorem, nullo assumpto medicamento, sufficiunt. Sæpe etiam necessaria sunt, vel utilissima duntaxat, antequam medicamenta ad eliciendum sudorem de-

vo-

vorentur; quorum effectus, alioquin exiguos, & incertos, & aliquando perniciosos, (scilicet si nullum efficerent sudorem, corpusque tantum calefacerent), certiores & tutiores reddunt. — Hoc modo quoque, sudor a parte singulari, veluti artu quovis, ubi generalis minus conveniret, facile elicitur, reliquo corpore parum sudante.

1483. Observandum tamen est calorem omnem, sive siccum, sive per balneum, aut fotum, aut vapores admotum, non modo cutem relaxare, sed stimulum simul validissimum toti corpori, partibusque imprimis quæ sanguinem movent, impertire, ita ut duobus plane modis sudorem eliciat. — Idem quoque monendum est de usu potus calidi, qui sæpe vel solus, vel cum aliis medicamentis, ad movendum sudorem adhibetur.

1484. Idoneus etiam vestitus ad promovendam exhalationem per cutem & eliciendum sudorem haud parum confert; qualis scilicet & corpus a frigore satis defendat, & humorem cutis bene absorbeat, ut nihil madidi aut frigescentis hanc contingat. Quocirca indusium laneum, pro linteo, remedium sæpe haud contemnendum reperitur. Munditia quoque vestimentorum, ratione non multum aliena, utilissima res est.

1485. Cœlum quoque calidius petere, egregium omnino auxilium est; scilicet quod excretionem per cutem, alioquin parcam futuram, & sæpe penitus cohibendam, per totos menses, vel per annos integros, si opus fuerit, efficacissime promovet.

1486. His omnibus quæ de calore aliisque remediis emollientibus tradita sunt, primo saltem aspectu, valde dissentaneum videbitur, frigus quoque inter remedia enumerare, quæ vel exhalationem per cutem promovere, vel sudorem etiam elicere possint: res tamen non eo minus vera est. Talis quidem frigoris effectus minime perpetuus est, scilicet qui multum pendet a statu corporis cui admovetur; robustis autem & validis, quæ id bene tolerare possunt, egregio sæpe remedio est. Sic, multis, haustus aquæ frigidæ sudorem aliquando movet, & usus balnei frigidi exhalationem per cutem insigniter promovet:

vet: nec desunt multæ observationes quæ suadent, & homines nonnulli qui testantur se fuisse expertos, aera frigidum (modo siccus fuerit) corpori libere admotum similes præstare effectus, juvante præsertim idonea corporis exercitatione. Hujusmodi frigoris effectus viribus ejus stimulantibus (1209.) forsitan etiam & roborantibus (1119. 32.), plane sunt tribuendi.

1487. Idonea corporis exercitatio inter præstantissima & saluberrima remedia *diaphoretica* merito recensetur; modica enim, exhalationem per cutem optime promovet; vehementior, copiosum fere sudorem elicit, ipsis etiam hominibus qui omnibus medicamentis vulgo usitatis ad sudandum vix, ac ne vix quidem, cogi possint. Effectus vero talis exercitationis in promovendo sudore, plane pendet (maxima saltem ex parte) ab incitato (432. 713.) sanguinis motu. — Sed de variis exercitationis viribus & usibus satis jam (1107. 1118. 1210. 12.) dictum est. Crebra quoque frictio exercitationis vice (ubi huic plane non est locus) aliquatenus fungi potest.

1488. Aura *electrica*, cujus vires stimulantes jam sunt (1204. 5.) memoratæ, exhalationem per cutem haud parum promovere videtur; & satis verisimile est eam hoc modo interdum profuisse; sed plerumque ubi hac exinanitione opus est, ad efficaciora remedia confugere oportet.

1489. Denique, animi affectus excitantes insigni vi pollent exhalationem per cutem promovendi, & minime dubium est, eos hoc modo interdum saluberrimos effectus præstare.

1490. Effectus vero quod attinet copiosi sudoris, aut exhalationis per cutem liberioris, ex jam dictis de effectibus aliarum exinanitionum, facile intelligentur. — Hæc nimirum quantitatem humorum circumeuntium minuit, tenuiores illorum partes detrahit; impedimenta quæ naturali per cutem excretioni obstabant summovet, humores cutem versus derivat, æqualem eorum in partibus internis distributionem efficit, *spasmum* sæpe solvit, impetum humorum temperat, alias exinanitiones cohibet, a-

 ctio-

ctionem vasorum absorbentium promovet & auget, cutem mollit atque relaxat, & demum, ut medicis semper persuasum est, nociva quædam, per cutem natura excernenda, promptius & efficacius expellit.

1491. Facile igitur constabit, in variis morbis haud parum esse profuturum, exhalationem promovere, sudoremque elicere; & in iis imprimis qui a suppressa aut deficiente per cutem excretione proveniunt, vel in quibus hæc præter naturam cohibetur, quod plerumque signis haud ambiguis sciri potest, rigore imprimis, vel cutis siccitate & duritia, sive calida fuerit sive frigida; & præterea suspicandum est a cognita causa morbi externa, veluti frigore collecto. Hujusmodi exempla esse possunt, febres variæ, aliique morbi quorum febris pars magna est, gravedo, tussis, *rheumatismus*, & multæ aliæ inflammationes, & quædam sanguinis profluvia, & phthisis, &c.

1492. Utile quoque fit, ubicunque sanguinis distributiones abnormes acciderint; & hoc modo, pariter ac priore (1491.), in multis ex jam dictis morbis, aliisque similibus, prodesse videtur.

1493. Prodest etiam, ratione satis manifesta, in alvi fluxu, aut magno urinæ profluvio, aut hydrope varii generis, in quo haud raro inter sudandum aquæ adeo subito & copiose resorbentur, ut non modo ingens & diuturnus sudor, sed magnus simul urinæ fluxus accidat, quibus dirus ille morbus interdum prorsus depellitur.

1494. Prodest demum in multis morbis vetustis quæ cutem maxime afficiunt, veluti lepra varii generis, aut lue venerea; in quo sane morbo, sive externas sive internas partes occupaverit, exhalationem per cutem promovere, vel sæpe etiam copiosum elicere sudorem, eximium remedium est.

1495. Diu profecto atque acerrime inter medicos disputatum est de sudoribus in omni genere febrium eliciendis, neque hactenus lis adeo composita est, ut apud eos stabilitum sit, quando, & quousque, & quibus remediis talis medendi ratio in febribus conveniat.

1496.

1496. Constat vero multas febres per naturalem sudorem frequentissime sublevari vel solvi; neque dubium est multa remedia ad sudores eliciendos data, veluti diluentia, refrigerantia, vomitoria, & præsertim medicamenta ex stibio parata, febricitantibus sæpe egregie prodesse, morbumque vel prorsus depellere, vel mitiorem saltem & tutiorem reddere; neque demum negandum est, sudores interdum prufuisse per medicamenta validissima & maxime calefacientia, & multum calorem, extortos.

1497. Contra autem, non minus certum est sudorem etiam naturalem in febre prorumpentem, morbum sæpe neque solvere neque levare, & ægrotanti aliquando plurimum nocere; *ita* ut ne naturalis quidem sudor semper promovendus sit. Sudor vero arte provocatus multo magis anceps auxilium est, iis præsertim qui difficilius sudant; his enim non modo validiora medicamenta ad sudorem eliciendum data, sed ipsa etiam quæ lenissima videantur, veluti potus tepidi, haud parum sæpe nocent, læso nimirum ventriculo, labefactis viribus, & corpore male irritato & calefacto.

1498. De medicamentis vero valde stimulantibus & calefacientibus, & calore quo modo cunque adhibito, satis superque certum est, ea (quamvis nonnunquam utilia esse (1496.) potuerint) in febribus plerumque inutilia esse, & sæpe perniciosissima; scilicet quæ non semper sudorem elicere possint, & quamvis elicuerint, parum forsan juverint; & simul per suum stimulum febrim intendant, & vires ægri consumant, & putredinem augeant; in diversissimis febrium generibus fere pariter, quamvis variis de causis, nociva; præsertim in iis quas eruptio super cutem comitatur. — Triste sane est mente revolvere, quam funesta generi humano fuerit talis medendi ratio, diu stabilita & passim adhibita. Vix enim dubitari potest, magnam febricitantium partem cui morbus pepercisset, remediis hujusmodi turpissime fuisse trucidatam.

1499. Hæc exinanitio, non secus ac aliæ, sæpe nocet, valde debilibus imprimis, aut mobilibus, & sane omni-

bus, si nimis copiosa aut diuturna fuerit, aut frequentius justo repetita, corpore scilicet multum exhausto atque soluto, & cute præsertim adeo relaxata & delicata facta, ut ne levissimum quidem frigus sine damno tolerare possit. Infantibus, satis manifestis de causis, parum accommodata est; et puerperis, quibus diu necessaria fuit credita, non modo inutilis, sed sæpe valde perniciosa.

1500. Modica & diuturna per cutem exhalatio, qualis facile, vel idoneis medicamentis, vel corporis exercitatione, vel vestitu, vel cœli mutatione, effici potest, in multis morbis, veluti lue venerea, podagra, *rheumatismo*, etc. sæpe magis prodest quam sudor copiosissimus sed brevis, validioribus medicamentis provocatus; et quidem multos sanavit, quibus hic nihil profuisset; qui sane periculo suo non semper caret, et interdum perniciosissimus foret, veluti phthisicis, cum lenior & constans per cutem excretio insigniter prodesset.

1501. Copiosissima enim fieri potest & utilissima sæpe per cutem excretio citra ullum sudorem; nec desunt argumenta quæ suadeant, plus interdum hoc modo intra certum tempus exhalari, quam cum tota cutis sudore madet. Hic nimirum a sola fere cutis relaxatione haud raro pendet; exhalatio vero a corporis vigore, et sanguinis impetu, et actione vasorum summæ cutis, magis exprimitur.

1502. Inter sudandum multus potus diluens plerumque utilis est, et sæpe prorsus necessarius; cavendum autem diligenter, ne nimia ejus quantitate ventriculus gravetur.

1503. In magno et diuturno sudore, præsertim si æger valde infirmus est aliquid medicamenti stimulantis, veluti liquoris fermentati, &c. illi permittendum est, & sæpe etiam præcipiendum, cum ad sustinendas ejus vires, tum quoque ad promovendum sudorem.

1504. Sudaturus, rejectis omnibus vestimentis & stragulis linteis, laneis solis se involvere debet. Quod si tali consilio obtemperare noluerit, tum inter sudorem lintea subinde mutare debet, & recentia, sicca et calida (1507.) inducere.

1505.

1505. Idoneis fomentis, &c. conandum est ut sudor ad pedes usque probe eliciatur; inæquales enim sudores, et quarundam tantum partium, raro ullum morbum solvent.

1506. Cavendum a nimio calore, sive aeris, sive vestitus, sive potus, sive medicamentorum quæ inter sudandum sumuntur; tali enim auxilio raro opus est, neque semper tuto adhibetur. Sudores enim per calorem extorti raro prosunt, et calor in multis morbis insigniter nocet.

1507. Cavendum quoque a frigore, non inter sudandum modo, sed aliquandiu post finitum sudorem, scilicet quod tunc, ratione minime obscura, præter solitum periculosum est; ut multi qui credebant se per bonum sudorem fuisse sanatos, miserrime sunt experti.

CAP. XXXVIII.

De remediis errhinis, & sialogogis, & expectorantibus.

1508. INter evacuantia remedia recenseri solent illa quæ secretionem et excretionem humorum narium, et oris, et pulmonis promovent; quibus humoribus hoc commune est, quod omnes certo intra corpus usui destinati, neque in sanis copiosius secreti quam suis usibus impenduntur, in isto statu nunquam excerni debeant: per morbos vero sæpe vel deficiunt, vel nimis abundant, vel demum vitiantur, et simul (cum permagni interesset ut libere excernerentur) difficilius ejiciuntur. Ad talia igitur vitia corrigenda remediis interdum opus est, quæ, non secus ac reliqua evacuantia, aliis quoque usibus (1345. & seqq.) inservire possint.

1509. *Errhina*, vel *apophlegmatizonta*, dicuntur remedia illa, quæ fluxum muci aliorumque humorum e nari-

bus promovent: horum quoque pleraque, vel fortasse omnia, inassuetis saltem, sternutationem excitant; & hoc consilio adhibita, sternutamenta, vel *ptarmica* medicamenta vocantur.

1510. Fertur varia remedia emollientia naribus admota talem exinanitionem efficere; sed multo frequentius est & efficacius, idonea stimulantia, nunc leniora, nunc acriora, prout res postulaverit, iis adhibere. Variis quoque formis, veluti aqua diluta, aut in pulveres redacta, vel demum solida & integra, naribus indi, aut in eas recipi, possunt, vel etiam forma vaporum cum spiritu trahi.

1511. Saccharum, varii sales, multæque herbæ acres, veluti asarum, betonica, *lavendula*, *majorana*, pulegium, ruta, *nicotiana*, helleborus, euphorbium, &c. inter *errhina* ab auctoribus medicis enumerantur. Ex his vero, posteriora duo, propter summam suam acrimoniam, raro adhibenda sunt; & *nicotiana* omnium hujus generis remediorum usitatissima est, magis sane luxuriæ causa quam pro remedio.

1512. Effectus eorum, ex jam dictis de evacuantibus remediis generatim, facillime intelligentur. — Exinanitio quidem ipsa quam efficiunt nimis exigua est, quam ut generalem massam humorum & totum corpus afficiat; sed partes vicinas & conjunctas haud parum afficere potest.

1513. *Errhina* igitur, nares imprimis, postea, per consensum illum generalem de quo sæpius jam dictum est, totum corpus excitant; majorem secretionem & fluxum muci narium, aliorumque qui cum eo excernuntur humorum, quales sunt lachrymæ, per suum stimulum efficiunt; distributionem sanguinis aliquantum mutant, majore nimirum ejus ad nares & minore igitur ad vicinas partes derivatione facta; & demum, excitata sternutatione, totum corpus quatiunt, & pene convellunt.

1514. Hinc interdum utilia, præsertim assuetis, in defectu aut nimia spissitate muci narium, (unde olfactus vel nullus vel depravatus, & alia forsitan & majoris momenti

menti vitia, veluti oculorum aut totius capitis morbi), & in torpore, sive speciali sive generali, & in lethargo, & paralysi, & surditate, & *amaurosi*, & lippitudine varii generis, cum sicca, tum humida, & dolore capitis, & quibusdam, ut fertur, narium morbis. — Narratur quoque interdum prodesse in aliis, & quidem remotiorum partium morbis, veluti gravedine, phthisi, inflammatione pulmonis, &c. Sed de eorum usu in his morbis minus constat. — Fertur porro sternutatio ipsa idoneis remediis excitata aliquando profuisse in morbis quibusdam *nervosi generis*, convulsionis, torpore, paralysi, &c. Ingens nimirum & subita ista corporis agitatio, & fere convulsio generalis, abrupta prava consuetudine (390.), & superata forsitan irritatione illa unde aliæ convulsiones penderent, his quodammodo remedio esse potest, partesque antea torpentes & paralyticas ad sensum motumque denuo ciere, ut ex artubus paralyticis nonnunquam inter sternutandum subsilientibus manifestum est.

1515. *Errhina* vero intempestive adhibita haud parum nocent, exinanitione scilicet, & sanguinis caput versus derivatione, omnino præter naturam facta: olfactum quoque obtundunt, visum aliquando lædunt, & ventriculum sæpe infirmant. Sed hoc, maxima saltem ex parte, viribus *narcoticis* medicamenti vulgo adhibiti plane tribuendum est. — Utcunque vero absurdus & perniciosus bene valentibus sit primus *errhinorum* usus, tali consuetudini aliquandiu stabilitæ (1355.) sæpe obtemperare oportet.

1516. Sternutamenta denique, alia & minime obscura ratione, sæpe periculosa sunt, in nimia sanguinis abundantia, aut in capite aut pulmonibus congestione, & recente & vehemente oculorum inflammatione, & in ramicosis: neque profecto temere sunt præcipienda iis qui vel *hysteria* vel morbo comitiali (1514.) labotant.

1517. *Sialogoga* remedia dicuntur illa quæ salivam movent.

1518. Hoc autem variis modis effici potest; fluit enim saliva copiosius solito si os idoneis *gargarismatis* emol-

lientibus colluitur atque fovetur; fluit etiam insigni quantitate inter mandendum, scilicet quia actio musculorum, & motus maxillæ & linguæ, glandulas quæ illam secernunt, & meatus qui in os deferunt, probe exprimunt atque emulgent, quamvis res ipsa quæ manditur mitissima fuerit: *gargarismata* vero, atque *masticatoria* aliquantum stimulantia & acria, per suum stimulum *chemicum*, salivam multo efficacius movent. — Hinc actio multorum salium, & ceræ, mastiches, myrrhæ, aromatum, *nicotianæ*, ejusque fumi, etc. in cienda saliva facile intelligetur.

1519. Quidam animi affectus, & soni nonnulli acerrimi, auribusque ingratissimi, magnum salivæ fluxum sæpe efficiunt; sed hæc nihil ad usum medicum pertinent.

1520. Nausea & vomitus, quo modo cunque excitata, etiam sapores nauseosi, salivam movent; hinc omnia vomitoria medicamenta ad illam ciendam utilia. — Sed de tali eorum usu suo jam loco (1392.) dictum est.

1521. Ex omnibus vero remediis, argentum vivum maxima & certissima vi pollet salivæ ciendæ, & solum profecto specialem hujusmodi vim possidere videtur, qua via cunque in corpus receptum fuerit, modo quantitas ejus satis ampla sit, ipsumque idonea præparatione actuosum redditum. Efficacissimum enim hoc remedium vires suas salutares quodammodo ab arte accipit; natura enim, scilicet dum purum & fluidum est, pene iners videtur, & ingente sæpe quantitate, sine incommodo, aut sane ullo effectu, assumptum est. Per trituram vero cum oleosis aut mucosis rebus extinctum, aut per idonea *acida* atque *alcalina*, aut ignem, in formam salis, vel *calcis*, vel vaporis, redactum, insignes, & fere incredibiles vires adipiscitur; ita ut minutissima ejus quantitas in corpus recepta, nunc saluberrimos effectus præstet, nunc gravissimas noxas efficiat. Medici atque *chemici* per aliquot jam secula gnaviter semet occuparunt in variis excogitandis hujus remedii præparationibus, quarum sexcentas protulerunt: his omnibus vires nec prorsus eædem, nec tamen multum diversæ constant; & suas singulæ laudes,

des, vel saltem suos laudatores, habent. De minutis vero earum differentiis, variisque quibus accommodatæ sint usibus, non hic est locus dicendi. Sat fuerit memorasse, quamvis omnes salivam moveant, quasdam tardius quam alias os afficere; & sales & *calces* illius, generatim, exhalationem (1473.) per cutem magis promovere, quam medicamenta quæ ex eo per trituram cum sevo aut melle fiunt, quæque salivam promptius fere cient.

1522. Varia autem remedia *sialogoga*, similes fere effectus ac alia evacuantia præstant. Per suum stimulum, os, & linguam, & partes vicinas, & aliquatenus totum corpus excitant, & partim hoc, partim exinanitione quam efficiunt, motum sanguinis in iis partibus promovent; impedimenta vel obstructiones quæ naturali oris humorum secretioni obessent summovent; & distributionem sanguinis aliquantum mutant, majore eo derivatione facta; & demum fluxus salivæ etiam modicus, partes vicinas nonnihil deplet, copiosior vero, & diuturnus, totum corpus exinanit.

1523. Hinc *sialogoga* remedia, præsertim quæ ori ipsi admoventur, inque eo manduntur, aliquando utilia fiunt in defectu aut spissitate humorum oris, & torpore & paralysi, præsertim linguæ ipsius; sed non negligenda, imprimis assuetis, in paralysi generali, & in proclivitate ad *apoplexiam*, aut lethargum; & in inflammatione interdum, aut sanguinis congestione, aut quibusdam irritationibus variarum partium oris, faucium, gutturis, & capitis, veluti dentis aut capitis dolore, & hujus hydrope, & vertigine, & aurium tinnitu, & surditate, & lippitudine, & cæcitate, & gravedine, & angina, &c. — Credita sunt utilia sæpe fuisse ad præcavendam pestis aliarumque febrium contagionem, quam multi putant in os receptam cum saliva devorari; nec desunt, præsertim *nicotianæ* amatores, qui contendunt, constantem eorum usum haud parum prodesse multis hominibus, cum torpidis, tum quoque valde pituitosis.

1524. Nocent vero omnibus sanis; & magis adhuc quibus

bus ventriculus infirmior est; saliva enim alimenti concoctionem multum juvat.

1525. De saliva per argentum vivum cienda ad luem veneream sanandam, vix opus est verba facere; satis enim constat apud medicos, talem in isto morbo exinanitionem nunquam esse utilem, nunquam non perniciosam; & ægros optime fere & certissime sanari, (quæcunque demum remedii actio fuerit), quibus argentum vivum ita datur, ut neque hanc, neque sane ullam exinanitionem manifestam efficiat. Ingens vero salivæ fluxus, qualis magna solertia olim effici solebat, & cum horrendis ægrorum cruciatibus diu continuari, corpori gravissime & plurimis modis nocet. — Non tamen inutile est argentum vivum ita dare ut os aliquantum afficiat; sic enim medicus certo sciet, remedium ægri corpus pervasisse, & plerumque etiam non dubius judicare poterit, tantum ejus jam esse assumptum, quantum illi sit profuturum, donec os ad statum magis sanum rediverit. — Maxime profecto dolendum est, quosdam tales corporis constitutiones habere, ut vel minima hujus medicamenti portio, qualis ad morbum istum sanandum plane non sufficiat, iis salivam copiosissime moveat, fortasse cum gravi oris inflammatione; & alios ingentem ejusdem medicamenti vim aliquandiu tolerare, ore plane intacto, & morbo minime sanato, donec tandem ad os subito & vehementer ruat, ibique miserrime sæviat. Omne quidem hac de re tulerit punctum, qui talem argenti vivi præparationem invenerit, qualis & luem veneream penitus eradicet, & simul neque salivam moveat, neque os, neque ventriculum, neque intestina lædat. Interea vero ea præparatio eaque administratio remedii optimæ habendæ sunt, quæ, dum morbum tollunt, illis partibus minime noceant.

1526. *Expectorantia* dicuntur remedia illa, quæ exscreationem a pulmone & aspera arteria promovent.

1527. Talibus profecto remediis sæpe opus est, cum partes illæ adeo frequenter vel tenui & acri muco irritantur, vel nimia muci quantitate pene obruuntur, *vel* demum

mum muco nimis spisso & tenace gravantur, qualis difficillime per tussim (604. & seqq.) ejici possit. Aliæ præterea res, veluti sanguis, pus, aqua, &c. in pulmone accumulatæ aut effusæ, similiter ac nimis copiosus aut morbosus mucus sunt exscreandæ; & morbi quidam tali exscreatione optime solvuntur.

1528. Nil mirum igitur, medicos talia remedia quærentes, multa medicamenta hoc consilio adhibuisse. Omnia vero, quibus nomen *expectorantium* imponere placuit, vel admodum exiguas, vel, quod pejus est, admodum incertas hujusmodi vires habent. Nondum enim constitit, num ullis medicamentis vis specialis contingat promovendi secretionem aut exscreationem muci a pulmonibus; & stimulantia generalia in corpus recepta pulmones haud multum afficere solent; & medicamenta illa quæ forma vaporum cum spiritu trahi possunt, neque multum prosunt, neque (satis manifestis de causis) communi usui omnino accommodata sunt.

1529. Ex ampla farragine medicamentorum quæ *expectorantia* a variis auctoribus dicta sunt, duo genera maxime eminent, stimulantia nimirum, seu attenuantia, & emollientia, seu *demulcentia*, seu *incrassantia*, ut promiscue vocantur.

1530. Ex stimulantibus, efficacissima fere sunt scilla, gummi ammoniacum, *asa* fœtida, & fortasse *nicotiana*, vel in ore mansa, vel fumo in pulmonem recepta; sed multa alia minoris momenti remedia, veluti arum, hedera terrestris, erysimum, iris, &c. cum his enumerari solent. De hujusmodi medicamentorum actione nonnihil inter medicos certatur; alii enim credunt, quicquid beneficii ab iis accipiatur, nauseæ (1533.), vel vomitioni forsitan quam moveant, totum esse tribuendum; dum aliis persuassimum est, aliquid stimuli ab iis derivatum, & cum sanguine ad pulmones delatum, partibus quæ mucum secernunt irritare, & hunc ideo copiosiorem & tenuiorem reddere. — Hoc genus *expectorantium* in nimia muci pulmonis spissitate & tenacitate maxime prodest.

1531. Ad alterum genus (1529.) pertinent medica-

men-

menta mitia, oleosa, gummosa, mucosa; qualia sunt oleum olivarum, amygdalarum, palmæ, *sperma ceti*, gummi Arabicum, tragacantha, saccharum, linum, althæa, glycyrrhiza, tussilago, & similia. Ex his autem, oleosa, utpote quæ ventriculum sæpe gravant, plerumque minus idonea sunt, & gummosa igitur, aut mucosa medicamenta, iis fere anteponenda. — Hoc genus utilissimum est, ubi mucus nimis tenuis & acer, tussis valde frequens & pene inanis, & magna irritatio pulmonis & asperæ arteriæ adsunt. — De hujusmodi quoque medicamentorum actione lis aliqua est; scilicet quæ alii in sanguinem recepta, adque pulmonem delata, alii tantum inter devorandum, (faucibus nimirum & *glottide* illitis, & sic a quibusdam irritationibus defensis), prodesse opinantur. Et hoc saltem certum est, multa eorum tussim adeo subito sistere, & irritationem prius molestissimam tollere, ut minime credibile sit vel minutissimam illorum particulam cum sanguine ad partes laborantes pervenisse; tussi vero sopita, &, quæ inde penderet, pulmonis agitatione paulisper composita, mucus qui in pulmone & aspera arteria aderat, quamvis prius nimis tenuis, & forsitan acer, per remoram spissescit atque mitescit, viribusque interim ægri aliquantum refectis, prima tussicula postea accidente, facile & copiose ejicitur. — Præterea, morbosa ista muci tenuitas et acrimonia, quamvis interdum accidere videatur, neque adeo certum neque adeo frequens vitium est, neque tanti momenti, ac multi medici existimaverint; pleraque enim signa atque molestiæ quæ ab ea provenire existimata sunt, verisimilius imputari possunt, partim, defectui istius muci, qualis sub inflammationem mucosæ membranæ accidere solet; partim quoque, acriori illi sensui, auctæque stimuli cujusvis impatientiæ, quæ omnibus partibus inflammatis contingunt; partim demum, gravissimæ irritationi tussis crebræ, totum pulmonem quatientis, et asperam arteriam, et præsertim *glottidem*, irritantis, earumque mucum abradentis. Horum omnium tanta est vis & noxa, ut aer ipse, quamvis lenissimus, stimulo tandem sit, neque spiritus quidem sine gravi irrita-

ritatione atque dolore, & tussi frequentissima, possit reciprocari.

1532. Eadem porro ratio est somni naturalis, qui sane exscreationem aliquandiu sistit, eandem vero postea efficacissime promovet; & opii quoque eodem consilio adhibiti, ut nunc sæpe solet, cum insigni ægrotantium beneficio.

1533. Omnia vomitoria medicamenta, sive plenam vomitionem, sive nauseam tantum civerint, exscreationem a pulmone & aspera arteria plane promovent. Hoc non soli agitationi vomendi (quamvis hæc sane nonnihil interdum prodesse possit) tribuendum est; stimulus forsan medicamenti, veluti scillæ, ad pulmonem pervenit, & sic juvat; & nausea demum, per consensum illum egregium ventriculum inter & multas alias partes, vel *spasmum*, siquis forte adsit, minutissimorum vasorum secernentium & exhalantium pulmonis solvere potest, vel vasa ista (ut de vasis summæ cutis multi opinantur) ad validiorem actionem excitare, unde mucus copiosior simul & sanior, ejusque exscreatio facilior.

1534. Idem fere prædicari potest de sudore, vel sponte sua profluente, vel idoneis remediis excitato; qui sane interdum *expectorans* remedium fit haud contemnendum — Forsitan etiam huc referri debet beneficium istud, non leve profecto, quod ab idonea exercitatione, & imprimis ab equitatione, percipitur, cum multum a pulmone exscreandum est.

1535. Vapores aquæ calidæ cum spiritu in pulmonem hausti, hunc fovent, humectant, molliunt, laxant, *spasmum*, siquis adsit, solvunt, exhalationem & muci secretionem promovent, hunc quoque diluunt & attenuant, ejusque sic exscreationem promptiorem & faciliorem reddunt, & demum bonum remedium *expectorans* fiunt. — Vapores acriores, veluti aceti, & *nicotianæ* fumus, interdum adhibentur, & nonnullis ægris haud male convenire possunt, sed multis inassuetis pene intolerabiles sunt.

1536. Denique *epispastica* remedia veluti *vesicatoria*, pectori, aut lateri, aut dorso imposita, exscreationem haud

haud raro manifeste promovent. Hæc quoque, ut postea fusius exponendum erit (Cap. XLI.), per consensum illum egregium qui externas inter & internas partes intercedit, has variis modis afficiunt, & *spasmum* solvunt, & inflammationem tollunt, & magis æqualem ideo sanguinis distributionem restituunt, siquando hæc antea abnormis fuisset. — His, ut videtur, facultatibus, potius quam stimulo ulli quem pulmoni impertiant, vires eorum *expectorantes* sunt imputandæ.

C A P. XXXIX.

De remediis emmenagogis.

1537. REmedia *emmenagoga*, vel *menagoga*, apud medicos dicuntur illa quæ menses movent.

1538. Fluxus iste, mulieribus per magnam vitæ partem naturalis & necessarius, duntaxat salutaris, interdum sub pubertatem non ut debet prorumpit, & sæpe postquam mulieribus aliquoties vel diu justis intervallis rediverit, deficit, vel prorsus subsistit; quamvis ipsæ neque uterum gerant, neque ubera infanti præbeant. Hinc plurimi & graves morbi, nec raro (ut suo jam loco (Cap. XXI.) expositum est) valetudo ab omni fere parte labefacta.

1539. Medici vero, docente ipsa Natura per exempla pene quotidiana, innumeros, & alioquin insanabiles morbos, a tali mensium defectu oriundos, iisdem denuo fluentibus sublevari vel solvi, summa sæpe ope nituntur ut fluxum istum arte sua eliciant; multaque imprimis medicamenta adhibere solent, qualia existimata sunt specialem istiusmodi vim possidere.

1540. Quamvis autem plurima & diversissima medicamentorum genera, a variis, neque sane parvi nominis auctoribus, tanquam egregia, & quidem certissima in mensibus provocandis auxilia, nuper & olim miris laudibus fue-

fuerint cumulata, parum adhuc constat num ulli medicamento specialis ejusmodi vis contingat; non quod dubium sit multa medicamenta id sæpe effecisse, sed quia per aliam & magis generalem actionem, salutarem istum effectum præstitisse videantur, neque vel uterum specialiter afficere aut irritare, neque menses ciere, per facultatem ullam singularem, quali argentum vivum, aut scilla, aut aloe, salivam, vel urinam, vel alvum movent. Et interim satis certum est, pleraque medicamentorum, quæ mulierculæ, & quidem multi medici, ad provocandos menses diligenter adhibent, vel prorsus inefficacia esse, vel in illum duntaxat finem minime accommodata.

1541. Non tamen dissimulandum est, quædam medicamenta, quæ nullas alias vires ostendant, nec ullas alias partes afficiant, uterum insigniter afficere, mensesque efficacissime movere, interdum visa esse. Clarus enim auctor, omnique fide dignus, testatur, se talem in herba haud magni nominis in medicina, rubia, scilicet, tinctorum, virtutem deprehendisse; cujus radix in plurimis casibus, cum novis tum vetustis, a variisque causis provenientibus, signaque diversissima habentibus, multisque aliis remediis prius adhibitis minime cedentibus, mirabiliter profuisse, mensesque præter omnem spem provocasse, visa fuit. Quo pacto talis herba, alioquin nullius vis aut stimuli, uterum irritet, vel ullo modo afficiat, & sanguinem adeo efficaciter foras propellat, explanatu difficillimum est: hoc autem plenior experientia doceat. Interim, magis forsitan dolendum est quam mirandum, remedium adeo lene & tutum, delicatissimis etiam fœminis facile tolerabilem, omnibusque morbi casibus pariter accommodatum, non semper pari cum successu adhiberi, & quidem in multis jam ægris frustra fuisse tentatum.

1542. Alia vero medicamenta quod attinet ad provocandos menses adhiberi solita, quæ alias, & magis generales & manifestas vires possident, quibus in suppressis mensibus opem ferre videantur; quamvis naturæ non modo diversæ, sed plane contrariæ (821.) sint, actio & administratio eorum facile intelligentur, si nobiscum perpen-

pendimus quam variæ (819. 20.) causæ menses vel sistere vel arcere soleant, & quot quamque diversæ affectiones morbosæ ab illorum defectu in variis casibus proveniant. Quicquid enim causam mali summovet, ipsi quodammodo remedio erit; quicquid præterea mala a suppressis mensibus oriunda sublevat vel tollit, vel quibusdam tantum ex iis occurrit, menses sæpe denuo revocabit, corpore nimirum, propter hujusmodi levamen, ad solita sua munera melius in posterum valente. Non secus enim ac menses rite fluentes ad prosperam valetudinem, prospera valetudo ad istum fluxum maxime conducit.

1543. Menses vero a duabus causis generalibus frequentissime deficiunt; scilicet vel a defectu vis quæ sanguinem per vasa atque foramina uteri propellere debuisset, nihil præter solitum exitui ejus obstante, vel a renixu aut impedimento aliquo præter naturam, quale neque solitæ corporis vires, quæ sanguinem propellerent, neque sane multo majores, quas vel natura vel ars suscitaverit, superare queant. Sæpissime vero utrumque vitium simul adest, vel ab initio casus, vel si hic ab alterutro, & præsertim a posteriore, primo inceperit, tamen ipse mensium defectus alterum haud raro efficiet, unde morbus gravior, diuturnior, sanatu difficilior.

1544. Si, propter pravam uteri vel vaginæ fabricam, sive a natura derivatam, sive morbo corruptam, sanguis vel in illum exprimi vel per hanc elabi nequeat, cujusmodi apud idoneos auctores nonnulla, quamvis rarissima, extant exempla, perspicuum est, tale impedimentum vel sola chirurgia esse summovendum, vel morbum omnino insanabilem fore, & omnia duntaxat medicamenta ad provocandos menses frustra adhibitum iri.

1545. Quod si menses, (ut sæpe solent), propter impedimentum multo levius, & sublatu facilius, substiterint, veluti nimis arctam vasorum & foraminum uteri contractionem, seu *spasmum*, frigore, aut gravi animi affectu, aut febre, &c. inductum; vel si, propter generalem corporis infirmitatem, sanguinisque imprimis motum

tum nimis languidum, menses defecerint, vel si, propter abnormes alias partes versus sanguinis derivationes, hic minore quam par esset impetu & quantitate ad uterum fuerit delatus; vel si, per diuturnum mensium defectum, vasa atque foramina uteri paulatim coarctata etr pene conclusa fuerint; vel demum, si, nullo dato pe uterum exitu sanguini illi qui debuisset effundi, toto copore multum turbatum fuerit, & nimius imprimis sanguinis impetus, ejusdemque distributiones morbosæ, lumborumque, & ventris, & capitis dolores, & convulsiones *hystericæ*, &c. acciderint, cunctaque tandem corporis munera impedita vel læsa fuerint; tum plane variis remediorum generibus erit locus, veluti emollientibus, infirmantibus, stimulantibus, sedantibus, anodynis, *antispasmodicis*, variisque demum evacuantibus.

1546. In mensium defectu, memoria usque tenere oportet, non semper ullis opus esse remediis ad ipsos eliciendos aut revocandos sive solita ætate non proruperint, sive, postquam aliquoties profluxissent, præter naturam substiterint, præsertim si valetudo cætera bona fuerit. In tali enim statu, natura ipsa, menses, si antea nulli fuerant, suo tempore, arte vix festinando, proferre solet, eosdemque aliquamdiu subsistentes denuo reducere. Neque alia profecto videtur esse ratio virium quas nonnullis imputare placuit remediis quibusdam anilibus, quæ revera nullas in mensibus eliciendis habent: si vero per tempus satis longum adhibita fuerint, corpore interim reliquis suis mediocriter functo muneribus, menses fere iterum prodibunt; laudesque sic, tempori & naturæ solum debitæ, inutilissimo forsitan medicamento facile tribuentur. Hinc quoque colligi potest, quæcunque ad menses provocandos dentur remedia, idoneum victus et vitæ genus, quale scilicet ad generalem corporis sanitatem, variis sæpe modis læsam, maxime cunducat, nunquam esse negligendum.

1547. Singula vero remedia quod attinet ad eliciendos menses dari solita, tametsi uniuscujusque actio & usus haud male intelligantur, tamen ægre in pulchrum aut ac-

curatum ordinem reducuntur; propterea quod multa & efficacissima eorum non uno tantum sed variis modis prosint, variosque simul necessarios aut salutares duntaxat effectus sæpe præstent; variis ideo consiliis, inque variis casibus, pariter adhibenda.

1548. Sic idonea corporis exercitatio, (quæ omnium hujusmodi remediorum longe optimum est, diversisque casibus accommodatissimum), sive a defectu virium quæ sanguinem propellere debuissent, sive ab insolito impedimento atque renixu, iis ægre superando, menses substiterint, sive utrumque simul vitium adsit, totaque demum veletudo labascat, utilissima esse poterit; corpore scilicet probe excitato, *spasmo*, si quis forte adsit, soluto, motu sanguinis expedito, impetuque ejus intenso, derivationibus ejus abnormibus atque morbosis submotis, & æquali & naturali distributione per totum corpus effecta, hujus simul viribus refectis, cunctisque demum corporis muneribus, morbo læsis & languentibus, efficacissime adjutis atque promotis.

1549. Proximum forsan huic, inter remedia quæ menses eliciunt, locum occupare meretur aura *electrica*, quæ etiam toti corpori per ictus (1205.) admota, sed promptius & certius adhuc circa lumbos, & abdomen, & pubem, adhibita, menses adeo potenter movet, ut sæpe ipso temporis puncto quo adhibetur, inopinantibus prorumpant; & hoc stimulo ejus plane tribuendum est.

1550. Excitantes etiam animi affectus, quorum tantus tamque salutaris sæpe reperitur stimulus (1214.), haud parum sæpe valent in reducendis mensibus; non secus ac contrarium genus affectuum eosdem sæpe cohibet.

1551. Plurima quoque medicamenta stimulantia adciendos menses sæpe dantur, & haud raro manifeste prosunt; pleraque etiam & optima medicamentorum quibus specialis istiusmodi vis imputari solet, nihil aliud sunt quam stimulantia generalia; neque obscura ratio, qua, stimulato corpore, motuque imprimis sanguinis incitato, menses, quacunque causarum jam (1543.) expositarum suppressos, talia medicamenta sæpe propellant. Ex his

ve-

vero gummi calida seu fœtida, & *castoreum*, & similia, optima fere sunt & efficacissima: non desunt tamen qui varias herbas acres, earumque olea *essentialia*, aliasque præparationes multum laudant; veluti rutam, sabinam, pulegium, helleborum nigrum, aliasque bene multas minorum & magis incertarum virium; quales sunt aristolochia, crocus, scordium, marrubium, *matricaria*, &c. — Amplissimum profecto, & prorsus mirum, de viribus hellebori nigri in mensibus eliciendis, testimonium accepimus a viro experientissimo & celeberrimo, qui summos in arte medica honores diu occupavit. Non dubitavit clarus hic auctor firmissime asseverare, tantam in ista herba inesse virtutem, ut vix meminisset eam, cum ad menses eliciendos data esset, spem suam unquam fefellisse; seque præterea notasse, quotiescunque, propter pravam partium conformationem, vel aliam quamcunque causam, frustra adhibita fuisset, tum sanguinem per alias vias fuisse propulsum; unde collegit, egregiam & singularem prorsus vim sanguinem propellendi remedio suo constare. — Sed dormitabat certe bonus senex, nunquam aliter tantum de tali medicamento, inque tali morbo, testimonium daturus, honesti scilicet viri & sapientis medici gravitate atque prudentia pariter indignum, & experientiæ pene quotidianæ dissentaneum. Quamvis enim herba adeo laudata bonum aliquando remedium fiat, & sanguinem forsitan, per uterum minus exeuntem, per alias vias nonnunquam foras propulerit, (quod sane de omni acriore medicamento stimulante credibile est); tantum abest ut hoc perpetuum aut certum sit, ut decimæ cuique ægræ quæ eam hauserit remedio fuerit, neque millesimæ cuique alia & morbosa sanguinis profluvia effecerit.

1552. Cum stimulantibus quoque remediis *emmenagogis* recenseri debet argentum vivum, quippe cujus non alia videtur esse vis & usus in eliciendis mensibus. Olim quidem multis medicis persuasum fuit menses sæpissime supprimi a morboso sanguinis lentore seu spissitate, & argentum vivum insigni vi pollere sanguinem resolvendi &

attenuandi: nunc vero ambæ hæ opiniones pariter obsoluerunt; remedium autem interdum non inutile est, præsertim in diuturno mensium defectu.

1553. Proxime post hæc veniunt remedia quædam quæ menses aliquando movere aut reducere videntur, per vim aliquam mixtam & ancipitem, roborantem scilicet simul & stimulantem, qualis in multis herbis amaris (1103. 1200.) inesse videtur. Huc quoque referri possunt quædam ex medicamentis jam (1551.) recensitis: nonnulli vero ommia amara inter *emmenagoga* enumerare volunt; sed eorum vires neque magnæ neque certæ reperiuntur.

1554. Ferrum variis modis præparatum, & aquæ medicinales ferratæ, quorum vires roborantes certe haud exiguæ sunt, in eliciendis mensibus insigniter sæpe prosunt. Quæ vero hoc consilio fontes medicinales ferratos petunt, alia simul, neque fortasse minoris momenti, auxilia (1141.) habere solent.

1555. Ex roborantibus vero remediis, belneum frigidum in eliciendis mensibus longe optimum & efficacissimum existit, non magis forsitan ob vires suas roborantes, quam saluberrimum illum stimulum quem corpori impertit. — Recordandum est hæc & similia remedia stimulantia & roborantia, non modo impetum sanguinis intendere, verum insuper, submotis abnormibus, æqualem & naturalem ejus distributionem efficere, ipsumque *spasmum*, quem primo statim aspectu auctura viderentur, haud raro solvere atque arcere.

1556. Variis modis medici conati sunt stimulantia medicamenta ita adhibere, ut uterum quam maxime afficerent. Hoc consilio emplastra stimulantia ex gummi calidis, &c. abdomini partibusque vicinis interdum imposuerunt. Talis autem medicina nunc pene, vel penitus, obsoluit. — De ictibus vel scintillis *electricis* prope uterum adhibendis, jam (1549.) dictum est.

1557. Cathartica acriora, solutu præsertim difficilia, adque imum usque intestinum suam acrimoniam deducentia, non illud modo, sed, propter vicinitatem partium

vasorumque conjunctiones, uterum quoque insigniter irritant, & menses sæpe efficacissime eliciunt; neque aliud fere medicamentum quam aloe hoc consilio frequentius aut felicius adhibetur. Hæc quidem, & sane omnia hujusmdi medicamenta, in mensibus provocandis adeo sunt efficacia, ut ipsos sæpe intempestive eliciant, mulieribus scilicet quæ uterum gerunt, unde ingens profluvium, & abortus, vel forsan vitæ ipsius discrimen. — Lotiones quoque acriores per anum infusæ, eadem ratione, menses aliquando movent.

1558. Sunt quibus visum est medicamenta *diuretica* acriora, & præsertim cantharides, eodem consilio præcipere; & satis verisimile est medicamentum quod vesicam adeo vehementer irritat, tantamque eam versus sanguinis derivationem faciat, uterum quoque aliquantum esse affecturum, mensesque fortasse citurum: sed de tali *diureticorum* usu hactenus per experientiam minus constitit.

1559. Nonnulli demum non dubitarunt stimulantia medicamenta, pro pessis, naturalibus condere, vel fluida forma in uterum ipsum infundere. Talis vero medicina communi usui minime accommodata est, quippe quam honestæ fœminæ, ob speciem turpitudinis, vix admitterent. Præterea, effectus ejus parum certi sunt, viresque valde ancipites; uterus enim natura delicatissimus adque obstructionem, & sane *schirrum*, admodum proclivis, non temere est irritandus.

1560. Huc tamen referri debet aliud remedium satis tutum & naturale, & sæpe efficacissimum; justus scilicet Veneris cultus. Quantum hoc in mensibus evocandis valeat remedium, plurimæ puellæ, donec virgines erant, pallidæ, macræ, male sanæ, felice conjugio, nitidæ, vegetæ, roseæ, brevi factæ, non ambigue testantur.

1561. Multa quoque remedia *antispasmodica*, non modo stimulantia (1187.), aut fœtida (1551.), quorum vires ancipites sunt, sed plane sedantia, & quidem *narcotica*, veluti opium, cicuta, hyosciamus, ad evocandos menses sæpe data sunt, & haud raro insigniter pro-

fuerunt. Parum sane constat de singularibus viribus quas nonnullis cicutæ & hyosciamo imputare placuit; sed non dubitandum est hæc interdum, similiter ac opium, & si vix magis, esse profutara. Opium vero, in multis casibus, menses efficacissime movet, & sæpe omnibus aliis medicamentis plane anteponendum est; nimirum cum solita naturæ molimina fiunt, & sanguis non modo velocius solito movetur, sed ad uterum simul copiosius derivatur, quamvis, propter contractionem nimis validam, seu *spasmum* vasorum & foraminum uteri, exire nequeat: & talis corporis conditio haud ambiguis plerumque signis sciri potest, pulsu imprimis frequente & valido, auctoque cutis calore, & gravibus uteri lumborumque doloribus, & nausea, & vomitu, aliisque signis ventriculi male se habentis, & capitis dolore & gravitate, omnibusque demum notis sanguinis ab utero quasi pulsi, inque alias ideo partes derivati. In hoc statu, opium, etiam per os sumptum, *spasmum* solvit, vasa atque foramlna uteri laxat, & sic sanguini per illum exitum sæpe conciliat; sed molto fere efficacius reperitur, in ima intestina per clysterem infusum; cujus rei ratio minime obscura est.

1562. Eodem fere consilio, & sæpe haud exiguo cum successu, in similibus casibus præcipiuntur remedia emollientia & infirmantia, & imprimis evacuantia. Etiam sanguinis detractio sæpe utilis, interdum prorsus necessaria; præsertim in casu recente, in vetusto enim tali rarius opus est auxilio. Non sane expectandum est hanc exinanitionem, quamvis quadruplo forsan largiorem naturali quæ defecerat, mala ab ejus defectu provenientia æque subito & efficaciter esse sublaturam. Ubi tamen multa febris, & irritatio, & graves dolores, & pulsus plenus, frequens, validus, adsunt, plerumque utilis est; & non modo ista signa morbosa sublevat, & noxis quibuscunque a defectu mensium oriundis aliquatenus occurrit, sed ipsos quoque, laxatis omnibus vasis, haud raro brevi reducit.

1563. Vomitio quoque menses aliquandiu suppressos

sæpe

sæpe evocat; partim fortasse stimulo medicamenti quod haustum erat; partim agitatione & ingentibus nixibus vomendi, quæ totum corpus, & abdomen præsertim, qualiunt & excitant, ejusque viscera probe comprimunt, & multas eorum obstructiones tollunt, & sanguinis motum per ea expediunt; partim demum, *spasmo* soluto, vasisque per totum corpus laxatis, ita ut libera & naturalis denuo fiat sanguinis distributio. — Qualiscunque vero rei ratio fuerit, hoc duntaxat firmum est, menses sæpe, intra paucas horas a vomitione, fœminis redire quibus diu defecissent, & interdum etiam inter vomendum subito prorumpere.

1564. Alvi demum purgatio ad eundem finem aliquando conducit, non modo stimulo, sive generali, sive speciali (1557. medicamenti quod adhibetur, sed corpore simul soluto, vasis omnibus, præsertim in abdomine, laxatis, obstructionibus & morbosis sanguinis in eo congestionibus sublatis, motuque sanguinis per omnia ejus viscera pratesque vicinas probe expedito. Hinc etiam per leviora medicamenta, & quæ dicuntur refrigerantia, effecta; interdum utilis, in iisdem fere casibus, & ratione non multum aliena, ac sanguinis detractio prodesse solet.

1565. Multa denique remedia, præsertim emollientia, quæ sanguinem deorsum invitant, uterumque versus copiosius derivant, vel reducunt, vel cogunt, ad evocandos menses sæpe egregie prosunt. Ad hunc finem, crebra & valida femorum crurumque frictio, & calor variis modis iis partibus admotus, & balneum imprimis calidum, & fomenta, & lotiones, & vapores aquæ tepidæ, vel artubus inferioribus, vel ipsis naturalibus, vel partibus vicinis, sæpe adhibentur, nec raro, satis manifesta ratione, multum prosunt. — Semper quoque utile est, in omni casu mensium deficientium, pedes & crura calida servare, vel a frigore saltem, & humore, diligenter & curiose defendere; nimirum quia nulla fere frequentior existit hujusmodi defectus causa quam frigus artubus inferioribus admotum.

1566. Postremo, insigniter aliquando profuit, idonea imposita ligatura, quæ cochlea ad libitum constringeretur, femorum arterias ita comprimere, ut sanguis per eas minus transiens, inque vasa uteri copiosius & majore impetu derivatus, hæc patefaceret & permearet. Hoc genus auxilii (cui sua plane incommoda sunt) menses sæpe quam citissime exprimit, juvantibus præsertim remediis quibusdam emollientibus & laxantibus jam (1565.) recensitis.

1567. Cum varia remedia quæ ad menses eliciendos præcipiuntur adeo diversa & quidem contraria sint, medici est, diligenter cavere ne quid eorum intempestive adhibeatur. Absurdum certe foret, & sæpe nocentissimum, validiora stimulantia præcipere ægris, jam forsitan febricitantibus, doloribur, cruciatis, & variis modis satis superque irritatis; et vix minus ineptum, infirmantia, et sedantia, et evacuantia mulieribus dare jam longa valetudine fractis atque exhaustis, et dudum nimis relaxatis. — Ipsum vitæ et victus regimen, pro diversis morbi causis et temporibus, corporisque conditionibus, variare oportet. — Rari quidem casus quibus per longum tempus exercitatio non conveniat.

1568. Cavendum de his, non secus ac de aliis evacuantibus remediis, iisdemque de causis, ne validiora duntaxat et acriora valde infirmis aut mobilibus adhibeantur.

1569. Cavendum præ omnibus ne gravidis per incuriam dentur; quod temeritate satis frequente, sed minime decora, haud raro factum est. Honestæ etiam matronæ hac de re interdum decipiuntur, et medicos ideo in turpem & periculosum errorem ducunt: innuptis vero, ex plebe saltem, de mensium defectu conquerentibus, propter causas satis manifestas, numquam temere credendum est.

1570. In mensibus per medicinam eliciendis, memoria semper tenere oportet, naturam multo magis quam artem valere, illaque repugnante, aut nil juvante, hanc parum efficere; & pleraque igitur remediorum jam recensi-

sitorum, stimulantium pariter, & anodynorum, & relaxantium, &c. tum maxime, vel solum forsitan, esse adhibenda, cum naturæ molimina ad menses producendos fiunt; namque per vim consuetudinis, talia in diuturno etiam mensium defectu, per intervalla, sæpe æqualia & menstrua, molimina repetuntur. Docuit enim experientia amplissima, optima quæque remedia, ubi istiusmodi molimina nulla fierent, non modo frustra plerumque dari, sed postquam hoc modo diu intempestive fuerant adhibita, minus etiam valere ipso tempore, quo, juvantibus naturæ moliminibus, maxime profuissent, nisi prius vires eorum prava administratione perditæ essent atque consumptæ. — Hoc autem de omnibus non æque verum est; & præsertim de argento vivo, & corporis exercitatione, quæ per intervalla etiam vel maxime sunt adhibenda.

C A P. XL.

De sanguinis detractione.

1571. PRoxime post varias exinanitiones per foramina naturalia concitatas, considerandæ sunt & illæ quæ per vias novas & arte factas perficiuntur. Harum plane princeps est sanguinis detractio, eximium sane remedium, nimirum quo nullum existit in variis & quidem gravissimis morbis potentius aut præsentius auxilium; neque profecto pauci sunt morbi in quibus sæpe unica spes & perfugium videtur. Frequenter vero anceps fit & periculosum remedium, neque ulla fere exinanitio intempestive facta, magis, aut certius, aut citius nocere solet, majoremque in adhibendo prudentiam & circumspectionem requirere.

1572. Sanguis autem variis modis in variis morbis detrahitur; vel grandiore scilicet soluta vena, vel interdum fortasse arteria, vulnere adeo amplo ut plurimus sanguis

per

per id brevi effluat; vel hirudinibus cuti admotis, quæ sanguinem lentius & parcius exsugant; aut cuti prius cæsæ & scarificatæ cucurbitulis impositis, quæ sanguinem, alioquin vix profluxurum, per multa minuta vulnera educant; aut demum partibus quibusdam probe scarificatis, quibus neque cucurbitulæ neque hirudines possint admoveri.

1573. Prior modus (1572.), magna fere, & subita duntaxat, exinanitione facta, quamvis forsitan partes unde sanguis detractus esset primo & maxime exhauriat, tamen totum corpus similiter & brevi afficit; & propter hunc subitum & generalem effectum, detractio sanguinis generalis apud medicos non inepte vocatur.

1574. Alter vero modus (1572.) sanguinis eliciendi, distinctionis causa, specialis vel singularis ejus detractio vocatur. Exinanitio enim hoc modo effecta, exigua fere est, & semper lenta, neque remotas partes aut totum corpus multum afficit; nimirum quia vasa quantitati humorum quam habent intra certos limites facile se accommodant, dummodo mutatio (527.) lenta fuerit; partem vero unde sanguis elicitur, partesque etiam vicinas egregie sæpe afficit, nec raro in variis singularum partium vitiis multo plus valet generali sanguinis detractione, quamvis decuplo fortasse largiore; &, quod vix minoris momenti est, tuto sæpe adhibetur, & igitur aliquoties repeti potest, ubi generali sanguinis detractioni, corpore scilicet jam valde exhausto & infirmato, locus plane nullus foret.

1575. Effectus sanguinis per venas modica quantitate detracti, hi fere sunt: copiam humorum circumeuntium minuit, vasa itaque quæ eos continebant laxat, horum sic (325. 27.) vires attenuat, & igitur impetum sanguinis, utpote qui ab eorum contractione (428. 9.) magna ex parte pendent, temperat cohibetque, pulsus debiliores & tarditores reddit, vires musculorum infirmat, corpusque demum totum refrigerat, & simul aliquantum relaxat.

1576. Quod si interdum pulsus post sanguinem detra-

ctum

ctum pleniores, validiores, frequentiores fiunt, sanguinisque impetus plane augetur, & corpus firmari, & vires ejus refici & expediri videntur, hoc non dubie tribuendum erit sublato per exinanitionem tanto sanguinis oneri & moli, quantum & arterias plus æquo (328. 518.) distenderet, earumque vires opprimeret, & totum corpus gravaret.

1577. Effectus vero naturales & communes hujus exinanitionis (1572.) in sanis pariter & plerisque ægris, vel inter ipsum sanguinem detrahendum, aut brevi post, satis manifeste spectantur; ille nimirum, cum primo secatur vena, quasi æstuans, & magno impetu prosiliens, paulatim languidior effluit, & brevi fere stagnat, neque frictione brachii, neque contractione (431.) ejus musculorum, facile exprimendus, nec raro, deficientibus viribus quæ propellerent, prius omnino sistitur quam ad idoneam quantitatem missus fuerit. Sæpe etiam brevissimo post tempore a sanguinis detractione impetus ejus insigniter minui videtur, quamvis dum ipse efflueret nulla fere mutatio observanda esset. Neque profecto rarum est, sanguine semel neque large detracto, nulloque alio adhibito remedio, morbos quosdam a nimio ejus impetu provenientes brevi & penitus tolli. Et pari fere ratione, multa sanguinis profluvia suum quodammodo secum remedium afferunt.

1578. Magnæ vero sanguinis detractiones, graviores & fere perniciosiores effectus habent, arteriis enim variisque cordis saccis multum & subito relaxatis, viribusque eorum sic imminutis, sanguinis impetus adeo deficit, ut ad excitandum suisque muneribus aptandum cerebrum non amplius sufficiat, unde vertigo, nausea, vomitus, animi defectio, & non modo cordis arteriarumque actio, sed omnis motus atque sensus interruptus. Qui in hunc statum per magnam sanguinis jacturam deducti sunt, quamvis animi defectio brevis fuisset, & sublatu facilis, pristinas vires ægre & tarde sæpe recuperant, & interdum vix unquam penitus convalescunt; præsertim si morbo antea fracti & infirmati essent. Quin & ob hanc gene-

ra-

ralem infirmitatem, sanguinisque præsertim motum languentem, plurima corporis munera haud parum impediuntur; viresque ejus conservatrices imprimis, quibus multos morbos arcere, vel cum jam præsentibus conflictari solet, mirum in modum deficiunt. Ipsius denique sanguinis conditio & temperatio tali exinanitione haud parum afficitur, scilicet qui postea tenuior & pallidior sæpe fit, partibus ejus crassis tardius (528.), tenuioribus brevi refectis. — Incredibilis vero hac de re inter varios homines differentia (1364.) existit, ita ut dum alii aliquot libras sanguinis facile & sine incommodo amittant, alii paucarum unciarum jactura vel animo linquantur, vel plurimum duntaxat infirmentur. Insignis quoque etiam in his rebus est vis consuetudinis; assueti enim tantam facile tolerant exinanitionem quanta inassuetis, quamvis plane validioribus, haud parum noceret. Neque profecto inter singulos tantum homines, sed aliquatenus inter totas gentes, hujusmodi differentia intercedit. Neque medicina Gallica, verbi gratia, Anglis tuto adhibenda est, neque Anglica semper Gallis præcipienda, qui, ob pravam &inveteratam consuetudinem sanguinem in omnibus fere morbis mittendi, istam sæpe exinanitionem & tolerant & plane requirunt, cum minus assuetis, quamvis similibus morbis laborantibus, inutilis prorsus, vel admodum perniciosa foret.

1579. Ingens autem & subita sanguinis jactura omnibus brevi & multum nocet, nec raro mortem affert. Hæc enim non modo insignem debilitatem, & vertiginem, & nauseam, aut vomitum, & animi defectionem (1578.), sed convulsiones quoque generales, & plerumque lethales, inducit.

1580. Frequens demum sanguinis detractio sua quoque incommoda et pericula habet, & profecto raro non nocet, corpore nimirum infirmato et relaxato, multis ejus muneribus læsis, motu sanguinis paulatim languente, variisque ideo secretionibus et excretionibus, præsertim per cutem, impeditis, et sanguine ipso tenui et pallido facto; unde varii et graves morbi, et imprimis hydrops, partim

partim ob humores nimis attenuatos eorumque motum languidum, partim quoque ob partes solidas infirmatas atque solutas. Sæpe etiam a nimis frequente sanguinis detractione corpus admodum obesum fit, cujus rei ratio alibi (108.) jam reddita est; et quod magis mirum videtur, sed non minus verum est, frequens istiusmodi exinanitio, homines sanguine nimis plenos reddit; cujus forsitan rei non alia est ratio, quam quod corpus laxatum simul (517.) et infirmatum nimiam humorum abundantiam facilius accipit, et, ad ea munera minus valet, quibus a tanto tamque nocivo onere se tueri aut liberare debet.

1581. Ex variis effectibus sanguinis detractionis jam (1575. 80.) recensitis, perspicuum est, eam in omni sanguinis abundantia interdum utilem fore, & sane non modo in vera, ut vocatur, *plethora*, verum etiam in (525.) *spuria*, inque *plethora* ad spatium (524.), vel ad vires (526.), & in omni morbo qui a nimia sanguinis abundantia provenit, vel cujus hæc pars est, (nimirum ut vires naturæ salutares, tanto impedimento liberaræ, ad sua munera melius valeant), & in omni sanguinis distributione abnormi, ejusque in partibus quibusdam congestionibus morbosis, & nimio impetu, aut nimia arteriarum in parte aliqua singulari actione, veluti in (380.) inflammatione, & in nonnullis impedimentis quæ libero sanguinis, præsertim per cor atque pulmones, motui obstarent; veluti variis obstructionibus aliisque vitiis magnorum vasorum, aut cordis ipsius, aut spirandi difficultate, (cujus in omni fere genere sanguinis detractio aliquid levaminis affert, quamvis non semper, variis & satis manifestis de causis, idoneum auxilium sit), & sæpe in magno dolore aut gravi irritatione, veluti, a calculo in renibus aut vesica, aut acrioribus ventris torminibus, aut ramice strangulato, aut partis cujusvis vulnere, contusione, fractura, luxatione, &c. cum ad leniendum dolorem, & irritationem sic minuendam, tum quoque ad relaxandas arterias, & venas, & sane omnes corporis partes, quo facilior fiat quorundam malo-

rum sanatio, & minus inflammationis aut febris periculum; & demum in singulari illa cerebri nervorumque irritatione, vel potius conditione ingota, qualis in mente captis accidere videtur, sine ullis aut nimiæ sanguinis abundantiæ, aut inflammationis, aut febris indiciis.

1581. Nocet vero frequentissime sanguinis detractio, iisdem de causis, sed fere magis & citius quam aliæ exinanitones, flaccidis, relaxatis, infirmis, mobilibus, iisque qui vel longa inedia, vel pravo & parum nutriente cibo, vel gravibus aut diuturnis morbis, vel magnis exinanitionibus jam fracti & exhausti sunt, iisque præsertim qui morbis putridis, vel cum vel sine febre, laborant.

1583. Sæpius necessaria vel utilis est in illo genere morborum qui *pyrexiæ* apud *nosologos* dicuntur, rarius in *neurosibus*, rarissime in *cachexiis*. Sed nulla istiusmodi regula certa aut perpetua esse potest. Et profecto in multis febribus similibusque morbis, sanguinem mittere neque necessarium neque tutum est; & in multis morbis *nervosi generis* idem remedium utilissimum fit, & in nonnullis etiam morbis ex *cachexiis*, variis de causis, non inutile.

1584. Cum sanguinis detractio tot varios effectus in corpore humano præstat (1575. 80.), quorum alii utilissimi, dum alii eidem ægro valde perniciosi forent, perspicuum est, etiam in morbis simplicioribus qui tale auxilium requirant, prudentia aliqua opus esse in remedio adeo ancipiti adhibendo. In morbis vero compositis & mixtis, quales plerumque tractamus, major adhuc circumspectio requiritur, nimirum cum signa quædam morbi postulant, dum alia vetant sanguinem mitti; vel cum medicus, (quod vix minoris momenti est, & multo frequentius), ex morbi natura & solito progressu, bene novit signa præsentia sanguinisque detractionem postulantia, brevi esse desitura, novaque, prioribus contraria, ab hac exinanitione alienissima, cito esse adventura. *Semper* quoque memoria tenendum est, tantam sæpe quasi puncto temporis ab intempestiva sanguinis detractione corpori

pori inferri perniciem, quantam neque optimi medici peritia, neque omnia medicinæ subsidia postea compensare potuerint. Nam ut sanguis semel missus nunquam in venas redit, sic neque vires cum illo amissæ in variis morbis unquam refici possunt.

1585. Sic, in nimia sanguinis abundantia, quamvis certissimis signis manifesta, nisi res valde urgeat, & vehementior aliquis morbus vel jam eruperit, vel plane duntaxat instet, veluti febris, aut sanguinis profluvium, aut inflammatio, aut *apoplexia*, aut *hysteria*, aut morbus comitialis, parum fere convenit sanguinem detrahere. Tametsi enim tali vitio certissimo & promptissimo remedio sit, breve fere & quodammodo anceps reperitur auxilium, scilicet quod corpus adeo relaxat atque infirmat, & excretiones adeo cohibet, ut brevi major quam antea sanguinis abundantia, & (ob corporis conditionem) fere nocentior, denuo congeratur. Quapropter, ubicunque tempus datur, aliis omnino modis (520.), lentioribus profecto, sed magis certis & tutis, nimiam sanguinis abundantiam tollere atque arcere oportet.

1586. Ratione quoque satis simili, in morbo comitiali, & in *hysteria*, multo rarius convenit sanguinem mittere quam nonnulli medici sibimet persuaserint; quamvis enim minime dubium sit nimiam sanguinis abundantiam, aliqua saltem ex parte, ambos istos morbos sæpe efficere, & sanguinis detractionem huic vitio statim fere remedio fore; tamen corpus simul, ob infirmitatem & relaxationem quam sanguinis jactura efficere solet, non modo ad plenitudinem (1580.) illam proclivius, sed multo etiam mobilius fiet. Neque profecto rarum est insignem corporis mobilitatem, & demum veram *hysteriam*, magna aut repetita sanguinis detractione induci.

1587. Quin & in multis morbis ubi nimius sanguinis impetus et corporis calor a nimis vehemente cordis et arteriarum actione fiunt, non semper convenit sanguinem mittere; nimirum quia status iste sæpe magna cum infirmitate conjungitur, vel in hanc saltem brevi desinit, veluti in febribus varii generis, cum intermittentibus, tum

con-

continuis; interdum etiam idem status ad putredinem vergit, veluti in febribus quibusdam, aut *variola confluente*, aut angina maligna: in his igitur & similibus casibus, utcunque urgentes videantur, sanguis vel cautissime detrahendus est, vel omnino non mittendus, quoniam talis exinanitio, quæ primis morbi diebus minus cauto medico prorsus necessaria videtur, postea, per suos effectus infirmantes, non modo inutilis, sed nocentissima plerumque foret.

1588. Quapropter, cum sanguinis detractio adeo anceps auxilium est, in iis etiam morbis qui primo aspectu eam maxime requirere videntur, oportet, in casibus præsertim dubiis, multas alias, & quidem minutissimas interdum res, præter signa manifestiora morbi, diligenter considerare atque perpendere, quæ commonere possint hanc exinanitionem vel necessariam, vel utilem, vel tutam saltem futuram, vel plane inutilem & perniciosam.

1589. Huc pertinent imprimis variæ corporis ipsius conditiones, ætas, sexus, constitutio, vires, consuetudo; & multæ etiam res externæ, cœlum, anni tempus, victus, & vitæ genus; & demum morbi ipsius natura, atque origo, & tempus, & remedia jam adhibita, & molimina virium naturæ conservatricium & salutarium, &c.

1590. Sic juvenes, & homines constantis ætatis, quam infantes aut senes, viri, quam fœminæ, firmi, quam molles & flaccidi, graciles fere, quam obesi, robusti, quam infirmi & delicati, assueti, quam inassueti, actuosi, quam ignavi & desides, copioso & valido, quam parco & tenui victu vescentes, frigidarum, quam calidarum regionum incolæ, hanc exinanitionem frequentius requirunt & melius tolerant. Eadem hyeme & vere, quam æstate atque autumno, in plerisque morbis magis necessaria est; in plurimis morbis, veluti febribus, & inflammationibus, qui a frigore proveniunt, tuta, & plerumque utilis; in multis qui a contagione fiunt, inutilis & perniciosa; in recente casu, sive febre, sive inflammatione, sæpe utilis vel necessaria; in vetusto, quamvis ejusdem generis, plerumque nocens & periculosa; per alias,

&

& præsertim magnas exinanitiones, minus fere tolerabilis; & ubicunque salutares excretiones sponte acciderint, plerumque haud parum nociva.

1591. Oportet præ omnibus, in sanguine detrahendo, pulsus rationem habere, scilicet quo nullum fere existit certius indicium, unde medicus judicare possit talem exinanitionem vel utilem vel tutam duntaxat fore. Sic plenus & validus pulsus sanguinis detractionem (si hæc vel a natura et causa, vel aliis signis morbi necessaria visa fuerit) plerumque bene tolerat; durum vero, et simul frequens pulsus, talem exinanitionem non modo bene tolerat, sed in plerisque morbis qui febrem habent, plane requirit. Pulsus vero debilis, parvus, intermittens, utcunque frequens, a sanguinis detractione plerumque alienissimus est; et profecto, mera pulsus frequentia (454. 59.) hanc exinanitionem rarissime postular.

1592. Hæc vero non adeo sunt firma aut perpetua, quin interdum sanguinem etiam largius et sæpius mittere oporteat, quamvis pulsus parvus, et debilis, et abnormis sit; veluti in quibusdam inflammationibus, præsertim viscerum abdominis, et nonnunquam pulmonis. Et in morbis quibusdam capitis, veluti *apoplexia*, aut fracturis calvariæ, quamvis pulsus mollissimus fuerit, et minime frequens, vel fortasse etiam solito tardior, sanguis nihilominus audacter et large detrahendus est. In hujusmodi scilicet casibus, a natura morbi parti ad vitam necessariæ incumbentis, et ad exitum infaustum properantis, perspicuum est gravius et præsentius periculum ab eo instare, quam a magna sanguinis jactura, et a debilitate, aliisque malis quæ inde provenire solent.

1593. Medici porro sæpe solent judicare de sanguinis detractione repetenda, a conditione sanguinis jam missi, & ab effectibus prioris detractionis.

1594. Sic, cum sanguis ruberrimus & crassus est, & magis adhuc si tunica alba & tenace tegitur (512.), æger alteram detractionem sanguinis tolerare poterit, in omni fere morbo ubi alia signa monent tali opus esse remedio. Multi profecto morbi, in quibus tunica ista ap-

paret, omnino requirunt ut sanguis largius mittatur; minime vero soli huic signo semper fidendum est, aut conandum sanguinem iterum iterumque mittere, donec illo tegmine penitus careat; scilicet quod sæpe admodum periculosum esset, & haud raro prorsus impossibile.

1595. Ubicunque vero sanguis tenuis & pallidus est, & male cogitur, & jam coactus lividus aut viridis apparet, & facile & brevi dilabitur, & fœtet, & putrescit, detractio ejus minime convenit.

1596. Cum, sanguine semel, vel aliquoties fortasse, detracto, æger istam exinanitionem bene tolerat, pulsusque vel plenior & validior quam antea fit, vel saltem parum infirmatur, morbusque aut non sublevatur, aut postquam mitior factus vel pene sublatus fuerit, denuo recrudescit, tum fere audacter ad idem remedium iterum confugere licebit.

1597. Si vero, post sanguinem semel vel sæpius jam detractum, vires ægri subito & multum deficiunt, pulsusque debiliores & frequentiores, vel forsan abnormes, fiunt, suspicandum erit nimium sanguinis per venas jam esse detractum. Quod si morbus adhuc urget, & tale auxilium desiderat, sanguis a parte laborante per hirudines vel cucurbitulas tuto sæpe detrahi potest (1574.), quamvis corpus largiorem & magis subitam sanguinis detractionem minime pati potuisset. — Hæc vero non ita intelligenda sunt, quasi ab altera sanguinis detractione semper abstinendum esset, si æger priorem male tolerasset; multi enim qui prima, & fortasse exigua sanguinis detractione, animo linquuntur, plures postea, et multo largiores, et desiderabunt et optime patientur.

1598. In casibus dubiis, quales satis frequenter occurrunt, sanguis caute semper et parce mittendus est; neque profecto absurdum est exiguam ejus detractionem interdum experiri, quo clarius constet quænam sit morbi natura, aut quidnam auxilii ab hac exinanitione expectandum. In talibus enim casibus, vix credibile est jacturam paucarum unciarum sanguinis quicquam esse nocituram, et ex ejus effectibus, qui sæpe manifestissimi sunt, et a

sta-

statu ipsius sanguinis, medicus scire poterit quid a largiore exinanitione aut sperandum sit aut metuendum.

1599. Ipsa animi defectio quæ sanguinis jactura sæpe inducitur, in variis morbis, veluti febribus, inflammationibus, sanguinis profluviis, doloribus, irritationibus, *spasmis*, insania, etc. nonnunquam prodesse videtur; nec defuerunt medici, præsertim apud veteres, qui ausi sint sanguinem in quibusdam casibus eo usque detrahere, donec æger animo linqueretur. Hoc autem (quamvis insigniter aliquando prodesse potuerit) rarissime tentandum est; salutares enim effectus talis animi defectionis minime certi aut perpetui sunt; ipsaque suo incommodo, et sane periculo interdum non carent; et præterea nunquam scire possumus quantum sanguinis sit detrahendum, cum differentia tam insignis hac de re inter varios homines (1578.) existit. Alii enim prius animo linquentur quam sat sanguinis amiserint ad morbos quosdam summovendos; alii vix, et ne vix quidem animo linquentur, donec tanta sanguinis jactura fuerit, quanta maximam et periculosissimam infirmitatem inferat, vel in quibusdam morbis brevi lethalis fiat. — Animi defectio inter sanguinem mittendum minore fere hujus jactura induci potest, si ex majore vulnere, et ægro stante, detrahitur.

1600. Sæpius vero talem animi defectionem inter sanguinem mittendum, utpote inutilem et perniciosam, diligenter præcavere oportet, in iis præsertim qui animo facile linqui solent. His (si omnino sanguis mittendus est) decumbere expedit; vulnus quoque parvum esse debet, et vertigine vel nausea accedente, sanguinis fluxus paulisper sisti potest, viresque, idoneis adhibitis medicamentis, aliquantum refici.

1601. Diu atque acerrime inter medicos disputatum est, unde in variis morbis singularium partium, sanguis detrahendus esset, utrum scilicet a parte laborante, vel huic quam proxima, an a parte remotissima. Multis enim medicis sanctissime persuasum erat, insignem sanguinis eam partem versus ubi vena solvitur derivationem, et parem ideo ejus a remotis, et imprimis ab oppositis par-

tibus revulsionem fieri. Hujusmodi autem derivationem, siqua revera fit, neque tantam neque tam perpetuam esse ac quidam auctores sibimet persuaserant, vel ex hoc luculenter constare potest, quod vena soluta, sanguis primo magno impetu prosiliens, sæpe vel languide effluit, vel omnino subsistit, priusquam aut multum ejus effluxerit, aut ægri vires manifeste defecerint. — Sed controversiam fere de lana caprina, & jam obsoletam, non opus est fusius tractare. Scire sat est experientiam abunde jam demonstrasse, quod & ratio, post verum sanguinis motum deprehensum, viresque quæ illum propellerent exploratas, docuisse debuit, omnem sanguinis detractionem tum maxime prodesse, cum a parte laborante, vel huic quam proxima fit. Hoc quidem in magna & generali sanguinis detractione minoris momenti est; permagni autem in speciali, per hirudines, aut cucurbitulas; ita ut in plurimis inflammationibus, quæ nullam, vel levissimam tantum febrem generalem habent, exigua omnino sanguinis detractio a parte inflammata, vel huic quam proxima, morbum vel prorsus solvat, vel insigniter sublevet, cum maximæ sanguinis detractiones a remotis partibus nihil profuturæ essent. Quin & interdum idem modus sanguinem detrahendi & convenit & sufficit ad quasdam inflammationes summovendas; quamvis etiam aliquid generalis febris adsit; nimirum quia irritatio ipsius inflammationis nonnihil febris accendere potest; illa autem submota vel sublevata, hæc simul, vel paulo post desinit.

1602. Nonnulli medici sibimet persuaserunt, haud parum in multis morbis præstiturum, sanguinem ex arteriis potius quam ex venis detrahere; nec defuere & nuper & olim qui ausi sint varias arterias hoc consilio incidere. Nondum vero aut ratione aut experientia demonstratum est magis prodesse ex arteriis quam ex venis sanguinem mittere; & interim probe constat, arteriam incidere operosum semper esse, & fortasse periculosum, cum venam incidere sit expeditissimum atque facillimum, & (quod opus ipsum attinet) omni periculo vacuum. Præterea, detractio sanguinis per arterias admodum incerta est; ali-

quan-

quando enim vix satis effluit, interdum nimis, priusquam sanguis cohiberi possit: ægri quoque detractionem sanguinis per arterias quam per venas, utpote magis subitam, difficilius fere patiuntur, & citius animo linquuntur, & tardius convalescunt. Quapropter nulla arteria incidi debet, præterquam ramus aliquis *temporalis*, ubi opus neque periculosum neque valde operosum est: sed ne hæc quidem arteria, nisi res valde urgeat, incidenda est. In graviore autem morbo, & præsertim capitis, aut oculorum, haud absurdum erit tale auxilium experiri, nimirum quod insigniter interdum profuisse visum est.

1603. Satis verisimile est, egregie esse profuturum, arteriam partis inflammatæ, vel ramulos etiam aliquos majores cum ea communicantes atque conjunctos, si facultas esset, incidere. Neque profecto dubium est, detractionem sanguinis per cucurbitulas cruentas eo magis valere adversus inflammationem partis cujusvis vicinæ, quod minutæ arteriæ, pariter ac venæ, instrumento in eo opere promiscue secantur.

1604. Innumera fere monita atque præcepta de sanguinis detractione a variis auctoribus data sunt, & passim apud vulgus, & sane multos medicos recepta; quorum multa adeo inepta & pene ridicula sunt, ut neque observari neque recenseri mereantur; alia, quodammodo bona & sana, sed nihilominus negligenda ubicunque gravior aliqua necessitas urget; & nisi res urget, raro aut opus est aut prodest sanguinem mittere. Sic, quamvis minime conveniat pleno ventriculo, aut instantibus aut præsentibus mensibus, sanguinem mittere; tamen in vehemente febre, aut visceris inflammatione, aut morbo capitis, &c. quicquid incommodi aut periculi a tali exinanitione accidere possit audacter subire oportet, scilicet quia gravior multo pernicies ab ipso morbo instat. — Menses vero quod attinet, satis jam compertum est, eos multo minus & multo rarius quam vulgo creditur per sanguinis detractionem turbari vel sisti.

CAP. XLI.

De remediis epispasticis.

1605. QUæcunque remedia vel tenuem humorem, vel pus, per inflammationem & suppurationem ex ruptis vasis educunt, *Epispastica* generatim dicuntur: speciatim vero hoc nomen datur *vesicatoriis*, emplastris scilicet ex cantharidibus aliisve acribus medicamentis factis, quæ cuti imposita inflammationem excitant, & cuticulam, multo interposito tenui humore, a subjecta cute separant, & in vesiculas elevant. Sed non modo tenuis & pellucidus istiusmodi humor per recentem inflammationem quam cantharides excitant detrahi potest, verum etiam pus crassum & album copiose educi, si idoneum unguentum vel emplastrum acrius parti jam inflammatæ diu & frequenter imponitur, quod inflammationem producat, & fere ad libitum perpetuet. *Vesicatorium* autem, ut vocatur, perpetuum, tantum doloris & molestiæ facessere solet, ut communi usui minime aptum sit; & magis fere prodest nova *vesicatoria* iterum iterumque, ve eidem loco, si hic satis firmam & sanam cutem denuo adeptus est, sin minus, partibus vicinis imponere.

1606. Quod si necessarium videtur non tenuem tantum humorem, sed verum pus elicere, hoc non difficulter, sed tardius aliquantum effici potest, ulceribus in locis idoneis arte factis, quæ variis artificiis ad libitum aperta, & inflammata, & purulenta servari possint. Talia vero ulcera fiunt vel urendo, vel secando, vel perforando: uritur autem pars quælibet vel ferro candente, (quod, propter causas satis manifestas, raro tentatur), vel medicamento caustico; secatur scalpello; & vulnere vel ulcere sic facto pisum, vel globulus ligneus, vel aliquid durius, &, si opus fuerit, acri medicamento tinctum, conditur, quod id irritet, ejusque sanationem impediat;

& ul-

& ulcus hoc modo factum, & apertum servatum, *fonticulus* vocatur; perforatur vero & quasi transuitur cutis duobus locis non nimis distantibus acu lata grandiore, apta fistula sive vagina tota præter mucronem inclusa, & filum crassum & molle ex gossipio factum ducente; protrusa primo acu, deinde subducta fistula, filum in cute relinquitur, ejusque capita inter se deligantur, ipsumque subinde per foramina trahitur atque movetur, ut ulcus purulentum fiat, & facilius puri exitus detur: hujusmodi remedium *setaceum* vocatur.

1607. Inter *vesicatoria* autem, & *fonticulos* vel *setacea*, haud parum interest, quod ad varios quos in corpore humano præstent effectus: illa enim satis subito, hæc tarde omnino humores eliciunt; illa igitur in acutis & urgentibus, hæc in vetustis & lentis morbis magis conveniunt: illa parvam fere exinanitionem efficiunt, nisi in quibusbam & quidem rarissimis exemplis, ubi, propter singularem corporis conditionem, incredibilis vis humoris tenuis effluit, qualis corpus insigniter exhaurire & infirmare nonnunquam visa est; hæc, utpote quæ pus detrahunt, quod ex crassiore, et glutinoso, et maxime nutriente parte sanguinis fieri videtur, corpus multo magis quam pro mole humoris qui elicitur exhauriunt: illa igitur pro evacuantibus remediis parum prodesse possunt; hæc autem, & natura et diuturnitate exinanitionis quam efficiunt, utilissima sæpe fiunt: illa demum magnum & subitum stimulum, nunc saluberrimum, nunc perniciosissimum, parte cui imponuntur, partibusque vicinis, et quodammodo toti corpori impertiunt; hæc vero stimulum fere exiguum et brevi desiturum dant, qualis neque prodesse multum neque nocere potuerit: omniaque, partim stimulo (1170.) suo, partim exinanitione (1346.) ipsa, sanguinis cursum et distributionem aliquantum mutant, nimirum qui ab aliis partibus, præsertim vicinis, avertitur, adque illam unde exinanitio fit, vel cui *vesicatorium* imponitur, copiosius derivatur. Hoc modo nimiam & abnormem arteriarum partis cujusvis actionem sæpe temperant et cohibent, et *spasmum* solvent, non mo-

modo arteriarum, sed et aliarum partium. Quin & experientia amplissima et felicissima satis jam demonstravit, *epispastica* remedia rite et tempestive adhibita, non modo cutem partesque proxime sub illa jacentes, sed partes & viscera quæ in intimis corporis penetralibus conduntur insigniter afficere, diversisque morbis laborantibus variis modis opem ferre.

1608. Per hos varios effectus (1607.) *epispastica* remedia haud parum prosunt in præcavendis vel submovendis nimia humorum abundantia, aut derivatione aut congestione abnormi, variisque morbis, cum vetustis, tum acutis, qui a talibus vitiis suam originem ducunt, vel cum iis conjunguntur; veluti sanguinis quibusdam profluviis, et phthisi, et *apoplexia*, et paralysi, sive generali, sive partis cujusvis singularis, et morbo comitiali, et dolore capitis, et vertigine, et lippitudine, et cæcitate, et hydrope varii generis, præsertim capitis, vel pectoris, vel testiculi, et in multiplice spirandi difficultate, & in gravedine, & tussi vehemente, & excreatione difficili, et in variis irritationibus, vel *spasmis* fortasse, viscerum abdominis, doloribus colicis, singultu, vomitu, &c. et præ omnibus, in variis inflammationibus, quarum fere omnibus *vesicatoria* partibus affectis quam proxime imposita insigniter opitulantur; quod profecto inter certissima & utilissima hujus seculi reperta non immerito recenseri potest; quamvis enim quædam remedia *epispastica* ab antiquissimis fere temporibus cognita fuerint, et a nonnullis medicis, in quibusdam inflammationibus, veluti lateris dolore, adhibita atque laudata, diu antequam emplastra ex cantharidibus in usu essent, & hæc quoque, per ducentos fere annos, a multis medicis, in variis morbis, & præsertim in febribus, frequenter & libere fuissent imposita, tamen egregiæ illorum vires, & adversus inflammationes utilitas, et idonea administratio, nuper tantum sunt deprehensæ. In leviore inflammatione, ubi febris aut nulla, aut lenissima saltem, adest, super partem inflammatam imposita, nullo omnino detracto sanguine, sæpe ad morbum submovendum sufficiunt; & in

gra-

gravissimis etiam, ubi vehemens simul febris urget, sanguine jam semel, atque iterum fortasse, misso, utilissima reperiuntur, & magnas et repetitas sanguinis detractiones, alioquin solam spem atque perfugium, minus necessarias reddunt, & majus præterea levamen sæpe afferunt quam maximæ sanguinis detractiones, & simul valde infirmis & exhaustis optime conveniunt, qui sanguinis detractionem nullo modo tolerare potuissent.

1609. Olim apud medicos opinio fuit, (siquidem de tali re omnino opinati fuerint), parum interesse ubinam corporis *vesicatoria* imponerentur; experientia vero jam satis demonstravit, ea, non secus ac sanguinis detractionem per hirudines aut cucurbitulas, tum maxime, vel solum fortasse, in inflammationibus prodesse, cum super partem inflammatam, vel huic quam proxime, imponuntur. Neque sane verbis opus est, ut unusquisque probe perspiciat quantum similitudinis & convenientiæ sit inter hæc bina remediorum genera.

1610. Non tamen dissimulandum est, *vesicatoria* sæpe per suum stimulum totum corpus aliquantum excitare, pulsusque imprimis festinare, quod gravi inflammationi, fortasse cum vehemente febre, omnino alienum videtur; sublevata vero inflammatione, febrem ipsam brevi minuunt: hinc autem fit, ut omne eorum beneficium non semper prius perspicuum sit quam ipsa sublata fuerint, eorumque irritatio desierit; et ut nonnunquam primo nocere videantur, quamvis post aliquot horas utilissima futura.

1611. Constat quoque *fonticulos* interdum, vel *setacea*, adversus inflammationes quasdam vetustas et inveteratas haud parum valuisse. Patet quoque *setaceum* pus ex abscessu facillime et efficacissime esse educturum, si modo acus vomicam perforaverit, similiter ac aquam ex testiculo hydropico detrahat. Creditur autem pus interdum per *fonticulos*, vel *setacea*, ex vomicis profundis atque remotis educi, quas illa neque tetigissent, neque tangere potuissent, pure scilicet ex suis abscessibus resumpto, ad-

que

que nova hæc ulcera delato, vel per telam reticulatam eo viam sibimet aperiente.

1612. A tempore *Herculis Saxoniæ* ad nostrum usque, multi medici, & præsertim *Iatro-mathematici*, et nusquam magis in Britannia nostra, in plerisque febribus *vesitatoria* adhibuerunt, sibique & populo persuaserunt ea adversus febres insigniter valere, variisque modis tanti beneficii rationem reddere conati sunt; quod alii, detractæ morbosæ humorum parti (1343.), alii, meræ exinanitioni, alii, stimulo quem corpori impertiunt, alii, sanguini antea spisso, per cantharides in illum delatas resoluto et attenuato, alii demum, soluto *spasmo* vasorum summæ cutis, humoribusque ab externis partibus antea pulsis ad easdem denuo revocatis, tribuendum esse voluerunt.

1613. Prius vero quam de his aut similibus commentis operæ pretium sit disputare, oportet certiores fieri de re facta cujus rationem reddere cupimus; hæc enim multo magis dubia est quam vulgo creditur; quamvis enim constet inter omnes, *vesicatoria*, sublevatis quibusdam morbi signis quæ maxime urgeant, in nonnullis febribus interdum prodesse, multi et experientissimi medici negant illa pro generali febris remedio quidquam valere, et credunt ea potius nocere, quod sane in multis casibus satis superque certum est.

1614. Existimata sunt præsertim respondere sub finem febrium, & in iis casibus ubi magna infirmitas, & stupor vel sopor aliquis aderant. Talis autem sopor non semper (408.) nocet, aut hujusmodi remediis eget; et viribus multum fractis, motuque imprimis sanguinis deficiente, non desunt alia, promptiora, et efficaciora, et magis grata, et magis tuta, remedia stimulantia, externa pariter et interna. Sive enim debilitas illa cum putredine conjuncta fuerit, sive cum nimia mobilitate, et tremoribus, et *tendinum subsultibus*, *vesicatoria* plane adhiberi non debent.

1615. Neque hic silentio præterire fas est experimenta cla-

ciari auctoris, infelicia quidem illa, sed non eo minus utilia, quæque ipse honesto et liberali animo palam indicavit. Hic auctor in experimenta de febrium remediis incumbens, ægros aliquot, posthabitis plerisque aliis auxiliis, *vesicatoriis* fere solis commisit: febricitantium vero hoc modo tractatorum major pars periit; eorumque qui evaserant, nemo multum boni ab illo remedio percepit, plerique haud parum mali.

1616. Ad summam igitur, concludere æquum esset, medicinam in puris febribus tali haud ægre carituram esse auxilio, nisi magnorum quorundam nominum auctoritas isti opinioni adversaretur. Litem ideo ulteriore experientia dirimendam relinquere præstabit, quam temere & festinanter dijudicare. Interim vero juvat novisse, amantissimos quosque eorum *vesicatoria* nunc multo parcius & cautius quam olim febricitantibus imponere.

1617. Administratio & incommoda remediorum *epispasticorum* quæ constantis & diuturnæ exinanitionis causa adhibentur, ex jam dictis de evacuantibus remediis generatim, facile intelligi poterunt. Memoria vero usque tenere oportet, haud parum sæpe periculosum esse, præsertim adultis, (nam juniora carpora tali mutationi facilius fere se accommodant), *fonticulos* vel *setacea* aliquandiu fluentia tandem detrahere. Talis enim exinanitio, humorumque derivatio singularis, consuetudine aliquot mensium, vel fortasse annorum, nonnullis vix minus necessariæ fiunt quam naturales corporis excretiones, quas minuere, earumque interdum vice quodommodo fungi, videntur. Quapropter ab isto periculo, idoneo victus genere et vitæ proposito, aliisque nonnunquam exinanitionibus, (siquæ opus sint), sedulo cavendum est.

1618. *Vesicatoria* autem quod attinet pro stimulantibus remediis adhibenda, quamvis multa de aliis istiusmodi remediis jam (cap. XXX.) dicta ad hæc quoque pertineant, tamen multa adhuc dicenda supersunt de eorum administratione, quæ hic quam levissime tetigisse sufficiat.

1619. Nonnullis, ob singularem corporis constitutionem, pene intolerabilia sunt, eosque plurimum et pessi-

me irritant et calefaciunt, et sitim, et magnum dolorem, et tremores, et demum convulsiones excitant. Plerumque flaccidi, pituitosi, torpidi, quam firmi, sicci, atque mobiles, infantes quam adulti, fœminæ quam viri, frigidarum quam calidarum regionum incolæ, *vesicatoria* melius patiuntur.

1620. Ipsa quam excitant inflammatio suis aliquando periculis non caret, scilicet quæ in quibusdam casibus facillime in gangrænam desinit; veluti in febribus putridis, et hydrope intercute, et sane nonnunquam in paralysi. Artubus vero hydropicis, et morbis putridis laborantibus, vix unquam imponi debent; et artus paralytici quibus imposita sunt, frequenter et sedulo sunt explorandi.

1621. Non minimum certe eorum incommodum est, quod stranguriam sæpe molestissimam tam frequenter excitant. Hæc in adultis frequens, in infantibus rarissima, particulis quibusdam cantharidum per cutem in sanguinem assumptis, et ad renes et vesicam delatis, plane tribuenda est, et minime (ut quidem volunt) irritationi ipsius cutis cum illis partibus communicatæ. Accidit maxime siquando pars cui *vesicatorium* imponitur antea aliquo modo cæsa fuerat, veluti cum post cucurbitulas cruentas, aut capiti nuper raso et novacula aliquantum lacerato, *vesicatoria* imponuntur. Fit quoque interdum stranguria, cute prius sanissima, propter ea nimis diu super illam relicta, ipsamque pene exulcerantia. Quapropter, ubi fieri potest, caput pridie radendum est quam *vesicatorium* ei imponatur, et cicatriculæ, siquæ sint, et vulnera scalpellorum in aliis partibus quibus cucurbitulæ prius admotæ erant, sedulo tegenda sunt, ut a cantharidibus defendantur. Præ omnibus vero curandnm ut tempestive amoveantur; plerumque enim maximus eorum usus obtinebitur, si modo inflammationem effecerint, et cuticulam aliquantum elevaverint; et omnis quæ supra est irritatio, nocet. Neque demum inutile est tenui linteolo emplastrum ipsum tegere. Prodest quoque ad minuendam stranguriam, vel ipsam sæpe penitus arcet, vel jam præsentem summovet, potum aliquem lenem et diluentem bibe-

bere; neque sane valde copiosa potione plerumque opus est. Sunt quibus persuasum est, *camphoram*, aut emplastro admistam, aut exigua omnino quantitate devoratam, ægros a stranguria quam cantharides alioquin effecturæ essent optime defendere. — Cuticula per *vesicatoria* elevata minime detrahenda est, sed relinquenda donec arescat et sponte decidat, nova interim subtus crescente; quo minor fiat pruritus molestia, multis alioquin pene intolerabilis futuri.

1622. Ab hoc incommodo prorsus immunia sunt cataplasmata ex sinapi multisque aliis herbis acribus, quæ eosdem fere salutares effectus ac *vesicatoria* (præter exinanitionem) efficere solent, iisque in multis casibus longe præstant, utpote quæ non modo stranguria carent, sed multo acrius et multo citius stimulant, et sæpius repeti possunt. Quin et hujusmodi rubefacientia, ut vocantur, facile ita adhiberi possunt ut cutem exulcerent; et *vesicatoriæ* satis commode detrahi, cute tantum inflammata, cuticula autem nondum in vesiculas elevata.

CAP. XLII.

De remediis anthelminthicis.

1623. CONsideratis jam variis remediorum generibus, quæ diversa vel humorum vel solidarum partium vitia corrigunt, quæque varias exinanitiones efficiunt, superest nunc ut de iis sermo fiat quæ contra vermes in intestinis hospitantes, calculosque in viis urinæ hærentes prosunt; hujusmodi enim auxilia ad nullum jam recensitorum genus referri queunt.

1624. [Remedia quæ adversus vermes valent, *anthelminthica* apud medicos vocantur. Vermium autem varia genera in intestinis solent nidulari; teretes imprimis, & lati, seu *tæniæ*, & *ascarides*, & demum cucurbitini, qui

tamen

tamen pro fragmentis, & quasi juncturis lumbrici lati, rupti & dilabentis, semper habendi sunt. Alia quoque interdum in illis observata sunt vermium genera, & vermes variorum generum aliquando in aliis corporis partibus præter intestina deprehensi sunt.

1625. Lumbricorum etiam qui intestina frequentissime occupant origo, & in corpus introitus, parum hactenus intellecta sunt; utpote qui non modo in infantibus solo lacte materno vescentibus, & in recens natis, & demum in fœtibus in utero materno adhuc latentibus, ut fertur, detecti sunt, verum etiam diversi generis sunt a lumbricis terrestribus, & vel nunquam, vel rarissime duntaxat reperiuntur, nisi in corporibus aliorum animantium.

1626. Multis medicis persuasum est, nimium, & fortasse morbosum intestinorum mucum, iis quodammodo nido esse, eorumque præsestim ova excipere & fovere donec vermiculi prodeant: hoc autem minus certum est; quamvis enim pueri quam adulti vermibus multo frequentius laborent, minime constat eorum intestina magis esse mucosa. Mucus etiam qui a verminosis sæpe per alvum excernitur, effectus potius quam causa mali esse potest; intestinis scilicet læsis & infirmatis, & ab hospitibus infestis haud parum irritatis: præterea, lumbrici ipsi admodum mucosi sunt, & mucus qui excernitur, ab ipsorum fortasse corporibus magna ex parte derivatur.

1627. Creditur quoque infantes, & sane adultos etiam, infirmos male sanos, pravæ diætæ, & aeri, & vitæ generi assuetos, ob defectum idoneæ concoctionis, & languentem intestinorum motum, lumbricos sæpius habere quam sani & validi habent, bono cibo & aere, & multa corporis exercitatione utentes: quod profecto admodum verisimile est; sed neque adeo firmum, neque adeo perpetuum, quin multi pueri, quibus tota vita nihil præter longum morbum erat, a vermibus tamen immunes vixerint, dum alii, sani & robusti, lumbricos aliquoties ex inferioribus partibus reddiderint.

1628. Quamvis multi medici, nuper & olim, ab antiquissimis etiam temporibus, huic rei operam dederint,

adhuc valde difficile est, fortasse impossibile, certo judicare num lumbrici in intestinis adsint, nisi ipsorum aliqui vel per os vel per alvum redditi fuerint. Multa animalia talibus hospitibus rarissime, si unquam, carent, neque fere ab iis quicquam detrimenti patiuntur: multi etiam homines, & præsertim pueri, quamvis alioquin sanissimi, lumbricos habent; nec facile quis dixerit quota pars puerorum iis careat. Hinc nonnulli sibimet persuaserunt, lumbricos sæpe vix morbosos esse habendos, & tantum nocere, cum deficiente idoneo pabulo propter ipsorum multitudinem, aut corpore variis modis male se habente, intestina gravius irritarent, suumque forsitan domicilium roderent. — Sed hoc, quamvis nonnunquam acciderit, valde rarum est.

1629. Sæpe autem, quamvis neque valde numerosi, neque alimenti inopes, corpori gravissime nocent. Ex innumeris fere signis morbosis quæ ab iis provenire dicuntur, sequentia fere sunt frequentissima, & maximi momenti. Ventriculus & intestina variis modis male se habent, ægerque vexatur torminibus, nausea, vomitu, singultu, doloribus inedia ingravescentibus, ventris, & ventriculi, & laterum; alvumque habet nunc nimis astrictam, nunc nimis solutam & mucosam, & sitim & cibi appetitum admodum inæqualem, interdum fere nullum, interdum nimium, & urinam variam, interdum albidam, interdum limpidam; venter quoque haud raro tumet, & sæpe murmurat, reliquum corpus marcescit, halitus oris insigniter fœtet, saliva præter solitum fluit, vultus pallet, & aliquando fere livet, & quasi virescit, præsertim sub oculis; interdum vero brevi & morboso rubore identidem suffunditur; tussis sicca & molesta sæpe adest, pulsusque admodum varius est, & lenta & misera febris accedit; stridor dentium inter somnum sæpe observatur, nec raro convulsiones magis generales, & demum morbus comitialis frequens & vehemens, & ex hoc aliquando fatuitas: vermes denique frequentissime per anum, haud raro vero per os, redduntur, nonnunquam etiam, sed rarissime, ante mortem, sæpe post, intestina ipso-

sque abdominis parietes perforant, & sic sese produnt.

1630. Præter vero hæc & similia signa morbosa, quorum ratio aliqua haud ægre reddi possit, alia quædam, magis ambigua, & explanatu difficiliora, a medicis recenseri solent; qualia sunt, amplificatio oculi pupillæ, tumor aliquis palpebrarum inferiorum, pruritus narium, quas infantes usque scalpere dicuntur, & nasi albor, ejusque & labii superioris tumor aliquis insolitus: amplitudo enim pupillæ multum variat; quæ sane pueris fere amplior est quam adultis; & reliqua signa in strumosis plerumque observantur, & interdum a gravedine oriuntur; et omnes demum infantes nares subinde sibi scalpunt.

1631. Diligenter autem cavendum est ab errore apud populum passim recepto, et sane apud multos medicos minime raro, qui, ubicunque vermes deprehenduntur, nihil ulterius respiciunt aut quærunt, non dubii quicquid mali in corpore adsit iis solis esse tribuendum. Non desunt tamen argumenta et observationes, quæ ostendant, etiam in verminosis, vermes sæpe esse minimam, interdum fortasse nullam, morbi partem qui urget; neque alia igitur remedia esse negligenda, ut iis expellendis omnis medici opera detur. Cum iis vero medicis vix locus est raciocinationi, qui serio profitentur, se omnem fere morbum insolitum, et præsertim *nervosi generis*, qui in junioribus occurrit, quique natura et origine obscurus est, et explanatu difficilior, lumbricis imputare, et omne igitur curandi consilium huc dirigere.

1632. Medicamentorum adversus lumbricos valentium varia existunt genera, quæ variis modis prodesse videntur; scilicet quæ vel lædunt & lacerant tenera eorum corpora, vel iis veneno sunt, vel ipsos tantum infirmant aut stupefaciunt, vel illis adeo ingrata sunt ut hospitio suo sponte decedant, vel demum quæ vermes neque læsos, neque veneno necatos, neque infirmatos, neque stupefactos, neque domicilii sui pertæsos, quasi vi & armis foras expellant. Nonnulli denique præcipiunt medicamenta dari, quæ nidos lumbricorum destruant atque ejiciant. Neque sane absurdum aut inutile est ad vermes arcendos

et sub-

& submovendos, idonea diæta & vitæ genere, interdum quoque & aliis remediis, generali corporis sanitati, variis sæpe modis labefactæ, diligenter consulere.

1633. Multa autem ex his nimis subtilia sunt, & communi usui parum accommodata; &, quod pejus est, & magis dolendum, idonea remedia, quibus, secundum talem rationem medendi, opus esset, non adeo sunt in promptu ac vulgo creditur. Parum enim constat quid vermibus gratum futurum sit, quidque ingratum; quidve eos infirmet, aut stupefaciat, aut necet, (contraria enim experimenta et observationes de his rebus extant; & medicamenta plurima, quæ vermibus ex corpore vivis expulsis certissimo exitio sunt, intra corpus vix adhiberi queunt, utpote hominibus pariter ac vermibus perniciosa); & minime certum est, qualis sit nidus lumbricorum, aut quomodo destruendus, aut qualis diæta iis gignendis vel opportuna sit vel aliena.

1634. Ex iis medicamentis quæ per suam asperitatem vermes lædere vel lacerare existimantur, laudatissima sunt, pulvis stanni, aut stanni aut ferri scobs, aut pulvis *corallinæ* crassior; quibus annumerare oportet remedium nuper jactatum, *coubage* vulgo dictum, tomentum scilicet, vel potius spicula, quæ crescunt super siliquas arboris cujusdam *Jamaicensis* quæ *dolichos pruriens* vocatur. Fertur etiam sabulum commune eodem consilio feliciter interdum fuisse datum. —. Non desunt tamen qui opinantur, stannum, et quidem ferrum etiam, liquoribus ventriculi solutum, vermibus potius veneno esse; nam *sal martis* ipse adversus eos sæpe datus est, et a nonnullis laudatus, et stannum commune portionem haud exiguam arsenici in se continet.

1635. Medicamenta vero quod attinet quæ vermibus veneno esse existimata sunt, eosque saltem infirmare & stupefacere; innumera fere variis temporibus prolata sunt, quæ neque adhiberi neque recenseri merentur, utpote quæ revera nullas vires habent; veluti radix filicis, quæ nuper in usum revocata est et egregie laudata, postquam diu et merito fuisset neglecta; quicquid enim ab illa, & mul-

multis similibus, beneficii perceptum fuisse visum est, aliis et multo efficacioribus medicamentis, simul, vel paulo post, adhibitis, plane tribuendum est.

1636. Efficacissima hujus generis (1635.) medicamenta sunt, (quamvis multum absit ut hæc etiam medicorum spem nunquam fallant), cortex *Geofrœæ Jamaicensis*, radix *spigeliæ Marylandicæ*, et multa quoque amara, folia abrotani aut absinthii, folia et semina *tanaceti*, semen *santonicum*, radix *anthoræ*, flores *luduli*, et flores et folia persicæ; et metallica quædam medicamenta, præsertim ex argento vivo parata, veluti *mercurius sublimatus corrosivus*; et sal *martis*, sive *vitriolum* viride; cœruleum quidem lumbricis certissimo veneno est, sed corpori humano vix minus infestum, neque ideo aptum remedium; & demum, sal commune, et mel, et oleum, et *spiritus destillati*, præsertim *spiritus* juniperi, & acetum, et aqua calcis, a multis dicta sunt lumbricos vel necare, vel ita lædere, ut facilius póstea ejiciantur.— Observandum est quædam etiam ex his remediis, nullo adhibito cathartico, alvum interdum satis fortirer solvere.

1637. Medicamenta nonnulla fœtida adversus vermes sæpe præcipiuntur, utpote quæ credita sunt iis vel nociva vel ingratissima saltem esse, ita ut vel sponte decedant, vel per cathartica facilius dimoveantur. Horum præcipua sunt, *asa* fœtida, allium, sulphur, *valeriana* sylvestris, ruta, sabina, &c. — Hæc vero per os devorata parum prodesse solent, magis vero, imprimis adversus *ascarides*, per clysteres in intestina infusa.

1638. Omnium vero remediorum quæ adversus lumbricos adhibentur, longe optima et efficacissima sunt cathartica, præsertim acriora, scammonium, *jalappa*, aloe, *rheum*, &c. vel pura, vel certius adhuc cum aliqua portione *mercurii dulcis* adjecta. Validioribus fere ad vermes expellendos opus est catharticis, quia hi intestinis quodammodo se figunt, multo difficilius, quam primo aspectu expectare par esset, hospitio suo dimovendi. Leniora autem, diu adhibita, veluti aqua marina, & aquæ medicinales purgantes, *Harrowgatensis* imprimis, inter-

terdum haud male respondent, præsertim adversus *ascarides*. — Si lumbrici ventriculum occupant, vomitoria medicamenta dare oportebit; si vero ima intestina tenent, idoneæ lotiones ex oleosis et fœtidis medicamentis et catharticis acrioribus his sæpe infundendæ sunt. — Fertur *nicotianam* hoc consilio adhibitam, sive fumi sive decocti forma, egregie aliquando profuisse. — Fertur etiam haud male aliquando respondisse, abdomina infantum verminosorum idoneis medicamenti *anthelminthicis*, et catharticis præsertim, illinere. Tali autem remediorum administrationi minime fidendum est.

1639. Interim vero, alia adversus vermes auxilia non sunt omittenda; quamvis enim carharticis maxime fidendum sit, hæc, præsertim acriota, frequenter repeti nequeunt, & præterea magis valebunt, si vermes aliis medicamentis necati, vel læsi, vel stupefacti fuerint: alia igitur remedia (1634. *6.* 7.) catharticis recte interponuntur, quæ ægris satisfaciant, et valeant quantum valere possint.

C A P. XLIII.

De remediis lithontripticis.

1640. INter præcipuas morborum causas, calculi suo jam loco (*63.*) enumerati sunt, eorumque, qui in renibus nati, inque iis vel meatibus urinæ hærentes, vel in vesicam demissi, ibique in majorem molem per remoram crescentes, illamque lædentes et irritantes, vel demum in ejus cervicem & urinæ iter delapsi atque impacti, tot tamque crudelia mala efficiunt, ratio aliqua jam (749. 54.) reddita est: cumque hi sæpe neque natura expelli queant, neque arte evelli, cumque ipsa chirurgia ad eos evellendos sit admodum operosa, et summum dolorem, & profecto periculum vitæ non leve afferat, inque multis ideo casibus minime suadenda sit, remediis plane opus est quæ illos vel dissolvant, vel conterant, vel quivis demum modo comminuant, atque expellant; & ta-

lia medicamenta, sive jam inventa, sive adhuc invenienda *Lithontriptica* vocata sunt.

1641. Quamvis omnes ab omni ævo medici talia remedia expetiverint, & nonnulli variis temporibus diversa medicamenta hoc consilio adhibuerint, et testimonio satis amplo commendaverint, tam parum in hac re profecerant, ut omnia fere remedia quæ ad hunc finem protulissent, per experientiam damnata atque rejecta essent, tanquam inutilia, & sæpe perniciosa; & miseri calculosi aut formidolosæ chirurgiæ semet committere coacti essent, aut cum morbo crudeli & immedicabili, indiesque ingravescente, per totam vitam conflictari.

1642. Tandem vero, medicis de talibus remediis pene desperantibus, vel parum fortasse opinantibus, anus quædam, arcanum suum (quod per viginti fere annos ad calculos in corpore humano comminuendos adhibuisset, et ut asseverabat, felicissimo cum successu) honesto satis pretio senatui Britanno pro bono publico vendidit; medicis atque chirurgis nonnullis honestis & peritis, aliisque viris famæ integerrimæ, quorum curæ & fidei a senatu demandatum erat ut medicamentorum adeo jactatorum vires & usus per experimenta explorarent, incorrupto certe, sed fortasse minus cauto, testimonio suo confirmantibus, remedium ejus calculos in vesica revera comminuisse, & calculosos aliquot suo morbo penitus liberasse.

1643. Absurda medicamentorum farrago quam illa in medium protulit, quamvis tanti testimonii parum digna, & præterea adeo nauseosa, ut maxime etiam animosi sæpe in ejus usu satis diu persistere nequirent, & multi ex timidissimis etiam chirurgo se committere mallent quam remedium tam horrendum quotidie devorare, tamen non prorsus inutilis fuit; nimirum quæ nonnullis aliquid levaminis attulit, et quud multo majoris momenti erat, medicos & phliosophos haud paucos ad talia medicamenta exploranda impulit, ut vel eadem in formam magis simplicem & minus insuavem reducerent, vel alia, sive ejusdem sive diversi generis, efficaciora, & tutiora, & ventriculo tolerabiliora, sibimet compararent.

1644.

1644. His satis perspicuum erat totam illam farraginem fecile resolvi in calcem vivam (eandemque male paratam) & saponem: ipsaque muliercula candide fatebatur, testas quæ calcem præberent fuisse primarium suum remedium; & saponem postea fuisse adjectum ad alvum modice solvendam, quæ alioquin ab usu pulveris testacei insigniter solebat durescere, quamvis multa experientia edocta persuasissimum haberet saponem quoque ipsum ad comminuendos eliciendosque calculos haud parum conducere; reliqua demum medicamenta se non alio consilio admiscuisse, quam ut suum arcanum curiosos celaret.

1645. Medicorum quoque & philosophorum industria brevi compertum fuit, calcem vivam tutissime & commodissime adhiberi forma aquæ calcis; quæ rite parata insigni vi calculi extra corpus solvendi pollet, ut ex experimentis abunde constat, & credita fuit interno usui accommodatissima fuisse, utpote quæ calcem plurima aqua dilutam & valde attenuatam contineret, quo hæc facilius & promptius in sanguinem delata cum eo ad renes & vesicam perveniter, dum aquæ multitudo, viribus calcis salutaribus nihil imminutis, corpus ab ejus acrimonia alioquin nocitura satis defenderet, omnesque simul urinæ meatus & receptacula usque elueret, fragmentaque calculorum actione calcis comminutorum, & sabulum, siquid adesset, & mucum, aut sanguinem, aut quicquid demum novis claculis nucleo esse posset, subinde eliceret, quin & nonnullis persuasum erat aquam calcis ulceribus & gravibus irritationibus vesicæ aliarumque partium per quas urina transiret, calculosis sæpe familiaribus & molestissimis, insigniter prodesse, & morbosis ventriculi intestinorum affectionibus egregie opitulari, & vitia quædam totius molis humorum optime corrigere, & generali corporis sanitati plurimum favere: nec defuere aquæ calcis laudatores qui sperabant largo & diuturno ejus usu, statum sanguinis, atque ideo urinæ ex eo secretæ, eo usque traductum iri, ut hæc novam fere naturam adepta nihil amplius calculosi contineret, neque solitum sedimentum demitteret, sed hoc potius denuo dilueret, et

calculos præterfluens, eos vel comminueret, & prius asperos & angulares, detritis angulis, lævigaret, vel nihil saltem novæ materiæ iisdem adjiceret, donec tandem molliti atque abluti, in crustulas, & quidem merum sabulum, paulatim dilaberentur. Et demum, quo major hujusmodi ratiocinationis esset fides, plurimæ prolatæ sunt & idoneis testimoniis confirmatæ ægrotantium historiæ, qui usu aquæ calcis, ventriculi affectionibus morbosis, & multis aliis morbis liberati, bonam & firmam valetudinem sibimet comparaverant, & multam urinam reddiderant solito rubro & calculoso sedimento carentem, & crassum, albidum, atque mucosum deponentem, calculosque quibus extra corpus affusa erat non modo non augentem, ut naturalis urina fecisset, sed plane comminuentem; quique plurimum sabulum, & multa & haud exigua calculorum fragmenta, & crustulas, & demum nucleos, cum urina excreverant, & tandem calculo quo prius laboraverant caruisse visi erant, vel hunc saltem, sine magno, & interdum sine ullo incommodo, minimeque crescentem, per multos annos in vesica gesserant.

1646. Saponis autem vires & actionem explorantes haud ægre judicabant, quod & multis observationibus & experimentis manifestius constabat, non oleum ejus ad calculos comminuendos & expellendos quicquam prodesse, & siquid revera adversus calculos valeret, beneficium istud alteri ejus elemento, *alcali* nimirum caustico, &, ut nonnulli, neque profecto parvi nominis, auctores sibimet persuaserant, particulis quibusdam igneis atque acerrimis quas illud a calce quicum commistum fuerat accepisset, totum esse tribuendum. Brevi quoque per simplicissima atque certissima experimenta deprehensum fuit, in comminuendis calculis extra corpus, & saponem, & quam calcis, & illum hac dilutum, nihil esse ad purum *alcali* causticum. Quin & ex scriptis quorundam medicorum satis constitit, salem *alcalinum* variis modis paratum per aliquot secula ad calculos expellendos in usu fuisse, neque suis laudibus caruisse.

1647. Nihilominus vero & sapo & aqua calcis, neglecto,

cto, vel rarissime saltem & a paucis tantum medicis adhibito puro *alcali* caustico, variis modis per aliquot annos frequenter & large fuerunt adhibita: metu scilicet ne *alcali* purum corpori veneno esset, vel adeo saltem acre foret, ut neque in sanguinem acciperetur, neque ad renes & vesicam, utcunque dilutum, perveniret. Sperabant præterea medici plus ejus forma saponis in corpus receptum iri quam aliter ingeri posset: & nonnullis varios & saluberrimos effectus saponi imputare placuit; neque sane dubium fuit eum alvum saltem modice & efficaciter esse soluturum.

1648. Tandem vero medicus, lucri magis quam honestæ famæ, aut scientiæ aut virtutis præmiorum, studiosus, nomen aliquod & magnum emolumentum sibimet comparabat, palam professus se remedium arcanum possidere, quod calculum, quamvis inveteratum, diuque in vesica commoratum, facile & penitus comminueret atque expelleret, quodque sine fastidio a delicatioribus etiam assumi posset, & diu sine incommodo aut periculo continuari, seque nihil magis cupere, quam ægros suos eum sic esse remuneraturos, ut a diro quo prius laboraverant malo per medicamenta ejus fuissent liberati.

1649. Remedium suum adeo jactatum, locupletibus solis accommodatum, pauperibus inutile, & tanti constans, ut non nisi magno pretio vendendum esset, diligenter & curiose celabat, aliis nimirum admistis medicamentis quæ sensibus imponerent, omnibusque jure vitulino dilutis, ne sincera dispensata tali investigationi subjecta essent qualis arcanum facile detexisset.

1650. Brevi autem quod metuebat accidit, tanta ejus cura parum valente, & planis experimentis compertum est, pretiosum illud remedium nihil aliud esse præter *alcali* causticum, pro re nata nunc magis nunc minus dilutum.

1651. Hoc igitur remedium, quamvis tantis laudibus quantis diu cumulatum erat minime dignum, tamen apud medicos per aliquot jam annos receptum est, & frequenter adhibitum, et interdum calculosis profuisse visum est; et saponis locum fere penitus, et aquæ calcis locum ma-

gna ex parte, in his morbis, non immerito occupavit. Neque multum nuper in eo parando aut adhibendo profectum est, præterquam quod *chemici* rationem docuere, qua ejusdem vis et efficaciæ, et quam maxime causticum, semper fiat, ad medicorum arbitrium, variorumque ægrotantium necessitudines, idoneis liquoribus lenibus et glutinosis aptum dilui.

1652. Effectus demum hujusmodi (1644. 51.) medicamentorum, eorumque imprimis vires medicinales in calculis comminuendis eliciendisque, haud facile definiuntur. Quo plus enim de eorum natura et actione medici ratiocinati sunt, eo fere obscurior et intellectu difficilior res facta est; quo plura de iis prolata sunt testimonia, eo minor fides iis data est; quo plura denique experimenta et observationes de eorum viribus facta sunt, eo magis dubium fuit quid revera in corpore humano valeant: neque jam post annos quinquaginta disputando, et experiendo, et scribendo de his remediis consumptos, ullum hactenus cognitum est quod tantum efficiat, quantum de ridicula farragine anili, quális primo prolata fuit, idonei judices testati sint.

1653. Profectus tam exigui, tantorumque incertorum, in re adeo aperta et exploratu facili, ratio multiplex est, et minime indigna ut exponatur, quo melius in posterum medici atque philosophi a similibus erroribus caveant. — Testimoniis imprimis de arcanis remediis, plurimis et satis manifestis de causis, vix unquam fidendum est: quæque igitur de his prius prolata erant quam ipsorum natura pervulgata esset, hic negligenda sunt, et recentiora tantum et magis credibilia consideranda. — Ex his autem, quæ certissima videntur non semper certa sunt, neque credendum est calculum in vesica fuisse comminutum, et ex ea cum urina redditum, quamvis antea manifestus, post usum remediorum quorundam explorando detegi nequiret, nec quicquam gerenti doloris aut incommodi facesseret: plurima enim exempla ostenderunt hoc fieri posse, calculo adhuc in vesica hærente; sive hic sacculum quendam sibi formaverit inque eo latuerit, si-

ve

ve vesicæ firmiter adhæserit ægre detegendus, sive tantum chirurgi explorantis tactum effugerit, sive demum prius aspre et angulosus, lævis atque rotundus factus, vesicam, nonnihil fortasse perpetua ejus frictione calentem, minus læserit.

1654. Medici porro cum de natura et viribus talium remediorum primo ratiocinari inciperent, in plurimos et graves errores inciderunt, seque confusione haud facile expedienda implicuerunt; quod profecto nil mirum, cum vera calcis vivæ, atque ideo *alcali* caustici, natura tunc temporis minime intellecta esset. Quin et postquam pulcherrimis clari *chemici* experimentis demonstratum fuisset, ea non aliam ob causam quam aera suum fixum expulsum sive extractum caustica fieri, et hoc reddito denuo mitescere, hæc etiam reperta adeo neglexerunt, ut plurimis institutis experimentis et ratiocinationibus, minime dubitasse visi sint calcem et salem *alcalinum*, non modo pura nulloque cum *acido* conjuncta, sed caustica adhuc, per ventriculum, et intestina, et vasa lactea, et cor, et pulmonem, ad renes esse perventura, et cum urina secreta inque vesicam delata, calculum ibi commorantem non aliter comminutura, quam si extra corpus ejusdem fragmento pura et sincera affusa essent.

1555. Ratio autem plane docet hoc impossibile esse, et nupera quædam experimenta ostenderunt, neque *alcali* mite, quamvis purum et parum dilutum, neque aquam calcis, neque *alcali* causticum, urinæ recenti satis large admista, quamvis neque pulmonis vires experta essent, fragmenta calculorum vel minimum comminuere. — Ea igitur experimenta et observationes sola perpendi merentur, quæ urina eorum qui hujusmodi remedia affatim sumerent, vel extra corpus vel intra facta sunt, siquando calculosis medendi magis quam experiendi causa data fuerint.

1656. Multum vero abest ut his etiam omnibus fides aut debeat aut possit haberi, scilicet quæ adeo contraria sibique adversa sunt, ut probe perspicuum sit plerosque medicorum qui ad has res incumberent, nimis avidis & nimis credulis (quod sane in re medica nimis frequens error est) sua experimenta fuisse intuitos, & nimis festinanter & temere de remediorum viribus judicasse, ve-

teris

teris *Hippocratis* moniti de experimento fallace et judicio difficili plane immemores.

1657. Postremo, non semper considerabant, calculos varii esse generis et quodammodo diversæ naturæ; alios nimirum durissimos, læves, comminutu difficillimos; alios vero asperos, molliores; friabiles, sabulosos, sua fortasse sponte in urina aut aqua tepida paulatim dilapsuros: minime ergo quod de uno calculo aut uno ægro verum esset, de omnibus credere aut expectare licuit.

1658. Omnium vero consensu qui de his rebus scripserint, quædam saltem de viribus remediorum *alcalinorum* satis cognita sunt atque comperta. Largo imprimis sive aquæ calcis sive *alcali* caustici usu, urina haud parum mutatur, et parum materiæ veræ calculosæ aut demittit aut continet, et, pro solito rubro et arenoso, sedimentum albidum, et mucosum, et molle deponit, et siqua aut scriptis medicorum, aut aliorum hominum testimoniis fides habenda sit, adeo non calculorum fragmenta quibus affunditur auget, (quod naturalis urina faceret,) ut eadem in quibusdam exemplis, nam hæc res minime perpetua est, plane, quamvis admodum lente, comminuere visa sit. *Alcali* vero causticum largius assumptum, sive forma saponis, sive purum devoratum fuerit, urinam plane *alcalinam* reddit; eamque simul satis acriter movet, partesque per quas transitura est fortiter sæpe irritat, præsertim si hæ calculorum attritu vel alia quacunque causa jam inflammatæ aut exulceratæ fuerint; atque ideo multis calculosis adhiberi nequit, quamvir etiam valde dilutum, et glutinosis rebus commistum, et semper igitur caute et prudenter adhibendum est. Contra vero, aqua calcis, quamvis diu et large hausta, urinam neque *alcalinam* neque acrem reddit, neque renes neque vesicam male irritat, sed earum partium irritationes, et dolores antea fortasse gravissimos, sæpe sublevat. Constat quoque utrumque diu et satis large posse assumi, si modo cum prudentia datum fuerit, generali corporis sanitate nihil imminuta. A temerario vero et nimis largo illorum usu, fertur, et minime incredibile est, totum corpus variis modis fuisse læsum, humoresque imprimis insigniter computruis-

truisse. Certum quoque est varia ventriculi et intestinorum vitia, et præsertim acorem, calculosis sæpe familiarem, talium remediorum usu vel prorsus submota, vel plurimum duntaxat sublevata fuisse. Neque demum negandum est per multos calculos insigniter fuisse levatos ipsis malis quæ a calculis in renibus et vesica oriuntur, plurimosque interdum calculos et multum sabulum cum urina reddidisse. Adhuc vero valde dubium est an calculus grandior et per longam remoram confirmatus, eorum ope, vel in renibus, vel in vesica, unquam fuerit comminutus et e corpore penitus expulsus. Et si testimoniis, utcunque ambiguis, quæ de tali curatione prolata sunt fidem habere placeat, hoc duntaxat certum esse, inque paucis omnino casibus expectandum.

1659. Remediorum vero, quæ tanto malo quamvis incipienti occurrere, vel idem nondum inchoatum, sed, propter notam corporis proclivitatem, suspectum, arcere, vel incremento ejus obstare, vel cruciatus tantum quos efficit lenire possint, utilitas certe haud exigua erit; & maxime dolendum est hæc etiam beneficia non magis esse certa.

1660. Ratio denique qua varios effectus jam (1658.) enumeratos, et a variis medicis iis imputatos, præstent, neque adeo certa neque adeo perspicua est ac multi crediderint. — Commenta de illorum actione antequam vera calcis vivæ et *alcali* caustici natura detecta esset, vix opus est perpendere. Et postquam cognitum erat, causticam eorum naturam ab aere fixo detracto omnino pendere, medici nimis temere crediderunt hoc nodum istum esse soluturum. Verissimum quidem est calculos ex variis elementis constare, plurimumque aera fixum continere, qui aliis partibus quodammodo vinculo esse videtur, ita saltem ut hoc detracto reliqua compago facile dilabatur; et satis verisimile, fragmentum calculi aqua calcis aut *alcali* caustico immersum non alio modo comminui atque dissolvi; sed in corpore humano, parum verisimile est medicamenta adeo caustica tuto posse circulari, et minutissimas vias viscerum, pulmonis, totius demum compaginis libere permeare, priusquam ad vesicam aut renes pervenirent. Præterea, in ventriculo et intestinis aer fixus

xus raro deest, plerumque adeo copiosus adest, ut ipso fere temporis puncto quo caustica devorantur nequeant non mitescere. Quod si, nullo ibi existente aere fixo, caustica adhuc per tenera vasa lactea et *glandulas* conglobatas *mesenterii* in sanguinem delata, per cor, ad pulmonem missa fuerint, unde perpetua sit et copiosa exhalatio aeris fixi a sanguine derivati, ibi saltem brevi mitia reddentur.

1661. Quin et in ventriculo, et in superiore fortasse intestini parte, acoris aliquid, et imprimis in calculosis, adesse solet, quantum saltem *alcali* vel calcem quam aqua tenebat facile saturaverit. Neque sane hactenus demonstratum est purum *alcali* in sanguine vivi hominis unquam extitisse, neque verisimile est talem ejus statum gravi et præsente periculo esse cariturum. Urina ipsa *alcalina* facta minime probat sanguinem ejusdem fuisse naturæ; quoniam partes humorum maxime putrescentes, adque statum *alcalinum* properantes, per renes secernuntur, quæ ideo per remoram in vesica, vel brevissimo tempore postquam redditæ fuerint, *alcalinæ* fieri possint. — Experimentis insuper constat, neque *alcali* mite, neque salem *neutrum* qui ex *alcali* et *acido vegetabili* fit, calculos vel minimum comminuere.

1662. Ut his et similibus difficultatibus obviam iretur, quidam medici suaserunt, et nonnulli tentarunt, aquam calcis, vel puram, vel lenibus quibusdam medicamentis mollitam, per idoneam fistulam in hominis vesicam infundere. In brutis quoque animalibus tentatum est aquam calcis, adjecta aliqua portione *alcali* caustici, eodem modo infundere. Hoc autem parum hactenus profuit, nec multum beneficii pollicetur, cum non modo operosum sit, multumque doloris afferat, et post aliquot repetitiones pene intolerabile fiat, sed experimentis quoque constet, neque calcis aquam neque *alcali* causticum urina commistum in comminuendis calculis quicquam prodesse.

1663. Aliis vero modis remedia *alcalina* calculosis opitulari possunt; absordendo nimirum quicquid nimii acoris in ventriculo adesset, unde sanior cibi concoctio, sanius nutrimentum corpori suggestum, humoresque omnes,

tam

tam circumeuntes, quam secreti, magis naturales, et urina fortasse ob hanc causam minus calculosa, et partes solidæ firmiores, et secretiones rite procedentes, omnisque demum valetudo melior. Præterea, aqua calcis diluendo, et *alcalini* sales, sive caustici sive mites, sive demum in *neutros* per ventriculi acorem conversi, stimulando, urinam movent, quæ sic et suum sedimentum melius diluit, et renes et vesicam probe eluit, et sabulum et minutos calculos facilius expellit.

1664. Hæc quoque videtur esse ratio beneficii, sæpe haud exigui, quod multi calculosi a remediis plane adstringentibus, veluti *uva ursi*, et aquis quibusdam medicinalibus, veluti ferratis, et demum bona cerevisia tenui, perceperunt, quamvis hæc a natura *alcalina* plane sit alienissima, et nullis eorum magna, plerisque ne minima quidem vis calculi dissolvendi contingat.

1665. Non tamen silentio præterire fas est alia quædam remedia, ad comminuendos calculos a nonnullis medicis adhibita, præsertim cum unum ex iis pro insignibus suis viribus plurimum fuerit laudatum.

1666. Paucis abhinc annis, ingeniosis & pulcherrimis clari *chemici* experimentis compertum fuit, aera fixum aqua commistum terram calcariam haud segniter dissolvere. Aqua calcis enim, quæ admisto aere fixo calcem suam demiserat, illo largius commisto, hanc denuo, & quidem vix minus copiose quam antea diluit. Quin & hoc modo aliæ terræ dissolvi possunt, velati *magnesia*, quæ pura aqua minime dissolubilis est.

1667. Hinc egregia medicis occasio novum experiendi remedium, corpori tutum & adhibitu commodum, quod calculos dissolveret, variisque modis facillime ingeri posset; vel forma scilicet aquæ *mephiticæ*, (qualem fontes quædam medicinales uberrime suggerunt, quæque, si tales fontes adeundi, eorumque aquas obtinendi, copia non est, commode fieri potest ex aqua fontana communi aere fixo expleta & saturata); vel in idoneo sale *alcalino* latens, unde statim ut devoratus fuerit aer expellendus est hausto multo citreorum succo, vel alio quivis *acido* quod aptum vi-

videatur. Nec desunt exempla quædam, ubi hoc remedium insigniter profuisse, plurimumque sabulum, & quidem calculos, & fragmenta haud adeo minuta, expulisse visum est. Maxime autem dolendum est hujusmodi beneficium non magis esse frequens atque certum; sed vix sane mirandum, cum haud perspicuum sit quo modo aer fixus ita in corpus receptus, pristinas suas dotes adhuc retinens, per tot vias, & præsertim per pulmonem, sit transiturus, & tandem ad vesicam deferendus; & simul per experimenta constet, neque purum aera fixum, neque aquam eo saturatam, calculos humanos, qui neque ex terra calcaria neque ex *magnesia* constant, extra corpus vel minimum dissolvere. Aqua autem aeris fixi satura, & haustus isti effervescentes, largius assumpta, hi leniter stimulando, illa copiose diluendo, urinam movere, & renes & vesicam eluere, & arenulas & calculos expellere potuerunt. Præterea aer fixus corroborato corpore, & imprimis ventriculo, alimentique concoctione sic saniore facta, aliis quoque modis (1663.) calculosis utilis erit. Et demum experimenta quædam extant quæ ostendant, salem istum qui ex *alcali* volatili & *acido vegetabili* constat, extra corpus saltem calculos dissolvere.

1668. Denique, alio nuper modo medici conati sunt aera fixum & *alcali* simul calculosis dari; illo scilicet huic tam copiose admisto, ut *alcali* non modo mite redderet, sed per acidam suam naturam, quæ satis manifesta est, cum eo salem quasi *medium* vel *neutrum* efficeret. Sic enim & *alcali* & aer fixus satis copiose, & quidem commodissime multa aqua diluta sumuntur, ventriculo tolerabiliora, & corpori minus nocentia, & ægris ipsis (quod haud levis momenti est) minus fastidium moventia, quam alia fere forma. Nec desunt qui testantur hoc remedium, quod aqua *Alcalina mephitica* dictum est, in quibusdam exemplis adversns calculos tam vesicæ quam renum egregie profuisse.

1669. Postremo, alios quosdam sales, tam acidos quam *neutros*, qui calculum extra corpus comminuunt, nonnulli crediderunt aliquid intra id beneficii polliceri. Sed de his pro remediis adhibitis experimenta desunt, et ratio

pari-

pariter et aliorum hujusmodi remediorum experientia, nos satis monent cautos esse, et non nimis sperare.

1670. Omnia *acida* fossilia calculos extra corpus dissolvunt: nitrosum et marinum optime cum fortia et sincera adhibentur, et hoc quidem vix nisi sincerum. *Vitriolicum* autem forte calculum in quibusdam experimentis vix tangere visum est, quamvis plurima aqua dilutum eum satis prompte dissolveret. Cum talia remedia fortia & pura non possint adhiberi, et nitrosum et marinum tenuia facta parum valeant, superest tantum *vitriolicum* dignum quod periculum ejus fiat in calculosis. Existimatum est aliam ob causam aptissimum esse, nimirum quod minus per concoctionem aliasque vires corporis quam reliqua immutetur, et quantitate haud exigua tuto sumi possit.

1671. Ex *neutris* autem salibus, illi qui *alcali* volatile cum *acido vitriolico* vel *vegetabili* continent, aqua diluti, extra corpus calculum dissolvere visi sunt: quantum vero intra corpus valeant, et quousque illi, et quidem ipsum *acidum vitriolicum*, immutentur antequam ad vesicam perveniant, ulterior experientia doceat. — Remedium arcanum nuper celebratum tanquam utilissimum adversus calculos, parum medicamenti cujusvis præter nitrum continere videtur. Cum vero tot incerta et incredibilia traduntur de remediis hujusmodi quorum natura et compositio omnibus notæ sunt, fabulas quæ de arcano, utcunque laudato, a venditore aut vulgo narrantur, perpendere aut perscrutari inane & supervacaneum foret.

Hæc demum, utcunque exigua & imperfecta, de sani corporis muneribus, deque origine & natura morborum qui munera illa impediunt, mortemque sæpe afferunt, deque viribus & administratione remediorum quibus ad istos morbos tollendos utimur, quicunque rite consideraverit, is bene perspiciet, ratione quam obscura, nec raro fallace, arteque quam rudi, & sæpe parum valente, fragilem vitæ spem tueri conemur; et simul bono BOERHAAVIO facile assentietur, non temere profitenti, " NULLUM SE COGNOVISSE REMEDIUM, QUIN SOLO TEMPESTIVO USU TALE FIERET. "

FINIS.

INDEX CAPITUM

QUÆ IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR.

CAP. XXIV. *De medendi ratione; de natura remediorum; de consiliis medendi, ad sanandos, aut mitigandos, aut præcavendos morbos,* Pag. 3
XXV. *De diæta ægrotantium,* 12
XXVI. *De remediis astringentibus,* 33
XXVII. *De remediis emollientibus,* 41
XXVIII. *De remediis roborantibus,* 48
XXIX. *De remediis infirmantibus,* 66
XXX. *De remediis stimulantibus,* 70
XXXI. *De remediis sedantibus,* 91
XXXII. *De remediis quæ corrigunt varia humorum vitia; spissantibus nimirum, attenuantibus, demulcentibus, antacidis, antalkalinis, antisepticis,* 113
XXXIII. *De remediis evacuantibus generatim,* 130
XXXIV. *De remediis vomitoriis,* 142
XXXV. *De remediis catharticis,* 155
XXXVI. *De remediis diureticis,* 165
XXXVII. *De remediis diaphoreticis & sudorificis,* 177
XXXVIII. *De remediis errhinis, & sialogogis, & expectorantibus,* 181
XXXIX. *De remediis emmenagogis,* 190
XL. *De sanguinis detractione,* 201
XLI. *De remediis epispasticis,* 214
XLII. *De remediis anthelminthicis,* 221
XLIII. *De remediis lithontripticis,* 227